www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

شرح
نقاية يقوم الإيمان

في

فضائل أمير المؤمنين عليه السلام

تأليف

العلامة المجاهد المحقق الكامل المؤرخ المدقق

الأمير السيد حيدر الآملي

قدس سره

بسم الله الرحمن الرحیم

شرح تقدمة تقويم الايمان فى فضائل اميرالمومنين عليه السلام

نويسنده:

محمد باقر بن محمد ميرداماد

ناشر چاپي:

مهديه ميرداماد

ناشر ديجيتالي:

مركز تحقيقات رايانه‌اي قائميه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵
شرح تقدمه تقویم الایمان فی فضائل امیرالمومنین علیه السلام ----- ۱۵
مشخصات کتاب ----- ۱۵
اشاره ----- ۱۵
مقدمه کتاب ----- ۱۷
لزوم وجود حکومت برای اجتماع ----- ۱۷
تعریف امامت: ----- ۱۹
بیان علامه میرسید احمد علوی: ----- ۲۲
عصمت: ----- ۲۲
اشاره ----- ۲۲
دلیل طرفداران لزوم عصمت: ----- ۲۲
بازگشت ببحث لطف: ----- ۲۴
معرفی امام: ----- ۲۵
ادله روشن: ----- ۲۶
روایات پیامبر اسلام (ص): ----- ۲۷
پاسخ به خواستهٔ دلباختگان عترت (ع): ----- ۲۸
حدیث افتراق: ----- ۲۹
حدیث ثقلین: ----- ۳۱
حدیث سفینه: ----- ۳۲
حدیث غدیر خم: ----- ۳۳
اشاره ----- ۳۳
غدیریه عارف کامل شیخ محمد حسین اصفهانی (ره): ----- ۳۵
هادی امت: ----- ۳۷
مسئولیت: ----- ۳۸

خوشبخت کیست؟ ۳۹
بهترین مخلوقات: ۴۰
پدر امت: ۴۰
جداکننده حق و باطل: ۴۱
حدیث دار: ۴۱
حدیث منزلت: ۴۲
علی علیه السلام و کعبه: ۴۳
اشاره ۴۳
شرح اجمالی حدیث: ۴۵
اشاره ۴۵
انسان کامل: ۴۶
وجه تشبیه علی علیه السلام به سوره توحید: ۴۸
ایمان علی علیه السلام: ۴۹
گوش شنوا: ۴۹
علم کتاب: ۵۰
از اهلبیت (ع) سؤال کنید: ۵۲
قتال بر باطن قرآن: ۵۲
از من سؤال کنید: ۵۴
مخزن دانش: ۵۴
فتح خیبر و قدرت علی علیه السلام: ۵۵
جنگ مرحب: ۵۶
وصف تو حیف است با جسمانیان: ۵۷
کوته فکری: ۵۸
حدیث امام جواد علیه السلام: ۶۱
ولایت تکوینی: ۶۲
عبد خدا: ۶۳

علت غائی: ---- ۶۴
مرحوم فیض کاشانی (ره) گوید: ---- ۶۵
مقصد چیست؟ ---- ۶۶
شک مانع قبولی اعمال: ---- ۶۷
تقوای دروغین: ---- ۶۸
اشکال تراشی: ---- ۶۹
علل انکار فضائل اهلبیت: ---- ۷۰
موعظه ای از مؤلف ولایه المتقین: ---- ۷۳
انسانهای برتر: ---- ۷۴
قصیده ای مقبول: ---- ۷۷
کتب انحرافی: ---- ۸۱
فریاد علیه غاصبین: ---- ۸۱
شکایت امام از خلفاء: ---- ۸۲
حق مسلم: ---- ۸۲
جواب به حضرت زهرا علیها السلام: ---- ۸۴
دربارهٔ مؤلف کتاب: ---- ۸۵
تلاوت قرآن و شب زنده داری: ---- ۸۸
توجه به عترت: ---- ۸۹
در مدح و منقبت امیر مؤمنان علی بن ابیطالب علیه السلام ---- ۹۱
فضل الخطاب فی منقبت علی علیه السلام ---- ۹۳
در مدح و منقبت ائمه هدی سلام اللّه علیهم ---- ۹۵
در نعت و فضائل امام دوازدهم عجل اللّه تعالی فرجه ---- ۹۷
کتاب حاضر: ---- ۹۹
تقدمه تقویم الایمان ---- ۱۰۳
اشاره ---- ۱۰۳
التقدمه: ---- ۱۰۴

شرح تقدمه تقویم الایمان ----- ۱۰۶
اشاره ----- ۱۰۷
خطبه الکتاب ----- ۱۰۹
معنی التقدیس ----- ۱۰۹
الانوار العقلیه و الحسیه ----- ۱۱۲
معنی المجد و السنا ----- ۱۱۳
المراد من کلمات اللّه سبحانه ----- ۱۱۴
معنی الصفاء و المقرم و الأمم ----- ۱۱۶
معنی الرائد ----- ۱۱۷
وجوه ما یقال فی أنه تعالی الیه المبدء و المعاد ----- ۱۱۹
معنی السفره ----- ۱۲۲
حدیث افتراق الامه ----- ۱۲۳
تسویه علی (ع) مع القرآن و الحق ----- ۱۲۵
علی (ع) مع العلم و الهدایه ----- ۱۲۷
حول الصحابه ----- ۱۲۹
ما روی فی ارتداد بعض الصحابه ----- ۱۳۰
حدیث الثقلین ----- ۱۳۵
حدیث غدیر خم ----- ۱۳۹
حدیث السفینه ----- ۱۴۱
اشاره ----- ۱۴۱
فمن طرق العامه ----- ۱۴۱
و من طرق الخاصه: ----- ۱۴۳
حدیث باب حطه ----- ۱۴۴
حدیث الشجره ----- ۱۴۶
تفریع لحدیث الثقلین، و تعداد أهل بیت النبی (ص) ----- ۱۵۰
تکمله بحدیث الفرقدین ----- ۱۵۲

تبصره بوجوب ظهور اوصیاء النبی قبل انقراض العالم ---- ۱۵۳
شیعه علی (ع) و مقاماتهم فی الفائزین ---- ۱۵۷
اشاره ---- ۱۵۷
فضائل الشیعه ---- ۱۵۹
تنبیه فی حدیث باب حطه ---- ۱۶۴
تفریع بحب علی (ع) و بغضه ---- ۱۶۶
تکمله فی حب علی (ع) و معرفه المنافقین ---- ۱۶۸
تبصره عرشیه فی معرفه نور علی (ع) و منزلته ---- ۱۷۱
و منها: حدیث یوم الدار. ---- ۱۷۲
حدیث الاستخلاف ---- ۱۷۵
حدیث المنزله ---- ۱۷۷
اشاره ---- ۱۷۷
فصل استفصایی حول منزله علی فی کلام الرسول (ص) ---- ۱۸۲
اشاره ---- ۱۸۲
ایضاح تنویری ---- ۱۸۴
تبصره فی ذیل آیه سوره رعد بأن علیا سبب الهدایه ---- ۱۸۵
تکمله بوجوب اتیان سبیل علی (ع) ---- ۱۸۷
طاعه علی علیه السلام طاعه اللّه ---- ۱۸۸
تأیید بان علیا خیر البشر ---- ۱۹۰
تتمه فی قتل شر الخلق علی ید سید الخلق ---- ۱۹۳
اناره بأن علیا (ع) نفس الرسول (ص) ---- ۱۹۴
حدیث سد الابواب الا باب علی (ع) ---- ۱۹۸
اشاره ---- ۱۹۸
تأیید المرام فی ذیل الحدیث من قول المخالف ---- ۱۹۹
تفصیل الکلام حول حدیث سد الابواب ---- ۲۰۰
قوله (ص): علی منی و أنا من علی ---- ۲۱۰

اشاره ---- ۲۱۰
تفریع فی ارسال أبی بکر بابلاغ آیات سوره البراءه و نزول جبرئیل علیه (ص) ---- ۲۱۱
تأیید بکلام أبی ذر ---- ۲۱۷
تنبیه فی التعریض علی المعاندین ---- ۲۱۷
تکمله بعد تبصره ---- ۲۱۹
حدیث الرایه ---- ۲۲۲
اشاره ---- ۲۲۲
نقل کلام فخر الرازی و الخوض فیه ---- ۲۲۹
تنبیه فی التعریض علی المخالفین فیما جری یوم غزوه احد ---- ۲۳۴
تتمه الکلام فیما وقع یوم غزوه حنین ---- ۲۴۳
قلع باب الخیبر ---- ۲۴۴
قتال علی (ع) علی تأویل القرآن ---- ۲۴۶
تنبیه فی منزله علی (ع) عند اللّه و الرسول ---- ۲۴۹
اشاره ---- ۲۴۹
تنبیه فی التعریض علی جاحدین الحق ---- ۲۵۲
تفریع علی أن التعریض لعلی مساوق للتعریض علی اللّه ---- ۲۵۴
حدیث التمثیل ---- ۲۵۵
معیار الایمان هو حب علی (ع) ---- ۲۵۶
غزاره من فضائله ---- ۲۵۷
حظ علی (ع) من العلم ---- ۲۵۸
اشاره ---- ۲۵۸
حدیث باب العلم ---- ۲۶۳
تفریع بحدیث العصفور ---- ۲۶۵
تتمه بأقاویله (ع) فی تبیین سعه علمه ---- ۲۶۷
تکمله بالاقوال المختلفه حول علمه (ع) ---- ۲۷۱
تنبیه [فی عدم علم الخلفاء بالاحکام و القرآن] ---- ۲۷۳

اشاره ----- ۲۷۳
تنبیه فی سؤال اهل الکتاب من الخلفاء ----- ۲۷۵
ما برز من علمه علیه السلام ----- ۲۷۷
تفریع بحدیث الرضا (ع) ----- ۲۸۰
حدیث قدوم الجاثلیق الی المدینه ----- ۲۸۱
جوابه علیه السلام عن أسئله الیهودی ----- ۲۸۵
الانباء الغیبی فی حدیث الصخره ----- ۲۸۷
من کراماته العلمیه فی مسائل ریاضیه ----- ۲۹۰
اشاره ----- ۲۹۰
تنبیه فی توضیح المرام و تبیین الحق ----- ۲۹۲
من کلامه (ع) فی تبیین أقسام الوحدات للباری جل اسمه ----- ۲۹۳
من کلامه (ع) فی خطبه الاشباح ----- ۲۹۴
حدیث العالم العلوی ----- ۲۹۵
من خطبه (ع) بأخباراته الغیبیه فی بیان الملاحم ----- ۲۹۶
انبائاته (ع) فی حال الاصحاب بعد موته ----- ۲۹۸
قول عمر فی بیان علمه (ع) ----- ۲۹۸
علم الخلیفه فی اقل الحمل ----- ۲۹۹
علم الخلیفه فی رجم المجنونه الحامل ----- ۳۰۰
علم الخلیفه فی رجم الحامل ----- ۳۰۱
علم الخلیفه فی سبب المیراث ----- ۳۰۱
علم الخلیفه فی کفاره من کسر البیض فی ایام الحج ----- ۳۰۲
اشاره ----- ۳۰۲
[کلام المؤلف فی المسأله] ----- ۳۰۴
الخلیفه الثانی و رجل مجهول الکلام ----- ۳۰۴
[قول عمر فی منقبه علی (ع)] ----- ۳۰۶
عمر و تسوره و تعسسه علی قوم ----- ۳۰۷

[عمر و نهیه عن المغالاه فی صداق النساء] ---- ۳۰۸
عمر و قراءه سوره صلاه الفطر و الاضحی ---- ۳۰۹
عمر و عجزه عن جواب الاسئله ---- ۳۱۰
اشاره ---- ۳۱۰
تفریع بکلام الدمیری فی فهم الحکایه ---- ۳۱۰
قول عمر فی الکلاله ---- ۳۱۱
افطار عمر فی یوم غامت السماء ---- ۳۱۱
علی (ع) و منزلته و درجته فی العلوم ---- ۳۱۲
[من عجائب خطبه علیه السلام] ---- ۳۱۳
[علی (ع) و علم النحو] ---- ۳۱۴
[من علو کلماته (ع) فی القضاء و القدر] ---- ۳۱۵
من کلامه (ع) فی معرفه المشیه و الاراده ---- ۳۱۶
من کلامه (ع) فی الجبر و التفویض ---- ۳۱۷
اشاره ---- ۳۱۷
تکمله تنویریه ---- ۳۱۷
من کلامه (ع) فی معرفه الجسم و الجسمانی ---- ۳۱۸
من کلامه (ع) فی معرفه الباری و تبیان معیته بالممکنات ---- ۳۱۹
المعارف الربوبیه فی مناظراته (ع) مع مشایخ الیهود و النصاری ---- ۳۲۶
من قضایاه (ع) فی عهد عمر ---- ۳۲۹
توزین القید و الفیل، و استفادته (ع) من علم الفیزیق ---- ۳۳۰
المسأله المنبریه و الدیناریه ---- ۳۳۲
[اسؤوله عجیبه و أجوبتها فی جامع الکوفه] ---- ۳۳۳
اشاره ---- ۳۳۳
تنبیه فی ایضاح الاجوبه ---- ۳۳۵
[تحقیق اجتهادی فی قطر الارض] ---- ۳۳۶
ارجاع تحصیلی ---- ۳۴۰

علم الطب و منزلته (ع) فیه ---- ۳۴۱
[العلم الریاضی و منزلته (ع) فیه] ---- ۳۴۲
الاخبار الغیبی فی رد بعض المشاغبین ---- ۳۴۲
الانباء الغیبی فی فسخ تشاجر الفتی و المرأه ---- ۳۴۴
[المسأله النجومیه و علی (ع)] ---- ۳۴۶
اشاره ---- ۳۴۶
تنبیه فی نقل کلام النیشابوری و الرد علیه ---- ۳۴۶
الانباء الغیبی فی حبل صبیه من الدویبه ---- ۳۴۷
الانباء الغیبی بقتل الخوارج و ذی الثدیه ---- ۳۴۸
قوله (ع): سلونی قبل أن تفقدونی ---- ۳۵۱
اخباره (ع) بما جری علی ابنه (ع) ---- ۳۵۲
اخباره (ع) بالملاحم التی وقعت فی البصره ---- ۳۵۳
اخباره (ع) بمن یقتله ---- ۳۵۳
اخباره (ع) بالمنایا و البلایا ---- ۳۵۳
تفریع بمنزله کلماته القدسیه ---- ۳۵۴
اشاره ---- ۳۵۴
تأیید الکلام بقول الغزالی ---- ۳۵۴
منزله علی علیه السلام ---- ۳۵۶
قوله (ع) فی منزله أهل بیت النبی ---- ۳۵۹
اشاره ---- ۳۵۹
تنویر عرشی ---- ۳۶۰
منزله علی (ع) فی معرفه البلایا و المنایا ---- ۳۶۱
تبصره فی منزله علی (ع) فی ذیل آیه سوره الحاقه ---- ۳۶۳
منزله علی (ع) ذیل آیه سوره هود ---- ۳۶۸
منزله علی (ع) فی ذیل آیه سوره الرعد ---- ۳۷۱
اخباره (ع) بفتنه مروان ---- ۳۷۲

اخباره (ع) بفتنه الحجاج ----- ۳۷۳
وجه تسمیه علی (ع) بأمیر المؤمنین ----- ۳۷۴
تنبیه فی ردع المخالفین و العامه ----- ۳۷۵
منزله أهل بیت النبی ذیل آیه سوره النحل ----- ۳۷۸
علم علی (ع) و التفریع بحدیث المنزله ----- ۳۷۹
عمر و معضله نکاح امرأه فی عدتها ----- ۳۸۰
[عمر و امرأه مجهضه] ----- ۳۸۱
قول النبی (ص): أقضاکم علی (ع) ----- ۳۸۱
عمر و نادره قتل البقره، الحمار ----- ۳۸۲
قضاء علی (ع) بدیه الجروح ----- ۳۸۵
قضاء علی (ع) فی رجل مقتول بضربه رجل الفرس ----- ۳۸۸
قضاء علی (ع) فی مسأله زبیه الاسد ----- ۳۸۹
فهرست مقدمهٔ کتاب ----- ۳۹۴
فهرس الکتاب ----- ۳۹۸
منشورات مهدیه المیرداماد ----- ۴۱۰
درباره مرکز ----- ۴۱۱

شرح تقدمه تقویم الایمان فی فضائل امیرالمومنین علیه السلام

مشخصات کتاب

سرشناسه : میرداماد، محمدباقربن محمد، - 1041؟ق

عنوان و نام پدیدآور : شرح تقدمه تقویم الایمان فی فضائل امیرالمومنین علیه السلام/ تالیف محمدباقر الداماد

مشخصات نشر : اصفهان: مهدیه المیرداماد، 1412ق. = 1371.

مشخصات ظاهری : 294 ص.نمونه

فروست : (مهدیه المیرداماد ;4)

شابک : بها:2200ریال

وضعیت فهرست نویسی : فهرستنویسی قبلی

یادداشت : کتابنامه بصورت زیرنویس

عنوان دیگر : تقویم الایمان

موضوع : میرداماد، محمدباقربن محمد، - 1041؟ق. تقویم الایمان

علی بن ابی طالب(ع)، امام اول، 23 قبل از هجرت - 40ق.

ولایت

شناسه افزوده : میرداماد، محمدباقربن محمد، - 1041؟ق. تقویم الایمان

رده بندی کنگره : BP39/3/م9ت 702

رده بندی دیویی : 297/951

شماره کتابشناسی ملی : م 71-1975

ص: 1

اشاره

سرشناسه:میرداماد ، محمد باقر بن محمد

عنوان و نام پدیدآور:شرح تقدمه تقویم الایمان فی فضائل امیرالمومنین علیه السلام / محمد باقر بن محمد میرداماد

مشخصات ظاهری:295 ص

موضوع :کلام و اعتقادات

ص: 2

مقدمه کتاب

لزوم وجود حکومت برای اجتماع

بسم اللّه الرحمن الرحیم

الحمد للّه رب العالمین و صلّی اللّه علی محمد و آله الطاهرین - سیما بقیه اللّه فی الارضین - و لعنه اللّه علی اعدائهم اجمعین.

از مسائل بسیار با اهمیت اسلامی و مباحث دامنه دار کلامی مسئلهٔ امامت و رهبری می باشد.

قبل از اینکه وارد بحث امامت شویم به لزوم وجود حکومت برای اجتماع اشاره ای خواهیم داشت.

ارسطو گفته: «انسانی که بتواند بدون نظامات اجتماعی و حکومت زندگی کند، یا حیوان است، یا خدا»![(1)]

گفته ارسطو بدین معنی است که نیاز انسان به نظام و حکومت بدیهی است، و آدمی برای رسیدن به خوشبختی باید حاکم و سرپرست داشته باشد.

اسلام و مکتب اهلبیت - علیهم السّلام - نیز بر همین معنی تأکید داشته، و مسلک «انارشیسم» را رد می کند[(2)]. ولی نظر اسلام

1- جاهلیت و اسلام ص 656.

2- این مسلک عامل بدبختی و نابسامانیها را وجود حکومت می داند و طرفدار زندگی بدون حکومت و نظام است.

در مورد کیفیت حکومت و شرایط حاکم نظر خاصی است، و با نظرات بسیاری از مکتب ها متفاوت است.

یکی از نویسندگان «ماتریالیست» و مادی اخیرا کتابی علیه اسلام و تشیع نوشته، و با توسل به کلمات فریبنده، خواسته نسل جوان را منحرف و به اندیشه «ماتریالیسم دیالکتیک» ترغیب نماید.

نویسندهٔ مذکور با غرض ورزی علیه شیعیان و طرفداران حکومت اهلبیت - علیهم السّلام - قلمفرسائی کرده و می گوید:

«فرقهٔ شیعیان برخلاف خوارج مظهر تمایلات سلطنت طلبانه بودند».

و نیز در صفحهٔ 61 از کتابش، شیعیان را دارای تمایل سلطنت - طلبانه، و حکومت موروثی معرفی می کند.

پاسخ این دروغپردازی ها برای کسانی که با مبانی تشیع و تاریخ شیعه آشنائی دارند، معلوم است.

شیعه رهبران خود را منتخب حق تعالی شناخته، و طبق آیهٔ شریفهٔ «تطهیر» آنها را از هرگونه پلیدی و زشتی پاک می داند.

نظام حکومت تشیع با نظام «تئوکراسی»(1) کاملا متفاوت است و رهبری اهلبیت - علیهم السّلام - با نظام سلطنتی یکسان نمی باشد.

نظام امامت نظامی الهی بوده و بر پایهٔ کمالات انسانی و پاکی و فضیلت بنا شده، و کاملا با زندگی فردی و اجتماعی و نظام سلاطین و خلفاء جور فرق دارد.

زندگی سلاطین و حکومت حکام جور با سیاست به معنی مکر و ستم همراه، و رابطهٔ آنها با ملتهای خود، رابطهٔ ظالم و مظلوم است.

اما زندگی «ائمه» - علیهم السّلام - و حکومت الهی آنهاد!

1- نظام سلطنتی، که سلطان خود را نمایندهٔ تام الاختیار خدا می داند!

مصداق واقعی صداقت و پاکی، عدالت و اقامهٔ حق، و فریادرسی محرومان بوده؛ و رابطهٔ آنها با امتشان رابطهٔ امام و امت، عالم و متعلم، و مراد و مرید می باشد.

تعریف امامت:

متکلمین و علماء فریقین امامت را با عبارات گوناگون تعریف کرده اند، از جمله:

1 – ریاست عامه در امور دین و دنیا برای شخصی از اشخاص، نیابت از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله(1).

2 – ریاست عامه در امور دین و دنیا خلافت از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله(2).

لازم به تذکر است که امامت بر دو نوع می باشد:

1 – امامت حق

2 – امامت باطل

و به تعبیر دیگر دو قسم امام در تاریخ داشته ایم:

امام نور و امام نار! امام نار در امور جامعه، آن هم به عنوان جانشینی پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) هرگز ریاست و اختیاری ندارد.

و اما امام نور ریاستش در امور دین و دنیا، و به عبارت دیگر در امور معاشی و معادی جامعه باید از طرف خدا، و تصریح پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) باشد.

پس باید به تعریفهائی که در مورد امامت شده قید «از طرف

1– باب حادی عشر ص 66 – علامه حلی رضوان اللّه علیه.

2– شرح تجرید قوشچی ص 399.

خدا و رسول» یا «بالنص» اضافه گردد.

حکیم عظیم الشأن اسلامی مرحوم خواجهٔ طوسی - رضوان اللّه علیه - در تجرید الاعتقاد می فرماید:

«الامام لطف فیجب نصبه علی اللّه تعالی تحصیلا للغرض»(1) یعنی:

وجود امام و رهبر برای جامعه بشری لطف است؛ زیرا مردم با وجود امام به تکالیف الهیه آشنا، و به وسیله رهبری او از معاصی و گمراهی دور می گردند.

طبق قاعدهٔ لطف(2) بر خدای متعال است که عالم را از امام و پیشوا خالی نگذارد، تا بدین وسیله غرضش که هدایت و کمال انسانهاست حاصل شود.

مرحوم علامه میر محمد اشرف (ره) سبط معلم ثالث مرحوم میرداماد (رض) در علاقه التجرید(3) ضمن شرح کلام خواجهٔ طوسی (رضوان اللّه علیه) به کلام نورانی حضرت امیر المؤمنین علیه السلام اشاره می کند که:

«اللهم بلی لا تخلو الارض من قائم للّه بحجه، اما ظاهرا مشهوراد.

1- کشف المراد ص 225.

2- غرض ما در این مقدمه ساده نویسی است، بطوریکه همگان به اصل امامت، آشنائی کامل پیدا کنند. محصلین علوم دینیه و طلاب گرامی برای اطلاع بیشتر به کتاب «کشف المراد» علامه حلی «رضوان اللّه علیه» ص 201 بحث لطف - و کتاب توضیح المراد ص 600 مراجعه نمایند.

3- علاقه التجرید شرح فارسی کتاب تجرید الاعتقاد می باشد. مرحوم علامه میر محمد اشرف (ره) با عنایت و توجه به کشف المراد این کتاب را نوشته و مشکلات تجرید الاعتقاد را آسان نموده است این کتاب انشاء اللّه تعالی توسط مؤسسه تحقیقاتی «مهدیه میرداماد» منتشر خواهد شد.

و اما خائفا مغمورا، لئلا تبطل حجج اللّه و بیناته...»(1).

یعنی هرگز زمین خالی نمی ماند از کسی که به حجت و دلیل دین خدا را برپا می دارد، یا آشکار و مشهور است - مانند یازده امام علیهم السّلام - یا ترسان و پنهان - مانند امام دوازدهم حضرت صاحب الامر عجل اللّه تعالی فرجه الشریف - برای اینکه حجتهای خداوند و دلیلهای روشن او از بین نرود.

ابن میثم - رحمه اللّه - فرموده: این فرمایش تصریح است به اینکه وجود امام در هرزمانی بین مردم، چندانکه تکلیف باقی است، واجب و لازم است(2).

پس وجود امام لطف حق تعالی است و ولایت و تصرفش نیز لطف می باشد.

مردم موظفند امام را بشناسند، و در برابر حکومت وی تسلیم گردند و او را مطاع بدانند.

اگر مردم به وظیفه عمل نکردند، و حکومت امام و رهبر الهی را قبول نکردند به لطف خدای متعال ضرری نمی رسد، باعث نمی شود خدای متعال نصب امام نکند، و عدم تصرف و حکومت امام به خدای تعالی مربوط نیست؛ بلکه تقصیر و کوتاهی از ناحیه مردم است(3).د.

1- نهج البلاغه «مرحوم فیض الاسلام» ص 1158.

2- نهج البلاغه «مرحوم فیض الاسلام» ص 1158.

3- خواجه طوسی (رحمه اللّه) در تجرید الاعتقاد می فرماید: و وجوده لطف و تصرفه لطف آخر و عدمه منا - ضمیر «عدمه» راجع به تصرف است، یعنی عدم تصرف امام و تشکیل نشدن حکومت وی از ناحیه مردم می باشد، خدای کریم با نصب امام لطفش شامل حال مردم شده، مردم موظفند امام را اطاعت کنند و مانع حکومت او نگردند. در بعضی از نسخه ها (غیبته منا) آمده که با توجه به عمومی بودن بحث امامت (عدمه منا) مناسبتر به نظر می رسد.

بیان علامه میرسید احمد علوی:

مرحوم علامه میرسید احمد علوی – رحمه اللّه – صهر و شاگرد معلم ثالث مرحوم میرداماد – قدس سره – در کتاب محققانه (لطائف غیبیه)(1) می فرماید:

بدانکه دلیل عقلی که اقتضاء وجود امام می نماید اقتضاء امتناع خلو زمان تکلیف از وجود او نیز می نماید، چه ظاهر است که بقاء او در هرزمان لطف است و لطف بر خدا واجب، پس بودن امام در هرزمان واجب...».

عصمت:

اشاره

از مسائل با اهمیت که همواره مورد بحث و گفتگو بوده، مسئله عصمت امام و رهبر بعد از پیامبر – صلّی اللّه علیه و آله – می باشد.

پیروان آل عصمت – علیهم السّلام – و اسماعیلیه گویند از شرائط مهم امام این است که معصوم و از هرگونه خطا و لغزش پاک باشد، ولی فرقه های دیگر این شرط را برای امام قائل نیستند و امامت غیر معصوم را بلا اشکال می دانند.

دلیل طرفداران لزوم عصمت:

بطور اختصار دلیل طرفداران لزوم عصمت در امام را تذکر می دهیم. عقل حکم می کند که امام و پیشوای مردم و خلیفهٔ پیامبر

1– «لطائف غیبیه» کتابی است در عقائد، که مرحوم علامه میرسید احمد علوی، – رضوان اللّه علیه – بقلم محققانه خود، با استفاده از آیات و روایات، و ادله عقلی آنرا برشته تحریر درآورده، کتاب مذکور برای عموم، خاصه علماء و طلاب بسیار مفید می باشد.

– صلّی اللّه علیه و آله – باید از رذائل و زشتیها پاک باشد، و از او خطا و گناه صادر نگردد، در غیر اینصورت اولا:

او هم مثل دیگر مردم، برای هـدایت یافتن، به امام و رهبر نیازمنـد است، امامی که به او مراجعه می کنـد اگر معصوم نباشد مثل مأمومین و دیگر مردم برای هـدایت یـافتن، به امـام نیازمنـد است، رهبری که به او مراجعه می گردد اگر معصوم نباشـد، او هم برای یـافتن حق به امام محتاج است، سـخن را در این امام نیز تکرار می کنیم، که اگر معصوم نباشـد به امام دیگر نیازمنـد است، الی غیر النهایه... و این تسلسـل است؛ و تسلسل محال می باشد پس عاقبت همه باید به امام معصوم مراجعه کنند و سخن به امام معصوم منتهی گردد.

بعضـی گفته انـد: مقتضـی وجوب نصب امـام، اقامـهٔ حـدود و مواظبت مرزها و تجهیز جیوش و اموری از این قبیل است، و این کارها از دست غیر معصوم هم برمی آید، پس لازم نیست امام معصوم باشد.

مرحوم علامه حلی – رضوان اللّه علیه – به این گفتار ناپسند پاسخ داده و می فرماید:

مقتضـی وجوب نصب امام خطای مردم است، امام مربی و رهبر جامعه است و باید مردم را ارشاد به پاکی و تقوی نماید و از لغزش و گناه بازدارد، پس چگونه خود خطاکار و دارای اخلاق بد و اعمال ناپسند باشد که در این صورت باید بدیگری مراجعه کند»(1).

هرچه بگندد نمکش می زنند وای بروزی که بگندد نمک3.

1- شرح قوشچی ص 400 و توضیح المراد دانشمند معظم جناب آقای تهرانی ص 693.

ثانیـا: ممکن است در ابلاـغ احکـام و ارشـاد جامعه و بیان اوامر و نواهی اعمال غرض کنـد و خلاف بگویـد، و به نام دین مردم را منحرف سازد و دین فروشی کند، و اجانب را در باطن تقویت نماید.

و بـدیهی است اگر دین فروشـی و گناه او برای جامعه آشـکار شود دیگر مردم به او اعتماد نمی کننـد! و در نتیجه پیشوایی و امامت او لغو و نقض غرض، و خرق قانون لطف می شود(1).

مرحوم علامه میرمحمد اشرف – رضوان اللّه علیه – در «علاقه التجرید» می فرماید:

«امام حافظ شـرع است و حافظ شـرع بایـد معصوم باشد، از جهت آنکه کتاب و سـنت مشـتمل بر جمیع احکام مفصـلا نیست، و به غیر معصوم درک تفصیل معانی قرآن نمی توان نمود».

این پاسـخ کسانی است که می گوینـد، قرآن و سـنت و اجماع امت می توانـد جایگزین امام معصوم باشد، که چگونه غیر معصوم از باطن قرآن و سنت آگاه است و چگونه احکام را از قرآن و سنت که بازگوکننده احکام تفصیلیه نیستند، می تواند بطور یقین و بدون خطا استخراج نماید.

اجماع معتبر هم بدون دخول معصوم و با وجود امکان خطا در هریک از اجماع کنندگان تحقق ندارد.

بازگشت ببحث لطف:

عصمت پیامبر و امام برای مکلفین لطف می باشد، زیرا وقتی ثابت شد پیامبر و امام معصوم هستند، مردم به قول و فعل آنها

1- لطف را در اول بحث معنی کردیم.

اطمینان پیـدا می کننـد و به اوامر و نواهی آنها توجه می نماینـد و در نتیجه بطاعت حق نزدیک و از مخالفت و معصـیت دور می گردند، و چون گفتیم لطف بر خدا واجب است معصوم قرار دادن پیامبر و امام واجب است.

خوانندگان گرامی توجه دارند که معصوم قرار دادن آن بزرگواران بنحو جبر نیست بلکه با فراهم شدن اسـباب عصمت، باختیار خودشان این افتخار شامل حالشان می شود(1).

کما فی دعاء الندبه:

... بعد ان شرطت علیهم الزهد فی درجات هذه الدنیا الدنیه و زخرفها و زبرجها فشرطوا لک ذلک و علمت منهم الوفاء به...(2).

معرفی امام:

خدای متعال از باطن اشـخاص مطلع و دانای به اسـرار بندگان است و معصوم و فرد لایق امامت را می شـناسد و براساس همین شـناخت نصب امام می فرماید.

نصب امام، باید با معرفی و نص همراه باشد، یعنی هنگامیکه خدای تعالی براساس شـناخت، شـخص واجد شرائط را برهبری انتخاب می کند، باید مردم را در جریان این انتخاب قرار دهد و به پیروی امام منصوب امر نماید.

1- به (تجرید الاعتقاد) مرحوم خواجه طوسی (رحمه اللّه) و شرح آن (کشف المراد) مراجعه فرمائید.

2- این عبارت اختیار انبیاء و اولیاء (ع) را در مورد زهـد و پاکی بازگو می کنـد، بـدین نحو که خـدا با آن بزرگواران شـرط زهد نمود (توجه دارید شرط کردن با کسی که مجبور است معقول نیست) و آنها هم قبول شرط نمودند (پس معلوم می شود مختار بودند).

سیره و روش پیـامبر اکرم (صـلّی اللّه علیه و آله) و عطوفت و مهربـانی او به امت اقتضـاء می کنـد نصب امام را از طرف حق تعالی بگوش مردم برساند و رهبر بعد از خود را به اجتماع معرفی نماید.

پیامبری که حتی در جزئی ترین مسائل مردم را ارشاد می نمود و در مـدت موقتی که از مدینه خارج می گشت، مردم را بی سـرپرست نمی گذاشت، بطور قطع بجریان خلافت و امامت بعد از خود توجه داشته و مردم را بی سرپرست و بدون هادی قرار نداده است(1).

ادله روشن:

بر امامت و رهبری امیر المؤمنین علیه الصـلاه و السلام و یازده امام از فرزندان آنحضرت (ع) ادلهٔ روشن و واضح در آیات و روایات فراوان موجود است.

حضرت امیر المؤمنین علیه السلام می فرماید:

فیهم کرائم القرآن و هم کنـوز الرحمن(2) ، یعنی آل عصـمت آیات کریمه و ستایشـی در شأنشان نازل گشته و آنها گنجهای خدای متعال هستند (که انسانها جز با رنج در راهشان و مطالعه آثارشان به این گنجها نمی رسند).

به پیروی از آل عصمت خصوصا امیر المؤمنین علیهم السّلام بسیاری از علماء اسلام برای معرفی اهلبیت (ع) بقرآن متمسک شده و آیات مربوط بولایت و رهبری آن بزرگواران را جمع آوری و از کلام خدا بحقانیت و برتری آنان استشهاد کرده و منصفین از

1- کشف المراد ص 229 را نگاه کنید.

2- نهج البلاغه - فیض الاسلام - ص 480.

اهل سنت را بدوستی و قبول ولایت ائمه (ع) دعوت نموده اند.

مثلا مرحوم علامه میرسید احمد علوی (رض) که تربیت شده مکتب معلم ثالث مرحوم میرداماد (ره) می باشد، در کتاب محققانه لطائف غیبیه، و مرحوم آیت اللّه سید علی بهبهانی (رض) از متأخرین در کتاب ارزنده مصباح الهدایه فی اثبات الولایه، هر کدام چهل آیه از قرآن آورده و حقانیت آل عصمت (ع) را با آیات قرآن اثبات کرده اند(1).

البته قبل از ایشان شخصیتهائی مثل مرحوم سید ابن طاووس (رض) در الطرائف و مرحوم خواجه طوسی (رض) در تجرید الاعتقاد و مرحوم علامه حلی در الفین و کشف المراد غیر از ادله عقلی برای اثبات ولایت به آیات قرآن استشهاد کرده و از قرآن بهره گرفته اند.

روایات پیامبر اسلام (ص):

غیر از آیات مربوط به ولایت روایاتی از رسول اکرم (صلی اللّه علیه و آله) بنقل فریقین بما رسید که هرکدام دلیلی روشن و برهانی واضح بر امامت ائمه معصومین علیهم السّلام است.

محقق عظیم الشأن و عالم جامع، معلم ثالث مرحوم میرداماد (رض) در کتاب حاضر به بیان آیات و بیشتر به تشریح روایاتی پرداخته که در همین موضوع است.

ایشان با احاطهٔ کم نظیر به کتب اهل سنت، با نقل روایات

1- کتبی که آیات ولایت را بیان کرده، زیاد است بعنوان نمونه از این دو کتاب نام بردیم - بعضی از علماء در زمینهٔ آیات ولایت کتاب نوشته و آیات مربوط به امیر المؤمنین - علیه السلام - را از قول مفسرین فریقین به پانصد عدد رسانده اند. رجوع کنید به «الغدیر» ج 7 ص 37 - و نیز شواهد التنزیل ج 1 ص 39 را ببینید.

متواتره بین شیعه و سنی فضیلت و برتری امیر المؤمنین و ائمه دیگر (ع) را بازگو می فرماید.

پاسخ به خواستهٔ دلباختگان عترت (ع):

با چاپ و نشر بعضی از کتب معلم ثالث مرحوم میرداماد (رحمه اللّه) عده ای از دوستان و دلباختگان آل عصمت (ع)، از اینکه کتب مذکور، به لسان عربی است، و فارسی زبانان نمی توانند از آنها استفاده کنند، گله می نمودند و خواستار ترجمه و شرح این آثار بودند(1).

لذا برای پاسخ به خواستهٔ این عزیزان که در بلند نگهداشتن پرچم قرآن و عترت (ع)، سهمی دارند، و شاگردی خود را نسبت به ائمه دین (ع) عملا باثبات رسانده اند، و برای اینکه فارسی - زبانان شیفتهٔ عترت (ع) و شیعیان دوستدار فضیلت، به بزرگی و برتری اولیاء نعمت، (ائمه معصومین (ع) بیش از پیش آشنا گردند، و با سینه ای پرسوز و قلبی محزون، بر مظلومیت اول مظلوم، امیر المؤمنین و اولاد طاهرین آن بزرگوار، اشک غم بریزند و بشاگردی در چنین مکتبی افتخار نمایند، و بخاطر اینکه منصفین اهل سنت خصوصا نسل جوان و تحصیلکردهٔ آنان، بحقانیت و برتری عترت آگاهی پیدا کنند و با قبول حقیقت بجمع رستگاران بپیوندند و بر طبق آیهٔ شریفهٔ «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّهِ جَمِیعاً وَ لا تَفَرَّقُوا» (2) در

1- از کسانی که روی این مطلب اصرار داشت، برادر ولائی خادم الحسین (ع) مرحوم مغفور حاج آقا مرتضی توتونکوبان رحمه اللّه علیه بود، امیدوارم با ائمه معصومین علیهم السّلام محشور گردد.

2- «حبل اللّه» وجود مقدس «امیر المؤمنین» - علیه السلام - است، که همه مسلمین باید به او متوسل گردند و از تفرقه و جدائی دوری نمایند، به ینابیع الموده ص 119 مراجعه نمائید.

مقابل کفار و مشرکین همراه با حزب اللّه «- شیعه» صف واحدی تشکیل دهند، با اخوت اسلامی دشمنان اسلام را دفع نموده به ترویج مقاصد قرآن و عترت بپردازند، احقر و کمترین دوست خاندان رسالت (ص)، افقر و محتاجترین مردم بحبل ولایت، سید محمود میردامادی، بترجمه و شرح اجمالی چهل حدیث از احادیثی که در کتاب حاضر و غیره در باب ولایت از شیعه و سنی نقل شده پرداخته، امید آنکه مشمول حدیث شریف:

من حفظ علی امتی اربعین حدیثا مما یحتاجون الیه من امر دینهم بعثه اللّه فقیها عالما(1).

شده، این خدمت ناچیز بدرگاه حضرت صاحب الامر عجل اللّه تعالی فرجه الشریف قبول افتد و مورد توجه و عنایت حضرت قرار گیریم.

حدیث افتراق:

حدیث اول خبر افتراق امت است که مشهور بین مسلمین می باشد و شیعه و سنی آنرا نقل کرده اند، ولی در بعضی نقلها اختلاف عبارت وجود دارد و آنچه اتفاقی و قدر مشترک است، اینست که پیامبر اسلام (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

امت موسی (ع) هفتاد و یک فرقه و گروه شدند که فقط یک فرقه از آنها اهل نجات هستند و بقیه اهل آتشند.

و امت عیسی (ع) هفتاد و دو فرقه و گروه گشتند که فقط یک فرقه از آنها اهل نجات و بقیه معذب به آتش می باشند. و زود باشد

1- فروغ هدایت ص 25 - بنقل از اربعین عالم عامل، فقیه جامع، مرحوم شیخ بهائی - رضوان اللّه علیه -.

امت من نیز هفتاد و سه فرقه شوند که جز یک فرقه همگی اهل آتش و معذب خواهند بود.

در احادیث شیعه وارد شده که پیامبر (ص) فرمود:

فرقه ناجیه از امت موسی (ع) کسانی هستند که متابعت وصی او «یوشع» را نموده و فرقه رستگار از امت عیسی کسانی هستند که پیروی وصی او «شمعون» را کرده و گروه رستگار و سعادتمند از امت اسلام کسانی هستند که متابعت از وصی من «علی ابن ابیطالب» (علیه الصلاه و السلام) بنمایند.

بلکه این مطلب در روایات اهل سنت هم آمده، مثلا ابو بکر محمد ابن موسی شیرازی در کتاب خود (بعد از نقل حدیث مذکور) می گوید:

علی (علیه السلام) گفت، یا رسول اللّه فرقه رستگار (در میان هفتاد و سه فرقه) کدام است؟

پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود: پیروان و یاران تو رستگارند(1) حدیث دیگری را خوارزمی از سلمان (رضوان اللّه علیه) نقل کرده که پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

امت (اسلامی) بعد از من سه فرقه می شوند که فقط یک فرقه آنها حقند.

سلمان (رض) گفت سؤال نمودم (گروه حق) و امامشان کدامند؟ پیامبر (ص) فرمود: این علی بن ابیطالب (ع) امام و پیشوای اهل تقوی می باشد(2).7.

1- لطائف غیبیه ص 426.

2- گروه رستگاران ص 7.

حدیث ثقلین:

بنابر حدیث اول گروه سعادتمند و فرقه اهل نجات پیروان و دوستان مولانا امیر المؤمنین علیه السلام هستند.

مؤید این مطلب حدیث دیگری است که شیعه و سنی از رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله نقل کرده و بنام حدیث ثقلین مشهور است.

در این حدیث پیامبر صلّی اللّه علیه و آله می فرماید:

«من دو چیز گرانبها و پرارزش در میان شما می گذارم و آن دو، کتاب خدا و عترتم می باشند، زمانی که از این دو پیروی کنید گمراه نمی شوید و این دو از هم جدا نمی شوند تا بر حوض کوثر بر من وارد شوند(1).

در روایت ابی سعید خدری، پیامبر صلّی اللّه علیه و آله معنی عترت را بیان کرده زیرا می فرماید: و عترتی اهلبیتی، یعنی ثقل دوم عترت من است و آنها اهلبیتم می باشند(2).

و در روایت «زید بن ارقم» اهلبیت معنی شده، زیرا «حصین» بزید بن ارقم می گوید:

آیا زنان پیامبر صلّی اللّه علیه و آله اهلبیت اویند؟

زید پاسخ می دهد نه، اهلبیت پیامبر صلّی اللّه علیه و آله کسانی هستند که صدقه بر آنها حرام است(3).

حدیث ثقلین، همانطور که معلم ثالث مرحوم میرداماد (ره) از فریقین نقل فرموده بعبارات مختلف نقل شده و همگی بر پیروی از قرآن و عترت تأکید و سفارش داشته، مسلمین عالم را به رمز

1- الغدیر جلد 3 ص 80.

2- فضائل الخمسه ج 2 ص 53.

3- فضائل الخمسه ج 2 ص 52.

خوشبختی و علت رستگاری رهبری می کند(1).

حدیث سفینه:

حدیث سـفینه، از روایات متواتری است که مردم را به توسل و پیروی اهلبیت علیهم السّلام دعوت نموده و سعادت را فقط از آن پیروان آل عصمت (ع) می داند. پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) بنقل علماء فریقین فرمود:

مثل اهلبیت من همچون کشتی نوح است، هر کس در آن نشست نجات پیدا کرد و هر کس از آن روی تافت، غرق گردید(2).

در حدیث دیگر اهلبیت را محور وحدت دانسته، می فرماید:

«اهلبیت من امان امت از اختلاف هستند (همانطور که نجوم امان اهل زمین از غرق شدن می باشند»)(3).

حدیث دیگر که مردم را به پیروی اهلبیت علیهم السّلام دعوت می کند، اینست:

«مثل اهلبیت من در بین شما مثل باب حطه در بنی – اسرائیل است، هر کس در آن داخل گردید آمرزیده شد(4).

1- مرحوم آیت اللّه بهبهانی (رض) در مصباح هدایت این حدیث شریف را بخوبی شرح فرموده، اهل تحقیق به آن کتاب مراجعه نمایند – لازم به تذکر است که رهبر انقلاب (قدس سـره) در اول وصـیتنامه خود این حدیث شـریف را مرقوم فرموده و امت اسلامی را بعمل به این حدیث فراخوانده و به پیروی آل عصمت علیهم السّلام دعوت می نماید.

2- فضائل الخمسه ج 2 ص 64.

3- فضائل الخمسه ج 2 ص 67.

4- فضائل الخمسه ج 2 ص 66.

و در حدیث دیگر خطاب بعلی علیه السلام فرمود:

«مثل تو و ائمه (از فرزندانت) مثل کشتی نوح است هر کس در آن نشست نجات یافت و هرکس از آن روی تافت غرق شد.

حدیث دیگر، پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«علی با حق و قرآن همراه است و حق و قرآن با علی است و از یکدیگر جدا نمی شوند تا بر سر حوض کوثر بر من وارد گردند.»(1)

و فرمود:

«علی با حق است و حق با اوست، هرجا علی باشد حق با او می گردد.»

حدیث غدیر خم:

اشاره

حدیث غدیر خم از ادلهٔ بسیار روشن و واضح خلافت علی علیه السلام و یکی از پشتوانه های محکم برای تشیع می باشد.

با مطالعه در کتب اخبار و تاریخ درمی یابیم که این حدیث شریف از اخبار و احادیث مسلم بین شیعه و سنی است و بیش از صد نفر از صحابی آنرا نقل کرده اند.

مرحوم علامه حلی (رضوان اللّه علیه) در شرح تجرید الاعتقاد فرموده:

«و قد نقل المسلمون کافه هذا الحدیث نقلا متواترا، لکنهم اختلفوا فی دلالته علی الامامه»

1- الغدیر ج 3 ص 178.

یعنی مسلمانان این حدیث را بتواتر نقل کرده ولی در دلالت آن بر امامت اختلاف نموده اند.

ولی باید گفت اول مخالفت کردند و خشت اول را کج نهادند و بعد بهانه آوردند و الا در دلالت حدیث غدیر بر امامت امیر المؤمنین علیه السلام هیچ تردیدی نیست.

اهل تحقیق از شیعه و سنی برای مطالعه در حدیث غدیر و دلالت آن بر امامت علی علیه السلام باید به کتاب ارزنده و محققانه «الغدیر» نوشته محدث خبیر و محقق گرانقدر، دلباختهٔ آل رسول صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم مرحوم آیت اللّه علامه امینی (رضوان اللّه علیه) مراجعه نمایند. ما برای تبرک و تذکر بنقل این حدیث از زبان ابن عباس می پردازیم.

حافظ ابو سعید سجستانی (متوفی 477) در کتاب «الولایه» از ابن عباس نقل کرده که گفت:

پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) به تبلیغ ولایت علی علیه السلام امر شد. و روز غدیر خم (در میان مردم ایستاد و) حمد و ثنای الهی نمود و فرمود:

«آیا من مولی و صاحب اختیار شما نیستم؟»

مسلمین گفتند: بله ای رسول خدا.

فرمود:

«فمن کنت مولاه فعلی مولاه...

هرکسی که من مولی و صاحب اختیار او هستم، علی مولا و صاحب اختیار اوست(1).»8.

1- الغدیر ج 1 ص 218.

و ما ادراک ما یوم الغدیر؟

راستی بجز خـدای قـدیر، پروردگـار جهانیان و خطیب غـدیر، پیامبر اسـلام (صـلّی اللّه علیه و آله) و امام انتصابی آنروز ولی حق و حاکم مطلق امیر المؤمنین – علیه السـلام – و پیشوایان معصوم – علیهم السـلام – چه کسـی می توانـد ارزش غدیر و عظمت امامت و ولایت را آنچنان که هست تشریح و بازگو کند.

بعضـی از علماء الهی و شیفتهٔ آل عصمت (ع) دربارهٔ غدیر مطالب و بیاناتی دارند و در تشریح عظمت و اهمیت آن کوشیده اند ولی با این وصف بزرگی غدیر برای بسیاری ناشناخته مانده است(1).

غدیریه عارف کامل شیخ محمد حسین اصفهانی (ره):

باده بده ساقیا ولی ز خم غدیر چنگ بزن مطربا ولی بیاد امیر

تو نیز ای چرخ پیر بیا ز بالا بزیر داد مسرت بده ساغر عشرت بگیر

بلبل نطقم چنان قافیه پرداز شد که زهره در آسمان بنغمه دمساز شد

محیط کون و مکان دائره پرداز شد سرور روحانیان هو العلی الکبیر

نسیم رحمت وزید دهر کهن شد جوان نهال حکمت دمید پر زگل ارغوان

مسند حشمت رسید بخسرو خسروان حجاب ظلمت درید ز آفتاب منیر

1- مرحوم عـالم الهی میرزا جواد آقـا تبریزی (ره) در اعمـال السـنه درباره غـدیر خم بیان عارفانه ای دارد سـزاوار است اهل تحقیق بـدان مراجعه کنند.

وادی خم غدیر منطقهٔ نور شد یا ز کف عقل پیر تجلی طور شد

یا که بیانی خطیر ز سر مستور شد یا شده در یک سریر قران شاه و وزیر

(الی ان قال)

چون بسر دست شاه شیر خدا شد بلند بتارک مهر و ماه ظل عنایت فکند

بشوکت فر و جاه بطالعی ارجمند شاه ولایت پناه بامر حق شد امیر

مژده که شد میر عشق وزیر عقل نخست بهمت پیر عشق اساس وحدت درست

بآب شمشیر عشق نقش دوئیت بشست بزیر زنجیر عشق شیر فلک شد اسیر

(الی ان قال)

جلوه بصد ناز کرد لیلی حسن قدم پرده ز رخ باز کرد بدر منیر ظلم

نغمه گری ساز کرد معدن کل حکم یا سخن آغاز کرد عن اللطیف الخبیر

بهر که مولا منم علی است مولای او نسخهٔ اسماء منم علی است طغرای او

سر معما منم علی مجلای او محیط انشا منم علی مدار و مدیر

طور تجلی منم سینه سینا علی است سر انا اللّه منم آیت کبری علی است

دره بیضا منم لؤلؤ لالا علی است شافع عقبی منم، علی مشار و مشیر

حلقهٔ افلاک را سلسله جنبان علی است قاعدهٔ خاک را اساس و بنیان علی است

دفتر افلاک را طراز و عنوان علی است سید لولاک را، علی وزیر و ظهیر

هادی امت:

از احادیثی که بر برتری و امامت امیر المؤمنین علیه السلام دلالت دارد حدیثی است که علماء شیعه و سنی از پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) ذیل آیه شریفه: إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هادٍ (1) نقل کرده و معلم ثالث مرحوم میرداماد (ره) در کتاب حاضر بیان داشته است.

صاحب کتاب فردوس الاخبار و ابو نعیم در حلیه الاولیاء از ابن عباس نقل کرده:

هنگامیکه این آیهٔ شریفه نازل شد، پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود من منذر هستم و علی (ع) هادی است، ای علی بوسیلهٔ تو اهل هدایت، هدایت یافته و بکمال می رسند.(2) مرحوم علامه میرسید احمد علوی (رحمه اللّه) فرموده:

«تقدیم کلمهٔ «بک» در (بک یهتدی المهتدون) دلیل

1- 6 - رعد.

2- لطائف غیبیه ص 395.

حصر است یعنی بسبب تو راه یابند نه بسبب غیر تو و این نص صریح است در ثبوت ولایت و امامت شاه ولایت».(1)

و از ابی هریره نقل شده که گفت از رسول خدا - صلّی اللّه علیه و آله - از آیه مذکوره سؤال نمودم پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود: علی - علیه السلام - هادی این امت است.

ابن شهر آشوب می گوید: ابن عقده احمد بن سعید، کتابی در تفسیر آیه مذکوره تألیف کرده و گفته است که این آیه تنها دربارهٔ أمیر المؤمنین علیه السلام نازل شده است.(2)

مسئولیت:

صاحب کتاب فردوس الاخبار از ابی سعید خدری نقل کرده که پیامبر اکرم (صلّی اللّه علیه و آله) در مورد آیه شریفه:

«وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ» (3)

فرمود:

«انهم مسئولون عن ولایه علی بن ابیطالب»

یعنی: براستی آنها (در قیامت) از قبول حکومت و دوستی علی بن ابیطالب - علیه السلام - سئوال می شوند.

در خصوص سئوال از ولایت روایات زیادی از معصومین - علیهم السّلام - نقل شده و از شیعه و سنی منقول است که:

هیچ بنده ای از پل صراط نمی گذرد و داخل بهشت نمی شود مگر اینکه فرمانی از امیر المؤمنین (ع) در

1- لطائف غیبیه ص 395.

2- فروغ هدایت ص 121.

3- 24 - صافات.

دست داشته باشد که آنحضرت و خاندان او را دوست می دارد.(1)

خوشبخت کیست؟

می خواهید بدانید خوشبخت کیست و خوشبختی چیست؟

پیامبر اسلام (صلّی اللّه علیه و آله) در حدیثی که ام سلمه نقل کرده فرمود:

«ان شیعه علی هم الفائزون».

یعنی: براستی که پیروان علی علیه السلام رستگارانند پس خوشبختی در مکتب امیر المؤمنین علیه السلام یافت می شود و همانطور که در حدیث «افتراق» بیان شد فقط شیعیان علی علیه السلام سعادتمند و پیروزند.

در حدیث دیگر پیامبر اسلام (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«ای علی شیعیان تو روز قیامت سعادتمند خواهند بود، کسی که به یکی از شیعیان تو اهانت کند، به تو اهانت کرده و کسی که به تو اهانت کند به من اهانت کرده و کسی که به من اهانت کند، خدا او را برای همیشه در آتش جهنم قرار می دهد.»

و در حدیث دیگر فرمود:

«کسی که از تو اطاعت کند سعادتمند است و کسی در برابر حکومت تو تسلیم نباشد بدبخت است، سود برده کسی که تو را دوست بدارد و زیان کرده کسی که با تو دشمنی نماید، رستگار است کسی که

1- فروغ هدایت ص 104 - از مناقب خوارزمی ص 195 نقل کرده، در تفسیر آیه مذکوره: که مردم از ولایت علی بن ابیطالب سؤال می شوند.

پیرو تو باشد و هلاک است کسی که از تو دوری نماید.»

بهترین مخلوقات:

حافظ ابو نعیم روایت کرد باسناد از ابن عباس که گفت چون آیه شریفهٔ:

«إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ» (1) نازل شد حضرت رسول - صلّی اللّه علیه و آله بحضرت علی - علیه السلام - فرمود:

تو و پیروانت بهترین مخلوقات هستید...(2)

ابو موید خوارزمی روایت کرده از جابر بن عبد اللّه انصاری که گفت پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) دست بر دیوار کعبه زد و اشاره بعلی - علیه السلام - نمود و فرمود:

بحق آنکه جان من بید قدرت اوست این کس (یعنی علی ع) بهترین خلایق و شیعه او در روز قیامت رستگارند.(3)

پدر امت:

از احادیثی که بر حقانیت و برتری علی علیه السلام دلالت دارد حدیثی است که صاحب کتاب «الفردوس» از جابر (رض) نقل کرده که پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«حق علی بن ابیطالب بر امت مثل حق پدر بر فرزند می باشد.»

1- 6 بینه.

2- لطائف غیبیه ص 422.

3- لطائف غیبیه ص 422.

و در حدیث دیگر فرمود:

«ای علی من و تو پدر این امت هستیم، خدا لعنت کند کسی را که عاق پدرش گردد».

جداکننده حق و باطل:

علی علیه السلام پدر روحانی و رهبر الهی انسانهاست و اطاعت و پیروی او طبق احادیث منقول از پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) که شیعه و سنی نقل کرده اند واجب و لازم است.

در حدیثی پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«الزموا علی ابن ابیطالب فانه الفاروق بین الحق و الباطل».

یعنی: همراه و پیرو علی بن ابیطالب (ع) باشید براستی که او جداکننده حق و باطل است.

حدیث دار:

از احادیثی که معروف بین شیعه و سنی است و از ادله روشن بر امامت و رهبری مولانا امیر المؤمنین – علیه السلام – است حدیث «دار» می باشد.

حدیث را از زبان خود حضرت بازگو می کنیم:

«پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) بدستور خدای متعال خویشان خود را دعوت بمهمانی نمود.

جمع زیادی از خویشان و نزدیکان پیامبر در این مهمانی شرکت کردند. بعد از صرف غذا، پیامبر رسالت خود را برای آنها بیان داشت و فرمود:

کدام یک از شما مرا در این امر کمک می کند تا

برادر و وصی و جانشین من باشد.

دعوت پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) را کسی اجابت نکرد جز من که در آن زمان از نظر سن از همه کوچکتر بودم.

گفتم: یا نبی اللّه من حاضرم شما را یاری دهم و وزیر شما باشم.

پیامبر گردن مرا گرفت و فرمود: این برادر و وصی و جانشین من است در بین شما، سخنش را بشنوید و او را پیروی کنید پس مردم برخاستند و می خندیدند و بپدرم می گفتند بر تو واجب است حرف فرزندت را بشنوی و اطاعت کنی.»(1)

حدیث منزلت:

تاریخ زندگی پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) و روش او در تبلیغ و ترویج اسلام و جنگهای آنحضرت با کفار و مشرکین، درسهای اعتقادی عرفانی، اخلاقی و سیاسی زیادی را بمسلمانان آموزش می دهد.

از جمله، مطلبی که از اولین روز تبلیغ اسلام تا آخرین لحظات حیات ظاهری، پیامبر اکرم (صلّی اللّه علیه و آله) بر آن قولاـ و عملا سفارش و پافشاری داشت، خلافت و رهبری امیر المؤمنین - علیه السلام - بود.

پیامبر اکرم (صلّی اللّه علیه و آله) در جریان جنگ تبوک، علی (ع) را در مدینه بعنوان جانشین و سرپرست نزدیکان خود قرار داد.

1- ینابیع الموده ص 105 - الطرائف ص 20 - مصباح الولایه ص 175.

منافقین زمان را مناسب دیده، علیه امیر المؤمنین (ع) تبلیغات سوئی براه انداختند.

از جمله گفتند پیامبر (صـلّی اللّه علیه و آله) از علی – علیه السلام – دلتنگ شده و از رفاقت و همنشینی با او بیزار گشته است، بدین جهت او را در مدینه گذاشته و همراه نبرده است.

علی – علیه السلام – از سخن منافقین محزون شد و خدمت پیامبر (ص) از آنها گله و شکایت نمود.

پیامبر (صـلّی اللّه علیه و آله) فرمود: منافقین دروغ گفته انـد، بمـدینه رجوع کن، ای خلیفه من، آیا نمی خواهی نسـبت به من ماننـد هارون باشی به موسی (با این تفاوت که بعد از من پیامبری نیست)(1).

حدیث دیگر:

و نیز از احادیثی که خلافت و امامت امیر المؤمنین علیه السلام را بازگو می کند این حدیث است که پیامبر فرمود:

«تو برادر و وصی و خلیفهٔ و اداءکننده دین من هستی»(2).

علی علیه السلام و کعبه:

اشاره

حدیث دیگر که حقانیت و عظمت علی علیه السلام را بازگو می کند اینست که پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«براستی مثل علی (ع) (در میان جامعه اسلامی) مثل کعبه است که نظر به آن عبادت و حج آن واجب است».

1- شرح تجرید الاعتقاد «علامه حلی» ص 231 - الغدیر ج 3 ص 199 - الطرائف ج 1 ص 51.

2- شرح تجرید الاعتقاد «علامه حلی» ص 231.

و در حدیث دیگر فرمود:

«مثل علی بن ابیطالب در بین مردم، مثل «قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ» در قرآن است».

و در امالی شیخ صدوق ره از رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله نقل شده که خطاب بعلی علیه السلام فرمود:

«مثل تو در امتم، مثل «قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ» است کسی که یک مرتبه این سوره را بخواند، ثلث قرآن را خوانده و کسی که دو مرتبه این سوره را بخواند دو ثلث قرآن را خوانده و کسی که سه مرتبه این آیه را بخواند قرآن را ختم کرده است.

کسی که تو را با زبانش دوست بدارد ثلث ایمان را دارا می باشد.

و کسی که با زبان و قلمش تو را دوست بدارد دو ثلث ایمان را دارا می باشد.

و کسی که با زبان و قلب تو را دوست بدارد و ناصر تو باشد براستی ایمانش کامل است.

سوگند بخدائی که مرا مبعوث نمود (ای علی) اگر مردم زمین همانند اهل آسمان تو را دوست می داشتند عذاب از آنها برداشته می شد.»(1)

این حدیث شریف را معلم ثالث مرحوم میرداماد (رحمه اللّه) در رساله سوره الاخلاص شرح نموده و می فرماید «ما این روایت را در شرح تقدمه تقویم الایمان (کتاب حاضر) آورده ایم» و در این کتاب، شرح مفصل و بیان اسرار الهی این روایت را باصل کتاب-.

1- علی علیه السلام و سوره توحید ص 36 - ترجمه رساله سوره الاخلاص - معلم ثالث مرحوم میرداماد -.

یعنی «تقویم الایمان» موکول نموده است.(1)

شرح اجمالی حدیث:

اشاره

برای استفادهٔ اهل تحقیق و شیفتگان معرفت به ترجمه عبارات معلم ثالث، مرحوم میرداماد - رحمه اللّه - در شرح حدیث مذکور می پردازیم:

جملهٔ ممکنات و نظام آنها «عموما» که بزرگان حکماء از آن به انسان کبیر تعبیر می کنند، کتاب اللّه مبین است. این کتاب تکوینی الهی جامع همه اشیاء از کوچک و بزرگ است.

(باید دانست این کتاب از حروف و کلمات مفرده و کلام و جمل مرکبه و آیات و سور تشکیل شده). اگر در آن ملاحظه اعمیت صنف نسبت به شخص و اعمیت نوع نسبت به صنف و اعمیت جنس نسبت به نوع بشود (در این صورت) گفته شده که:

تشخصات و اشخاص بمنزله حروف و کلمات

اصناف بمنزله افراد کلام و جمل

انواع بمنزله آیات

اجناس بمنزلهٔ سور (این کتاب اللّه مبین) هستند و قوی و لوازم و اوصاف بمنزله تشدید و مد و اعراب می باشند.

1- رسالهٔ سوره الاخلاص در مجموعهٔ جامع و ارزندهٔ (اثنی عشر رساله) بهمت سرور معظم آقای حاج سید جمال الدین میردامادی دامت برکاته با مقدمهٔ فقیه جامع، مرجع عالیقدر شیعه مرحوم آیه اللّه العظمی نجفی مرعشی «قدس سره» چاپ و منتشر گردید، حقیر این رساله را ترجمه و شرح نموده و بهمت هیئت فاطمیه - کربلائیها مقیم اصفهان منتشر شد امید آنکه کتاب تقویم الایمان همانند «کتاب حاضر» بکمک و یاری خدای متعال و اقدام شیفتگان علم و دانش، چاپ و شرح رسالهٔ سوره الاخلاص نیز مجددا منتشر گردد.

کتاب اللّه صورت اول حروف و کلمات مفرده اشخاص

کلام و جمل اصناف

آیات انواع

سور اجناس

تشدید و مد و اعراب قوی و لوازم و اوصاف

(البته به صورت دیگری هم می توان مسئله را مطرح ساخت با این بیان که):

اگر ترکیب نوع از جنس و فصل

صنف از نوع و لواحق مصنفه

شخص از حقیقت صنفیه و عوارض مشخصه

ملاحظه شود مسئله عکس (صورت اول) می شود زیرا در صورت اول اشخاص کلمه و در صورت دوم اشخاص سور هستند).

کتاب اللّه صورت دوم

حروف اجناس عالیه و فصول

کلمات انواع اضافیه

جمل انواع حقیقیه

آیات اصناف

سور اشخاص

انسان کامل:

بنابراین نفس ناطقه بشری که به کمال واقعی در جانب علم و عمل رسیده باشد صورت کمالیه عالم وجود بتمامه است که به

دلیل شمول و جامعیتش خود کتاب مبین می باشد (همانطوری که مجموع عالم وجود کتاب حق تعالی است).

از اینجاست که به انسان عارف (کامل) عالم صغیر و به مجموع عالم انسان کبیر گفته می شود.

بلکه (چون انسان عارف نسخه عالم کبیر و صورت کمالیه آفرینش است و از نظر روح و غیره عظمت خاصی دارد) به او عالم کبیر و به مجموع عالم انسان صغیر گفته می شود.

حال که تو را از دو راه مذکور(1) (عکس یکدیگر به تطبیق عالم وجود با کتاب تدوینی) راهنمائی نمودیم پس باید بدانی که برای هرکدام از این دو اعتبار (و راه) درجه ای از تحقیق هست.

باعتبار اول (اطلاق کلمات بر اشخاص) قول خداوند جل سلطانه در قرآن کریم:

«إِنَّ اللّهَ یُبَشِّرُکِ بِکَلِمَهٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِیحُ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ» (2)

آشکار می گردد.

و باعتبار دوم (اطلاق سوره بر اشخاص) معنی و تفسیر قول رسول اکرم (ص):

«مثل علی بن ابیطالب فیکم مثل قل هو اللّه احد فی القرآن» معلوم می شود.

و از دقت در سخنان قبل سخن (ارزندهٔ) پیامبر اکرم (ص) که:

«مثل علی بن ابیطالب فی هذه الامه مثل عیسی بن مریم فی بنی اسرائیل» ظاهر می گردد.

(باید دانست همانطور که حضرت عیسی (ع) کلمه اللّه است4.

1- - یعنی راه اول که اشخاص کلمات بودند و راه دوم که اشخاص سور بودند.

2- آل عمران - 44.

حضرت امیر المؤمنین علیه السلام هم کلمه اللّه است.

مطلب دیگر اینکه پیامبر (ص) خطاب به علی (ع) فرمود: اگر از مردم نمی ترسیدم که گویند درباره ات آنچه درباره عیسی (ع) گفتند، تو را تعریف و مدح می نمودم که خاک پایت را به تبرک برگیرند یعنی اگر آنطور که هستی تو را تعریف نمایم چون مردم کشش فکری و ظرفیت ندارند تو را خدا می خوانند همانطور که عیسی را خدا نامیدند)(1).

و این چیزی است که از طریق عامه و خاصه روایت شده است.

وجه تشبیه علی علیه السلام به سوره توحید:

در سورهٔ «قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ» خداوند متعال خود را به برترین صفات جلاله و بالاترین مقامات وصف کرد (سؤال اینست که به چه مناسبت علی علیه السلام به این سوره تشبیه شده و چگونه این تشبیه مخصوص ایشان گشته، پاسخ باید گفت) حال علی علیه السلام در اخلاص برای خدای متعال و معرفت (آنحضرت) نسبت به حقائق توحید گویای همان چیزی است که سورهٔ «قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ»

آنرا بیان می کند (و علی (ع) مظهر حق و مجسمه اخلاص و همانند «قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ» جامع معارف الهی و مخالف شرک می باشد به این دلیل علی (ع) به سوره توحید تشبیه شده است).

(آری) علی علیه السلام با سیره و روش خویش و با لسان حال به معارفی که در «قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ» مندرج است گویا است و زبان

1- شعر: وصف تو حیف است با جسمانیانگویمش در محفل روحانیان گر نبودی خلق محجوب و کثیفورنه بودی حلقها تنگ و ضعیف غیر این منطق لبی بگشادمیدر مدیحت داد معنا دادمی

حال فصیحتر و رساتر (از بکار بردن الفاظ) است.

بدینجهت (مولای ما امیر المؤمنین (ع) اشاره به قرآن نمود و) فرمود:

این کتاب صامت است و من کتاب ناطق (گویا) می باشم.

نتیجه:

پس علی علیه السلام در کتاب آفرینش سوره اخلاص و توحید و صورت کمالیه «مشابه» عالم وجود است.

(آنچه گفتیم بقدر فهم ما می باشد) و اسرار آیات و وسیله درک آن نزد خدای علیم و حکیم و رموز احادیث و علم به آن در پیشگاه نوربخش رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله است.

و فضل بدست خداوند و سعادت در پیروی رسول اکرم و توسل به اهلبیت (ع) می باشد. صلوات اللّه علیه و علیهم اجمعین.(1)

ایمان علی علیه السلام:

حدیث دیگری که افضلیت علی - علیه السلام - را بازگو می کند اینست که پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«ای مردم، کسی که علی (ع) را اذیت کند مرا اذیت کرده، و براستی علی (ع) اول کسی است که ایمان آورده و بعهد الهی از شما وفادارتر است.»

گوش شنوا:

حدیث دیگری که برتری و افضلیت امیر المؤمنین - علیه السلام - را بیان می کند اینست که آنحضرت فرمود:

«پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) مرا بخود چسبانید

1- پایان ترجمهٔ عبارات معلم ثالث مرحوم میرداماد دربارهٔ حدیث «تمثیل».

و فرمود خداونـد مرا امر کرده ترا بخود نزدیـک کنم و از خویش دور نگردانم، گوش من می شـنود و حفـظ می کنـد بر خـداست که تو هم خوب بشنوی و از بر کنی، در این وقت این آیه نازل شد: وَ تَعِیَها أُذُنٌ واعِیَةٌ» (1)

مرحوم علامه میر سید احمد علوی (رحمه اللّه) در لطائف غیبیه حدیثی از پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) نقل کرده که فرمود:

«ای علی دعا کردم و از خداوند متعال خواستم که «أُذُنٌ واعِیَةٌ» را گوش علی قرار ده، پس حق تعالی اجابت فرمود.»(2)

علم کتاب:

فضـیلت دیگری که دربارهٔ حضـرت امیر المؤمنین – علیه السـلام – مفسرین شیعه و سنی ذیل آیه شریفه:(3)«قُلْ کَفی بِاللّهِ شَ هِیداً بَیْنِی وَ بَیْنَکُمْ وَ مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْکِتابِ» نقل نموده اند اینست که:

«آن کسی که علم کتاب (یعنی قرآن) نزد اوست علی بن ابیطالب می باشد.»

مرحوم علامه میر سید احمد علوی – رحمه اللّه – می فرماید:

«در کتب اهل خلاف زیاده از شماره، خصوصا ثعلبی و واحدی و غیرهما، مسطور است که چون از حضرت

1- یعنی: می فهمد کلام حق را گوشـی که شنوا باشد. آیه 12 سوره الحاقه، مرحوم آیه اللّه بهبهانی در (مصـباح الهدایه فی اثبات الولایه) می فرماید: نه حدیث از طریق اهل تسنن و هشت حدیث از طریق شیعه نقل شده و همگی این آیه را در شأن علی علیه السلام دانسته اند.
2- لطائف غیبیه ص 401.
3- رعد آیه 43.

رسـالت سؤال شـد از صاحب علم کتاب، فرمود: علی ابن ابیطالب است و بر نام نامی آنحضـرت اقتصار نمود و چون سـکوت در معرض بیان، مفید حصـر است، و تأخیر بیان از وقت حاجت جایز نیست، دانسـته می شود که علم کتاب در آنحضرت منحصر بوده و کسی دیگر بمشارکت آنحضرت در این امر قائل نتواند بود.»(1)

مرحوم علامه امینی (رحمه اللّه) در جلد دوم الغدیر از علماء اهل سنت نقل کرده که پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«آگاهترین افراد امت من علی ابن ابیطالب است».

و در جلد ششم از الغدیر از بسیاری از علماء اهل سنت نقل کرده که پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«من شهر علمم و علی (ع) باب آن می باشد»

و بتعبیر دیگر فرمود:

«من دار حکمتم و علی باب آن می باشد، من میزان حکمتم و علی لسان آن می باشد(2)».

(شعر)

چون تو بابی آنمدینه علم را چون شعائی آفتاب حلم را

باز باش ای باب بر جویای باب تا رسند از تو قشور اندر لباب

باز باش ای باب رحمت تا ابد بارگاه ما له کفوا احد0.

1- لطائف غیبیه ص 419.

2- الغدیر ج 6 ص 80.

از اهلبیت (ع) سؤال کنید:

آیهٔ شریفهٔ:«فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ» (1)

دلیل آگاهی و علم اهلبیت (علیهم السّلام) خصوصا امیر المؤمنین علیه السلام باحکام دین و اسرار شرع می باشد.

این آیهٔ شریفه همه مردم را بسوی مکتب آل عصمت (علیهم السلام) دعوت و به پیروی آنان امر می نماید.

مفسرین، اهل الذکر، را به اهلبیت (علیهم السّلام) تفسیر کرده و در این باره احادیثی از آن بزرگواران نقل نموده اند.

ثعلبی در تفسیر خود ذیل این آیه شریفه از جابر بن عبد اللّه انصاری روایت کرده است که وقتی آیهٔ «فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ» نازل شد، علی – علیه السلام – فرمود: اهل ذکر ما هستیم.(2)

قتال بر باطن قرآن:

در حدیث پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) است که:

«در بین شما کسی است که قتال بر تأویل قرآن می کند، همانطور که من قتال بر تنزیل نمودم. ابا بکر گفت آیا من هستم؟ فرمود: نه، عمر گفت آیا من هستم؟ فرمود: نه، بلکه آن کسی است که مشغول وصله کردن کفش می باشد، نگاه کردند دیدند علی – علیه السلام – مشغول وصله نمودن کفش است.(3)

در صحیفه سجادیه منقول است که امام سجاد علیه السلام هنگام ختم قرآن این دعا را می خواندند:

اللهم انک انزلته علی نبیک محمد صلّی اللّه علیه و آله

1– آیهٔ 7 – انبیاء – یعنی: اگر نمی دانید از اهل ذکر سؤال نمائید.

2– ینابیع الموده ص 119.

3– الغدیر ج 7 ص 131.

مجملا و الهمته علی عجائبه مکملا....(1)

پیامبر اسلام (صلّی اللّه علیه و آله) علم بباطن قرآن و اسرار الهی آن داشت ولی برای اثبات حقانیت ظاهر قرآن مجاهده کرد و بیان باطن و تشریح حقیقت قرآن را بامیر المؤمنین - علیه السلام - واگذار فرمود.

جنگهای امیر المؤمنین (علیه السلام) بعد از پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) برای معانی واقعی قرآن و تطبیق آیات با مصادیق حقیقی آنها بود و این همان قتال بر تأویل است.

به تعبیر دیگر، قتال امیر المؤمنین - علیه السلام - با مسلمانان منحرف و کج فهمی بود که ولایت آنحضرت را قبول نداشتند و با رأی ناقص خود قرآن را تفسیر می نمودند.

ولی قتال پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) با کسانی بود که اصل قرآن را قبول نداشته و به پیامبری آنجناب معتقد نبودند.

پس پیامبر (صلّی اللّه علیه و آله) برای اثبات حقانیت توحید و نبوت و اصل دین مجاهده نمود، و امیر المؤمنین علیه السلام برای اثبات حقانیت خود و مقام ولایت و علت مبقیهٔ دین قتال کرد.

به تعبیر بهتر، پیامبر برای «لا اله الا اللّه» زحمت کشید، و امیر المؤمنین برای حافظ «لا اله الا اللّه» «علی ولی اللّه» مجاهده فرمود.

در واقع جنگهای امیر المؤمنین (علیه السلام)، بدست صاحب ولایت، و برای ولایت بوده است، ولایتی که شرط اساسی قبول همه خیرات، از اصول و فروع، می باشد.5.

1- شرح صحیفهٔ سجادیه (مرحوم میرداماد) ص 335.

از من سؤال کنید:

از امیر المؤمنین علیه السلام منقول است که فرمود:

«آیات قرآن را از من سؤال کنید زیرا من از هر آیه ای خبر دارم، که در شب نازل شده یا در روز در زمین هموار نازل گشته یا در کوه(1) در قرآن آیه ای نیست جز اینکه می دانم دربارهٔ کی و در کجا نازل شده است(2) رسول خدا (ص) هزار در از علم را بروی من گشوده که از هر دری هزار در باز شده پس هزار هزار در علم بر وی گشوده شد بطوری که از گذشته و آینده خبر دارم، از مرگها و پیش آمدها و طریق قضاوت مطلع هستم»(3).

مخزن دانش:

حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در نهج البلاغه آل عصمت را معرفی نموده، کلمات آن بزرگواران را بازگو می فرماید:

«آل پیامبر نگهدارندهٔ راز نهان و پناه فرمان آنحضرت می باشند، و خزینهٔ دانش آنجناب و مرجع حکمتهای آن وجود مقدس هستند(4).

و در جای دیگر می فرماید:

«هیچیک از این امت با آل محمد (صلّی اللّه علیه و آله) طرف مقایسه نبوده و کسانی که از نعمت و بخشش آن بزرگواران بهره مند هستند با آنان برابر

1- الغدیر جلد 2 ص 44.

2- ینابیع الموده ص 83.

3- ینابیع الموده ص 88.

4- نهج البلاغه فیض الاسلام ص 44.

نیستند(1).

فتح خیبر و قدرت علی علیه السلام:

مطالعه تاریخ اسلام و نگاه بسیره پیامبر و آل (ص)، درس فداکاری و پاسداری از دین و قرآن را بما می آموزد.

بخصوص جنگهای صدر اسلام، و مجاهده امیر المؤمنین علیه السلام انسان را برای دفاع از مکتب آماده می کند.

از جنگهائی که دورنمائی از قدرت الهی «اسد اللّه علی بن ابیطالب (ع) را نشان می دهد جنگ خیبر است.

«متون و صفحات تاریخ اسلام در این غزوه نشان می دهد که اگر جانبازی و دلاوری خارق العاده امیر مؤمنان نبود، دژهای خطرناک یهود خیبر گشوده نمی شد...

هنگامی که امیر مؤمنان (ع) از ناحیه پیامبر مأموریت یافت دژهای «وطیح» و «سلالم» را بگشاید (دژهائی که دو فرمانده قبلی موفق بگشودن آنها نشده بودند، و با فرار خود ضربه جبران ناپذیری بر حیثیت ارتش اسلام زده بودند) زره محکمی را بر تن کرد و شمشیر مخصوص خود ذوالفقار را حمایل نموده «هروله» کنان و با شهامت خاصی که شایسته قهرمانان ویژه میدانهای جنگی است، بسوی دژ حرکت کرد و پرچم اسلام را که پیامبر (ص) بدست او داده بود، در نزدیکی خیبر بر زمین نصب نمود.

در این لحظه در خیبر باز گردید، و دلاوران یهود از در بیرون ریختند.

نخست برادر مرحب جلو آمد، هیبت و نعره او آنچنان مهیب

1- نهج البلاغه فیض الاسلام ص 45.

بود که سـربازانی که پشت سر علی (ع) بودند، بی اختیار عقب رفتند، ولی علی علیه السلام مانند کوه پای برجا ماند، لحظه ای نگذشت که جسد مجروح (حارث) بروی خاک افتاد و جان سپرد»(1).

جنگ مرحب:

«مرگ برادر، «مرحب» را سـخت غمگین و متـأثر سـاخت، او برای گرفتن انتقـام برادر در حـالی که غرق سـلاح بود، و زره یمـانی بر تن و کلاهی که از سـنگ مخصوص تراشـیده شده بود بر سر داشت در حالی که «کلاه خود» را روی آن قرار داده بود، جلو آمد و برسم قهرمانان عرب اشعار زیر را بعنوان رجز می خواند:

قد علمت خیبرانی مرحب شاکی السلاح بطل مجرب

یعنی: در و دیوار خیبر گواهی می دهد که من مرحبم، قهرمانی کارآزموده و مجهز با سلاح جنگی هستم...

علی علیه السلام نیز رجزی در برابر او سرود، و شخصیت نظامی و نیروی بازوان خود را (بدشمن معرفی) و چنین گفت:

انا الذی سمتنی امی حیدره ضرغام آجام و لیث قسوره

یعنی: من همان کسی هستم که مادرم مرا حیدر (شیر) خوانده، مرد دلاور و شیر بیشه ها هستم...

رجزهای دو قهرمان پایان یافت، صدای ضـربات شمشـیر و نیزه های دو قهرمان اسلام و یهود، وحشت عجیبی در دل ناظران بوجود آورد، ناگهان شمشیر برنده و کوبنده قهرمان اسلام، بر فرق «مرحب» فرود آمد، سپر و «کلاه خود» و سنگ و سر را تا دندان دو نیم ساخت.

1- فروغ ابدیت ج 2 ص 650.

و این ضـربت آنچنان سـهمگین بود که برخی از دلاوران یهود، که پشت سـر مرحب ایسـتاده بودند پا بفرار گذارده، به دژ پناهنده شدند، و عده ای که فرار نکردند با علی (ع) تن به تن جنگیده و کشته شدند، علی (ع) یهودان فراری را تا در حصار تعقیب نمود.

در این کشمکش یکنفر از جنگجویان یهود، با شمشیر بر سپر علی (ع) زد، سپر از دست وی افتاد، علی (ع) فورا متوجه در دژ گردید، و آن را از جـای خود کنـد، و تا پایان کارزار بجای سپر بکار برد، پس از آنکه آن را بر زمین افکنـد هشت نفر از نیرومنـدترین سـربازان اسـلام ز آنجمله «أبو رافع» سـعی کردند که آن را از این رو به آن رو کنند، نتوانسـتند، در نتیجه قلعه ای که مسلمانان ده روز در پشت آن معطل شده بودند، در مدت کوتاهی گشوده شد(1).

معلم ثالث مرحوم میرداماد (رحمه اللّه) در کتاب حاضر از شیعه و سنی نقل فرموده که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود:

«بخـدا قسـم درب خیـبر را بـا قـوه جسـمانی نکنـدم بلکـه بـا قـوة الهی (پیروز گشـته و به این معجزه دست زده و) درب خیـبر را از جـای برداشتم(2)».

وصف تو حیف است با جسمانیان:

هنگامی که علی علیه السلام از فتح خیبر بازگشت پیامبر

1- فروغ ابدیت ص 652.

2- در اشـعار «ابن ابی الحدیـد» تعـداد افرادی که خواسـتند درب قلعه را جابجـا کننـد و نتوانسـتند، چهـل و چهـار تن ذکر شـده و خود آنحضرت در احتجاج با اهل شورا، در بیان فضائلش می فرماید: شما را بخدا سوگند می دهم، آیا شخص دیگری جز من بود که درب قلعه خیبر را از جا کنده و قلعه را فتح کرد در صورتی که چهل تن نمی توانسـتند آن درب را حمل نمایند. (احتجاج طبرسـی - ره - جلد 2 ص 29).

(صلّی اللّه علیه و آله) فرمود:

«اگر خوف آن را نداشتم که مردم درباره ات همان گمانی را که درباره عیسی نمودند پیدا کنند، سخنی در مدیحت می گفتم که خاک پایت را به تبرک برگیرند و...

(شعر)

وصف تو حیف است با جسمانیان گویمش در محفل روحانیان

گر نبودی خلق محجوب و کثیف ور نبودی حلقها تنگ و ضعیف

غیر این منطق لبی بگشادمی در مدیحت داد معنا دادمی

کوته فکری:

ممکن است خواننده ای با مطالعه این سطور که دربارهٔ فتح خیبر و اعجاز امیر المؤمنین علیه السلام مرقوم گشت، شک و تردید نماید و مطالب مذکور را خرافه بپندارد.

پاسخ اینگونه افراد اینست که:

اولا «کن ابن من شئت و اکتسب ادبا...»(1) - ادب خوب سرمایه ای است، از ادب و انصاف دور است که ما هرچه را نفهمیدیم منکر آن بشویم و مغرور به فکر و دانش محدود خود گردیم، انسان با ادب و منصف هرچه را نفهمید با شجاعت می گوید: نفهمیدم، نمی گوید:

1- یغنیک محموده عن النسب - شعر منسوب به حضرت امام رضا - علیه السلام - می باشد. منتهی الامال ص 186.

این درست نیست و خرافه است.

ثانیا: چرا این افراد به کوته فکری و تنگ نظری راضـی شده، یک مقدار در معارف اسـلامی و کتب دینی، سـیر نمی کنند و به معنویت خود نمی رسد؟

انسان با علم مادی و دانش آزمایشگاهی تنها، یقینا در قبول حقائق دینی و معجزات و کرامات اولیاء خدا، می ماند. قبول این مطالب، ایمان بجهان غیب، شناخت خدا و تواضع نیاز دارد.

ثالثا: باید بدانیم حقایق دینی و معارف اسلامی با اشکال تراشی عده ای (بنام علم و تجدد) واقعیت و حقیقت خود را از دست نمی دهد.

حقیقت حقیقت است، بقبول ما نیازی ندارد بلکه ما بقبول حقیقت نیازمندیم.

امامت امیر المؤمنین علیه السـلام و برتری آنجناب به قبول و یا رد ما تغییر نمی کنـد. او ولی و نماینـده حق تعالی است و دست او دسـت خدا می باشد. چه حکومت ظاهری داشـته باشد، چه نداشـته باشد. چه قبول بکنیم، چه (نعوذ باللّه) اشـکال تراشی و کوته فکری کرده، رد نمائیم.

از همه محروم تر خفاش بود کو عدوی آفتاب فاش بود

روز خفاشک نمی تاند پرید شب درآید، همچو دزدان عنید

نیست خفاشک عدوی آفتاب او عدوی خویش آمد در حجاب

تو عدوی او نئی خصم خودی چه غم آتش را که تو هیزم شدی

قبول حقائق و اعتقاد بفضائل و رهبری امیر المؤمنین علیه السلام و ائمه دیگر علیهم السّلام برای خود ما نافع است و سعادت دنیا و آخرت ما را تأمین می کند، همانطور که اشکال تراشی و رد حقائق دینی و مذهبی، تنها بضرر خود ما می باشد و ما را از جهان پرفیض معنویت و عالم پرلذت نورانیت بازمی دارد.

برخلاف نظر کوته نظران که معجزه و کارسازی اولیاء خدا (ع) را مخالف توحید می دانند، و شیعه و دوستان آل عصمت (ع) را مشرک می خوانند، معجزات و کرامات انبیاء و اولیاء قبل از هرچیز انسان را متوجه مبدء قدرت (حق تعالی) می نماید و آدمی را به توحید رهبری می کند، و هدف انبیاء و اولیاء (ع) اولا همین بوده و ضمنا می خواسته اند ارتباط خود را با جهان غیب و مبدء کمال برای مردم آشکار سازند و حقانیت خود را ثابت نمایند.

شعر

قصهٔ عاد و ثمود از بهر چیست تا بدانی کانبیاء را یار کیست

این بیان حنف و قذف و صاعقه شد نشان عز نفس ناطقه

جمله ذرات زمین و آسمان لشگر حقنه گاه امتحان

باد را دیدی که با عادان چه کرد؟ آبرا دیدی که با طوفان چه کرد؟

سنگ می بارید بر اعدای لوط تا که در آب سیه خوردند غوط

گر بگویم از جمادات جهان عاقلانه یاری پیغمبران

مثنوی چندان شود که چل شتر گر کشد عاجز شود از بار پر

جزو جبروت لشگر او در وفاق مر ترا اکنون مطیعند از نفاق

گر بگویم چشم را کو را فشار درد چشم از تو برآرد صد دمار

حدیث امام جواد علیه السلام:

وقتی ما اسـرافیل و عزرائیل را حیات بخش و گیرنـده جان باذن خدای متعال دانستیم و تصدی ملائکه دیگر را نسـبت بکارهای جهان قبول کردیم چه استبعادی در قبول ولایت تکوینی و علم و قدرت ائمه معصومین – علیهم السّلام – باقی می ماند؟

مگر ائمه معصومین (ع) افضل از ملائکه نیستند؟ مگر آل عصمت (ع) انسانهای برتر و نمایندگان حق تعالی نمی باشند؟

چطور خـدای متعال علم و قدرت، پست و مقام حیات بخشـی و حیات گیری را به این و آن از ملائکه می دهد و حتی می تواند به پائین تر از ملائکه و غیر آن هم این مقامات را افاضه نماید، ولی به افضل از ملائکه و اشرف مخلوقات تفضل نکرده، از دادن ولایت و علم و قدرت به آنان دریغ می کند؟

شخصی به امام جواد علیه السلام عرض کرد: شیعیان معتقدند که شما از وزن آب دجله آگاه هستی.

حضرت فرمود: آیا خدا می تواند این علم را به پشه ای عطا فرماید یا نه؟

جواب داد آری می تواند.

حضرت فرمود: من از پشه و از اکثر خلق خدا نزد او عزیزترم(1).

ولایت تکوینی:

از مفضل بن عمر روایت شده که گفت: با حضرت صادق علیه السلام در مکه (یا منی) راه می رفتیم رسیدیم به زنی که در مقابلش گاو مرده ای بود. آن زن و بچه هایش که معاش آنها از همین حیوان بود سخت می گریستند، حضرت صادق علیه السلام فرمود: ای زن دوست داری که خدا گاو ترا زنده کند؟

زن چون امام را نمی شناخت گفت ای مرد ما را تمسخر می کنی؟

حضرت فرمود قصد تمسخر ندارم، سپس دعائی کرد و با پای مبارک به گاو اشاره ای فرمود و آنرا صیحه ای زد گاو زنده شد، زن گفت بخدا این مرد عیسی مسیح است. حضرت مخفی شد(2).

از عمار یاسر نقل شده که گفت: خدمت امیر المؤمنین علیه السلام آمدم در چهره ام پریشانی دید.

فرمود: تو را چه می شود (چرا پریشانی)؟

گفتم: طلبکار دارم (و مقروضم) سنگی را از زمین برداشت فرمود این را بگیر و قرض خود را با آن ادا کن.

گفتم: (این) سنگ است.

فرمود: خدا را بنام من بخوان برای تو طلا خواهد شد.

1- امراء هستی ص 328 بنقل از انوار البهیه.

2- امراء هستی ص 355 بنقل از خرائج راوندی.

خدا را بنام علی علیه السلام خواندم، سنگ طلا شد.

امام فرمود: حاجت خود را از آن بردار (یعنی باندازه نیازت از این طلا جدا کن).

گفتم: چگونه برایم نرم می شود؟

فرمود: ای ضعیف الیقین، خدا را بنام من بخوان تا نرم گردد، آهن برای داود (ع) بسبب نام من نرم می شد.

پس خدا را بنام علی (ع) خواندم طلا نرم شد و بمقدار حاجت برداشتم.

حضرت فرمود: باز خدا را بنام من بخوان بقیهٔ آن سنگ می شود.

دستور امام را انجام دادم بقیهٔ طلا مبدل به سنگ شد.(1)

از ابو حمزهٔ ثمالی نقل شده که گفت: خدمت حضرت سجاد علیه السلام بودم، گنجشکان بالای دیوار برابر حضرت صیحه می کردند.

حضرت فرمود: ای ابا حمزه آیا می دانی (این گنجشک ها) چه می گویند.

با هم حدیث می کنند که وقتی برایشان مقرر شده تا روزی خود را در آن وقت از خدا بخواهند. ای ابا حمزه، قبل از طلوع خورشید نخواب که من آنرا برای تو دوست ندارم زیرا خداوند در آنزمان رزق بندگان را تقسیم می کند و اجرای آن بدست ماست.(2)

عبد خدا:

در حدیث از مولانا امیر المؤمنین علیه السلام نقل شده که

1- امراء هستی ص 340 بنقل از مدینه المعاجز.

2- امراء هستی ص 245 - بنقل از بصائر الدرجات باب (فی الائمه انهم یعرفون منطق الطیر).

فرمود:

«از غلو دربارهٔ ما دوری کنید، ما را عبد و تربیت - شده حق بدانید و در فضل ما آنچه (از بزرگی مقام و رفعت شأن) می خواهید بگوئید»(1)

علت غائی:

در حدیث قدسی خدای متعال به پیامبر اسلام (صلّی اللّه علیه و آله) می فرماید:

«ای احمد اگر تو نبودی افلاک را خلق نمی کردم و اگر علی نبود تو را نمی آفریدم و اگر فاطمه نبود هیچیک از شما را خلق نمی کردم»(2).

در نامه حضرت علی علیه السلام بمعاویه آمده است:

«ما مخلوق خدا هستیم و خلقت مردم برای ما می باشد»(3)

و این همان معنائی است که ابن ابی الحدید در اشعارش گفته اگر حیدر نبود آفرینش خلق نمی شد.(4)

و در حدیث دیگر از حضرت صادق علیه السلام دربارهٔ حضرت آدم آمده که خدا فرمود: لولاهم ما خلقتکما... یعنی اگر محمد و آل محمد (صلوات اللّه علیهم) نبودند شما را خلق نمی کردم(5).

1- الغدیر ج 7 ص 34.

2- دانشمند گرانمایه حضرت آقای میرجهانی دامت برکاته در کتاب ارزنده جنه العاصمه ص 148 مدرک حدیث فوق را آورده اند.

3- احتجاج مرحوم طبری (ره) ج 2 ص 141 - شرح زیارت جامعه کبیره نوشته «علامه فخر المحققین شیرازی» ص 101 شرحی بر حدیث فوق دارد مراجعه فرمائید.

4- «و اللّه لو لا حیدر ما کانت - الدنیا و لا جمع البریه مجمع» «القصائد العلویات السبع» لابن ابی الحدید المعتزلی - الروضه المختاره ص 142.

5- شفاء الصدور به نقل از بحار الانوار جلد 7 ص 350.

مرحوم فیض کاشانی (ره) گوید:

آدم چو دید حکمت و سجده در بهشت گفتا در آسمان و زمین کیست مثل ما؟

آمد ندا که سر بسوی عرش کن ببین آمد چو دید در نظرش نور مصطفی

با نور اهل بیت ز اشباح منعکس اشباح کرده بود به صلبش ز عرش جا

تا آنجا که می گوید:

آدم ز رشک تمنای علمشان آورد در خیال بدی کاشکی مرا

آمد ندا ز غیب به آدم که زینهار از ما مخواه رتبه این قوم در دعا

نزدیک این درخت مرو آرزو مکن حد تو نیست منزلت سید الوری

کردیم ما ملائکه را ساجدان تو زیرا که بود صلب تو این قوم را وعا(1)

باغبانی را تصور کنید که ایام زندگانی و ساعات عمر را در مزرعه و باغ می گذراند و دائما در رنج و زحمت کارهای مربوط بزراعت و باغبانی است.

اگر از او بپرسی برای چه این همه زحمت و رنج را بر خود هموار می کنی؟ می گوید برای ثمر و میوه.

درخت هدف نیست - شاخه و برگ و حتی شکوفه با آن زیبائی مقصد و مقصود باغبان نیستند بلکه فقط میوه هدف است.

1- شوق مهدی (عج) ص 141.

ظاهرا گر شاخ اصل میوه است باطنا بهر ثمر شد شاخ هست

گر نبودی میل و امید ثمر کی نشاندی باغبان بیخ شجر

پس بمعنی آن شجر از میوه زاد گر بصورت از شجر بودش نهاد

میوه این عالم، محمد و آل محمد (صلوات اللّه علیهم) هستند و جهان آفرینش پرتو وجود آنان خلق شده است.

(شعر)

آن جماعت کز خودی وارسته اند در مقام بیخودی پیوسته اند

فانی از خود گشته و باقی بدوست جملگی مغز آمده فارغ ز پوست

مقصد و مقصود ایجاد جهان محرمان بزم وصل دلستان

مقتدا و رهنمای انس و جان آمده لولاک اندر شأنشان

گر قبول خاطر ایشان شوی شد مسلم بر تو ملک معنوی

مقصد چیست؟

مقصـد از بیان آیات و تشـریح روایات، در رابطه با پیشوایان معصوم و رهبری و عظمت آنان اینست که شک و تردیـد، از افکار افرادی که از نظر اعتقادی ضعیف هستند، برداشته شود و دوستان

اهلبیت – علیهم السّلام – به سلاح علم و آگاهی مسلح شده، از حقائق مکتب و معارف اسلام دفاع نمایند.

باید توجه داشت که شک در اصول اعتقادی و تردید در بزرگی مقام و عظمت شأن اهلبیت – علیهم السّلام – مرض مهلکی است، که می تواند مانع سعادت بشر شده، و انسان را به وادی تاریک مادیگری و کفر، گمراهی و فساد، دچار سازد.

بدین جهت، پیامبر اسلام – صلّی اللّه علیه و آله – فرمود:

«من مات و لم یعرف امام زمانه مات میته جاهلیه»(1)

کسی که بمیرد و به امام زمانش معرفت نداشته باشد «یعنی به مقام آن وجود مقدس بی توجه باشد و یا به دیدهٔ شک به ایشان نگاه کند» مانند مردم جاهلیت، همراه با کفر و گمراهی، مرده است.

شک مانع قبولی اعمال:

محمد بن مسلم گوید: به امام باقر «یا» امام صادق علیهما السلام عرض کردم، پاره ای از مخالفین شما را می بینیم در عبادت کوشا و دارای خشوع هستند، آیا این عبادات برای ایشان سودی دارد؟

فرمود: ای محمد مثل ما اهلبیت با شما مثل آن خاندان در بنی اسرائیل است که کسی از آنها نبود که چهل شب در عبادت بکوشد جز اینکه وقتی دعا می کرد مستجاب می شد. ولی مردی از آنان مدت چهل شب عبادت نمود و دعا کرد، مستجاب نشد.

خدمت حضرت عیسی (ع) رفته و از اینکه دعایش مستجاب نشده شکایت نمود.

1- الغدیر ج 10 ص 360 – اصول کافی: ج 1 ص 376.

حضرت عیسی (ع) وضو ساخت و دعا کرد، خداوند به او وحی فرستاد: ای عیسی این بنده از غیر آن بابی که باید نزد من آیند نزد من آمده، او مرا خوانـده «در حـالیکه در نبوت و پیـامبری تو شک دارد» اگر بانـدازه ای مرا بخوانـد که گردنش قطع و بنـدهایش از هم جـدا شود، من دعایش را مستجاب نخواهم کرد.

عیسی (ع) به آن مرد رو کرد و فرمود:

خدا را عبادت می کنی و در دل به پیامبرش شک داری؟

گفت: ای روح و کلمهٔ خدا، به خدا سوگند همینطور است که می فرمائی، از خداوند بخواه این شک را از دل من بزداید.

عیسی (ع) دعا کرد – شک از دل آن مرد برداشته شد – و او مثل سایر افراد خاندان خود – مؤمن – گردید.

[بعد حضرت فرمود:] ما خاندان نیز چنین هستیم، خداوند عمل بنده ای را که دربارهٔ ما شک دارد قبول نمی فرماید.(1)

تقوای دروغین:

شخصی خدمت حضرت صادق علیه السلام رسید، امام از حال برادر او جویا شد.

پاسخ داد، برادرم خوبست، جز اینکه اعتقاد به شما ندارد!! حضرت فرمود: برای چه اعتقاد به ما ندارد؟

پاسـخ داد: ورعی دارد که مانع شـده اعتقاد به شـما پیـدا کند (یعنی تقوای دروغین و خشک مقدسـی، او را فریب داده بدین جهت به شـما اعتقاد ندارد).

حضرت فرمود: به او بگو ورع تو در کنار نهر بلخ کجا بود؟

1- امالی شیخ مفید (رضوان اللّه علیه) ص 14، ترجمه شده.

این شخص می گوید: وقتی به برادرم مطلب را گفتم و سؤال امام – علیه السلام – را مطرح نمودم، برادرم پاسخ داد:

– بلی امام از راز من آگاهی دارد و بحال من عالم است، و جریان من از این قرار می باشد:

مدتی در ماوراء النهر به تجارت مشغول بودم، بعد از فراغت چون خواستم به بلخ بروم با شخصی همسفر شدم، او کنیز زیبائی همراه داشت، وقتی کنار نهر فرود آمدیم، بنا شد یکنفر برای هیزم آوردن حرکت کند و دیگری از اسباب مسافرت حفاظت نماید.

من به آن شخص گفتم: تو برای تهیه هیزم برو، او سخن مرا شنید و رفت.

من (با کمال جرأت و بدون توجه به نهی الهی) به کنیز او تجاوز کردم (و هیچ کس از این بی تقوائی و راز من اطلاع نداشت جز امام صادق – علیه السلام – که بوسیله تو بمن خبر داده است.)(1)

البته این افشاگری امام – علیه السلام – باعث گردید، این شخص از گناهش توبه کند و به ولایت آنحضرت معتقد شود.

اشکال تراشی:

جریان فوق، انسان را به یاد مقدس نماهای زمان امیر المؤمنین – علیه السلام – می اندازد که نماز می خواندند، اما با حجت خدا مبارزه می نمودند، قرآن تلاوت می کردند، ولی مقابل قرآن ناطق می ایستادند.

و متأسفانه جامعهٔ امروز هم از این نوع افراد، با مراتب مختلف کم و بیش دارد، کسانی که بعنوان قدس و تقوا و یا با

1– شرح زیارت جامعه کبیره ص 550 با مختصر تغییر عبارت.

ژست روشنفکری، به عزاداری و مراسم مذهبی و توسلات اشکال می کنند و گاه برای فرار از شرک، با وهابیهای حجاز همصدا شده، اعتقاد به ولایت تکوینی و اختیارات ائمه اطهار – علیهم السّلام – در جهان هستی را با توحید مخالف می دانند.

آیا اینان ولایت تکوینی و مقام کارگشائی اهلبیت – علیهم السلام – را در روایات و زیارات ندیده، و یا دیده ولی به اقوال معصومین و به آنچه عملا بدست قدرتمند آن بزرگواران انجام می گیرد بی عقیده هستند؟

آیا عبارات زیارت جامعه کبیره که مقامات آل عصمت – علیهم السلام – را از زبان امام هادی – علیه السلام – بیان می کند، برای بیداری و تذکر این مقدسین دور از قدس و روشنفکران شرقزده یا غربزده، که خود را از هر مسلمانی مسلمان تر می دانند، کافی نیست؟

آیا عبارات زیارت مطلقه حضرت امام حسین – علیه السلام – که از امام صادق – علیه السلام – بما رسیده، و بهترین کلاس امام شناسی است، برای اعتقاد به ولایت تکوینی و احاطه و حکومت و مقام کارگشائی ائمه – علیهم السّلام – در عالم، کافی نمی باشد؟

علل انکار فضائل اهلبیت:

عالم عامل، عارف الهی مرحوم سید زین العابدین طباطبائی ابرقوئی – رحمه اللّه – در کتاب جامع و آموزندهٔ خود، «ولایه المتقین» در اثبات ولایت اهلبیت – علیهم السّلام – بخوبی بحث نموده و به کمک آیات و روایات، و ادله عقلی و نقلی به شبهات

مخالفین مقدس نما و منکرین روشنفکرنما پاسخ داده است.(1)

ایشان بعد از نقل روایاتی در فضائل اهلبیت – علیهم السلام – و بیان کمالات آن بزرگواران می فرماید:

«و اما کسانیکه منکر این فضائل و این اخبار شده اند و دعوی علم و تشیع می نمایند، چند جهت دارد که اینها چنین شده اند که به بعض از آن جهات تذکرا اشاره می گردد:

اول بواسطهٔ شدت انس بکلمات و کتب اعداء دین و دشمنان اهلبیت طاهرین – علیهم السّلام – است که بخرافات آنها عظمت و بزرگی امامت در پیش چشمشان کم گشته، مثل تفاسیر عامه...

دوم از چیزهائی که مانع از تصدیق به فضائل ائمه – علیهم السّلام – شده است، بی اطلاعی و بی تتبعی در اخبار و آثار است، یا بی تأملی و بی تعمقی در آنها.

سیم: حالات بشریهٔ ائمه – علیهم السّلام – است مثل اکل و شرب و نکاح و خواب و تجملات و تعیشات و باقی حالات که از قصور فهم و قلت ادراک و ضعف ایمان و تنگی نظر و کم ظرفی قلب، گمان کرده که این حالات بشریت منافات با ولایت کلیه و قدرت کامله و سلطنت مطلقه دارد، مانند سابقین که می گفتند: این چه پیغمبری است که می خورد و می آشامد و در بازارها راه می رود...م.

1- این کتاب اخیرا در قم با شرح حال مؤلف – رضوان اللّه علیه – به چاپ رسیده است، همگان خصوصا نسل جوان را به مطالعه دقیق این اثر آموزنده و بسیار مفید دعوت می کنیم.

چهـارم: مسـئله طینت است، که در اخبـار بسـیار در «کافی» وارد است، که یک طائفه از مردم روح و قلبشان از طینت ابـدان ما ائمه خلق شـده، و این قـدر اخبار در این باب وارد است که قابل انکار نیست، و لذا می بینی که یک دسـته از شـیعیان دائما دیوانه وار در فکر و ذکر و مـدح گوئی و ثناگوئی و در حزن و اندوه و تعزیه داری و مرثیه سـرائی می باشـند، همیشه به ذکر محمد و علی و صاحب الزمان – صـلوات اللّه علیهم – مشغول و لا یزال دل و جانش متوجه ایشان است...

پس اگر کسـی خلقتش از طین آنهـا نیست، چنـانچه می بینی که بـا هزاران فضل و تقوی و زهـد و پارسائی، از کمال و جلال و فضـیلت و منقبت و معجزات و شئونات ائمهٔ هدی – علیهم السّلام – کناره جوئی می نماید و از این قبیل سخنان بدش می آید...»(1).

شعر

کی شود دریا ز پوز سگ نجس کی شود خورشید از پف منطمس

نیست خفاشک عدوی آفتاب او عدوی خویش آمد در حجاب

مه فشاند نور و سگ عوعو کند هر کسی بر طینت خود می تند4.

1- ولایه المتقین ص 164.

موعظه ای از مؤلف ولایه المتقین:

مؤلف «ولایه المتقین» – رحمه اللّه – در صفحهٔ 165 از کتابش موعظه ای دارد که برای استفادهٔ خوانندگان عزیز چند جمله از آن را نقل می کنیم:

«پس ای عزیز، گوشت را بدون عناد باز کن تا به هوشت آورند و دل و جانت را متوجه کلام نما تا بخروشت اندازند.

غرض که مستدلین [فضائل اهلبیت] چنین گویند که به عموم اذن و رخصتی که فرموده اند(1) که هرچه صفت کمال است در شأن ما ائمه بگوئید که هرچه بگوئید بانتهاء عمق دریای شئونات ما نخواهید رسید، لذا ماها به عقل ناقص و فهم قاصر خود می خواهیم بگوئیم که امام – علیه السلام – دارای دنیا و آخرت است که خداوند – جل کرمه – به ایشان عطا فرموده و ایشان را مختار فرموده که به هرکس می خواهید بدهید و ببخشید که «فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ» و این منافات با دستگاه ربوبی و مقام الوهیت ندارد و در نزد عقول هم مستحیل نمی باشد و کفر و شرکی هم لازم نمی آید.»

و در صفحهٔ 168 – از کتابش دربارهٔ توسلات و عظمت «آل عصمت» – علیهم السّلام – بخوبی بحث می کند که چند جمله از آن را نقل می نمائیم:

1– مقصد «قولوا فینا ما شئتم» است. هرچه از کمالات و خوبیها است دربارهٔ ما بگوئید ولی ما را مخلوق و تربیت شده خدای متعال بدانید.

«پس درب خانـهٔ حضـرت حق – جل لطفه – منحصـر است به خانوادهٔ عصـمت و طهارت، چنانچه آن قطعهٔ «و من لم یأتکم فقد هلک» صریح است در انحصار...

پس بعد از آنکه آنها باب اللّه، و خزان اللّه فی ارضه و سـمائه می باشـند، گدائی از ایشان شـرک نمی باشد، بلکه عین توحید و محض ایمان بخـدا و رسول است، و همچنین تواضع به اینها و اطاعت و محبت اینها، که تمام انـدر این مقولات روی آوردن بخـدا است، که در زیارت جامعه می خوانی «من اطاعکم فقد اطاع اللّه و...

با باقی جملات این زیارت که از برای طالب آخرت و تشنهٔ آب معرفت کافی و وافی است»

انسانهای برتر:

بعضـی می گویند مگر ائمه – علیهم السّلام – با ما فرق دارند؟ مگر قرآن پیامبر – صلّی اللّه علیه و آله – را بشری مثل دیگر انسانها معرفی نمی کند؟ این همه احترام و تعظیم برای چیست؟

پاسخ بطور خلاصه اینست که بله اینها بشرند اما چه بشر؟ بشری که با جهان غیب در ارتباط است و معلم و مربی بشریت می باشد و علت غائی آفرینش و مبدء خیرات و سرچشمه نیکی ها و پرچمدار نور و هدایت بوده و هست.

«شعر»

ها علی بشر کیف بشر ربه فیه تجلی و ظهر

کل من مات و لم یعرفه موته موت حمار و بقر

[علی آمد بشر اما چه بشر؟ بشری کوست خدا را مظهر]

[هرکه او مرد و علی را نشناخت مردنش مردن گاو آمد و خر]

هو و المبدء شمس و ضیاء هو و الواجب نور و قمر

اذن اللّه و عین الباری یا له صاحب سمع و بصر

[علی و حق چو ضیاء و خورشید علی و حق به مثل نور و قمر]

[خود علی گوش و علی چشم خداست ای عجب حق بودش سمع و بصر]

عله الکون و لولاه لما کان للعالم عین و اثر

و له ابدع ما تعقله من عقول و نفوس و صور

[باشد او علت ایجاد دو کون گر نبودی نبد از خلق اثر]

[خلقت آنچه بعقلت گنجد بهر او شد ز عقول وز صور]

ما رمی رمیه الا و کفی ما غزا غزوه الا و ظفر

حبه مبدء خلد و نعیم بغضه منشأ نار و سقر

[تیر نگشود مگر خصم فکند جنگ ناورد مگر یافت ظفر]

[مهر او باعث جنات نعیم کین او مورث نار است و سقر]

خصمه بغضه اللّه و لو حمد اللّه و اثنی و شکر

و هو النور و اما الشرکاء فظلام و دخان و شرر

[دشمن او بر حق مبغوض است گرچه حمد آرد و شکر داور]

[او بود نور ولی مدعیان همچو تاریکی و دودند و شرر]

من له صاحبه کالزهراء او سلیل کشبیر و شبر

من کمن هلل فی مهد صبی او کمن کبر فی عهد صفر

[خود که را هست چو زهرا همسر یا دو فرزند چو شبیر و شبر]

[که بگهواره بگفتا تهلیل یا که تکبیر به ایام صفر]

عنه دیوان علوم و حکم فیه طومار عظاه و عبر

بوتراب و کنوز العالم عنده نحو تراب و مدر

[زوست دیوان علوم و حکمت وندر آن درج بسی پند و عبر]

[بوترابست و همه گنج جهان نزد او پست تر از خاک و مدر]

لذراریک صلوه و سلام شارق العالم مالاح وذر

لحماک نفحات البرکات کلما جاء نسیم بسحر

[باد بر آل کرامت صلوات تا که خور می زند از مشرق سر]

[بر طرفدار تو بادا برکات می رود تا که نسیمی به سحر]

قصیده ای مقبول:

یکی از شیفتگان امیر المؤمنین – علیه السلام – نقل می کند، من شعر «ها علی بشر کیف بشر...» را در مشهد از واعظی شنیدم، از آن مجلس بخانه برگشتم و در حالیکه منقلب بودم در خود طبع رسائی یافتم، مداد را برداشتم، آن اشعار را شیر و شکر (به این صورت) تضمین کردم:

ها علی بشر کیف بشر ربه فیه تجلی و ظهر

هو و الواجب نور و بصر هو و المبدء شمس و قمر

عشق افکند بدلها اخگر عشق بنمود هویدا محشر

عشق چه بود اسد اللّه حیدر ها علی بشر کیف بشر

ربه فیه تجلی و ظهر بشری پس گل آدم که سرشت

گر حقی تخم عبادت که بکشت رویت آئینه هر هشت بهشت

مویت آویزه هر دیر و کنشت کیمیا کن بنظر این گل و خشت

تا شود خشت و گلم حور سرشت من نیم ناصبی و غالی زشت

عشق سرمشق من اینگونه نوشت که به محراب تو هر شام و سحر

سجده آریم به نزد داور ها علی بشر کیف بشر

ربه فیه تجلی و ظهر گفت غالی که علی اللّه است

نیست اللّه که صفات اللّه است متشرع که محب جاه است

او هم از بی خبری در چاه است خوب از بیت حجر آگاه است

غافل از قبلهٔ شاهنشاه است

شهر احمد علیش درگاه است رو به آن قبلهٔ عرفان آور

درس اعمال ز قرآن آور ها علی بشر کیف بشر

ربه فیه تجلی و ظهر علی ای مخزن سر معبود

رونق افزای گلستان وجود کعبه از قوس نزولت مسعود

مسجد کوفه تو را قوس صعود خالقت چون در هستی بگشود

عشق بازی بتو بودش مقصود غرض از عشق و محبت این بود

تا گشاید بجهان سفرهٔ جود من چه گویم به مدیح حیدر

عاجز از مدح علی جن و بشر ها علی بشر کیف بشر

ربه فیه تجلی و ظهر حسن روسیه نامه تباه

پناه آورده به قنبر ای شاه اگرش بار دهد واشوقا

ور براند ز درش واویلا یا علی قنبرت انشاء اللّه

رد سائل نکند از درگاه

قنبرا کن به من خسته نگاه حسبی اللّه و ما شاء اللّه

مستم از باده حب حیدر علیم جنت و قنبر کوثر

ها علی بشر کیف بشر ربه فیه تجلی و ظهر

چهار سال گذشت نمی دانستم این مدح قبول شده یا نه، روزی بعد از ناهار خوابیده بودم در عالم واقعه دیدم، به کربلا مشرف شده ام، وارد رواق شدم دیدم دربهای حرم بسته است.

علت را جویا شدم، فهمیدم علماء در حرم مشغول مدح و عزاداری هستند.

از شبکه های بالای سر مبارک نظر کردم، علماء را دیدم و عده ای از آنها را شناختم، از جمله مرحوم مجلسی، ملا محسن فیض، سید اسماعیل صدر، میرزا حسن شیرازی، شیخ جعفر شوشتری حضور داشته و سرکردهٔ آنها مرحوم حاج آقا حسین قمی بود.

مرحوم حاج آقا حسین قمی دستور می داد فلان کس برود بخواند، پس از خواندن همه احسنت می گفتند و گریه می کردند در همان عالم رؤیا از گوشه شبکه ها با فشار داخل شدم و کنار مرحوم حاج آقا حسین قمی نشستم.

همین که ایشان مرا دید، فرمود: مولوی حسن، عرض کردم بله قربان، فرمود برخیز و بخوان، من در فکر فرو رفتم چه بخوانم؟ ناگهان به دلم الهام غیبی شد که شعر «ها علی بشر کیف بشر...» تا آخر قصیده را بخوانم.

قصیده را حضور علماء اولین و آخرین در حرم مطهر حضرت سید الشهداء - علیه السلام - خواندم و از خواب بیدار شدم و خدا

را شکر نمودم که مدیحه ام مورد عنایت واقع شده است.(1)

کتب انحرافی:

یکی از وظائف علماء و نویسندگان دینی توجه به اثرات سوء نوشته های قلمزنهای استعمار و مخالفین اسلام است.

اخیرا کتابهائی به عنوان طرفداری از وحدت اسلامی نوشته شده که جز ضربه به وحدت اسلامی و تحریف حقائق چیز دیگری در آنها مشاهده نمی گردد.

بنده کمترین همواره در فکر رد اینگونه کتابها بوده و هستم و دو کتاب در این موضوع بنامهای:

1 – فریاد علیه انحرافات فکری

2 – صوفیگری خواسته استعمار

نوشته، و در این مقدمه هم بنا به وظیفه به مسئولین فکری و فرهنگی جامعه خصوصا وزارت ارشاد اسلامی تذکر می دهم: که قلم های دشمنان دین از مسلسل های آنها علیه اسلام و مسلمین مضرتر و هولناک تر است.

فریاد علیه غاصبین:

بعضی از منحرفین و ایادی استعمار مطالبی بدور از واقعیتهای تاریخی نوشته سعی بر این دارند که حکومت خلفاء جور را صحیح و حق جلوه دهند.

در این ارتباط سیره و روش علی – علیه السلام – را در مبارزه با ظالمین تحریف نموده و با تفسیرهای پوچ و غیر منطقی به کمک

1– داستانهای شگفت ص 487 با مختصر تغییر در عبارت.

منحرفین صدر اسلام شتافته، علی – علیه السلام – را موافق حکومت غاصبین جلوه داده، سکوت آنجناب را امضاء ستم آنها معرفی می کنند!

پاسخ این مطالب برای کسانی که اندک آشنائی با زندگی سراسر مجاهدهٔ امیر المؤمنین – علیه السلام – دارند، معلوم و آشکار است.

امیر المؤمنین – علیه السلام – در مدت حیات الهی و پرارزش خویش همواره طریق جهاد و مبارزه را پیموده و تسلیم ستمگران و غاصبین نگشته است.

چرا این نویسندگان ظالم پرور، شکایت ها و انتقادهای علی – علیه السلام – را نسبت به خلفاء جور نقل نمی کنند و از احتجاجهای امام و خطبه های آتشین حضرت زهرا – سلام اللّه علیها – علیه غاصبین سخنی به میان نمی آورند.

شکایت امام از خلفاء:

ابن ابی الحدید عالم سنی و شارح نهج البلاغه می گوید، شکایت و انتقاد امام از خلفاء به حد تواتر است، روزی امام شنید که مظلومی فریاد می کشید که من مظلومم و بر من ستم شده است.

علی (ع) به او گفت، بیا با هم فریاد کنیم، زیرا من نیز مظلومم(1).

حق مسلم:

با توجه به آیات زیاد و روایات فراوان در مورد امامت و ولایت علی – علیه السلام – هر فرد مسلمان با انصاف و سلیمی خلافت

1- سیری در نهج البلاغه ص 157.

بعد از پیامبر اسلام – صلّی اللّه علیه و آله – را حق مسلم آنحضرت می داند و بنا بر وظیفه اسلامی از مکتب انسان ساز او دفاع می نماید.

با وجود این مطلب چطور خود آنجناب در برابر غاصبین ساکت مانده و راضی به ظلم آنان بوده است.

در نهج البلاغه به عباراتی برخورد می کنیم که حضـرت خلافت را حق مسلم خود می داند و با سرکشان و ظالمین زمانش به احتجاج قیام می کند.

در خطبهٔ 170 می فرماید:

شخصـی در حضور جمعی به من گفت: پسـر ابو طالب، تو به خلافت حریصی! من گفتم: شما حریصتر و از پیغمبر دورترید و من از نظر روحی و جسـمی نزدیـک ترم، من حق خود را طلب کردم و شـما می خواهیـد میـان من و حق خاص من حائل و مانع شویـد و مرا از آن منصرف سازید.

آیا آنکه حق خویش را می خواهد حریصتر است یا آنکه به حق دیگران چشم دوخته است؟

همینکه او را با نیروی استدلال کوبیدم به خود آمد و نمی دانست در جواب من چه بگوید.(1)

ابن ابی الحدید جملاتی (در همین موضوع یعنی شکایت از خلفاء و غاصبین) نقل می کند و می گوید:

کلمات حضرت مبنی بر شکایت از دیگران و اینکه حق مسلم او به ظلم گرفته شده به حد تواتر نقل8.

1- سیری در نهج البلاغه ص 148.

شـده و مؤیـد نظر امامیه است که می گوینـد علی (ع) با نص مسـلم تعیین شـده و هیچکس (غیر او) حق نـداشت بر مسـند خلافت قرار گیرد.(1)

نتیجه:

از مطـالب یـاد شـده دریـافتیم که علی – علیه السـلام – هرگز به خلاـفت خلفاء راضـی نبوده و در بیانات مختلف خشم خود را نسـبت به ظالمین و غاصبین زمانش ابراز فرموده است.

و اگر در بعضـی از مواقع حضـرتش به سکوت و صبر می پرداخته و به جنگ و مجاهده مسلحانه راضی نمی شده به خاطر مصالح اسلام و جامعه مسلمین بوده است.

خود حضرت این صبر را سخت و تلخ توصیف فرموده و در خطبه 72 نهج البلاغه هدف از آن را اصلاح جامعه (و بقاء اسلام) معرفی می فرماید(2).

جواب به حضرت زهرا علیها السلام:

ابن ابی الحدید در ذیل خطبه 215 این مطلب را نقل می کند:

روزی فاطمه سلام اللّه علیها علی علیه السلام را دعوت به قیام می کرد در همین حال فریاد مؤذن بلند شد که «اشهد ان محمدا رسول اللّه» علی – علیه السلام – به زهرا – علیها السلام – فرمود آیا دوست داری این فریاد خاموش شود؟

1- سیری در نهج البلاغه ص 149.

2- سیری در نهج البلاغه ص 182.

فرمود: نه، علی – علیه السلام – فرمود سخن من جز این نیست.(1)

علاوه بر بیانات حضرت علی – علیه السلام – مبنی بر شکایت از خلفاء، خطبه های آتشین و قاطع حضرت زهرا – سلام اللّه علیها – و احتجاج آن بانوی بزرگ علیه دستگاه خلافت و سرانجام شهادت آن مظلومه، بهترین دلیل است که خاندان رسالت هرگز به خلافت غاصبین و ستمگران زمانشان راضی نبودند.

دربارهٔ مؤلف کتاب:

عالم جامع، محقق کامل، عارف الهی، معلم ثالث، آیه الحق مرحوم سید محمد باقر ابن عالم عامل، میر شمس الدین محمد حسینی استرآبادی، مشهور به «میرداماد» از مفاخر جهان تشیع، و از اکابر علماء اسلامی، و صاحب تألیفات جامع و ارزشمند در موضوعات مختلفه می باشد.

کتب مرحوم میرداماد – رحمه اللّه – به بیش از صد جلد می رسد و از نظر علمی دارای کیفیتی بسیار عمیق است.

ایشان ضمن اینکه به فلسفه و حکمت اسلامی علاقه داشته، و خود در این رشته صاحب نظر و استاد بوده، دوستدار فقه(2)

1- سیری در نهج البلاغه ص 184.

2- تألیفات ایشان در فقه زیاد است، از جمله: 1 – شارح النجاه. 2 – ضوابط الرضاع 3 – عیون المسائل فی العبادات 4 – جواب استفتاآت 5 – تعلیقات بر کتب فقهی...

و اصول فقه(1) و تفسیر قرآن(2) و شـرح احادیث آل عصـمت – علیهم السّلام – (3) و رجال(4) و منطق(5) و ریاضی و هیئت(6) و دیگر علوم رسـمی بوده و در این موضوعات از علماء و اندیشـمندان بزرگ، سـبقت گرفته و به جامعیت معروف، و به عنوان «معلم ثالث»، مشهور شده است.د.

ص: 72

1- در کتاب «شـرعه التسمیه» اشاره به تعلیقات خود در اصول فقه، دارد، کتاب مذکور توسط – مؤسسهٔ تحقیقاتی مهدیه میرداماد – چاپ و منتشر شده است.

2- در تفسـیر قرآن: 1 – سـدره المنتهی 2 – تفسـیر «سوره الاخلاص». 3 – تفسـیر آیهٔ «امانت» 4 – تفسـیر آیـهٔ «إِنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ» از ایشان است، تفسیر «سوره الاخلاص» و تفسیر آیهٔ «إِنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ» را اینجانب ترجمه و شرح نموده ام.

3- در این موضـوع: 1 – تعلیقه بر صـحیفه سجادیه 2 – تعلیقه بر اصول کـافی 3 – رواشح سـماویه در شـرح احادیث امامیه و... چاپ و منتشر شده است.

4- در این موضوع تعلیقـات زیادی ایشان دارد، از جمله: 1 – تعلیقه بر رجال کشی 2 – تعلیقه بر رجال نجاشی 3 – تعلیقه بر رجال شیخ طوسی 4 – تعلیقه بر رجال ابن داود، و...

5- در موضوع منطق، 1 – تشریق الحق فی المنطق 2 – رساله در تحقیق قیاسات منطقی و... را نوشته است.

6- ایشـان تعلیقاتی در این دو موضوع دارد – الریاض 42/5. در کتاب حاضـر، مطالبی در شرح احادیث مشکله بیان داشته که تخصص و تبحر ایشان را در علم ریاضی و هیئت ثابت می کند.

معلم ثالث – رحمه اللّه – در علوم اسلامی، خصوصا در فلسفه و حکمت الهی، استادی عظیم الشأن و صاحب نظری کم نظیر بوده،(1)

و شخصیت هائی مانند، مرحوم علامه میر سید احمد علوی – رحمه اللّه – (2) و فیلسوف بزرگ مرحوم ملاصدرا – رحمه اللّه – به شاگردی در مکتبش افتخار نموده و او را «استاد البشر و العقل الحادی عشر»(3)

خوانده و خود را عبد و مملوک او شمرده اند.(4)

خود گوید:

تجهیل من ای عزیز آسان نبود بی از شبهات).

1- قلم معلم ثالث، قلمی جامع است، و در پی انجام مسئولیت بکار گرفته می شده، گاه در غامض ترین مسائل عقلی و عقیدتی وارد می گشته و 1 – الافق المبین 2 – تقویم الایمان 3 – القبسات 4 – الصراط المستقیم 5 – نفی الجبر و التفویض 6 – نبراس الضیاء فی معنی البداء و... را می نگاشته، و گاه در زمینهٔ فقه و مسائل شرعی حرکت می نموده و حتی دربارهٔ جزئی ترین مسائل، رساله های عالمانه از قبیل: 1 – رساله فی ان الیوم الشرعی من طلوع الشمس لا طلوع الفجر 2 – شرعه التسمیه فی النهی عن تسمیه صاحب الامر – عجل اللّه تعالی فرجه – 3 – رساله فی وجوب صلاه الجمعه و... را می نوشته و خلاصه با نوشتن: 1 – کلمات القصار فی المواعظ و النصایح 2 – شرح خطبه البیان 3 – دیوان شعر – عربی، فارسی – در توحید و مناجات و مدح آل عصمت و... در تربیت نفوس و بیداری مردم، سعی می نموده، و مردم را به مبدء و معاد توجه داده است.

2- صاحب تألیفات زیاد از جمله: لطائف غیبیه و شرح قبسات.

3- «شرح اصول کافی» مرحوم ملاصدرا (ره).

4- «شرح حال و آراء فلسفی» ملاصدرا (ره).

محکم تر از ایمان من ایمان نبود بعد از حضرات

مجموع علوم ابن سینا دانم با فقه و حدیث

وینها همه ظاهر است و پنهان نبود جز بر جهلات

تلاوت قرآن و شب زنده داری:

تلاوت قرآن، و تفکر در آن، و تهجد و شب زنده داری، رمز پیروزی انسانهای خوشبخت و موفق است.

آنچه در شرح حال معلم ثالث مرحوم میرداماد - رحمه اللّه - تذکرش سازنده و آموزنده است، توجه او به قرآن و عبادت و بندگی می باشد.

محدث خبیر، مرحوم حاج شیخ عباس قمی - رحمه اللّه - در این باره می گوید:

«سید اجل، محقق نحریر، و عالم مدقق خبیر، حکیم متکلم، ماهر در عقلیات، و کامل در نقلیات «میر محمد باقر ابن محمد الحسینی الاسترآبادی» معروف به «میرداماد»، برای آنکه والدش داماد شیخ اجل، محقق کرکی بوده، و افتخار می کرده به دامادی آن بزرگوار، پس این لقب به ارث به اولادش، رسید.

از حدائق المقربین میر محمد صالح نقل است، که میرداماد در تعبدات بنهایت رسیده بود، و قرآن مجید را بسیار تلاوت می کرد، بحدیکه بعضی از

ثقات، برای من نقل کرد، که در هرشب، پانزده جزو قرآن می خواند(1).

توجه به عترت:

توجه به عترت – علیهم السّلام – و توسل به آنان، انسان را در مسیر کمال، نیرو می بخشد و به مقصد نزدیک می کند.

موفقیت معلم ثـالث، «مرحوم میرداماد» – رحمه اللّه – در طی مراتب علمی و معنوی، معلول توجه و تمسک او به «حبل اللّه المتین، امیر المؤمنین» و فرزندان آنحضرت، خاصه امام عصر – عجل اللّه تعالی فرجه الشریف – می باشد.

شاعر گفته:

بذره گر نظر لطف، بوتراب کند به آسمان رود و کار آفتاب کند

مرحوم «میرداماد» در اثر عبودیت حق، و توسل به خانـدان رسالت و تربیت در مکتب آن بزرگواران، از عظمت و قدرت خاصـی برخوردار شده، بطوری که بر حکام زمانش، حکومت می نموده و سـلاطین معاصـرش را به ترویج مکتب و تعظیم مذهب، و انجام واجبات، و حتی مستحبات، امر می فرموده است(2).

راستی واقعیتی است انکارناپذیر که:

زهره شیر شود آب ز دلداری دل اسد اللّه گر آید به هواداری دل

معلم ثالث – رحمه اللّه – فرزند جسمانی و روحانی مولی

1– هدیه الاحباب – محدث قمی – رحمه اللّه –.

2– در کتاب «اربعه ایام» عباراتی راجع به این موضوع دارد.

الموحدین، امیر المؤمنین - علیه السلام - می باشد و برای دفاع از حریم ولایت، و مکتب آل عصمت، - علیهم السّلام - خدمات قابل توجه دینی، علمی، اجتماعی و سیاسی، انجام داده است.

ایشان اضافه بر کتابهائی که، مستقلا در زمینهٔ ولایت اهلبیت - علیهم السّلام - (1) و شرح ادعیه و زیارات آنحضرات(2) نوشته، در کتابهای دیگرش، بمناسبت، به بیان حقانیت آل عصمت پرداخته و از خاندان رسالت، دفاع نموده است.(3).

نظر اهل معرفت، دربارهٔ معلم ثالث، اینست که، همه علومش از طریق تعلم نبوده، بلکه از طریق عبودیت حق و توسلات به معارف الهی دست یافته است.

او به هدایت الهی و عنایت آل عصمت - علیهم السّلام - خصوصا حضرت صاحب الامر - عجل اللّه تعالی فرجه الشریف - کاشف اسرار حق، و مبین حقائق و معارف بوده است.

گویند: در وقت اقامه جماعت، کثرت جمعیت نمازگزار،د.

1- کتابهای ایشان در زمینه ولایت: 1 - شرح تقدمه تقویم الایمان - کتاب حاضر - 2 - محجه الاستقامه فی الامامه (الریاض 42/5). 3 - رسالهٔ «سوره الاخلاص» همراه با ترجمه و شرح چاپ و منتشر شده است.

2- کتابهای ایشان در زمینه ادعیه و زیارات: 1 - شرح صحیفهٔ سجادیه - منتشر شده است. 2 - اربعه ایام - در بیان عظمت و بزرگی، «روز دحو الارض - 25 ذیقعده الحرام - و روز غدیر خم، و روز هفدهم ربیع الاول، و روز مبعث خاتم الانبیاء - صلّی اللّه علیه و آله -» و شرح وظائف مردم از ادعیه و زیارات و توسلات، - این کتاب تحت تحقیق است.

3- تعلیقه «اختیار معرفه الرجال» ج 1 ص 234-225، و نیز ص 237 همین کتاب، و شرح صحیفه سجادیه «میرداماد» ص 336 را نگاه کنید.

خواست خلوصش را برباید، بالبداهه فرمود:

سر خیل نماز گشتنم گرچه خطاست لکن بخدا که از ریا مستثنی است

خوشبخت از آنم که در این وقت نماز پشتم به خلائق است و رویم بخداست

در مدح و منقبت ائمه معصومین - علیهم السّلام - اشعار ارزنده ای سروده است، که بعضی از آنها را در خاتمه کتاب «شرعه التسمیه(1)» که در موضوع حرمت تسمیه امام عصر - ارواحنا له الفداء - نوشته شده، آورده ایم و بعنوان ختامه مسک در این مقدمه نیز می آوریم.

در مدح و منقبت امیر مؤمنان علی بن ابیطالب علیه السلام

نفس نبی باب مدینه علوم در کف او آهن مریخ موم

سید ابرار و شه اتقیاء سرور و سرخیل همه اصفیاء

خازن سبحانی تنزیل وحی عالم ربانی تأویل وحی

1- شرعه التسمیه در حرمت تسمیه حضرت صاحب الامر عجل اللّه تعالی فرجه الشریف بقلم معلم ثالث مرحوم میرداماد - رضوان اللّه علیه - با تصحیح و تحقیق حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای استادی (دام بقائه) در سال 1368 ه ش توسط مؤسسه تحقیقاتی - مهدیه میرداماد - اصفهان چاپ و منتشر گردید مطالعهٔ این کتاب را به اهل علم و شیفتگان امام زمان (عج) توصیه می نمائیم.

داغ کش نافه او مشک ناب جزیه ده سایه او آفتاب

فذلکه عالم و باب وجود سورهٔ توحید و کتاب وجود

حامل دین غیبه علم خدا عقل دهم کرده بر او اقتدا

خاک درش تاج سر سروران آب کفش کوثر دین پروران

راست به بازویش همی پشت دین لاغر از او پهلوی کفر اینچنین

اوست که در ظلمت ست جهات کعبهٔ نور است و سفینه نجات

کفر برآویخته دینش ز دار بر در او شرک همی سنگسار

کردن او گوش نه در بیعت است عروهٔ(1) کفر و علم شقوت است(2)

جبهه آن گوش نه خاک ره است تیه(3) ضلالی است که در لهله است

نسل نبی زایجه(4) صلب اوست خیل سعادت همه در طلب اوست

تا که شده کنیت او بوتراب نه فلک از جوی زمین خورده آبت.

1- دستگیره - حلقه.

2- بدبختی.

3- بیابان بی آب و علف.

4- پیشگوئی پست.

صورت اشراق چه از خاک اوست در ره معنی سگ چالاک اوست

فضل الخطاب فی منقبت علی علیه السلام

ای پدر عترت و زوج بتول حلقه کش علم تو گوش عقول

ای ید و بیضای کفت ابر جود ذات تو سرمایه نظم وجود

ای بتو در خطهٔ اقلیم دین مسجد اقصای جهان یقین

ای بتو مرجوع حساب وجود وی بتو مختوم کتاب وجود

عقل تو مفطوم(1) ز هر شک و ریب ذات تو معصوم ز هر شین(2) و عیب

صورت عقل آیت تنویر(3) تو عالم معنی همه تفسیر تو

باطل از اعجاز تو افسون کفر ریختهٔ خنجر تو خون کفر

آدم از اقبال تو موجود شد چون تو خلف داشت که مسجود شد

با نبی از مرتبه توام توئی میر لوا صاحب توسم توئی

1- بازگرفته.

2- زشتی.

3- نور دادن - کتاب - قرآن.

راه حق و هادی هر گمرهی ما ظلماتیم و تو نور اللهی

صورت میزان الهی توئی معنی قرآن الهی توئی

مصحف هستی ز تو تفسیر یافت دعوی ملت ز تو تحریر یافت

نایب حقی تو و سلطان دین نباء(1) عظیمی و امام مبین

بحر و سحاب امت دست تواند خاک در ملت دست تواند

داده بدرگاه تو افلاک باج دست تو از ابر گرفته خراج

نعت جلال تو برون از حساب اسم تو من عنده علم الکتاب

خاتم دین نقش نگینش توئی پیر خرد نور جبینش توئی

رای تو با نور ز یک دودمان دست تو و بحر همی توأمان

جهل ز تو شخص روانش مریض نقطه ز فیض تو طویل و عریض

خواب سخا دست تو تعبیر کرد آیت دین علم تو تفسیر کردر.

1- خبر.

طاق خلافت ز تو پر نور شد بیت هدایت ز تو معمور شد

شاخ یقین میوهٔ تر از تو یافت کوکب دین پرتو خود از تو یافت

آنکه گذشت از تو و غیری گزید نور بداد ابله و ظلمت خرید

وانکه بشب بر دگری دیده دوخت خاک سیه بستد و گوهر فروخت

از تو منور حرم اهل بیت یافته مصباح نبی از تو زیت

معرکه به کعبه هدی اندر رسید از تو و سبطین پیمبر رسید

هرکه ره سر مع اللّه یافت نور شما بدرقه راه یافت

مرصد(1) اشراق رصد بند تو دین تو و یازده فرزند تو

در مدح و منقبت ائمه هدی سلام اللّه علیهم

ای گهر غیب ز کان شما وی حرم قدس مکان شما

قدس جهان وادی طور شماست مصحف کل سورهٔ نور شماست

1- رصدخانه.

ای ز ازل نور شما مقتدا دین دو جهان را بشما اقتدا

حلقه کش علم شما گوش عقل واله و شیدای شما هوش عقل

شمس و قمر نور یقین شما سطح فلک روی زمین شما

آب شما روغن قندیل(1) عقل باز شما شهپر جبریل عقل

خاک شما خاک سر طور شرع مقتبس(2) از نار شما نور شرع

دور فلک حلقه بگوش شماست پیر خرد نکته نیوش شماست

دولتتان منطقهٔ چرخ دین رایتتان اختر برج یقین

طینتتان گوهر شرع رسول اصل همه عالم و فرع رسول

مهر شما داروی جان همه یاد شما حرز زبان همه

قائمتان خسرو هر دو جهان حجت حق مهدی آخر زمان

سرمه کش اشراق از آن خاک پای تا کنمش جان و دل و تن فداه.

1- چراغ آویزان.

2- گرفته شده.

در نعت و فضائل امام دوازدهم عجل اللّه تعالی فرجه

ای علمت کنیت و نام نبی خورده لبت آب ز جام نبی

مهدی دین هادی عالم توئی روشنی دیدهٔ آدم توئی

حافظ شرعی و امام امم طاعت تو فرض همی بر ذمم

جان توئی و هر دو جهانت تنست مهر و مه از نور رخت روشن است

آهن مریخ شده موم تو عیسی عقل آمده مأموم(1) تو

چرخ که این اوج فروشی کند بر در تو حلقه بگوشی کند

عقل که لافش ز سروشی بود پیش تو در نکته نیوشی بود

ای ملک ملتت از خون دین خاک جهان کرد زمانه عجین

فتنه بر اقطار جهان تاخته است تیغ حوادث ز نیام آخته(2) است

بحر چه یک لحظه بخون ستم کل کنی خاک وجود و عدم

1- اقتداکننده.

2- کشیده شده - از غلاف بیرون آمده.

ای بدرت مقتدی افلاکیان سایه فکن بر سر این خاکیان

شخص تو چون نفس و جهان چون بدن در چمنش طرح تصرف فکن

ما همه مقهور و توئی قهرمان خون دل و دین ز جهان واستان

ظلم ز عدل تو سقیم المزاج خود ز چه عدل تو ندارد رواج

عالم دین را بجهان شکفت ظلمت طوفان حوادث گرفت

شرع تو کشتی است بیا نوح باش ما همگی تن تو بیا روح باش

اسب تو بر آخر عطلت چراست؟ خود دو رکاب مه مهرت کجاست؟

زین فلک چونت ابر باره نیست اشهب(1) روز ادهم(2) شب بهر کیست

یار نشد دل تو بیا یار شو گردن غم بشکن و دلدار شو

درد تو جان داروی جانهای ماست خاک درت آب روانهای ماست

دیده بدیدار بیا باز کن پرده آهنگ دگر ساز کنی.

1- اسب سفید.

2- اسب خاکستری.

کن فکن خلوت اسرار باش ما همه مستیم و تو هشیار باش

تا که در افلاک بود سعد و نحس یادی و امروز بود قبل و بعد

سعد فلک باد بفرمان تو عیش جهان باد بدوران تو

عیش گر آبستن کامت شود یا چو می فتح بجامت شود

باد میسر ز تو تا صور عشق کار سقنقور(1) ز کافور عشق

روغن اشراق از آب تو باد در قدمت هم چو رکاب تو باد

کتاب حاضر:

کتاب حاضر، «شرح تقدمه تقویم الایمان» نام دارد، کتاب تقویم الایمان با اینکه بهترین متن در حکمت الهی است و شروحی بر آن نوشته شده، هنوز طبع نگشته است.

مرحوم میرداماد (ره) در مقدمهٔ کتاب مذکور - تقویم الایمان - بعد از حمد و تقدیس الهی و سلام و صلوات بر کلمات تامات «رسول اسلام و اوصیاء انجبین و عترت طاهرین آنجناب» به طور اختصار، با جملهٔ:

الیست النجاه مقصوره فی حدیث افتراق الامه علی فرقه واحده و احادیث...(2)

1- جانور گزنده شبیه به سوسمار.

2- متن تقدمه تقویم الایمان را در همین کتاب آورده ایم.

به ادله حقـانیت اهلبیت – علیهم السّلام – می پردازد و به احـادیث نبوی در موضوع ولاـیت امیر المؤمنین – علیه السـلام – تمسـک می جوید، و بعد شروع به مباحث عقلی و الهیات بمعنی الاخص می کند.

و این درسـی بزرگ از استادی خبیر و بزرگ است، و تذکری برای طالبین دانش که با توجه به خدای متعال و تمسک به پیامبر و آل به تعلیم و تعلم بپردازنـد، و غایت تحصـیل و علم آموزی را دفاع از مکتب و اثبات حقانیت اول مظلوم «علی» – علیه السـلام – و فرزندان بزرگوار آنحضرت بدانند.

قابـل ذکر است که ایشـان به این مختصـر در موضوع ولاـیت اهلبیت – علیهم السّلام – اکتفـاء نکرده و مقـدمه کتاب تقویم الایمان را با کیفیتی که ناظر آن هستید و مطالعه می نمائید شرح نموده و بنام «شرح تقدمه تقویم الایمان» نامگزاری کرده است.

عکس نسخه خطی این کتاب را عموزاده گرامی جناب آقای حاج سید جمال الدین میردامادی (دام بقائه) در مشهد مقدس باینجانب اهداء نمودند.

بنده کمترین به شوق لقای صاحب ولایت و جهت نشـر فضائل خاندان عصـمت – علیهم السّلام – و پاسخ شـبهات مخالفین و افشاگری خط منحرفین، به جناب آقای شـیخ غلامعلی نجفی و جناب آقای حامد ناجی – وفقهما اللّه – پیشـنهاد تصـحیح و مقابله نسخ داده، آقایان محترم با توجه به نسخه مذکور که از کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران می باشد و نسخه کتابخانه مشکوه و نسخه کتابخانه آستان قدس رضوی که به ترتیب با رمز – م – د – الف – از آنها یاد می گردد، کار تصحیح و مقابله را انجام دادند و به استخراج

احـادیث که غالبا از کتب اهل سـنت است پرداختنـد و به حمـد الهی و با نظر حضـرت صاحب الامر «عجل اللّه تعالی فرجه الشـریف» کتاب آماده چاپ گردید.

اما رحلت مدافع حریم ولایت، مبین اسـرار قرآن و عترت(1) ، پـدر و مربی عزیزم آیت اللّه بحر العلوم میردامادی – قدس سـره – در سال گذشته و غم فقدان او باعث گردید قدرت کارهای تبلیغی و از جمله چاپ این کتاب ارزنده از اینجانب سلب گردد.

ولی به جز «إِنّا لِلّهِ وَ إِنّا إِلَیْهِ راجِعُونَ» چه باید گفت؟ و به جز سپاس و طلب صبر و استقامت چه باید کرد؟

او با توشـهٔ فراوان معنوی و با دستی پر از خیرات و پرونده ای پر از دفاعیات از حضـرات معصومین خصوصا مولانا امیر المؤمنین – علیهم السّلام – به رحمت الهی پیوست، و ثمرات تلاشهای علمی و فعالیتهای تبلیغی و روحانی خود را مشاهده نمود.

روح منور او از شاگردان و وابستگان و فرزندانش اولا: مجاهدهٔ نفسانی و کسب معنویت،

ثانیا: کسب علم و آگاهی و آشنائی با معارف اسلامی،

ثالثا: دفاع از اسلام و مکتب می طلبد.

و به کسـانی که با او دوستی و مصاحبت داشـته انـد و از نفس سـلیم و اخلاق نیکو و حسن خلق و صـفای روح و عطوفت و مهربانی و نوع دوستی و همت بلند او آگاهی دارند، یاری محرومان و درماندگان، توجه به ایتام و بی سرپرستان، کمک به خویشان–.

1– ایشان دو دوره تفسـیر قرآن فرمودنـد و دورهٔ سوم شام شـنبه 69/8/12 – به آیه نـور ختم گردیـد و پس از یـک عمر نـور گرفتن از قرآن و احادیث و نور دادن به نسل جوان و شیفتگان علم به لقاء ائمه نور خاصه «امیر المؤمنین – (ع) شتافتند. رضوان اللّه علیه –.

و همسایگان و خلاصه خدمت به جامعه اسلامی توصیه می نماید.

امروز پس از گـذشت یک سال و انـدی که از ارتحال او می گذرد برای شادی روانش و جهت اینکه در جوار مولایش امیر المؤمنین – علیه السـلام – و حضور جـدهٔ مظلومه اش حضـرت صـدیقه کبری – سـلام اللّه علیهـا – برای مـا شـفیع گردد، با همکاری فاضل معظم حجه الاسلام جناب آقای حاج آقا مهدی رجائی که زحمت تنظیم فهرست و چاپ کتاب را بعهده گرفتند، به چاپ این کتاب اعتقادی ولائی می پردازم و از دوسـتان اهلبیت (ع) که در امر چـاپ این کتـاب ما را کمک نمودنـد کمال تشـکر را داشـته، به طلاب علوم دینیه و نسل جوان بشـارت می دهم که آثـار دیگر معلم ثـالث مرحوم میردامـاد – رضوان اللّه علیه – و سـبط ایشان مرحوم آیت اللّه بحر العلوم میردامادی – قدس سره – بحول اللّه و قوته – بزودی چاپ و منتشر خواهد گردید.

صلّی اللّه علی محمد و آله الطاهرین.

و السلام علیکم – جمادی الاولی سنه 1412 ایام شهادت حضرت صدیقه کبری سلام اللّه علیها.

اصفهان – مهدیه میرداماد – سید محمود میردامادی

تقدمه تقویم الایمان

اشاره

بسم اللّه الرحمن الرحیم و الاستیفاق من العزیز العلیم و الثقه بالعلی العظیم

تقدست یا من الانوار ظلالک، و تمجدت یا من الذوات أفعالک، عنت أشعه نور وجهک الکریم، و عنت الوجوه و النواصی لمجدک العظیم؛ لا استطیع فی حمد مجدک سبیلا الی أداء حقه، و لا احصی للثناء علی بهائک مبلغا فی ازاء مستحقه؛ صلواتک السامات علی کلماتک التامات محمد صفو الاصفیاء المکرمین، و قرم الانبیاء المرسلین، و عترته الاوصیاء الانجبین، قاده الامم الی أمم الدین، و ساده الخلق أجمعین.

أما بعد، فان أحوج المفتاقین الی اللّه الغنی محمد باقر الداماد الحسینی - ختم اللّه له بالحسنی - یقول: معاشر رواد الحق! انی قد ألقیت الیکم کتابا من کتب الدین، و أملیت علیکم صحیفه من صحف المتقین، لو أنکم وعیتموه و أحصیتموه(1) لالفیتم فیه مقرحکم علی؛ و مبتغاکم منی معیار المعاییر فی تصحیح العقاد، و میزان الموازین فی «تقویم الایمان» و ان هو الا مخ السطر الربوبی من أعلی العلوم الذی هو علم الانوار العقلیه و الجواهر القدسیه؛ و قد

1- کذا فی النسخ.

بلغ من تمام النهج نصاب التسواء، و استقر أمره على مستقره، و استوى الحق فيه على عرشه.

و بالجمله ما يتلى عليكم أنوار محققه، و أسرار مروقه، فتلک حکمتی و اعتقادی و خبرتی و اجتهادی، و ما کنت مؤثرا الا قراح الحق و صراح العلم، اما التقاطا مما يهتف به صريح البرهان و قويم الدليل؛ و اما استباطا مما تنطق به آيات القرآن الحکيم و أحاديث تراجمه الوحی و خزنه التنزيل.

فيا قوم! اتبعون أهدکم سبيل الرشاد، و اقتاسوا بی، و اصطادوا على شاکلتی، أتقف بشبکه عقولکم على أسرار المبدأ و المعاد، فانی بفضل اللّه سبحانه و رحمته من سفره عالم العقل و حمله عرش البرهان، و ما أنا من المتکلفين.

يا قوم! لا أسألکم عليه أجرا ان أجری الا على الذی فطرنی، أفلا تعقلون! و ما توفيقی الا باللّه عليه توکلت و اليه انيب.

التقدمه:

أليست النجاه مقصوره فی حديث افتراق الامه على فرقه واحده، و أحاديث التمسک بالثقلين - و التمثيل بسفينه نوح، و بباب حطه، و تعيين الشجره و الفرع و اللقاح و الثمره و الورق؛ و أن شيعه على - عليه السلام - هم الفائزون يوم القيامه، و أن عليا - عليه السلام - باب من دخله مؤمن و من خرج منه کافر، المتواطأ على روايتها بمتون متلونه و أسانيد مختلفه لدى الخاصه و العامه جميعا - ناصه بمناطيقها و أساليبها على أن المتمسکين فی الدين بأهل بيت رسول اللّه - صلّى اللّه عليه و آله - و هم الذين انما أراد اللّه أن يذهب عنهم الرجس و يطهرهم تطهيرا؛ ناجون فائزون، و أنه لا فائز و لا ناجی

الاـ هم، و كـان من على جبله الاسـتقامه و غريزه الانصاف، - و هو ممن بمسالک أصـحاب الاديان - خبير بصـير لا يسـتنكر ان الشـيعه، الخاصه الاماميه، هم اولئک المتمسكون من الفرق لا غير. و ان العامه و أعنى بهم من عداهم على الاطلاق، و لا سيما الجماهير متخلفون عن السـفينه، و خارجون عن الباب، و نابذون أهل البيت وراء ظهورهم، و أيضا هم على وصـفيات اصولهم الموضوعه غير مستيقنين فوزا و لا نجاه؛ بل انما يخمنون رجما بالغيب و يخرصون ما لا يعلمون.

ثم من المسـتبين أن الامه المحكى عن افتراقها انما هى امه الاجابه لا امه الدعوه، فالاجابه هى علاقه النسبه و مصححه الاضافه فى امتى، و الشـيعه مفترقه ثلاث و سبعين. فاذن(1) انمـا هم الاـمه المفترقه من بعـد الاجـابه، و الامـاميه منهم هى الناجيه، و الباقيه هالكه. و اما من عداهم من جماهير المنتسبين الى الاسلام فمن امه الدعوه لا الاجابه.ا.

1- كذا.

شرح تقدمه تقويم الايمان

اشاره

ص: 1

خطبه الکتاب

بسم اللّه الرحمن الرحیم و الاستیفاق من العزیز العلیم، و الثقه بالعلی العظیم

الحمد کله للّه رب العالمین، و الصلوه و السلام علی سید المرسلین و أهل بیته الطاهرین.

و بعد، فأخلاء(1) الحقیقه هـذه معلقات علی کتاب «تقویم الایمان» و هو کتاب «التصـحیحات و التقویمات» الـذی فیه تسویه الفلسـفه الایمانیه، و تقویم الحکمه الیمانیه، و تتمیم المعرفه البرهانیه فی الشطر الربوبی من أعلی العلوم، کمعقبات لحقائقه، یحفظها(2) من طوارق الظنون و الاوهام؛ و أزمه الامور کلها بید اللّه المفیض المفضل المنعام.

معنی التقدیس

قوله: «تقدست»

القدس: الطهر، اسم و مصدر، و التقدیس: التطهیر، و تقدس أی تطهر، و منه بیت المقدس لایلیا، و هی أم بلاد فلسطین، لانه الذی یتقدس فیه من الذنوب، و یقال: بیت المقدس، و البیت المقدس - بتشدید الدال - و بیت القدس بضم الدال و سـکونها - و حظیره القدس للجنه و لعالم العقل. و روح القدس لجبرئیل علیه السلام، لانه خلق من طهاره عن الهیولی و أرجاسها، و عن الطبیعه و أدناسها.

و من الاسماء الحسنی الالهیه «القدوس» - بالضم - من أبنیه المبالغه. و الظاهریون القشریون یقولون [ب - 1] هو الطاهر،

1- - کذا فی النسخ.

2- - د: تحیطها.

المنزه عن الصمات و العیوب و النقائص، و بالجمله عن الهیولی و آفاتها، و عن الطبیعه و عاهاتها(1).

و الحکماء القدسیون ینزلون ذلک منزله قول القائل: «ملک الاقطار و الافاق، و سلطان الاقطاع و الارباع، لیس بحائک(2)

و لاحجام(3)». و یقولون: هو المتطهر عن الماهیه، المتنزه عن کل وصف یدرکه حس أو یتصوره خیال، أو یسبق الیه وهم، أو یختلج به ضمیر، أو یفضی الیه تفکر؛ بل عن کل وصف یحسبه(4) أولو العقل من الخلق من أوصاف الکمال فی حقهم، کعلمهم و قدرتهم و سمعهم و بصرهم و کلامهم و ارادتهم و اختیارهم علی شاکلتها التی تنالها العقول، و سنتها التی تصل الی ادراکها البصائر. فهو سبحانه، مقدس عن الاوصاف الکمالیه التی تتمثلها الضمائر و تکتنهها(5)

البصائر، فما ظنک بجنابه بالقیاس الی النقائص و الصمات، تعالی عن ذلک علوا کبیرا.

و لولا سعه من الرخصه الالهیه و توسط (6) من الاذن الرحمانی لکاد(7) العقل یکف عن اطلاق تلک الاسماء علیه خوفا من سوء الادب.

تنبیه:

قدس العبد فی قوتیه(8) «النظریه و العملیه»، و حظه من التخلقه.

1- – العاهات: عرض یفسد ما أصابه.

2- – الحائک: الذی له صنعه الحیاکه، و هی صنعه للثوب.

3- – الحجام: الذی له صنعه الحجامه، أی أخذ الدم من الکتف و غیره. لیس بحائک و لاحجام: أی لم یباشر بنفسه لامور الاموال الدنیئه الخسسه.

4- – تحسبه.

5- – د: تکفیها.

6- – الف: توسعه.

7- – م: یکاد.

8- – د: قوته.

باخلاق هذا الاسم المقدس أن ينزه علمه و ارادته.

أمـا علمه فعن المحسوسـات و المتخيلات و الموهومات، و كل ما شاركه(1) فيهـا البهـائم، من الادراكات بأن يجعل ترداد نظره و تطواف علمه حول الامور الالهيه و الذوات القدسـيه المنزهه عن أن تقرب، فتدرک بالحس؛ أو تبعد فتغيب عن العقل، و يصير متجردا فی نفسه عن [الف – 2] المحسوسات و المتخيلات كلها، و يقتنی(2) لجوهر ذاته من العلوم الحقه(3) الحقيقيه ما لو سلبت عنه آلات الشرب من أنهار الادراكات الحسـيه و الخياليه، بقی ريانا(4) بالعلوم الشـريفه الكليه الالهيه المتعلقه بالمعقولات الابـديه، دون الجزئيات المتخيله المتغيره الفاسده.

و أما ارادته، فعن أن تدور شـطر المسـتلذات الحسانيه و تطوف حول الحظوظ البشريه الجسمانيه التی فذلكتها(5) لذه الشهوه و الغضب، و ممتعتها متعه المطعم و المنكح و الملبس.

و بالجمله ما لا وصول اليه الا بالشركه(6) الجسدانيه(7) و الشبكه القالبيه من اللذات اللقلقيه و القبقبيه و الذبذبيه، بل عن تحتب(8)

المهيـات الهـالكه و تتشـوق الـذوات البـاطله و الوجودات الـداثره، فيتجرد لمحبه اللّه سـبحانه و يتفرغ للتشويق(9) اليه، فيصـبح خالصا، قراحا،ق.

1– – م: تشاركه.

2– – يقنی: قنو، اقتنی المال، أی جمعه و اتخذه لنفسه.

3– – «من العلوم الحقه» ساقطه من «م».

4– – الريان: ضد عطشان.

5– – الفذلكه: المجمل.

6– – د: اليه بالشركه.

7– – د: الجسديه.

8– – تحتب: الحب ای الود و لم يذكر فی استعمال مصدره صيغه افتعال.

9– – د: المتشوق.

مخلصا، مصحاحا، لا یرید الا اللّه تعالی؛ و لا یبقی له حظ الا فی شهود بهائه، و لا شوق الا الی(1) شرف لقائه، و لا فرح و تبجح(2) الا بالقرب من صقع جنابه؛ و لو عرضت علیه الجنه بما فیها من النعیم لاستحقرتها بهجته، و للم تلتفت لفتها(3) همته، أو لم یکن ممن یقنع بالدار عن رب الدار.

و بالجمله جلاله المرید علی قدر جلاله مراده، و نعم ما دیر به علی الالسن فی الامثال: «من همته ما یدخل فی بطنه، فقیمته ما یخرج عن جوفه» فمن لم یکن له همه سوی اللّه سبحانه فدرجته(4) علی قدر همته؛ و من رقی علمه عن درجه ادراک المحسوسات و المتخیلات و قدس ارادته (ب - 2) عن التعلق بنیل اللذات و الشهوات، فقد نزل بحبوحه حظیره(5) القدس، و استوطن بطنان عرش الحکمه.

الانوار العقلیه و الحسیه

قوله: «یا من الانوار ظلالک»

أی جمله الانوار العقلیه و الحسیه، و قد أوردنا فی بعض صحفنا و سنورد فی هذا الکتاب حیث یحین حینه ان شاء اللّه العزیز.

انک لو فرضت ضوء الشمس قائما بذاته و غیر متناه بحسب شده الضوئیه، و فی تضاعف مرات لا تناهی الاضاءه و کذلک البیاض قائما بذاته و غیر متناه فی شده البیاضیه و فی تضاعف مرات لا تناهی الشده؛ فما قیاسهما اذ ذاک الی الظلمه الصرفه، و الی السواد الصرف(6) ، فأعقل النور الحق بالنسبه الی الانوار العقلیه علی هذا

1- - د: فی.

2- - التبجح: أی الافتخار.

3- - لف: أی جمعه و ضمه، اللف ای الحزب أو الصنف.

4- - د: تدرجته.

5- - الحظیره: کل ما حال بینک و بین شیء، حظیره القدس: أی الجنه.

6- - م: الصرفه.

القیاس، بل أعلی و أرفع، فما ظنک بجلال جنابه بالقیاس الی الانوار المحسوسه!؟

و فی هذه الفقره التفاتان: من الخطاب الی الغیبه، ثم من الغیبه الی الخطاب، و جلاله سـر ذلک غیر متستره عن المتمهرین فی علم المعانی من العلوم اللسانیه العربیه.

معنی المجد و السنا

قوله: «تمجدت»

المجد فی کلام العرب الشرف البالغ، و الکرم الواسع، و یقال:

«اذا قارن شـرف الذات حسن الفعال»، سـمی مجدا. و الماجد المفضال: الشریف، و المجید: فعیل منه للمبالغه، و أدل منه علی الفضل و الشرف، اذ فعیل أبلغ من فاعل، و قد اقتر فی علم تفسیر أسماء الحسنی الالهیه أن «المجید» من أسماء اللّه تعالی، یجمع معانی [الف - 3] أسمائه المقدسه «الجلیل» و «الوهاب» و «الکریم».

قوله: «الذوات افعالک»

علی مـا حققنـاه فی صـحفنا أن أثر الجاعـل المخرج من اللیس الی الاـیس هو جوهر الـذات و نفس الماهیه المجعوله جعلا بسـیطا؛ و أن جاعـل الـذوات و فاعـل الحقـائق علی الاطلاـق، هو القیوم الواجب بالـذات - جـل ذکره - و من هناک ما أن اطلاق الجائز(1) علی ذات الممکن أحق و أحری فی الاصطلاح الشائع، اذ الجواز أکثر شیوعا فی الأفعال بحسب الاطلاقات العرفیه.

قوله: «سنت»

السـنا بالقصـر: الضوء؛ و بالمد بمعنی الرفعه و الارتفاع، و السـنی: الرفیع، و أسـناه: رفعه، و سنت الناقه: اذا سقت الارض، و السحابه تسنو الارض: و (هی) الارض المسنوه و مسنیه.

1- - د: الحایز.

قوله: «وعنت (الوجوه)»

يقال: عنى يعنو، اذا ذل و خضع و منه فى حديث الفتح: أنه صلّى اللّه عليه و آله دخل مكه عنوه: أى قهرا و غلبه. و «العنوه»:

المره الواحده، منه كان المأخوذ بها يخضع و يذل.

و «الوجوه» ههنا بمعنى الذوات، و منه قوله سبحانه:«وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ» (1).

و النواصى بمعنى غرائز الماهيات، و طبائعها، كنى عن ملاک الامر فى قوام جوهر الحقيقه و مناط ترتب خواصها عليها بالناصيه.

و سلطان قدره اللّه تعالى على حقائق الاشياء و غرائزها هو أخذ سبحانه بنواصيها.

قوله: «الى أداء حقه»

يحتمل عود الضمير الى المجد و الى الحمد.

قوله: «و لا أحصى»

أى لا ـ أطيقه و لا ـ أبلغ الواجب منه، و الضمير يحتمل العود الى البهاء و الى الثناء، أى مبلغا يوازى ما يستحقه بهاؤک أو ما يستحقه الثناء على [ب - 3] بهائک.

قوله: «صلواتک السامات...»

أى الخاصات. و فى الدعاء: «أعوذ باللّه من شر السامه و العامه»(2)

أى الخاصه.

المراد من كلمات اللّه سبحانه

و كلمات اللّه سبحانه مجعولاته و معلولاته، و أكثر ما يعهد اطلاقها على الامريات و الابداعيات، فكل من عالم الامر فيه غالب على عالم الخلق، بحيث ان ملكه مستهلک فى ملكوته؛ و ان هو من عالم النور حين اذ هو فى عالم الظلمات فهو كلمه من كلمات اللّه سبحانه. و منه

1- - طه، 111.

2- - اصول «الكافى»: ج 569/2 ح 2 و «البحار» ج 56/6 ح 3.

قوله تعالی (عز) من قائل:«إِنَّ اللّهَ یُبَشِّرُکِ بِکَلِمَهٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِیحُ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ» (1).

1 - و قول أمیر المؤمنین علیه السلام: «أنا کلام اللّه الناطق»(2).

و محمد و أطائب أهل بیته الطاهرین صلوات اللّه و تسلیماته علیه و علیهم أجمعین کلمات اللّه التامات.

2 - و قد ورد من الطرق الخاصیه و العامیه(3) عن سیدنا و مولانا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، تفسیر «الکلمات» فی قوله تبارک اسمه و تعالی جده «فَتَلَقّی آدَمُ مِنْ رَبِّهِ کَلِماتٍ فَتابَ عَلَیْهِ» (4)، 6.

1- - آل عمران، 45.

2- - لم نعثر علی نفس هذا الکلام، و لکن نقل مضمونها فی بعض الکتب. راجع: «بشاره المصطفی». ص 151 و «الوسائل» ج 20/18.

3- - أما من طرق الخاصه فمثل ما رواه ابن بابویه - رحمه اللّه - (الخصال ج - 27، 304) عن ابن عباس - رضی اللّه تعالی عنه - قال: سألت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم... عن الکلمات التی تلقیها آدم من ربه فتاب علیه، قال: سأله بحق محمد و علی و فاطمه و الحسن و الحسین الا تبت علی فتاب علیه. و أما من طرق العامه فمثل ما رواه ابن المغازلی الشافعی و غیره. (المناقب، ص 63 ح 89، «ینابیع الموده»: ص 97، «الدر المنثور»: ج 60/1) عن ابن عباس، قال: سأل رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم عن الکلمات التی تلقی آدم من ربه فتاب علیه، قال: سأله بحق محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین. منه ره. و أیضا منه: و من ذلک ما رواه الحافظ أبو نعیم الاصفهانی فی کتاب «حلیه الاولیاء» (ج 67/1-66) بسنده عن انس بن مالک، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لابی برزه و أنا أسمع، «یا أبا برزه ان اللّه - (فی المصدر: ان رب العالمین) - عهد الی فی علی بن ابیطالب» (فقال): انه علم رایه الهدی، و منار الایمان، و امام أولیائی، و نور جمیع من أطاعنی، - (...) - و هو الکلمه التی ألزمها المتقین، من أحبه أحبنی، و من أبغضه أبغضنی، فبشره بذلک، (فجاد علی) فبشرته، فقال: یا رسول اللّه أنا عبد اللّه، و فی قبضته، فان یعذبنی فبذنبی، و ان تم (مصدر: یتم) لی الذی بشرتنی به، فاللّه اولی به. فقلت (مصدر: قال قلت) اللهم أجل قلبه و اجعل ربیعه الایمان، فقال اللّه تعالی قد فعلت. منه ره. و أیضا راجع: «احقاق الحق» ج 11/5.

4- - البقره، 36.

بمحمد و علی و فاطمه و الحسن و الحسین، فأوحی الیه أن یستشفع بهم فشفعهم فیه، فتاب علیه برحمته، رزقنا اللّه شفاعتهم، و حشرنا الیه(1) فی زمرتهم.

و قد تکرر(2) فی الحدیث عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله «ان علیا علیه السلام هو الکلمه التی ألزمها المتقین»(3).

و هنالک ضروب من المعارف، جلیله القدر، فیعمه السمک سیلقی الیک طرف منها فی أصل الکتاب ان شاء اللّه سبحانه.

معنی الصفاء و المقرم و الأمم

قوله: «صفو»

الصفاء - بالمد - خلاف الکدر، و صفو الشیء: خالصه. و محمد صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم صفوه اللّه (الف - 4) من خلقه و مصطفاه.

قوله: «و قرم»

المقرم: البعیر المکرم، لا یحمل علیه و لا یذلل، و لکن یکون للفحله و الضراب، و کذلک القرم، و یقال للسید الرئیس: «قرم مقرم» تشبیها به.

و منه الحدیث عن مولانا أمیر المؤمنین علیه السلام: «أنا أبو حسن القرم»(4) أی سید المقدم فی الرأی و العلم و السؤدده(5)

و الجلاله، منزلتی فی الناس منزله الفحل فی الابل.

قوله: «الی امم الدین»

الامم - بالفتح - الطریق المستقیم، و قیل: الطریق القریب، یقال: أخذت ذلک من أمم، أی من قرب؛ و داری أمم داره، أی مقابلتها.

1- - الیها ساقطه من «د».

2- - «و قد تکرر... المتقین» ساقطه من «م».

3- - «حلیه الاولیاء» ج 67/1.

4- - «النهایه» ج 49/4.

5- - السؤدد: کرم المنصب، السیاده، القدر الرفیع.

و «الموام» – بتشديد الميم المقارب – أخذ من الامم، و هو القرب.

و قيل: الامم، و بين القريب و البعيد، و هو من المقاربه.

معنى الرائد

قوله: «رواد الحق»

جمع رائد، مثل زائر و زوار، يقال: راد الكلام، أى طلب.

و فى الحديث عن مولانا أمير المؤمنين عليه السلام يصف قوما من الصحابه: «يدخلون روادا و يخرجون أدله»(1) ، أى يدخلون عليه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم طالبين العلم و ملتمسين الحكم، – أى العقل – و يخرجون أدله هداه للناس. و أصل الرائد الذى يتقدم القوم يبصر لهم الكلاء(2) ، و مساقط الغيث.

و منه الحديث: «الحمى رائد الموت»(3) أى رسوله الذى يتقدمه، كما يتقدم الرائد قومه. و يقال: «سمعت الرواد تدعو الى روادتها» أى تطلب الناس اليها.

قوله: «لو وعيتموه»

يقال: أوعيت الزاد و المتاع اذا جعلته و أدخلته فى الوعا، و وعاه اذا حفظه، و وعيت الحديث، أعيه وعيا، فانا واع، اذا فهمته و حفظته؛ و فلان أوعى من فلان، أى أحفظ و أفهم. و منه الحديث (ب – 4): «نضر اللّه امراء سمع مقالتى، فوعاها، فرب مبلغ أوعى من سامع»(4).

1– – «النهايه» ج 274/2.

2– – الكلاء: المكان المحفوظ من الريح.

3– – «النهايه» ج 275/2 و «الخصال» ج 620/2 ح 10.

4– – «النهايه» ج 208/5 و «اصول الكافى» ج 403/1.

قوله: «معيار المعاير»

اما مفعول ثان لالفيتم، أى وجدتم: أو حال من مقرحكم و مبتغاكم، كذلک ميزان الموازين.

قوله: «قد بلغ (من تمام النضج نصاب السواء)»

جمله حاليه متعلقه بأعلى العلوم. و «من»: اما الابتدائيه للمبتدائيه و المنشأيه، أى بلوغه نصاب التسواء، من جهه تمام النضج. و اما التبيينيه، أى بلغ من تمام النضج مرتبه العليا و هى النصاب التسواء، و اضافه النصاب الى التسواء بيانيه، و تسواء كل شىء: المستوى منه، و التاء زائده للتفعال.

قوله: «مروقه»

راق الشىء، يروق روقا، أى صفا، و ريق كل شىء: أفضله.

قوله: «و خبرتى»

(1) اما بالباء الموحده بعد الخاء المعجمه المضمومه أو المكسوره، يقال: من أين خبرت، أى من أين علمت. و الاسم: الخبر بالضم، و هو العلم بالشىء. و الخبير: العالم. و الخبره - بالضم أيضا - النصيب المأخوذ من سمک أو لحم أو غيرهما. و خبرته. أخبره خبرا.

و خبره بالكسر: اذا بلوته و اختبرته.

(2): و اما بالياء المثناه من تحت، بالفتح أو بالتسكين من بعد الخاء المكسوره، بمعنى المختار المنتخب، يقال: «محمد صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم خيره اللّه من خلقه»، أى اختاره و اصطفاه من كل الخلق.

قوله: «صراح العلم»

الصرح - بالتحريک -: الخالص من كل شىء، و الصريح: اللبن

اذا ذهبت رغوته(1) ، و انصرح الحق: أی بان، و شتمت فلانا مصارحه ای کفاحا و مواجهه. و الاسم الصراح، بالضم.

قوله: «و اقتاسوا»

أی اقتدوا بی، یقال: یقاس فلان بأبیه: أی یقتدی به و یسلک (الف – 5) سبیله.

قوله: «اتقف (بشبکه علی اسرار المبدأ و المعاد)»

افتعال من الوقوف، و الباء فی «بشبکه» للتعدیه.

وجوه ما یقال فی أنه تعالی الیه المبدء و المعاد

و المبدأ و المعاد یعتبر فریق قیاسهما الی شیء واحد، أما الوجود کله و الموجودات کلها فی النظام الجملی للوجود، و أما کل وجود وجود بعینه، و هما لیسا، اذ ذاک کله الا اللّه سبحانه، فهو عز مجد من البدایه و الیه النهایه.

(1): اما لانه محیط سلسلتی البدو و العود، منه بدو الوجود فی سلسله البدو، و الیه عوده فی سلسله العود.

(2): أو لانه الاول السابق علی سائر الموجودات سبقا بالذات، (من) حیث انه جاعلها و موجدها، و الاخر الباقی بعد فنائها، و لو بالامکان بالنسبه الی جواهرها و ذواتها بما هی هی فی حد أنفسها مع عزل النظر عن غیرها و استنادها الیه.

(3): أو لانه الاول الذی یبتدیء منه الاسباب، و الاخر الذی تنتهی الیه المسببات.

(4): أو لان کل زمان و زمانی فان نسبه أوله الیه تعالی کنسبه آخره، فکما أنه بأوله ینتهی الیه سبحانه، فکذلک بآخره منته الیه

1– – الرغوه: الزبد.

تعـالی؛ و سبیـل الزمانیات کلها بالنسـبه الیه علی هـذه الشاکله. و اما ما لیس بزمانی فان أوله هو بعینه آخره، و هو منته الیه تعالی؛ فاذن هو أول کـل شـیء و آخره، فهو الاـول و الاـخر علی الاطلاـق من هـذا السبیل أیضا. و قـد بسـطنا هـذا ضـربا من البسط فی کتاب «الصـراط المستقیم».

(5): أو لاـنه المبـدأ الفـاعلی من بـدو الامر و بالقصـد الاول لکل ذات و وجود، و لکل کمال ذات و کمال وجود؛ و کـذلک هو (ب - 5) المبـدأ الکمالی الغائی لکل وجود، و لکل کمال وجود بالـذات؛ و بالقصد الاول اذ ذاته الحق غایه الغایات و الغایه الاخیره علی الاطلاق، فهو الاول و الاخر مطلقا.

(6): أو لانه الاول فی الوجود الخارجی و الاخر فی الوجود الذهنی العلمی علی خلاف سنه کل موجود غیره، و ان لم یکن متعلق بکنه ذاته تمثل ذهنی و وجود علمی أصلا.

(7): أو لانه الاول فی حاق الاعیان و فی صـریح الواقع من حیث هو مسـتأثر بالسـرمدیه، و قاطبه ما سواه مأسوره فی أغلال العدم الصریح، مقرنه فی أصفاد(1) الحـدوث الـدهری؛ و الاـخر من حیث هـو بنفس ذاته واجب البقـاء، و من عـداه و من سواه لیس کـذلک؛ و ان امتنع الارتفاع عن الـدهر من حیث طباع الوعاء الـذی هو الدهر، و من تلقاء اقتضاء وجود الجاعل، و أما المقیس الیه الانسان بخصوصه فبالحری أن یعتبر المبـدأ فاعلیـا، و المعـاد اما من الیه عوده و مرجعه و مصـیره و منتهاه. فأما فی هـذه النشأه فی سـفر نفسه المجرده فی الاسـتکمال بحسب قوتیها النظریه و العملیه، أو فی النشأه الاخرهد.

1- - الاصفاد: الوثاق، القیود.

عند الموت الطبیعی الذی هو أول الحیاه الطبیعیه الابدیه للنفوس المستکمله.

علی هـذا أیضا فالمبـدأ و المعاد هو اللّه سـبحانه، و أما هو حاله و شأنه عنـد العود؛ فأما فی هـذه النشأه عند قصـیا منازل نفسه المجرده فی سفرها الاستکمالی(1) ؛ و أما فی النشأه الاخره عند مصیرها من دار الغرور و البوار (الف – 6) الی دار السرور و القرار.

ثم هناک أیضا اما بحسب معادها الروحانی و مصـیرها العقلانی، و اما بحسب معادها الجسـمانی من حیث استرجاع الوکر(2) الجسدانی باذن اللّه. و علی هذه الوجوه فالمعاد أمر وراء المبدأ، و المبدأ هو اللّه سبحانه وحده.

و فریق یأخذونهما لا بالقیاس الی شیء واحد، بل المبدأ بالقیاس الی الوجود کله أو الموجودات کلها أو کل وجود و المعاد بالقیاس(3)

الی الانسان لا غیر، اما فی هذه النشأه، أو فی النشأه الاخره.

قوله: «و ما انا من المتکلفین»

اقتباس من القرآن الحکیم(4) ، أی من المتصـنعین بما لست أهله بحسب سنخ الفطره الانسانیه و الغریزه العقلانیه(5) ، علی ما (ب – 6) هو ضریبه(6) جماهیر المتکلمین و المقلدین و المتفلسفین،ه.

1– – د: الاستکمال.

2– – الوکر: عش الطائر.

3– – «الی شیء... و المعاد بالقیاس» ساقطه من «الف».

4– – ص، 86.

5– – م، الف: العقلیه.

6– – د: ضربته.

بل الفلاسفه التائهين فی فلسفتهم الفجه(1) التیه(2) التی هی جاهلیه الفلسفه الی زماننا، هذا الذی هو زمان النضج و الاستواء، و أوان القسط و التسواء. و الحمد للّه رب العالمین.

قوله: «من سفره»

معنی السفره

جمع سافر، اما من السفر بمعنی الکتابه و التبیین و الایضاح، یقال: «سفرت المرأه»، اذا کشفت وجهها، و «أسفر الصبح»، اذا(3)

کشف و أضاء. و السفر بالکسر: الکتاب، و انما سمی الکاتب سافرا، لانه یبین الشیء و یوضحه.

و اما من السفاره بمعنی الرساله، و بمعنی السعی للاصلاح، و تقول: «سفرت بین القوم» أسفر سفاره، اذا سعیت بینهم فی الاصلاح، و السفیر: الرسول و المصلح بین الاقوام، و الجمع:

السفراء و السفره، و منه الحدیث عن مولانا أمیر المؤمنین علیه السلام انه قال لعثمان: «ان الناس قد استسفرونی بینک و بینهم»(4).

و فی التنزیل الکریم:«بِأَیْدِی سَفَرَهٍ، کِرامٍ بَرَرَهٍ» (5) أی کتبه من الملائکه أو الانبیاء ینتسخون اللوح(6) أو الوحی، أو سفراء یسفرون بالوحی بین اللّه و رسله، أو بین اللّه و الامه.

1- - الفجه: الفرجه ما بین جبلین.

2- - التیه: القفر الذی یضل فیه.

3- - د: ان.

4- - «النهایه» ج 372/2، و ایضا راجع: «نهج البلاغه»، الخطبه 163، ص 525، ط فیض الاسلام.

5- - عبس، 15.

6- - الف: منسخون الکتب.

حدیث افتراق الامه

قوله: «فی حدیث افتراق الامه»

هو المشهور المتفق علی روایته و صحته عند الفرق کلها، و له ضمیمه خاصیه روتها الشیعه، و لاحقه عامیه رواها الترمذی من العامه. أما القدر المشترک المتفق علیه فهو: أن سیدنا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال: «قد افترقت أمه موسی علیه السلام احدی و سبعین فرقه، کلها فی النار الا واحده، و افترقت أمه عیسی علیه السلام اثنتین و سبعین فرقه، کلها فی النار الا واحده، و ستفرق أمتی ثلاثا و سبعین فرقه کلها فی النار الا واحده»(1).

و أما الضمیمه الخاصیه المرویه عند الشیعه فهی: انه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم نص علی الفرقه الناجیه من أمه موسی علیه السلام بالتعیین فقال: «و هی التی اتبعت وصیه یوشع»، و علی الفرقه الناجیه من أمه عیسی علیه السلام فقال: «و هی التی اتبعت وصیه شمعون»، و علی الفرقه الناجیه من امته صلّی اللّه علیه و آله فقال:

«و هی التی تتبع وصیی علیا علیه السلام»(2).

بل ان هذا التنصیص و التعیین قد نقله رهط من أئمه التفسیر و الحدیث من العامه. و من ذلک(3) ما أخرجه الحافظ محمد بن موسی

1- - هذه الروایه رویت بطرق متعدده و الفاظ مختلفه متظاهره راجع: «صحیح الترمذی» ج 25/5 ح 2640، کتاب الایمان. «الخصال» ج 584/2 ح 10. «العمده» ص 74، «المناقب» للخوارزمی ص 237. «سنن ابن ماجه»: ج 1321/2 ح 3991. «سنن ابی داود»: ج 259/2 کتاب السنه، «المسند» لاحمد ج 145/3. «سنن الدارمی»: ج 2 / 241. «الکامل» لابن عدی ج 1264/3 و «البحار» ج 29/28 ح 37، کتاب الفتن.

2- - راجع: «البحار»: ج 4/28 ح 5 نقلا من «الاحتجاج».

3- - قوله: «و من ذلک»: أیضا ما رواه الحافظ أبو بکر بن مردویه بالسند المتصل الی أبان بن تغلب، عن مسلم، قال: سمعت أباذر و المقداد بن الاسود و سلمان الفارسی - رضی اللّه عنهم -، قالوا جمیعا: کنا جلوسا عند رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، ما معنا غیرنا اذ

الشیرازی(1) فی کتابه المستخرج من التفاسیر اثنی عشر فی حدیث یروی أمر رجل فیه نزول قوله عز من قائل «ثانِیَ (الف – 7) عِطْفِهِ لِیُضِلَّ عَنْ سَبِیلِ اللّهِ» (2) «ان علیا علیه السلام قال: یا رسول اللّه فمن الناجیه فقال: المتمسک بما أنت علیه و أصحابک»(3).

و أما اللاحقه الترمدیه، فما رواه فی صحیحه انه قیل: «و من هم(4)

یا رسول اللّه؟ فقال: هم الذین هم علی ما(5) أنا علیه و أصحابی»(6).2.

1– – هذا الرجل من اعیان علماء العامه، و التفسیر الاثنی عشر التی استخرج کتابه منها هی: تفسیر أبی یوسف یعقوب بن شیبان، و تفسیر ابن خریج، و تفسیر مقاتل بن سلیمان، و تفسیر وکیع بن جراح، و تفسیر یوسف بن موسی القطان، و تفسیر قتاده، و تفسیر أبی عبیده القاسم بن سلام، و تفسیر علی بن حرب الطائی، و تفسیر السدی، و تفسیر مقاتل بن حیان، و تفسیر أبی صالح، و هم جمیعا من أعلام أهل السنه و مفسریهم. منه ره. لم یطبع هذا التفسیر.

2– – الحج، 9.

3– – أقبل ثلاثه رهط فی المهاجرین البدریین؟ فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلم: «تفترق امتی بعدی ثلاث فرق، فرقه أهل حق لا یشوبونه باطل، مثلهم کمثل الذهب کلما فتنته بالنار ازداد جوده و طیبا، و امامهم هذا لا الثلاثه، و هو الذی أمر اللّه فی کتابه «إِماماً وَ رَحْمَهً» (هود/ 17) و فرقه أهل باطل لا یشوبونه بحق مثلهم کمثل خبث الحدید، کلما فتنته بالنار ازداد خبثا، و امامهم هذا لا الثلاثه. و فرقه أهل ضلاله، مذبذبین بین ذلک، لا الی هؤلاء و لا الی هؤلاء امامهم هذا لا أحد الثلاثه. قال: فسألتهم عن أهل الحق و امامهم، فقالوا: هذا علی ابن أبی طالب، امام المتقین، و أمسک عن الثلاثه فجهدت أن یسمیها فلم یفعل. و هذا الحدیث قد رواه أیضا اخطب خوارزمی موفق بن محمود («المناقب» ص 226) و رواه أیضا ابو الفرج المعافا بن زکریا و هو شیخ البخاری و أسوه المحدثین عندهم. – منه ره –. و راجع أیضا: «اثبات الهداه»: 230/2 ح 159، 160 «البحار»: ج 10/28 ح 16 و «الیقین»، ص 181 باب 184، 185.

4– – فی المصدر: هی.

5– – فی المصدر: قال ما أنا علیه.

6– – «السنن» للترمذی: ج 26/5 کتاب الایمان. و أیضا راجع «السنن» لابن ماجه ج 1322/2 ح 2993–2992 و «السنن» لابی داود ج 259/2.

و اذن فیعلم أن الامر علی اللاحقه الترمذیه أیضا مستبین السبیل، کما هو علی الضمیمه المرویه، و هما عند من لیس عمی القلب سواء علی مسلک واحده و منزله واحده، فان علیا علیه السلام آلی صحابی، أفضل الال، و سید الصحابه.

و لذلک کان علیه السلام یقول: «وا عجباه! أتکون الخلافه بالصحابه و لا تکون بالصحابه و القرابه»(1).

تسویه علی (ع) مع القرآن و الحق

و لم یذهب ذو تحصیل ما قط الی أن التمسک بعلی علیه السلام مزیغ عن سمت الهدایه. و قد تواتر عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلم عند الخاصه و العامه:

«القرآن مع علی و علی مع القرآن»(2).

1- - «نهج البلاغه»: الحکم 181 ص 1173. ط: فیض الاسلام. قال السید الرضی: «فان کنت بالشوری ملکت امورهمفکیف بهذا و المشیرون غیب و ان کنت بالقربی حججت خصیمهمفغیرک أولی بالنبی و أقرب»

2- - «ینابیع الموده»، ص 90 و أیضا راجع: «احقاق الحق»: ج 5/645-639 ج 9/354، ج 15/28، ج 16/398، ج 20/403 و ج 21/386، «کفایه الطالب»، ص 399، «مجمع الزوائد»: ج 9/134، «الغدیر»: ج 3/180، «نور الابصار» للشبلنجی ص 73، «تاریخ الخلفاء»: للسیوطی ص 173 ط السعاده بمصر. «الصواعق» لابن حجر ص 122 ط المحمدیه. «المعجم الصغیر» للطبرانی ج 1/55 «المستدرک» للحاکم ج 3/124. «کنز العمال»: ج 6/153. فی الهامش: عن شهر بن حوشب قال: «کنت عند ام سلمه - رضی اللّه عنها - اذ استأذن رجل فقالت له: من أنت؟ قال: أنا أبو ثابت مولا علی بن أبی طالب علیه السلام، فقالت ام سلمه: مرحبا بک یا أبا ثابت أدخل. فدخل فرحبت به، ثم قالت: یا أبا ثابت أین طار قلبک حین طارت القلوب مطارها؟ فقال: مع علی علیه السلام. قالت: وفقت و الذی نفسی بیده، لقد سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، یقول: «علی مع الحق و القرآن، و الحق و القرآن مع علی، و لا یفترقا حتی یردا علی الحوض» منه ره. راجع: «فرائد السمطین»: ج 1/177 ح 140. و «المناقب» للخوارزمی، ص 110.

و «علی مع الحق و الحق مع علی یدور معه حیث ما دار(1)»(2).

«و ألزموا علی بن أبی طالب فانه الفاروق بین الحق و الباطل»(3).

ص: 20

1- - «انظر: سبیل النجاه فی تتمه المراجعات»، ص 170 نقلا من عده مصادر و هی: «تاریخ بغداد» ج 321/14، «فرائد السمطین» ج 177/1 ح 140 «الغدیر»: ج 177/3 و «منتخب کنز العمال»: ج 30/5. و أیضا: «احقاق الحق»: ج 28/5، 623 و ج 397/16-384 «اثبات الهداه» ج 32/2 «بحار الانوار» ج 28/38.

2- - فی الهامش: متن الحدیث بهذه العباره فی أکثر روایات العامه و الخاصه، و روی البخاری أیضا فی صحیحه. و رزین و الامام الحرمین فی «الجمع بین الصحاح السته»: أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، قال: «اللهم أدر الحق مع علی حیث ما دار». [راجع: «الصحیح»: للترمذی ج 297/5 ح 3714، «المستدرک»: ج 124/3، «المناقب» للخوارزمی ص 56، «جامع الاصول»: ج 420/9، «فرائد السمطین»: ج 1 / 176 ح 138، «مشکاه المصابیح»، ص 568. و «اثبات الهداه»: ج 210/2 ح 37]. و مما اتفقت علیه الرواه ما جری بین سعد بن أبی وقاص و معاویه اذ قال سعد: «انی سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول لعلی بن ابی طالب: «أنت مع الحق و الحق معک» فقال معاویه: یا سعد لتجیبنی (مصدر: لتجیئنی) بمن سمعه معک أو لافعلن بک کذا؟ قال ام سلمه، فقام و قاموا معه، حتی دخل علی ام سلمه - رضی اللّه عنها - فبدأ معاویه فتکلم، فقال: یا ام المؤمنین ان الکذبه لقد کثرت علی رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم بعده، فلا یزال قائل یقول: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلم ما لم یقل، و أن سعد الان روی حدیثا زعم انک سمعته معه، قالت: ما هو؟ قال: زعم أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال لعلی: «انت مع الحق و الحق معک» قالت: صدق فی بیتی قاله. منه ره. راجع: «کشف الغمه»، ج 144/1.

3- - فی الروایه «فالزموا». «المناقب» لابن شهر آشوب ج 91/3، «ینابیع الموده»، ص 251. «المناقب» للخوارزمی، ص 57، «احقاق الحق»: ج 308/15-307 «البحار»: ج 408/69 و ج 327/93، «کفایه الطالب» ص 188. «ترجمه علی بن أبی طالب»: ج 88/1 ح 126-121. «منتخب کنز العمال»: ج 33/5 «الغدیر»: ج 313/2، «شرح نهج البلاغه» لابن ابی الحدید ج 228/13 و «تاریخ بغداد»: ج 383/5. فی الهامش کتاب «الفردوس» [«المناقب» للخوارزمی ص 57 نقلا عن الفردوس] عن أبی لیلی الغفاری، قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «ستکون من بعدی فتنه و اذا کان کذلک، فألزموا علی بن ابی طالب، فانه الفاروق بین الحق و الباطل و فی غیره من کتب العامه. و الخاصه: «فاذا کان کذلک فألزموا علی بن أبی طالب فانه أول من یرانی، و اول من یصافحنی یوم القیمه، و هو الصدیق الاکبر، و هو فاروق هذه الامه، یفرق بین الحق و الباطل، و هو یعسوب المؤمنین، و المال یعسوب المنافقین». [«بشاره المصطفی» ص 152 و أیضا جاء قریب مضمونه فی «الامالی» للطوسی ج 365/1 و ج 532/2]. و هکذا رواه صاحب کتاب «الاربعین عن الاربعین» [ص 64 ح 33] و عن أبی لیلی الغفاری و ابی ذر - رضی اللّه عنه - قال: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول لعلی بن أبی طالب علیه السلام، «أنت أول من آمن بی، و أنت أول من یصافحنی یوم القیامه، و أنت الصدیق الاکبر و [أنت] الفاروق الاعظم الذی یفرق بین الحق و الباطل، و أنت یعسوب المؤمنین. منه ره. أیضا راجع: «فرائد السمطین»: ج 140/1 ح 103، 102.

و «کفی و کف علی فی العدل سواء»(1).

علی (ع) مع العلم و الهدایه

و «أنا مدینه العلم، و علی بابها، فمن أراد العلم فلیأت الباب»(2).

1- - «المناقب» لابن المغازلی ص 129 ح 170، «فرائد السمطین»: ج 50/1 ح 15. «ینابیع الموده» ص 234. «ترجمه علی بن أبی طالب»: ج 438/2 ح 952. «منتخب کنز العمال»: ج 31/5 و «فردوس الاخبار»: ج 305/5. و جاءت فی «المناقب» لابن شهر آشوب ج 132/2 و للخوارزمی ص 211: «فی العدد سواء».

2- - قوله: انا مدینه العلم. رواه الترمذی فی صحیحه [ج 637/5 ح 3723 باب مناقب علی (ع)] و البغوی فی مصابیحه [ج 174/4 ح 4772 باب مناقب علی بن ابی طالب]: «أنا دار الحکمه، و علی بابها». و الفقیه الشافعی ابن المغازلی روی فی کتابه [المناقب ص 82 ح 22]: «أنا مدینه العلم و علی بابها، و لا تؤتی البیوت الا من أبوابها». و روی فیه أیضا [ص 80 ح 124-120] بسند أخر: «أنا مدینه العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب». و أیضا [ص 84 ح 125] باسناده المتصل الی جابر بن عبد اللّه الانصاری، یقول: سمعت رسول اللّه - صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم - یقول یوم الحدیبیه، و هو آخذ بضبع علی بن أبی طالب علیه السلام: «هذا امام البرره، و قاتل الفجره، منصور من نصره، مخذول من خذله»، ثم مدبها صوته و قال: «أنا مدینه العلم و علی بابها؛ فمن أراد العلم فلیأت الباب». و روی أیضا [ص 87 ح 129] بسنده معنعنا، عن النبی صلّی اللّه علیه و آله، قال: «أنا دار الحکمه و علی بابها، فمن أراد الحکمه فلیأت الباب» (فی المصدر: فلیأتها). و من طرق أصحابنا بروایه شیخنا المفید - رحمه اللّه علیه - بسنده [«الارشاد»، ص 22] عن حمزه بن أبی سعید الخدری، قال: سمعت رسول اللّه - صلّی اللّه علیه و آله - یقول: «أنا مدینه العلم و علی بابها، و من أراد العلم فلیقتبسه من علی». و فی الصحیفه المطهره الرضویه [«صحیفه الامام الرضا» ص 123 ح 82]: «أنا مدینه العلم و علی بابها، فمن أراد العلم فلیأت الباب». منه ره. راجع أیضا: «العمده» ص 285، «تذکره الخواص» ص 47. «فرائد السمطین» ج 98/1، «التوحید» للصدوق ص 307، «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 474/2 ح 1001 و مصادر ذیلها. لتفصیل المصادر انظر: ذیل «صحیفه الامام الرضا» ص 132-123.

و «ان تقتدوا(1) بعدی بعلی و تولوه هذا الامر، تجدوه هادیا مهدیاه.

1- - بروایه احمد بن حنبل فی مسنده [ج 109/1]: «و ان تؤمروا علیا و لا أرایکم فاعلین، تجدوه هادیا مهدیا یأخذ بکم الصراط المستقیم». و بروایه الحافظ أبی نعیم فی حلیته [ج 64/1] أنه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، قال: «ان تولوا علیا تجدوه هادیا مهدیا یسلک بکم الصراط (مصدر: الطریق) المستقیم». و فی روایه أخری [فی «حلیه الاولیاء ج 64/1] ان تستخلفوا علیا و ما أرایکم فاعلین، تجدوه هادیا مهدیا یحملکم علی المحجه البیضاء.» و علی ما أورده ابو اسحق فی کتابه - [لم یطبع] - و ان تولوا علیا و أن تقبلوا تجدوه هادیا مهدیا یسلک بکم الصراط المستقیم». [أیضا راجع: أسنی المطالب: ص 85، 75، 73]. و فی کتاب «الاربعین» - [لم یطبع] بالسند المتصل الی عبد اللّه بن مسعود، قال: کنت مع النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم لیله الجن فتنفس فقلت: «ما شأنک یا رسول اللّه؟ قال نعیت الی نفسی، فعاد بمثله، قال: فقلت: فاستخلف؟ قال: من؟ قلت: أبا بکر، فسکت ساعه؛ ثم عاد بمثل قوله، قلت: فاستخلف؟ قال: من؟ قلت: عمر، فسکت ساعه؛ ثم عاد بمثل قوله، قلت: فاستخلف؟ قال: من؟ قلت علیا، قال: أما و الذی نفسی بیده لو أطاعوه لیدخلن الجنه أجمعین أکتعین» منه ره.

يسلک بکم الطريق المستقيم و لکنی ما أراکم فاعلين(1)».

حول الصحابه

تنبيه:

مجرد الصحابه(2) لا خير فيها ما لم تکن مصحوبه قلب سليم عن شوائب الغل و النفاق، و ما لم تکن مقرونه بسلامه العاقبه عن مغلات الفتن(3) و مضلات الفتن.

1- - جاء ما يقرب منه فی «احقاق الحق» عن عده مصادر ج 286/4 و ج 386/7.

2- - قوله: «مجرد الصحابه»... فمن من يوطن النفاق بشهاده آی من کتاب العزيز، مثل قوله تعالی (وَ لَوْ نَشاءُ لَأَرَيْناکَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيماهُمْ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِی لَحْنِ الْقَوْلِ وَ اللّهُ يَعْلَمُ أَعْمالَکُمْ) [محمد: 30] و فی روايه ابراهيم الحافظ باسناده عن أبی سعيد الخدری أی ببغضهم عليا عليه السلام. و مثل قوله تعالی «وَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَهِ مَرَدُوا عَلَی النِّفاقِ لا تَعْلَمُهُمْ.»[التوبه: 101] الی غير ذلک من الايات الکريمه. فاذن صحبه النبی لا تجدی الا اذا علم کون الصحابی ناصح الجيب نقی القلب فی الاخلاص مادام حيا الی وقت الموت و نعم ما قال صاحب «الکشاف» [ج 571/4] فی تفسير قوله تعالی:«ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً لِلَّذِينَ کَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَ امْرَأَتَ لُوطٍ کانَتا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبادِنا صالِحَيْنِ، فَخانَتاهُما فَلَمْ يُغْنِيا عَنْهُما مِنَ اللّهِ شَيْئاً، وَ قِيلَ ادْخُلاَ النّارَ مَعَ الدّاخِلِينَ، وَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ» الی قوله «وَ مَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرانَ»الايه [التحريم: 10-11]. و فی طی هذين التمثيلين تعريض لامی (مصدر: بامی) المؤمنين المذکورين فی اول السوره (يعنی بهما عايشه و حفصه) و ما فرط منهما من التظاهر علی رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله بما کرهه، و تحذير لهما علی أغلظ وجه و أشده، لما فی التمثيل من ذکر الکفر، و نحوه فی التغليظ. قوله تعالی «وَ مَنْ کَفَرَ فَإِنَّ اللّهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعالَمِينَ» [آل عمران: 97] اشاره الی أن من حقهما أن تکونا فی الاخلاص و الکمال فيه کمثل هاتين المؤمنين. و أن لا- نتکلا علی أنهما زوجا رسول اللّه، فان ذلک الفضل لا يسعهما (مصدر: لا ينفعهما) الا مع کونهما مخلصتين. و التعريض لحفصه (مصدر: بحفصه) أرجح لان امراه لوط أفشت عليه کما أفشت حفصه علی رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله. و اسرار التنزيل و رموزه فی کل باب بالغه من اللفظ (المصدر: اللطف) و الخفاء حدا يدق عن توطن (المصدر: تفطن) العالم و يزل عن تبصره» انتهی قوله بألفاظه مع ما فيه من شده التعصب فی مذهبه و فرط التعند فی طريقته. منه ره.

3- - م. د: عن مغلات الاهواء.

فلا تنس ما رواه ابو سعيد الخدرى - رضى اللّه عنه - عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم: «يحشر المرء(1) فى ثيابه التى مات فيها(2).» و لا تذهل عن سر قوله سبحانه و تعالى «أَ فَإِنْ [ب - 7] ماتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أَعْقابِكُمْ» (3) [آل عمران/ 142].

ما روى فى ارتداد بعض الصحابه

فقد روى أكثر صناديد المحدثين و أئمتهم من العامه: أن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم قال: «يا أيها الناس! انكم محشرون الى اللّه حفاه عراه غرلا(4)، [ثم قال]: كَما بَدَأْنا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْداً عَلَيْنا إِنّا كُنّا فاعِلِينَ» (5).

[ثم قال]: ألا و ان أول الخلائق يكسى (يوم القيامه) ابراهيم، ألا و انه يجاء - أو سيجاء - برجال من أمتى فيؤخذ بهم ذات الشمال(6).

1- - قوله: «يحشر المرء»... لما حضر أبا سعيد الخدرى الموت دعا بثياب جدد فلبسها، ثم ذكر عن النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم انه قال: «ان الميت يبعث فى ثيابه التى يموت فيها.» [«مصابيح السنه»: ج 1، ح 1164] قال الخطابى: أما أبو سعيد فقد استعمل الحديث على ظاهره، و قد رويت فى تحسين الكفن احاديث. قال: و قد تأوله بعض العلماء على المعنى، و أراد به الحاله التى يموت عليها من الخير و الشر و عمله الذى يختم له به. و يقال: فلان طاهر الثياب اذا وصفوه بطهاره النفس و البراءه من العيب. و جاء فى تفسير قوله تعالى «وَ ثِيابَكَ فَطَهِّرْ»، [المدثر/ 4] أى عملك، فأصلح. و فلان دنس الثياب اذا كان خبيث الفعل و المذهب. و هذا كالحديث الاخر: «يبعث العبد على ما مات عليه.» [«مصابيح السنه» ج 4/454 ح 4115]. قال الهروى: و ليس قول من ذهب الى الاكفان بشىء، لان الانسان انما يكفن بعد الموت. منه ره.

2- - فى روايه الخدرى: «ان الميت يبعث...». راجع «النهايه» ج 1/227.

3- - آل عمران، 144.

4- - غرلا: غير مختون، غرله: القلفه و الجلده التى تقطع فى الختان، و المراد ههنا أنهم يحشرون كما خلقوا.

5- - الانبياء، 104.

6- - أى من جهه النار. قال شراح الحديث أجمعون. منه ره.

فأقول: یا رب أصحابی أو أصیحابی(1). فیقال: انک لا ندری ما أحدثوا بعدک. فأقول کما قال العبد الصالح:«وَ کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَ هِیداً ما دُمْتُ فِیهِمْ فَلَمّا تَوَفَّیْتَنِی کُنْتَ أَنْتَ الرَّقِیبَ عَلَیْهِمْ وَ أَنْتَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ» (2).

فیقال(3) لی: «انهم لا یزالون(4) مرتدین علی أعقابهم منذ فارقتهم(5)».

فهذا ما اتفق علیه صحیحا البخاری(6) و مسلم و فی «الجمع بین الصحیحین(7)» للحمیدی من المتفق علیه منهما فی مسند أبی هریره -

---

1- - قال الکرمانی فی شرح صحیح البخاری... «اصیحابی» تصغیر الاصحاب و هو تقلیل عددهم. منه ره.

2- - المائده، 118-117.

3- - الف: فقال.

4- - فی البخاری: لم یزالوا.

5- - «الصحیح» للبخاری ج 395/6. تفسیر سوره المائده. «الصحیح» لمسلم ج 1165/4 ح 58 کتاب الجنه و صفه نعیمها.

6- - أما البخاری فرواه فی تفسیر قوله تعالی «کُنْتُ عَلَیْهِمْ شَهِیداً» [ج 390/6] بسنده معنعنا عن ابن عباس خطب رسول اللّه (ص) فقال: «ایها الناس» الی آخر الحدیث. و فیه: «ان هؤلاء لم یزالوا مرتدین علی اعقابهم منذ فارقهم (مصدر: افارقتهم). رواه فی موضع آخر فی صحیحه أیضا [ج 596/4] فی کتاب الانبیاء فی باب ابراهیم، و أما مسلم [ج 2194/4] فرواه بسنده المعنعن عن ابن عباس قال: «قام فینا رسول اللّه (ص) بموعظه فقال: ایها الناس» الی تمام الحدیث، و منه: «ألا و ان أول الخلایق یکسی یوم القیامه ابراهیم، و آیه الکریمه الی قوله تعالی: «إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبادُکَ.» ثم قال: «فیقال انهم لا یزالون مرتدین علی أعقابهم منذ فارقتهم». منه ره.

7- - قوله: «و فی الجمع بین الصحیحین» للحمیدی. روی مثل ما أوردناه فی الحدیث المسنبئین من المتفق علیه من مسند ابن عباس [المسند لاحمد ج 235/1] و روی ایضا فی مسند سهل بن سعد [جامع الاصول ج 20/11] فی الحدیث الثامن و العشرین من المتفق علیه، قال: «سمعت رسول اللّه (ص) یقول انا فرطکم علی الحوض من ورد شرب، و من شرب لم یظمأ أبدا، و لیردن علی اقوام أعرفهم و یعرفوننی، ثم یحال بینی و بینهم.» ثم نقل عن أبی حازم [جامع الاصول ج 120/11] انه قال: «أنا أشهد علی ابی سعید الخدری لسمعته یزید فأقول انهم منی، فیقال انک لا تدری ما احدثوا بعدک فأقول سحقا سحقا لمن بدل بعدی و غیره» و روی أیضا من مسند أنس بن مالک فی الحدیث الحادی و الثلاثین بعد المأتین [جامع الاصول ج 120/11] من المتفق علیه قال ان النبی (ص) قال: لیردن علی الحوض رجال محز صاحبتی حتی رایتهم رفعوا الی اختلجوا من دونی فلاقولن أی رب اصحابی اصحابی فیقال انک لا تدری ما احدثوا بعدک.» و روی أیضا فی مسند عبد اللّه بن مسعود [جامع الاصول ج 119/11] قال: قال رسول اللّه (ص): «أنا فرطکم علی الحوض و لیرفعن الی رجال منکم حتی اذا أهویت لاناولهم اختلجوا دونی فاقول یا رب اصحابی فیقال انک لا تدری ما احدثوا بعدک.» و روی مثل ذلک فی مسند حذیفه بن الیمان فی الحدیث السابع [جامع الاصول: ج 122/11] المتفق علیه. و روی امامهم احمد بن حنبل فی مسنده [ج 384/1] فی مسند عبد اللّه بن مسعود قال: «قال رسول اللّه (ص): انا فرطکم علی الحوض و لیختلجن رجال دونی (نیه: الحوض، و لا نازعن اقواما ثم لاغلبن علیهم فأقول) فأقول یا رب أصحابی فیقال انک لا تدری ما احدثوا بعدک». منه ره.

مثله قال و أخرجه البخاری من حدیث الزهری عن سعید بن المسیب انه قال النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «یرد علی الحوض رجال من أمتی فیحلؤن(1) عنه، فأقول: یا رب أصحابی. فیقول: انک لا علم لک بما أحدثوا بعدک، انهم ارتدوا علی أدبارهم القهقری(2)».

و روی عظیم علمائهم فی شرح الحدیث، ابن الاثیر، فیقال:

«انهم کانوا یمشون بعدک القهقری. قال: قال الازهری: معناه الارتداد عما کانوا علیه(3)».4.

1- - قوله: «فیحلؤن عنه»... و رواه ابن الاثیر [النهایه ج 421/1] علی ما أخرجه «البخاری» من طریق ابن شهاب «یرد علی یوم القیامه رهط من أصحابی فیحلؤن عن الحوض». ثم قال: «أی یصدون عنه و یمنعون من وروده» و قال فی الصحاح [ج 44/1] و حلات الابل عن الماء اذا طردها عنه و منعتها أن ترده، و کذلک غیر الابل. و نحن نقول و منه ما فی دعاء رویناه و اصحابنا الامامیون ممن یحضر احد المشاهد المعصومین فی شهر رجب [اقبال الاعمال، ص 631] «غیر محلئین عن ورد فی دار المقامه و الخلد» و اما غیر مخلئین بالخاء المعجمه و الهمزه فمن بدع التصحیف الشایع فی عصرنا و مما لیس له الی الاصول الغریبه من مساق. منه ره. أیضا راجع: «العمده» ص 467 و «البحار»: ج 23/2728.

2- - «الصحیح» للبخاری الجزء الثامن، ص 120، ط مصر مکتبه عبد الحمید الحنفی، «العمده» ص 468 نقلا- من «الجمع بین الصحیحین»، «البحار»: ج 25/28 و «جامع الاصول»: ج 122/11.

3- - «النهایه»: ج 129/4.

و فی صحیح البخاری و النسائی مسندا عن أبی هریره، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «انکم ستحرصون علی الاماره، و ستکون ندامه(1) یوم القیامه(2)».

و فی روایه لمسلم رواها صاحب «المشکاه» [الف - 8]: «أن النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال: یکون بعدی أئمه لا یهتدون بهدای، و لا یستنون بسنتی، و سیقوم فیهم رجال، قلوبهم قلوب الشیاطین فی جثمان انس. قال حذیفه: قلت: کیف أصنع یا رسول اللّه ان أدرکت ذلک؟ قال: تسمع و تطیع الامیر، و ان ضرب ظهرک و أخذ مالک فاسمع و اطع»(3).

و مما اتفقت علیه أعاظم علمائهم المحدثین، و قد رواه محیی السنه الفراء البغوی فی کتاب «المصابیح فی باب الاماره و القضاء» من کتاب الحدود، أنه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال لکعب بن عجزه:

«أعیذک باللّه من اماره السفهاء، قال: و ما ذاک یا رسول اللّه؟ قال:

أمراء سیکونون من بعدی، من دخل علیهم فصدقهم بکذبهم، و أعانهم علی ظلمهم، فلیسوا منی و لست منهم؛ و لم یردوا علی الحوض؛ و من لم یدخل علیهم و لم یصدقهم بکذبهم و لم یعنهم علی ظلمهم فاولئک منی و أنا منهم، و أولئک یردون علی الحوض»(4).

و عن أبی ذر، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم: «کیف أنتم و أئمه من بعدی یستأثرون بهذا الفیء(5)!؟ قلت: أما و الذیر.

1- - و فی روایه فنعمت المرضعه و بئست الناعمه. منه ره.

2- - «الصحیح» للبخاری ج 704/9 کتاب الاحکام. باب ما یکره من الحرص علی الاماره. «السنن» للنسائی ج 225/8 آداب القضاء و ج 162/7 کتاب البیعه. «المسند» لاحمد ج 448/2. و «السنن» لابن مالک جزء 7 ص 162.

3- - «مشکوه المصابیح»، کتاب الاماره و القضاء، ص 314.

4- - «مصابیح السنه»: ج 16/3 ح 2791.

5- - الفیء: المال المأخوذ من الکفار بغیر قتال کالخراج و الجزیه. راجع المصدر.

بعثک أضع سیفی علی عاتقی، ثم أضرب به حتی ألقاک، قال: أولا أدلک علی خیر من ذلک؟ تصبر حتی تلقانی»(1).

و روی ذلک صاحب «المشکاه» ایضا بمثل تلک العباره و کذلک ابن ماجه و النسائی و غیرهما(2).

و البصیر بالاخبار و الاثار خبیر بأن أباذر توفی فی خلافه عثمان من بعد ما نفاه من طیبه، ثانیا الی الربذه؛ و قد کان أخبره بذلک رسول اللّه [ب - 8] صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، و کعب بن عجره کان قد توفی من قبل، فانهما(3) لم یلقیا بعد رسول اللّه الا الخلفاء الثلاثه الذین تقمصوا(4) الخلافه قبل أمیر المؤمنین علیه السلام، و قد ابتزوه(5) حقه و غصبوه ارثه، و لم یدرکا الا زمنهم. فهم لا محاله أمراء الضلال السفها المخبرهما بهم، فلیتدبر المتدبر اللبیب هل من ذلک من محید(6) ؟ ثم لیلق سمعه و لیحضره قلبه لدرر ألفاظ و درای کلمات جرت علی لسان السیده الطاهره البتول فی خطبه، بلیغه، بدیعه العبارات، عجیبه الاشارات، خطبت بها اذ ما قد استأثروا بحقها علیها، فآذوها فی ارثها، و أغضبوها فی زوجها، ثم التفتتص.

1- - «مصابیح السنه»: ج 19/3 ح 2800 و «المسند» لاحمد ج 180/5.

2- - «مشکوه المصابیح» کتاب الاماره ص 314 ط دهلی. «السنن» لابن ماجه ج 1308/2 ح 3958، کتاب الفتن. «السنن» للنسائی ج 160/7. «السنن» لابی داود ج 119/5 ح 4759 کتاب السنه و «المسند» لاحمد ج 180/5.

3- - م: فاذن.

4- - تقمص: لبس القمیص، تقمصت الروح: انتقلت من جسد الی جسد آخر علی زعم بعضهم، و هو علی جعل الاجساد اقمصه للارواح تنتقل من واحد الی آخر منها.

5- - ابتز: ابتزازا منه الشیء، أی: استلبه بحیله.

6- - المحید: المحیص.

الی قبر أبیها صلوات اللّه و تسلیماته علیه و علیها و التفت به منشده

انا فقد ناک فقد الارض وابلها(1)و اختل قومک لما غبت و انقلبوا(2)

حدیث الثقلین

التمسک بالثقلین هو حدیث صحیح، ثابت، متلون المتن، متشعب السند، قد أثبته شعوب الامه کافتها، و صححته خاصه الفرق و عامتها، و هو علی الاتفاق و الاجماع بالمتواترات أشبه منه بأخبار الاحاد، کاد تکون أسانیده من التشعب غیر محصاه، و طرقه من التکثر غیر منهاه.

فمحیی السنه فی «المصابیح» روی فیما عده من الصحاح عن زید بن أرقم: قال: قام رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم خطیبا بماء یدعی خما بین مکه و المدینه، فحمد اللّه تعالی و أثنی علیه و وعظ و ذکر ثم قال: «أما بعد أیها الناس! انما أنا بشر یوشک أن یأتینی رسول ربی، فأجیب؛ و أنا تارک فیکم الثقلین، أولهما: کتاب اللّه فیه الهدی و النور، فخذوا بکتاب اللّه و [الف - 9] استمسکوا به، و أهل بیتی، أذکرکم اللّه فی أهل بیتی، أذکرکم اللّه فی أهل بیتی، أذکرکم اللّه فی أهل بیتی»(3).

1- - الوابل: المطر الشدید.

2- - «الاحتجاج»: ص 92.

3- - «مصابیح السنه»: ج 185/4 ح 4800 باب المناقب. «الصحیح» لمسلم ج 1873/4 کتاب فضائل الصحابه. «بصائر الدرجات» ص 433. «مشکاه المصابیح» ص 561 کتاب مناقب اهل بیت النبی، ط حیدرآباد. «البحار»: ج 107/23 ح 10 و 11، 23. و «اثبات الهداه» ج 290/2.

و من الحسان عن جابر، قال: رأيت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلم فى حجته يوم عرفه و هو على ناقته القصواء يخطب، فسمعته يقول: «يا أيها الناس! انى تركت فيكم ما ان أخذتم به لن تضلوا، كتاب اللّه و عترتى أهل بيتى»(1).

و عن زيد بن أرقم قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم:

«انى تارک فيكم(2) ، ما ان تمسكتم به لن تضلوا بعدى، أحدهما أعظم من الاخر؛ كتاب اللّه حبل ممدود من السماء الى الارض و عترتى أهل بيتى، و لن يتفرقا حتى يردا على الحوض، فانظروا كيف تخلفوننى فيهما»(3).

و صاحب «المشكاه» رواه على الطرق الثلاثه، و فى الاول قال رواه مسلم، و فى كل من الاخيرين قال: رواه الترمذى(4) و الحميدى روى الاول بعينه فى «الجمع بين الصحيحين» و من «الجمع بين الصحاح السته» بحذف الاسناد: «انى تارک فيكم(5) ما ان تمسكتم به لن تضلوا بعدى، أحدهما أعظم من الاخر، و هو كتاب اللّه حبل ممدود من السماء الى الارض، و عترتى أهل بيتى، لن يفترقا حتى يردا على الحوض»(6).

و روى «أحمد بن حنبل» فى «مسنده» بسنده المتصل عن زيد بن ثابت، قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم: «انى تارک فيكم خليفتين، كتاب اللّه حبل ممدود ما بين السماء الى الارض،ى.

1- - «مصابيح السنه» ج 189/4 ح 4815. باب مناقب اهل البيت و «السنن» للترمذى ج 662/5 ح 3786 باب مناقب أهل البيت.

2- - الف. م: فيكم الثقلين.

3- - «مصابيح السنه»: ج 190/4 ح 4816. و أيضا راجع «المسند» لاحمد بن حنبل ج 366/4، «ينابيع الموده» ص 32، و أيضا انظر الى ذيل «مصابيح السنه».

4- - «السنن» للترمذى ج 663/5 ح 3788، كتاب المناقب.

5- - الف، م: فيكم الثقلين.

6- - «مشكاه المصابيح» ص 561 كتاب مناقب اهل بيت النبى.

و عترتی أهل بیتی و أنهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض»(1).

و فیه أیضا قال: حدثنا ابن نمیر، و عنعن سنده المتصل الی [ب - 9] حیث قال: عن أبی سعید الخدری، قال: قال رسول اللّه، صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «انی قد ترکت فیکم - ما ان تمسکتم به لن تضلوا بعدی - الثقلین، و أحدهما أکبر من الاخر، کتاب اللّه حبل ممدود من السماء الی الارض، و عترتی أهل بیتی؛ ألا و انهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض»(2) قال ابن نمیر: قال بعض أصحابنا عن الاعمش، قال: «أنظروا کیف تخلفونی فیهما»(3).

و من «تفسیر الثعلبی»، رفعه الی أبی سعید الخدری، قال:

سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلم یقول أو قال: خطب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم، فقال: «انی تارک فیکم الثقلین خلیفتین، ان أخذتم بهما لن تضلوا بعدی، أحدهما أکبر من الاخر، کتاب اللّه حبل ممدود ما بین السماء و الارض - أو قال: الی الارض - و عترتی أهل بیتی، ألا و انهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض»(4).

و الفقیه الشافعی، ابن المغازلی الواسطی رواه فی مناقبه بطریق آخر، أسنده معنعنا الی أبی سعید الخدری أیضا، ان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال: «انی أوشک أن أدعی فأجیب،3.

1- - «المسند» لاحمد ج 182/5. «العمده» ص 69 ح 83.

2- - لم نعثر علی صریح الفاظه، و لکن توجد فی «العمده» ص 71 بهذه العباره: «ایها الناس انی قد ترکت فیکم الثقلین - خلیفتین - ان أخذتم بهما لن تضلوا بعدی، أحدهما اکبر عن الاخر کتاب اللّه...».

3- - «المسند» لاحمد ج 17/3 عن الاعمش: «انی تارک فیکم الثقلین... و ان اللطیف الخبیر أخبرنی أنهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض، فانظروا بم تخلفونی فیهما».

4- - «العمده»: ص 71 ح 87 ناقلا عن تفسیر «الثعلبی» و فیها: «ایها الناس انی قد ترکت فیکم الثقلین...» و «البحار»: ج 117/23.

فانی قد ترکت فیکم الثقلین: کتاب اللّه حبل ممدود من السماء الی الارض، و عترتی أهل بیتی؛ و ان اللطیف الخبیر أخبرنی أنهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض، فانظروا ما ذا تخلفونی فیهما»(1).

و ابن الاثیر فی نهایته روی: «انی تارک فیکم الثقلین، کتاب اللّه و عترتی»، قال: سماهما ثقلین، لان الاخذ بهما و العمل(2) بهما ثقیل، و یقال لکل خطیر نفیس: ثقل؛ فسماها ثقلین اعظاما لقدرهما [الف - 10] و تفخیما لشأنهما(3).

روی مسلم فی صحیحه بسنده عن برید(4) بن حیان، قال انطلقت أنا و حصین بن سبره و عمرو بن مسلم الی زید بن أرقم، فلما جلسنا(5) الیه، قال له حصین: لقد لقیت یا زید خیرا کثیرا، رأیت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، و سمعت حدیثه، و غزوت معه، و صلیت خلفه، لقد لقیت یا زید خیرا کثیرا، حدثنا یا زید ما سمعت من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم؟

قال: یابن أخی لقد کبرت سنی، و قدم عهدی، و نسیت بعض الذی کنت أعی من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، فما أحدثکم [به] فاقبلوه. ثم قال: قام فینا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یوما خطیبا بماء یدعی خما بین مکه و المدینه، فحمد اللّه تعالی و أثنی علیه و وعظ و ذکر، ثم قال:

«أما بعد أیها الناس! انما أنا بشر یوشک أن یأتینی رسول ربی فأجیب، و أنا تارک فیکم الثقلین، أولهما کتاب اللّه فیه الهدیا.

1- - «المناقب» لابن المغازلی، ص 235 ح 283 و أیضا راجع: «المسند». لاحمد ج 17/3.

2- - فی النسخ: العمل.

3- - «النهایه»: ج 216/1.

4- - فی المصدر: یزید بن حیان.

5- - د: جالسنا.

و النور، فخذوا بكتاب اللّه و استمسكوا به - فحث على كتاب اللّه و رغب فيه، ثم قال: - و أهل بيتى، أذكركم اللّه فى أهل بيتى، أذكركم اللّه فى أهل بيتى، أذكركم اللّه فى أهل بيتى».

فقال له حصين: و من أهل بيته يا زيد! أليس نساؤه أهل بيته؟ قال: لا، أهل بيته من حرم الصدقه بعده»(1).

حديث غدير خم

و فى روايه الزهرى، قال: «لما حج النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلم حجه الوداع، قام بغدير خم عند الهاجره و قال: أيها الناس! انى مسؤول، و انكم مسؤولون، هل بلغت؟

قالوا: نشهد أنك قد بلغت و نصحت.

قال: و انى أشهد أنى قد [ب - 10] بلغت و نصحت لكم [ثم قال أيها الناس أليس تشهدون أن لا اله الا اللّه و أنى رسول اللّه؟

قالوا نشهد أن لا اله الا اللّه و أنك رسول اللّه.

قال: و أنا أشهد مثل ما شهدتم](2). ثم قال أيها الناس انى قد خلفت فيكم ما ان تمسكتم به لن تضلوا بعدى، كتاب اللّه و عترتى أهل بيتى، ألا- و ان اللطيف الخبير أخبرنى أنهما لن يفترقا حتى يردا على الحوض، حوض(3) ما بين بصرى و صنعاء(4)، فيه من الانيه بعدد النجوم، ان اللّه سائلكم كيف خلفتمونى فى كتابه و أهل بيتى.

فقال: أيها الناس! من أولى الناس بالمؤمنين؟.

1- - «الصحيح» لمسلم ج 1873/4 ح 36 كتاب فضائل الصحابه، «مصابيح السنه»: ج 185/4 ح 4800 كتاب مناقب أهل بيت النبى، «المناقب» لابن المغازلى ص 236 ح 284، «المسند» لاحمد ج 367/4.

2- - نقلنا بين المعقوفتين من «الغدير».

3- - «الغدير»: حوضى.

4- - فى الهامش: أى ما بين المشرق و المغرب.

قالوا: اللّه و رسوله أولی بالمؤمنین، یقول ذلک ثلاث مرات.

ثم قال فی الرابعه - و آخذ بید علی علیه السلام - «أللهم من کنت مولاه فعلی مولاه، اللهم وال من والاه و عاد من عاداه - ثلاث مرات - ألا فلیبلغ الشاهد الغائب»(1).

و لحدیث زید بن أرقم عند کثیر من أصحاب الحدیث، من العامیین و الخاصیین طریق آخر، مدید الباع، طویل الذیل، و مقطعه أنه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال: «ألا- و انی فرطکم علی الحوض، و أنتم(2) تبعی توشکون أن تردوا علی الحوض، فأسئلکم حین تلقوننی، عن ثقلی کیف خلفتمونی فیهما - فعیل(3) علینا فلم ندر ما الثقلان، حتی قام رجل من المهاجرین، فقال: بأبی أنت و أمی ما الثقلان؟ قال: - الاکبر منهما کتاب اللّه»؛ ثم ذکر العتره(4) و ساق الحدیث الی آخره، و هو قوله: و خاذلهما خاذلی، و ولیهما ولیی، و عدوهما».

1- - اورد العلامه «الامینی» روایه الزهری مشروحا فی «الغدیر» ج 33/1 و أیضا راجع «فرائد السمطین» ج 70/1 ح 37، «تاریخ دمشق»: ج 53/2 ح 552، «الفصول المهمه» ص 24، «مناقب الخوارزمی» ص 95-93، «تذکره الخواص» ص 28، «کشف - الغمه»: ج 46/1، «خصائص النسائی» ص 93، «ارشاد المفید» ص 93، «نزل الابرار» ص 51، «مناقب ابن المغازلی»: ص 18 ح 39-22، «ینابیع الموده» ص 31، «العمده» ص 92، «مناقب ابن شهر آشوب»: ج 44/3-20، «مطالب السؤول»، ص 16، «صحیح الترمذی»: ج 633/5 ح 3713، «أمالی الصدوق» ص 12 ح 2 و ص 81 ح 1، «ذخائر العقبی» ص 67، «الیقین» ص 131 و «احقاق الحق»: ج 301/6. و أیضا روی «الطبری» خبر الغدیر بخمس و سبعین طریقا فی کتابه «الولایه»، راجع «ذیل مناقب ابن المغازلی» ص 18. و انظر الی ذیل «صحیفه الامام الرضا» ص 225-172 ح 109 بمصادر عدیده، و أسانید مختلفه و رواه کثیره.

2- - فی بعض المصادر: انکم.

3- - فی بعض المصادر: فاعیل. عیل علینا أی أعجزنا.

4- - فی الحدیث: «الاکبر منهما کتاب اللّه تعالی سبب طرف بید اللّه و طرف بأیدیکم، فتمسکوا به و لا تضلوا، و الاصغر منهما عترتی».

عدوی، ثم أخذ بید علی علیه السلام فرفعها، و قال: من کنت ولیه فعلی ولیه، اللهم وال من والاه و عاد من عاداه»(1).

و بالجمله حدیث یوم الغدیر و نصب علی علیه السلام فیه للامامه و الخلافه و نزول قوله سبحانه «اَلْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ» (2) فیه [الف - 11] متواتر، غیر محصور الاسناد من رجال العامه و من طرق اصحاب العصمه و أهل بیت النبوه علیهم السّلام؛ و لیس المجال فی هذا الموضع تسع استقصاء القول فی ذلک.

حدیث السفینه

اشاره

قوله: «و التمثل بسفینه نوح».

هذا أیضا کشقیقه السابق فی التناقل و التواتر.

فمن طرق العامه

عن أبی ذر، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «مثل أهل بیتی مثل سفینه نوح، من رکبها نجا و من تأخر(3) عنها غرق».

رواه الفقیه الشافعی ابن المغازلی(4).

و روی عن ابن عباس أنه قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلم: «مثل أهل بیتی مثل سفینه نوح، من رکب فیها(5) نجا، و من تأخر(6) عنها غرق»(7).

1- - راجع: «المناقب» لابن المغازلی/ص 16 ح 23، «العمده» ص 104 ح 14 و «کشف الغمه»: ج 49/1.

2- - المائده، 3.

3- - فی المناقب: تخلف.

4- - «المناقب» لابن المغازلی: ص 132 ح 173، «ینابیع الموده»: ص 28.

5- - فیها: ساقطه من «د».

6- - فی المناقب: تخلف.

7- - «المناقب» لابن المغازلی عن ابن عباس: ص 134 ح 176 و فی «ذخائر العقبی» ص 20 عن ابن عباس: «مثل أهل بیتی کمثل سفینه نوح من رکبها نجا و من تعلق بها فاز و من تخلف عنها غرق».

و روی عن ابن عباس أیضا یرفعه الیه، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «مثل أهل بیتی مثل سفینه نوح من رکبها نجا و من تأخر عنها هلک»(1).

و عن ابن الاکوع عن ابیه قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلم: «مثل اهل بیتی مثل سفینه نوح من رکبها نجا»(2).

و روی الحاکم فی «المستدرک علی الصحیحین»(3)، و حکم بصحته عن أبی ذر رضی اللّه تعالی عنه، و هو أخذ بباب الکعبه، قال: من عرفنی فقد عرفنی، و من أنکرنی فأنا أبوذر، سمعت النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول: «ألا، ان مثل أهل بیتی فیکم مثل سفینه نوح من رکبها نجا، و من تخلف عنها هلک»(4).

و روی أحمد بن حنبل فی مسنده بسنده عن أبی ذر، أنه قال و هو آخذ بباب الکعبه: سمعت النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول:

«ألا، ان مثل أهل بیتی مثل سفینه نوح، من رکبها نجا، و من تخلف عنها هلک»(5).

و عن [ب - 11] عثمان بن عفان قال: رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم «مثل علی و فاطمه فی هذه الامه کمثل سفینه نوح، من8.

1- - فی المصادر تخلف عنها. «ینابیع الموده» ص 187 «منتخب کنز العمال»: ج 92/5.

2- - «المناقب» لابن المغازلی ص 132 ح 174.

3- - «المستدرک»: ج 343/2 و ج 151/3.

4- - المصدر السابق - اعنی «المستدرک» - «ینابیع الموده» 187، «المناقب» لابن المغازلی ص 134 ح 177 و «فرائد السمطین»: ج 242/2 ح 516. و فی آخر الحدیث: «و من قاتلنا فی آخر الزمان فکأنما قاتل مع الدجال» راجع «المناقب». أیضا انظر الی ذیل «صحیفه الامام الرضا» ص 117.

5- - أخرجه من طریق أحمد بن حنبل «مشکاه المصابیح»: ج 265/3 ط مصر و «ینابیع الموده» ص 27. أیضا انظر الی ذیل صحیفه الامام الرضا» ص 118.

رکبها نجا، و من ترکها غرق»(1).

و رواه عنه أیضا من أصحابنا، صاحب «الاربعین عن الاربعین عن الاربعین»(2).

و روی ابن الاثیر: «مثل أهل بیتی مثل سفینه نوح، من تخلف عنها زخ به فی النار.»(3) قال أی دفع و رمی.

و أورد السیوطی فی «الجامع الصغیر» فی حرف الهمزه: «أن مثل أهل بیتی فیکم مثل سفینه نوح، من رکبها نجا، و من تخلف عنها هلک». کذلک عن أبی ذر. أی رواه الحاکم فی «المستدرک» عن أبی ذر(4).

و من طرق الخاصه:

روی الشیخ الصدوق، عروه الاسلام، أبو جعفر محمد بن علی ابن بابویه، رضوان اللّه تعالی علیهما باسناده عن ابن عباس، قال:

قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم لعلی بن أبی طالب علیه السلام:

«یا علی أنا مدینه الحکمه و أنت بابها، و لن تؤتی المدینه الا من قبل الباب، و کذب من زعم أنه یحبنی و یبغضک، لانک منی و أنا منک، لحمک من لحمی، و دمک من دمی، و روحک من روحی، و سریرتک من سریرتی، و علانیتک من علانیتی، و أنت امام امتی و خلیفتی [علیها] بعدی، سعد من أطاعک، و شقی من عصاک، و ربح من تولاک، و خسر من عاداک، و فاز من لزمک(3)، و هلک من فارقک.

مثلک و مثل الائمه من ولدک [بعدی] مثل سفینه نوح، من رکبها نجا و من تخلف عنها غرق، و مثلکم [الف - 12] مثل النجوم، کلما غاب(4)

1- - لم نعثر علی صریح ألفاظها.

2- - «النهایه»: ج 298/2. «عیون اخبار الرضا»: ج 27/2 ح 10 «البحار» ج 23 / 133 ح 45. و «الاربعین»: ص 21 ح 3. (3-4) - «الجامع الصغیر»: ج 318/1 و «المستدرک»: ج 343/2، ج 151/3.

3- - فی النسخ: أمک.

4- - د: غلب.

نجم طلع نجم الی یوم القیامه»(1)

و فی «الصحیفه المطهره الرضویه، للبضعه الطاهره النبویه فی أرض طوس، عن مولانا الثامن - المعصوم - عن آبائه المعصومین صلوات اللّه علیهم أجمعین، عن علی أمیر المؤمنین علیه من اللّه و ملائکته الصلوه و التسلیم، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «مثل أهل بیتی کمثل سفینه نوح، من رکبها نجا، و من تخلف عنها زخ فی النار»(2).

حدیث باب حطه

قوله: «بباب حطه»

روی صاحب کتاب «الفردوس»، ابن شیرویه الدیلمی، من عظماء أهل الحدیث و قدمائهم من العامه، بسنده المعنعن عن أبی سعید الخدری رضی اللّه عنه، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «مثل أهل بیتی فیکم کمثل باب حطه، من دخل منه غفر له»(3).

و من طریق آخر، عن عمر بن محمد بن سعید بن المسیب، عن أبیه، عن جده، عن أبی سعید الخدری، قال: صلی بنا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم صلاه الاولی، ثم أقبل بوجهه الکریم علینا، فقال:

«معاشر أصحابی ان مثل أهل بیتی فیکم مثل سفینه نوح و باب حطه فی بنی اسرائیل، فتمسکوا بأهل بیتی بعدی، الائمه الراشدین من

1- - «الامالی» للصدوق ص 222، المجلس 45 ح 18.

2- - «صحیفه الامام الرضا» ص 116 ح 77.

3- - لم نعثر علیه فی «الفردوس»، لکن راجع: «فرائد السمطین»: ج 242/2 ح 516، «احقاق الحق»: ج 514/18-322-317 ج 86/5، ج 385/9، 271 و «ینابیع الموده» ص 28.

ذریتی، فانکم لن تضلوا أبدا. فقیل: یا رسول اللّه! کم الائمه بعدک؟ قال: اثنی عشر - من أهل بیتی، أو قال - من عترتی»(1).

و من طریق أبی محمد بن موسی التلعکبری رضی اللّه تعالی عنه، عن أبی ذر، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم:

«الائمه بعدی اثنی عشر، تسعه من صلب الحسین، تاسعهم قائمهم. - ثم قال [ب - 12] - ألا ان مثلهم فیکم کمثل(2) سفینه نوح، من رکبها نجا، و من تخلف عنها هلک، و مثل باب حطه فی بنی اسرائیل»(3).

و روی أحد صنادید أئمتهم المحدثین، «علی بن عمر الدارقطنی»، و قد عد صاحب «المشکاه» من الذین قال فیهم: انی اذا نسبت الحدیث الیهم کأنی اسندت الی النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم بسنده فی الاسناد الذی صححه و استصحه أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال: «علی باب حطه، من دخل منه کان مؤمنا، و من خرج منه کان کافرا»(4).

و قد أورده شیخهم العصیب، العنید فی طریقهم جلال الدین السیوطی فی جامعه الصغیر، ثم قال: قط فی الافراد عن ابن عباس، و زاد علی قط بالحمره صح بالسواد، أی رواه الدارقطنی بالاسناد الصحیح فی الافراد عن ابن عباس(5).

و روی من أشیاخنا الاقدمین(6)، عروه الاسلام، الصدوق، أبو جعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه القمی فی الباب التاسع و العشرین من کتاب «عیون أخبار الرضا» بالاسناد عن مولاناى.

1- - «احقاق الحق» ج 317/18 بمصادر عدیده. و انظر الی «المصدر السابق».

2- - فی النسخ: مثل.

3- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 295/1.

4- - «کنز العمال» ج 603/11 ح 32910 عن الدارقطنی.

5- - «الجامع الصغیر»: ص 125.

6- - م: أقدمی.

أبی الحسن علی بن موسی الرضا، عن أبیه، عن آبائه، عن أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه و علیهم السّلام، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «لکل أمه صدیق و فاروق، و صدیق هذه الامه و فاروقها علی بن أبی طالب، ان علیا(1) سفینه نجاتها و باب حطتها، انه یوشعها و شمعونها و ذو قرنیها»(2).

حدیث الشجره

قوله: «و تعیین الشجره»،...

روی الحاکم فی «المستدرک علی الصحیحین» عن عبد الرحمن ابن عوف، انه قال: خذو عنی من قبل أن تشاب(3) الاحادیث بالاباطیل، سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول: «أنا الشجره و فاطمه فرعها و علی لقاحها، و الحسن و الحسین ثمرتها، و شیعتنا ورقها، و أصل الشجره فی جنه عدن و سائر ذلک فی [سائر] الجنه»(4).

و روی الفقیه الشافعی، ابن المغازلی فی کتابه مسندا بسنده المتصل الی جابر بن عبد اللّه الانصاری، قال: قال رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم [الف - 13] ذات یوم بعرفات و علی علیه السلام تجاهه: «ادن منی یا علی، [خلقت] أنا و أنت من شجره، فأنا أصلها و أنت فرعها، و الحسن و الحسین اغصانها(5) فمن تعلق بغصن منها،

1- - فی المصدر: انه سفینه.

2- - «عیون اخبار الرضا». ج 13/2 ح 30. الباب: 30. استدراک: و لتفصیل مراجع حدیث «باب الحطه» راجع «تتمه المراجعات» ص 23. و فیه اسانید اخری: «کفایه الطالب» ص 378، «مجمع الزوائد» ج 168/9، «معجم الصغیر» ج 22/2، «احیاء المیت» ص 113، «رشفه الصادی» ص 79، «الصواعق المحرقه» ص 91 و «أرجح المطالب» ص 33.

3- - تشاب: من «شوب» أی خلط.

4- - «المستدرک»: ج 160/3.

5- - د: اعضائها.

أدخله اللّه الجنه»(1).

و روی صاحب کتاب «الفردوس» عن ابن عباس، قال: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم باذنی و الا صمتا: «أنا شجره، و فاطمه حملها، و علی لقاحها و الحسن و الحسین ثمارها؛ و محبونا أهل البیت ورقها فی الجنه حقا حقا»(2).

و روی فیه عن ابن عباس أیضا، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «أنا و علی من شجره واحده و الناس من أشجار شتی»(3).

و روی فیه عنه أیضا قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلم: «أنا میزان(4) العلم، و علی کفتاه، و الحسن و الحسین خیوطه، و فاطمه علاقته [و الائمه من امتی عموده، یوزن اعمال المحبین لنا، و المبغضین لنا](5).

و روی الشیخ الفقیه النبیه الجلیل النبیل أبو عبد اللّه محمد بن الحسن الصفار - قدس اللّه نفسه الزکیه - فی کتاب «بصائر الدرجات» عن الحسن بن موسی الخشاب، عن عمرو بن عثمان، عن محمد بن عذافر، عن أبی حمزه الثمالی، عن مولانا الخامس أبی جعفر محمد بن علی الباقر علیهما السّلام.

قال: سألته عن قول اللّه تبارک و تعالی:«کَشَجَرَهٍ (6) طَیِّبَهٍ أَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ» (7) فقال علیه السلام: قال رسول اللّه صلی4.

1- - «المناقب» لابن المغازلی ص 90 ح 133. و جاء قریب مضمونه فی: «فرائد السمطین»: ج 51/1 ح 16، «ترجمه الامام علی بن أبی طالب»: ج 143/1 ح 179 و «المناقب» لابن المغازلی ص 297 ح 340.

2- - «الفردوس» ج 52/1 ح 135.

3- - «الفردوس» ج 42/1 ح 109.

4- - فی المصدر: میزاب أی قناه یجری فیها الماء (و اللغه فارسیه) و الظاهر أنه تصحیف بالقیاس الی ذیل الحدیث.

5- - «الفردوس» ج 44/1 ح 107.

6- فی النسخ: «شجره أَصْلُها ثابِتٌ».

7- - ابراهیم، 24.

اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «أنا أصلها، و علی فرعها، و الائمه أغصانها(1) ، و علمائنا ثمرتها(2)، و شیعتنا ورقها»(3).

و روی ابن المغازلی [باسناده عن علی بن جعفر] فی تفسیر قول اللّه عز و جل:«کَمِشْکاةٍ فِیها مِصْباحٌ الْمِصْباحُ فِی زُجاجَةٍ» (4).

«المشکوه»: فاطمه صلوات اللّه علیها.

و «المصباح»: الحسن و الحسین علیهما السّلام.

و «اَلزُّجاجَهُ کَأَنَّها کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ» : کانت(5) فاطمه علیها السلام، کوکبا دریا من نساء العالمین.

«یُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبارَکَةٍ» : الشجره المبارکه ابراهیم علیه السلام.

«لا شَرْقِیَّةٍ وَ لا غَرْبِیَّةٍ» : لا یهودیه و لا نصرانیه.

«یَکادُ زَیْتُها یُضِیءُ» : یکاد(6) العلم [أن] ینطق منها.

«وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نارٌ نُورٌ عَلی نُورٍ» : [قال] منها(7) امام بعد امام.

«یَهْدِی اللّهُ لِنُورِهِ مَنْ یَشاءُ» : یهدی(8) اللّه [عز و جل] لولایتناه(9) من یشاء(10).

و عن مولانا الرضا صلوات اللّه علیه: «نحن المشکوه، فیها المصباح یهدی اللّه لولایتناه من أحبه»(11).

و عن مولانا الباقر علیه صلوات اللّه و ملائکته [فی قوله عز و جل]7.

1- - د: اعضائها.

2- - فی المصدر: «علمنا ثمرها» و المتن أصح.

3- - «بصائر الدرجات» ص 78 باب 2 ح 1.

4- - النور، 35.

5- - فی المصدر: قال کانت.

6- - فی المصدر: قال یکاد.

7- - فی المصدر: فیها.

8- - فی المصدر: قال یهدی.

9- - فی النسخ: لولایتهم.

10- - «المناقب» لابن المغازلی ص 316 ح 361.

11- - «مجمع البیان» ج 143/7.

«كَمِشْكاةٍ فِيها مِصْباحٌ» (1) [قال]:

«المشكوه»: نور العلم فى صدر النبى صلّى اللّه عليه و آله.

«اَلْمِصْباحُ فِى زُجاجَهٍ» : الزجاجه صدر على عليه السلام، صار علم النبى الى صدر على.

«يُوقَدُ(2) مِنْ شَجَرَهٍ مُبارَكَهٍ» : نور العلم.

«لا شَرْقِيَّهٍ وَ لا غَرْبِيَّهٍ» : لا يهوديه و لا نصرانيه.

«يَكادُ زَيْتُها يُضِىءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نارٌ» : قال: يكاد العالم من آل محمد يتكلم بالعلم، قبل أن يسأل.

«نُورٌ عَلى نُورٍ» : امام(3) مؤيد بنور العلم و الحكمه فى أثر امام من آل محمد، [و ذلک من لدن آدم] الى أن تقوم الساعه»(4).

قال فى «المجمع البيان»: «و تحقيق هذه الجمله تقتضى أن الشجره المباركه المذكوره فى الايه هى دوحه(5) التقى و الرضوان، و عتره الهدى و الايمان؛ شجره أصلها النبوه، و فرعها الامامه، و اغصانها(6) التنزيل، و أوراقها التأويل، و خدمها جبرئيل و ميكائيل»(7).

و فى معنى ذلک كله [الف - 14] ما رواه أفخر خوارزم باسناده، قال: قال: رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم: «فاطمه لهجه(8)

قلبى، و أبناها ثمره فؤادى، و بعلها نور بصرى، و الائمه من ولدها امناء ربى، حبل ممدود(9) بينه و بين خلقه، من اعتصم به نجا و منح.

1- - النور، 35.

2- فى المصدر: «اَلزُّجاجَهُ كَأَنَّها... يوقد».

3- - فى المصدر: يعنى اماما مؤيدا.

4- - «التوحيد» للصدوق ص 158 باب 15، ح 4. «البرهان»: ج 134/3.

5- - الدوحه: الشجره العظيمه المتسعه.

6- - د: اعضائها.

7- - «مجمع البيان»: ج 144/7.

8- - فى بعض المصادر: مهجه.

9- - فى بعض المصادر: و حبله الممدود. و هى الاصح.

تخلف عنه هوی»(1). و رواه أسعد بن ابراهیم الاربیلی المالکی فی «الاربعین حدیثا»(2) باسناده.

تفریع لحدیث الثقلین، و تعداد أهل بیت النبی (ص)

و من روایه حذیفه بن الیمان، قال: صلی بنا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، ثم أقبل بوجهه الکریم علینا، فقال: «معاشر أصحابی! اوصیکم بتقوی اللّه و العمل بطاعته، فمن عمل بها فاز و غنم و أنجح، و من ترکها حلت به الندامه، فالتمسوا بالتقوی السلامه من أهوال یوم القیامه، کأنی(3) أدعی فأجیب. و انی تارک فیکم الثقلین، کتاب اللّه او عترتی أهل بیتی، ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا [و] من تمسک بعترتی [من] بعدی کان من الفائزین، و من تخلف عنهم کان من الهالکین».

فقلت: یا رسول اللّه! علی من تخلفنا؟

قال: «علی من خلف موسی بن عمران قومه»؟

قلت: علی وصیه یوشع بن نون.

قال: «[فان] وصیی و خلیفتی من بعدی علی بن أبی طالب، قائد البرره و قاتل الکفره منصور من نصره، مخذول من خذله».

قلت: یا رسول اللّه فکم(4) یکون الائمه من بعدک؟

قال: «عدد نقباء بنی اسرائیل، تسعه من صلب الحسین، أعطاهم اللّه علمی و فهمی [و هم] خزان علم اللّه و معادن وحیه».

قلت: یا رسول اللّه فما لاولاد الحسن؟

1- - «مقتل الحسین» للخوارزمی ص 59. «الفضائل» لابن شاذان ص 104 و «ینابیع الموده» ص 82.

2- - لم یطبع. و لکن لتفصیل المصادر انظر ذیل «الفضائل» لابن شاذان ص 104.

3- - فی المصدر: فکأنی.

4- - فی النسخ: کم.

قال: «ان اللّه تبارک و تعالی جعل الامامه فی عقب [ب - 14] الحسین و ذلک قوله عز و جل(1) «وَ جَعَلَها کَلِمَةً باقِیَةً فِی عَقِبِهِ» (2).

و من روایه حذیفه بن أسید، قال: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول علی منبره: «معاشر الناس! انی فرطکم و انکم(3) واردون علی الحوض حوضا أعرض(4) ما بین بصری و صنعاء، فیه قدحان عدد النجوم من فضه(5) ، و انی سائلکم حین تردون علی عن الثقلین، فانظروا کیف تخلفونی فیهما، الثقل الاکبر کتاب اللّه - الی أن قال - و عترتی أهل بیتی، فانه قد نبأنی اللطیف الخبیر انهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض..

معاشر الناس! کأنی علی الحوض انتظر من یرد علی منکم، و سیؤخر(6) اناس دونی، فأقول: یا رب منی و من امتی!

فیقال: یا محمد هل شعرت بما عملوا، انهم ما برحوا بعدک یرجعون علی أعقابهم؟

ثم قال: أوصیکم فی عترتی خیرا، ثلاثا، أو قال: فی أهل بیتی.

فقام الیه سلمان فقال: یا رسول اللّه ألا تخبرنی عن الائمه بعدک، أهم(7) من عترتک

قال: نعم؛ الائمه بعدی من عترتی عدد نقباء بنی اسرائیل، تسعه من صلب الحسین، أعطاهم اللّه علمی و فهمی، فلا تعلموهم، فانهم أعلم منکم، و اتبعوهم، فانهم مع الحق و الحق معهم»(8).7.

1- - الزخرف: 28.

2- - «کفایه الاثر» ص 136 و «عوالم» ج (3/15) ص 181 ح 154.

3- - فی المصدر: أنتم.

4- - فی النسخ: عرض.

5- - فی المصدر: «فیه عدد النجوم قدحان من فضه».

6- - فی المصدر: سوف یؤخر.

7- - فی المصدر: أ انهم.

8- - «عوالم»: ج (3/15) ص 178 ح 148، «کفایه الاثر» ص 127.

تکمله بحدیث الفرقدین

و من روایه سلمان الفارسی – رضی اللّه تعالی عنه – قال:

خطبنا(1) بنا رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله، فقال: «معاشر الناس! انی راحل عن قریب و منطلق الی المغیب؛ أوصیکم فی عترتی خیرا، و ایاکم و [الف – 15] البدع!! فان کل بدعه ضلاله، و الضلاله(2)

و أهلها فی النار.

معاشـر الناس! من افتقد الشمس فلیتمسک بالقمر، و من افتقد القمر فلیتمسک بالفرقدین(3) ، فاذا فقدتم الفرقدین فتمسکوا بالنجوم الزاهره بعدی، أقول قولی هذا، و أستغفر(4) اللّه لی و لکم.

قال فلما(5) نزل [عن المنبر تبعته] حتی دخل بیت عایشه، فدخلت الیه و قلت: بأبی أنت و أمی یا رسول اللّه سمعتک تقول: اذا افقدتم(6)

الشمس فتمسکوا بالقمر، [و اذا افتقدتم الفرقدین فتمسکوا بالنجوم الزاهره] فما الشمس؟ و ما القمر؟ و ما الفرقدان؟ و ما النجوم الزاهره؟

فقال: «أنا الشمس، و علی القمر(7) ، فاذا افقدتمونی فتمسکوا به بعدی، و أما الفرقدان فالحسن و الحسین، اذا افتقدتم القمر فتمسکوا بهما، و أما النجوم الزاهره فهم الائمه(8) التسعه من صلب الحسین، و التاسع مهدیهم»(9).

1– – م: خطب بنا.

2– – فی المصدر: و کل ضلاله و اهلها.

3– – الفرقدین: نجم قریب من القطب الشمالی یهتدی به، و بجانبه آخر أخفی منه، منهما فرقدان.

4– – فی النسخ: استغفروا.

5– – فی النسخ: فلم یزل.

6– – فی المصدر: افتقدتم.

7– – فی المصدر: أما الشمس فأنا، و أما القمر فعلی.

8– – فی المصدر: فالائمه.

9– – «عـوالم»: ج (3/15) ص 144 ح 83 عن «کفـایه الاثر» ص 40، أیضا راجع: «شواهـد التنزیل»: ج 59/1 ح 91 و ج 211/2 ح 922.

و من روایه جابر بن عبـد اللّه الانصاری، و زید بن ثابت، و عمران ابن الحصـین، و أنس بن مالک، و أبی هریره أمثال ذلک، و زیاده مثل قوله صلّی اللّه علیه و آله: «ألا ان من تمسک بهم بعدی فقد استمسک بحبل اللّه، و من تخلی منهم فقد تخلی من اللّه»(1).

تبصره بوجوب ظهور اوصیاء النبی قبل انقراض العالم

و قد روی البخاری، و مسلم و الترمذی، و النسائی، و ابن ماجه(2) ، و أبو داود السجستانی فی صحاحهم السته، و مالک فی «موطأه»(3) ، و صـاحب «المصابیـح»، و صـاحب «المشـکوه»، و صـاحب کتاب «الفردوس»، و أحمـد بن حنبل فی مسـنده، و الفقیه ابن المغازلی فی مناقبه، و الحافظ أبو نعیم فی حلیته و غیرهم من أئمه الحدیث من العامه بأسانیدهم [ب - 15] المصححه عندهم، عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «ان الخلفاء و الائمه بعده اثنا عشر، لا یزال الدین بهم مستقیما الی أن تقوم الساعه»(4).

1- - فی بعض الطرق کاسـناد ابی هریره جاءت: «فقـد تخلی من حبل اللّه». راجع «عوالم»: ج (3/15) ص 60 ح 119 و «کفایه الاثر» ص 79. و لطریق جابر و زیـد و عمران و أنس انظر الی «کفایه الاثر» ص 53، 93، 131، 68 و أیضا راجع «عوالم» ج (3/15) ص 166، 179.

2- - فی الهامش: و أما صـحیح «ابن ماجه» فلا یعد من الصـحاح السـته، بل هو صـحیح شایع، مفرد برأسه، و أما صـحیح مالک و یسمی «موطا» فهو من السته. سمع منه قدس سره.

3- - «و مالک فی موطأه» ساقطه من «م».

4- - جـاءت هـذه الروایه بالفـاظ متلونه و طرق متکثره فی کتب الحـدیث للعامه و الخاصه ک: «لا یزال الـدین قائما حتی تقوم الساعه، او یکون علیهم اثنا عشـر خلیفه کلهم من قریش». راجع «مصابیح السته» ج 137/4 ح 4680. و انظر الی «العوالم» ج (3/15)، ص 100- 95.

و فی «صحیح البخاری» باسناده الی جابر بن سمره قال: سمعت النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول: «یکون بعدی اثنا عشر أمیرا»(1).

و فیه أیضا یرفعه الی ابن عیینه قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «لا یزال أمر الناس ماضیا ما ولیهم اثنا عشر رجلا»(2).

و فی «صحیح مسلم» بسنده الی جابر بن سمره، قال: دخلت مع أبی علی النبی صلّی اللّه علیه و آله، فسمعته یقول:

«ان هذا الدین لا ینقضی حتی یمضی فیه اثنا عشر خلیفه»(3).

و فیه أیضا أسنده الی جابر بن سمره من طریق آخر، قال: سمعت النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول: «لا یزال أمر الناس ماضیا ما ولیهم اثنا عشر رجلا»(4).

و فیه أیضا بسند آخر ثالث الی جابر بن سمره یقول: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول: «لا یزال الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفه»(5).

و فیه بسند رابع عن الشعبی، عن جابر بن سمره، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «لا یزال الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفه»(6).».

1- - «الصحیح» للبخاری ج 729/9 ح 2034، کتاب الاحکام من باب الاستخلاف، و «بعدی» ساقطه عنه.

2- - «الصحیح» لمسلم ج 1452/3 ح 6 کتاب العماره، «العمده» ص 416 ح 857 و الصحیح للبخاری ج 101/9 علی ما فی ذیل «عوالم» ج (3/15) ص 187 ح 164.

3- - «الصحیح» لمسلم ج 1452/3 ح 5. کتاب العماره. و فیه «ان هذا الامر...».

4- - «الصحیح» لمسلم ج 1452/3 ح 5 کتاب العماره. و «العمده» ص 417 ح 862.

5- - «الصحیح» لمسلم ج 1452/3 ح 6 کتاب العماره و «العمده» ص 417 ح 862.

6- - «الصحیح» لمسلم ج 1453/3 ح 7 کتاب العماره. «العمده» ص 418 ح 864 و فیه: «لا یزال هذا الامر...».

و بسنده خامس أیضا عن الشعبی، عن جابر بن سمره، قال:

انطلقت الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، فسمعته یقول: «لا یزال هذا الدین عزیزا منیعا الی اثنی عشر خلیفه»(1).

و فیه أیضا مسندا من طریق آخر الی عامر بن سعد بن أبی وقاص، قال: کتبت الی ابن سمره مع غلامی [الف - 16] نافع أن أخبرنی بشیء سمعته من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، فکتب الی سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یوم جمعه عشیه رجم الاسلمی، یقول: «لا یزال هذا الدین قائما حتی تقوم الساعه، و(2) یکون علیهم اثنا عشر خلیفه»(3).

و فی «مصابیح» البغوی من الصحاح عن جابر بن سمره، قال:

سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول: «لا یزال الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفه، کلهم من قریش»(4).

و فی روایه: «لا یزال أمر الناس ماضیا ما ولیهم اثنا عشر رجلا، کلهم من قریش»(5).

و فی روایه: «لا یزال الدین قائما حتی تقوم الساعه، و(6) یکون علیهم اثنا عشر خلیفه کلهم من قریش»(7).».

1- - «الصحیح» لمسلم ج 1453/3 ح 8 کتاب العماره. «العمده» ص 418 ح 865.

2- - فی المصدر: أو.

3- - «الصحیح» لمسلم ج 1453/3 ح 9 کتاب العماره و «العمده»، ص 418 ح 866.

4- - «مصابیح السنه»: ج 137/4 ح 4680 کتاب المناقب.

5- - «المصدر السابق».

6- - فی المصدر: أو.

7- - «المصدر السابق».

و أورد شیخهم جلال الدین السیوطی من الشام(1) ، و هو من أعصب(2)

المتعنتین(3) فی جامعه الصغیر فی حرف الهمزه: «ان عده الخلفاء من بعدی عده نقباء موسی»(4) - عدو بن عساکر عن ابن مسعود؛ ای - رواه [أیضا] ابن عدی فی «الکامل»(5) و ابن عساکر عن ابن مسعود.

و قال: صاحب «المشکاه» فی باب مناقب قریش. عن(6) جابر بن سمره رضی اللّه عنه، قال: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول:

«لا یزال الاسلام الی اثنی عشر خلیفه، کلهم من قریش»(7).

و فی روایه: «لا یزال أمر الناس ماضیا ما ولیهم اثنا عشر رجلا.

کلهم من قریش»(8)..

و فی روایه: «لا- یزال دین قائما حتی تقوم الساعه، أو یکون علیهم اثنا عشر خلیفه کلهم من قریش.» ثم قال: «متفق علیه، یعنی بین الصحیحین»(9)..

و بالجمله: روایات التنصیص علی الائمه الاثنی عشر، و تسمیتهم بأسمائهم، و ذکر أن أولهم علی علیه السلام، و آخرهم المهدی؛ یصلی خلفه المسیح عیسی بن مریم [ب - 16] عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم متواتره بحسب المعنی، و بحسب القدر المشترک بین الجمیع عند الرواه و الاخباریین جمیعا. و حدیث جابر بن عبد اللّه الانصاری - رضی اللّه تعالی عنه - فی ذلکش.

1- - «من الشام» ساقطه من «د».

2- - أعصب: اعصابا، عصبت الابل ای جدت فی السیر.

3- - خ المتعندین. المتعنت: أی طالب الزله.

4- - «الجامع الصغیر» ج 304/1. أیضا راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 295/1.

5- - «الکامل» لابن عدی ج 888/3.

6- - فی النسخ: و عن. (7و8و9) - «مشکوه المصابیح»: ص 542 باب مناقب قریش.

7- «شواهد التنزیل»: ج 357/2. و فی ذیله عن «غایه المرام» الباب 27 من المقصد الثانی ص 327 عن «ابی نعیم الاصبهانی».

8- «شواهد التنزیل»: ج 357/2. و فی ذیله عن «غایه المرام» الباب 27 من المقصد الثانی ص 327 عن «ابی نعیم الاصبهانی».

9- «شواهد التنزیل»: ج 357/2. و فی ذیله عن «غایه المرام» الباب 27 من المقصد الثانی ص 327 عن «ابی نعیم الاصبهانی».

مستفیض مشهور(1) ؛ و کذلک غیره من الاحادیث.

و ما فی طریق الامامیه(2) هنالک من النصوص خارجه عن وسع دائره العد و الاحصاء.

شیعه علی (ع) و مقاماتهم فی الفائزین

اشاره

قوله: «و ان شیعه علی هم الفائزون».

رواه صاحب کتاب «الفردوس» مسندا، عن أم سلمه رضی اللّه عنها، عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «علی و شیعته هم الفائزون یوم القیامه»(3).

و روی من صبغ یدیه بالبراعه فی العلوم العربیه فی «الکشاف»:

«یا علی؛ أنت و شیعتک هم الفائزون یوم القیامه»(4).

و روی الحافظ أبو نعیم أحمد بن عبد اللّه، أحمد الاصبهانی باسناده الی ابن عباس، أنه لما نزلت هذه الایه:«إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ 5» قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السلام: «هم أنت و شیعتک، تأتی أنت و شیعتک راضین مرضیین، و تأتی خصماؤک - أو اعداؤک أو عدوک - غضابا(5) مقمحین»(6).

1- - «بشاره المصطفی»، ص 183.

2- - راجع: «اثبات الهداه»: ج 480/2، «البحار»: ج 378/52 ح 182 و «عوالم»: ج (3/15) ص 67 ح 5 عن «امالی الطوسی» ص 297.

3- - «فردوس الاخبار»: ج 61/3 ح 4172 «فرائد السمطین»: ج 156/1 ح 118، «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 442/2 ح 951، «شواهد التنزیل»: ج 362/2. «کفایه الطالب» ص 245 و «بشاره المصطفی» ص 20.

4- - لم نظفر به فی «الکشاف» و لالفاظه فلیراجع: «ترجمه الامام علی بن أبی طالب»: ج 348/2 ح 858.

5- - د: غضانا. و فی بعض المصادر غضبانا.

6- - «شواهد التنزیل»: ج 357/2. و فی ذیله عن «غایه المرام» الباب 27 من المقصد الثانی ص 327 عن «ابی نعیم الاصبهانی».

و فی روایه ابن الاثیر، قال النبی صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السلام: «ستقدم أنت و شیعتک علی اللّه راضین مرضیین و یقدم علیک أعداؤک - أو عدوک - غضانا مقمحین، ثم جمع یده الی عنقه و یریهم کیف الاقماح»(1).

قال ابن الاثیر بعد ذکر الحدیث: «الاقماح: رفع الرأس و غض البصر(2)، یقال: أقمحه الغل، اذا ترک رأسه مرفوعا من الضیق، و منه قوله تعالی [الف - 17]:«فَهُمْ مُقْمَحُونَ» (3).

و روی الحافظ أبو نعیم أیضا فی قوله تعالی:«یَوْمَ لا یُخْزِی اللّهُ النَّبِیَّ وَ الَّذِینَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ» (4) الا یه.

مرفوعا الی ابن عباس: «أنهم علی و أصحابه و شیعته»(5).

و روی ابن المغازلی فی مناقبه مسندا عن أنس بن مالک، قال:

قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «یدخل من أمتی الجنه سبعون ألفا، لا حساب علیهم». ثم التفت الی علی علیه السلام فقال:

«هم [من] شیعتک، و أنت امامهم»(6).

و روی الثعلبی(7)، أحد الائمه المفسرین منهم فی تفسیره، مسندا الی أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام: قال:

شکوت الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله [عن] حسد الناس لی، فقال:

«أما ترضی أن تکون رابع أربعه أول من یدخل الجنه، أنا و أنت».

1- - «النهایه»: ج 106/4.

2- - د: البصیر.

3- - یس، 8.

4- - التحریم، 8.

5- - «النور المشتعل» ص 263.

6- - «المناقب» لابن المغازلی ص 293 ح 335، و أیضا راجع: «المناقب» للخوارزمی ص 235. «ینابیع الموده» ص 124.

7- - لم یطبع. توجد نسخه منه فی «جامعه الازهر».

و الحسن و الحسين، و أزواجنا عن أيماننا و شمائلنا، و ذريتنا خلف أزواجنا، و شيعتنا خلف ذريتنا»(1).

و فى كتاب «شرح السنه» عن جابر بالاسناد(2) قال: لما رجع على عليه السلام من فتح خيبر، قال له رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلم: «لو لا ـ أشفق أن تقول فيک طوائف من أمتى ما قالت النصارى للمسيح بن مريم، لقلت اليوم فيک قولا لا تمر بملاء الا أخذوا من تراب رجليک، و من فضل طهورک يستشفون به! و لكن حسبک أن تكون منى، و أنا منک، و أن تكون منى بمنزله هارون من موسى الا أنه لا نبى من بعدى. و انک تبر قسمى(3)، و انک تقاتل على سنتى، و انک فى الاخره على الحوض خليفتى، و انک أول من يرد على الحوض، و انک أول من يكسى معى، و ان شيعتک [ب - 17] على منابر من نور، مبيضه وجوههم، يكونون غدا فى الجنه جيرانى، و ان حربک حربى، و سلمک سلمى، و ان سريرتک سريرتى، و علانيتک علانيتى»(4). و أورده القاضى الميبدى(5) فى «شرح الديوان»(6).

فتلک من طرق العامه، و ان أمثالها فى رواياتهم المعتبره الموثوق بها، لمعول عليها عندهم لكثيره.

و أما الطرق الخاصيه فى ذلک فلا يحيط بها طوق الاحصاء.

فضائل الشيعه

و منها ما رواه الصدوق، ابو جعفر محمد بن بابويه رحمهما اللّه

1- - «احقاق الحق»: ج 491/20.

2- - «بالاسناد» ساقطه من «م».

3- - فى الهامش: المراد ب «القسم» ههنا هو الحقوق.

4- - لم نعثر عليه فى «شرح السنه» لكن راجع: «احقاق الحق» ج 220/15، 562، 564.

5- - «أورده... الديوان» ساقطه من «م».

6- - «شرح الديوان»، الفاتحه السابعه، ص 90، بهامش «شرح نهج البلاغه» للاهيجى.

تعـالی فی أمـالیه بسـنده عن ابن عباس أنه قال: قال رسول اللّه صـلی اللّه علیه و آله لعلی علیه السـلام: «یا علی! شـیعتک هم الفائزون یوم القیامه، فمن أهان واحدا منهم فقد أهانک، و من أهانک فقد أهاننی، و من أهاننی أدخله اللّه - تعالی - نار جهنم خالدا فیها و بئس المصیر.

یـا علی! أنت منی و أنـا منـک، روحـک من روحی و طینتـک من طینتی، و شـیعتک خلقوا من فضـل طینتنا، فمن أحبهم فقـد أحبنا، و من أبغضهم فقد أبغضنا، و من عاداهم فقد عادانا، و من ودهم فقد ودنا.

یا علی! [ان] شیعتک مغفور لهم علی ما کان فیهم من ذنوب و عیوب.

یا علی! أنا الشفیع لشیعتک غدا، اذا قمت المقام المحمود؛ فبشرهم بذلک.

یا علی! شیعتک شیعه اللّه، و أنصارک أنصار اللّه، و أولیاؤک أولیاء اللّه، و حزبک حزب اللّه.

یا علی! سعد من تولاک، و شقی من عاداک.

یا علی! لک کنز فی الجنه، و أنت ذو قرنیها»(1).

و روایه صفوان [الف - 18] بن یحیی الجمال، عن مولانا الصادق جعفر بن محمد صلوات اللّه علیهما و قد تداولتها الاصحاب و فیها:

«لا یَسْتَوِی أَصْحابُ النّارِ وَ أَصْحابُ الْجَنَّهِ أَصْحابُ الْجَنَّهِ هُمُ الْفائِزُونَ» (2)

و هم شـیعه علی علیه الصـلوات و السـلام: حدثنی بذلک أبی عن أبیه عن ام سـلمه زوجه النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم أنها قالت:0.

1- - «الامالی» للصدوق ص 23، المجلس 4 ح 8. أیضا راجع «بشاره المصطفی» ص 18 و «الارشاد» ص 26.

2- - الحشر، 20.

أقرأنی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله «لا یَسْتَوِی أَصْحابُ النّارِ وَ أَصْحابُ الْجَنَّهِ (1)» فقلت: یا رسول اللّه من أصحاب النار؟

فقال: «مبغضوا علی و ذریته و منقصوهم».

فقلت: یا رسول اللّه! فمن الفائزون منهم؟

قال: «شیعه علی هم الفائزون»(2).

و حدیث جابر بن عبد اللّه الانصاری، قال: کنا جلوسا عند النبی صلی اللّه علیه و آله، فأقبل علی بن أبی طالب علیه السلام، فقال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «قد أتاکم أخی»، ثم التفت الی الکعبه فضربها بیده و قال: «و الذی نفسی بیده، ان هذا و شیعته هم الفائزون یوم القیامه». ثم قال: «انه أولکم ایمانا، و أوفاکم بعهد اللّه، و أقومکم(3) بأمر اللّه، و أعدلکم بالرعیه، و أقسمکم بالسویه، و أعظمکم عند اللّه مزیه» قال: فنزلت(4):«إِنَّ (5) الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ».

[قال: و کان أصحاب محمد صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم اذا أقبل علی علیه السلام قالوا: قد جاء خیر البریه](6).

و نحن نقول تلک ألفاظ الحدیث [التی] فی کتب أصحابنا، و فی بعض الکتب الجمهوریه.

و رواه فی کتاب «الاربعین عن الاربعین» مسندا عن جابر بلفظ 6.

1- الحشر، 20.

2- - «تفسیر البرهان»: ج 319/4 ح 4.

3- - م: أقویکم.

4- - فی «المناقب»: قال: و فی ذلک الوقت نزلت فیه.

5- البینه، 7.

6- - «المناقب» للخوارزمی ص 62، «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» و مصادر ذیلها ج 442/2 ح 958. «کفایه الطالب» ص 244. «الغدیر»: ج 57/2 و «الدر المنثور» ج 379/6.

الکعبه(1) مضبوطه. و الذی یستبین لی و العلم عند اللّه سبحانه، أنه یشبه أن یکون قد کنی عن أمیر المؤمنین علیه السلام [الف – 18] بالکعبه، لما ورد عن سیدنا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «ان مثل علی علیه السلام کمثل الکعبه» فی روایات(2) عدیده.

منها ما رواه الفقیه ابن المغازلی الشافعی فی کتابه «المناقب» بسنده المعنعن عن أبی ذر – رضی اللّه تعالی عنه – قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «مثل علی فیکم، – أو قال: فی هذه الامه – کمثل الکعبه المسوره – أو المستوره(3) ، أو قال: المشهوره –، النظر الیها عباده و الحج الیها فریضه»(4).

فلعل هذا أمتن مما یقال کان ذلک فی المسجد الحرام، و ضرب النبی صلّی اللّه علیه و آله بیده توثیقا للامر و تأکیدا فی الحلف.

و روی الاصحاب من طریق الحسین بن محمد بن سعید عن أبی الاسود عن أم سلمه، قالت: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله:

«یا علی! ان اللّه تبارک و تعالی وهب لک» الی آخر الحدیث.

و فیه: «یا علی! حربک حربی، و حربی حرب اللّه، من سالمک فقد سالمنی، و من سالمنی سالم اللّه.

یا علی بشر شیعتک أن اللّه قد رضی عنهم، و رضیک لهم قائدا و رضوا بک ولیا.9.

1– – لم نعثر علیها فی «الاربعین» للرازی، و یمکن أن یکون المراد منه. اربعین الخزاعی التی لم تطبع.
2– – «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 406/2 ح 912 و «احقاق الحق»: ج 17 / 78، 150.
3– – فی المصدر: کمثل الکعبه المستوره.
4– – «المناقب» لابن المغازلی ص 106 ح 149.

یا علی أنت أمیر المؤمنین، و قائد الغر(1) المحجلین(2) ، و أنت أبو سبطی، و أبو الائمه التسعه من صلب الحسین، منها مهدی هذه الامه.

یا علی شیعتک المنتجبون و لو لا أنت و شیعتک ما قام للّه دین»(3).

و روی أبو عبد اللّه، محمد بن الحسن الصفار، فی کتاب «البصایر» عن مولانا الصادق أبی عبد اللّه جعفر بن محمد علیهما السّلام، قال:

«[ان] الناس رجلان: عالم و متعلم، و سائر الناس غثاء(4). فنحن العلماء، و شیعتنا المتعلمون و سائر الناس [الف - 19] غثاء»(5).

و فی «الصحیفه القدسیه الرضویه»، روی ثامن أئمتنا الطاهرین مولانا الرضا صلوات اللّه و ملائکته علیه، عن أبیه المعصوم(6) ، عن أبیه المعصوم، عن أبیه المعصوم، عن أبیه المعصوم، عن أبیه المعصوم، أمیر المؤمنین و یعسوب المسلمین، عن أخیه و نبیه خاتم الانبیاء و سید المرسلین صلوات اللّه و تسلیماته علیه و علیهم أجمعین قال صلّی اللّه علیه و آله: «یا علی اذا کان یوم القیامه أخذت بحجزه(7)

اللّه، و أخذت أنت بحجزتی و أخذ ولدک بحجزتک، و أخذت شیعه ولدک بحجزتهم(8) ، فتری(9) أین یؤمر بنا»(10).0.

1- - الغر: بیاض الذی یکون فی وجه الفرس، بیاض الوجه، الشریف.

2- - المحجل: حجل من الخیل أی ما کان فی قوائمه بیاض، یوم محجل: ای مضیء مشرق بالسرور.

3- - «کفایه الاثر» ص 184.

4- - الغثاء: الزبد.

5- - «بصائر الدرجات» ص 28، باب 5، ح 2.

6- -+ عن ابیه المعصوم: «د».

7- - الحجزه موضع شد الازار، فاستعارها للاعتصام و الالتجاء و التمسک بالشیء و التعلق به - «النهایه»: ج 344/1. الحجزه: النور، الدین، انظر: «البحار» ج 24/4 ح 2.

8- - فی المصدر: بحجزهم.

9- - فی المصدر: أفتری.

10- - «صحیفه الامام الرضا»: ص 92 ح 25. أیضا: «المناقب» للخوارزمی، ص 210.

و فیها بروایته علیه السلام بهذا السند الظاهر(1) الزاهر(2) ، عن أمیر المؤمنین علی علیه السلام، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم: «یا علی ان اللّه تعالی قد غفر لک، و لاهلک، و لشیعتک، و لمحبی شیعتک، و لمحبی محبی شیعتک؛ فأبشر، فانک الانزع البطین، منزوع من الشرک، مبطون من العلم.»(3). انتهی کریم قوله و شریف لفظه.

اللهم! فکما أنت بنورک هدیتنی لنورک، فأخذت فی هداک بحجزتهم، فأسئلک بالجاه الذی لهم منک، و الشأن الذی لهم عندک، أن تصلی علیهم، و أن تحفنی(4) برحمتک فی شیعتهم، و تنظمنی بمنک فی عدتهم، و تحشرنی الیک معهم و فی زمرتهم.

فیارب عاملنی بفضلک، و لا تعاملنی بعدلک؛ فانی أنا عبدک المذنب العاصی المقصر فی حقک، المفرط فی جنبک، مقر بأنی أنا المستحق أشد العقاب، و شاهد أنک أنت أرحم الراحمین.

تنبیه فی حدیث باب حطه

قوله: «و ان علیا باب» الی آخره.

روی صاحب [ب - 19] کتاب «الفردوس» مسندا معنعنا، عن ابن عباس قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «علی بن

1- - د: الطاهر.

2- - الزاهر: المشرق الصافی من الالوان.

3- - «صحیفه الامام الرضا» ص 171 ح 106. أیضا: «فرائد السمطین» ج 308/1 ح 247 و «المناقب» للخوارزمی ص 209. و انظر: مصادر ذیل «الصحیفه».

4- - تحفنی: الحفه أی الکرامه التامه، المحدقه، یحفونهم بأجنحتهم أی یطوفون بهم و یدورون حولهم.

أبی طالب باب [حطه] من دخله منه کان مؤمنا، و من خرج منه کان کافرا»(1).

و روی أیضا بسنده عن عمران بن حصین، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «علی منی و أنا منه، و هو ولی کل مؤمن و مؤمنه بعدی»(2).

و هذا الحدیث قد رواه البغوی بعینه عن عمران بن الحصین من الحسان، و کذلک البخاری و مسلم فی صحیحیهما، و أحمد بن حنبل فی مسنده. و بالجمله رواه المحدثون کافه من العامه و الخاصه(3).

و روی ایضا بسنده معنعنا عن عبد اللّه بن مسعود - رضی اللّه تعالی عنه - قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «لما أسری بی لیله المعراج فاجتمع علی الانبیاء فی السماء. فأوحی اللّه تعالی الی، سلهم یا محمد بماذا بعثتم؟! فقالوا: بعثنا علی شهاده «أن لا اله الا اللّه و علی الاقرار بنبوتک و الولایه لعلی بن أبی طالب»(4).

و رواه الحافظ أبو نعیم بعینه فی کتابه الذی استخرجه من کتاب «الاستیعاب» فی تفسیر قوله تعالی:«وَ سْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِکَ».

1- - «فردوس الاخبار»: ج 64/3 ح 4179.

2- - المصدر: ج 61/3 ح 4171.

3- - «مصابیح السنه»: ج 172/4 ح 4766، «المسند» لاحمد ج 438/4، ج 356/5، «المستدرک» للحاکم ج 133/3 ، 111، «السنن» لابن ماجه ج 57/1، «الصحیح» للمسلم ج 187/4 ح 2404، «السنن» للترمذی ج 632/5 ح 3712 کتاب المناقب، «الصحیح» للبخاری ج 79/5 کتاب المناقب. «حلیه الاولیاء» ج 294/6، «ذخائر العقبی» ص 68 و «کنز العمال» ج 599/11 ح 32883 و ج 608/11 ح 32941. أیضا انظر الی: «الامالی» للصدوق ص 81 المجلس 20 ح 1، «الامالی» للطوسی ج 344/1 و 277 ح 14، 41 و «الخصال» ج 496/2 ح 5.

4- - لم نعثر علیه فی «الفردوس».

مِنْ رُسُلِنا» (1) . و كذلک الثعلبی فی تفسیره، و الخطیب الخوارزمی فی کتاب «الاربعین» باسنادهما الی ابن مسعود علی اختلاف(2) فی المتن.

تفریع بحب علی (ع) و بغضه

و روی أیضا بسنده عن أبی الدرداء، قال: قال رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «علی باب علمی، مبین لامتی ما أرسلت به من بعدی، حبه ایمان و بغضه نفاق، و النظر الیه رأفه، و مودته عباده»(3).

و روی أیضا [الف - 20] مسندا عن عمار بن یاسر - رضی اللّه تعالی عنه - قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «أوصی من آمن بی و صدقنی بولایه علی بن أبی طالب، فمن تولاه فقد تولانی، و من تولانی فقد تولی اللّه»(4).

و روی الفقیه الشافعی ابن المغازلی الواسطی فی کتابه «المناقب» بسنده معنعنا عن أبی ذر الغفاری - رضی اللّه تعالی عنه - قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «من ناصب علیا الخلافه بعدی فهو کافر، و قد حارب اللّه و رسوله، و من شک فی علی فهو کافر»(5). و رواه أخطب خوارزم فی مناقبه عن أبی ذر أیضا بهذه الالفاظ (6).

و روی الحاکم فی کتاب «شواهد التنزیل» باسناده الی ابن عباس

1- - الزخرف، 45.

2- - لم یطبع کتابا «تفسیر الثعلبی» و «الاربعین». لکن راجع: «شواهد التنزیل»: ج 158/2 ح 857.

3- - «فردوس الاخبار» ج 65/3 ح 4181 عن أبی ذر.

4- - «المناقب» لابن المغازلی ص 230 ح 277 عن عمار، «کنز العمال» ج 154/6 ط حیدرآباد. و «فردوس الاخبار»: ج 429/1 ح 1751، و فیه: «بموالاه علی».

5- - «المناقب» لابن المغازلی ص 45 ح 68.

6- - نقل العلامه العینی الحنفی الحیدرآبادی فی «مناقب سیدنا علی» ص 52 عن الخطیب الخوارزمی. انظر: «احقاق الحق» ج 280/17. و لتفصیل المصادر راجع «احقاق الحق»: ج 331/7، 30 و ج 333/4.

فی تأویل قوله تعالی:«وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لا تُصِیبَنَّ الَّذِینَ ظَلَمُوا مِنْکُمْ خَاصَّةً» (1).

قال: لما نزلت هذه الایه، قال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «من ظلم علیا مقعدی هذا بعد وفاتی، فکأنما جعد نبوتی و نبوه الانبیاء قبلی»(2).
و فی روایه أبی عبد اللّه محمد بن السراج فی کتابه «من ظلم علیا مجلسی هذا کمن جحد نبوتی و نبوه الانبیاء من قبلی»(3).

و روی البغوی فی «المصابیح» من الصحاح، أن أمیر المؤمنین علیا علیه السلام قال: «و الذی فلق الحبه و برأ النسمه(4) ، انه لعهد النبی الامی الی أن لا یحبنی الا مؤمن، و لا یبغضنی الا منافق»(5).

و رواه [أیضا] مسلم فی صحیحه عن زر بن حبش(6) عن أمیر المؤمنین علیه السلام.(7)

و فی صحیحین البخاری و أبی داود، و مسند أحمد بن حنبل و «فضائل» السمعانی، و «حلیه» الحافظ أبی نعیم و غیرها من کتبهم من طرائق مختلفات و طرق شتی، أنه صلّی اللّه علیه و آله قال لعلی علیه السلام: «لا یحبک، الا مؤمن [ب - 20] و لا یبغضک الا منافق»(8).4.

1- - الانفال، 25.

2- - «شواهد التنزیل»: ج 206/1 ح 269.

3- - لم نظفر لرؤیه مسند أبی السراج. و جاء فی الروایه: «و من جحد ما (- ولایه علی) کان عندی من الکافرین» (احقاق الحق ج 46/5) و أیضا: «و العنید من جحد ولایه علی بن ابی طالب». (احقاق الحق ج 250/5) و أیضا: «کفی باللّه ولیا... و منتقما من الجاحدین حقهم» (احقاق الحق ج 82/4).

4- - برأ النسمه: أی خلق کل ذات روح.

5- - «مصابیح السنه»: ج 171/4 ح 4763 کتاب مناقب علی.

6- - م: جیش.

7- - «الصحیح» لمسلم ج 86/1 ح 78 کتاب الایمان، «المناقب» لابن المغازلی و مصادر ذیله ص 190 ح 225، «الارشاد» ص 25 و «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 190/2 ح 682.

8- - «المسند» لاحمد ج 292/6، ج 84/1، 95. «السنن» للنسائی ص 117 کتاب الایمان «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 64/1 ح 91، «ینابیع الموده» ص 47. «حلیه الاولیاء» ج 185/4، «المناقب» لابن المغازلی، ص 192 ح 232-227، «الخصائص» للنسائی ص 104 و «بشاره المصطفی» ص 64.

و قال: «لو لا أنت لم يعرف حزب اللّه»(1).

و قال: «من زعم أنه آمن بما جئت به، و هو يبغض عليا فهو كاذب، ليس بمؤمن»(2).

و قال اذ كان جالسا، فدخل على بن أبى طالب عليه السلام: «كذب من زعم أنه تولانى و يحبنى، و هو يعادى هذا، و يبغضه؛ و اللّه لا يبغضه و يعاديه الا كافر و منافق أو ولد زنيه»(3).

و قال: «من تولاه فقد تولانى، و من تخلاه فقد تخلانى»(4).

و روى أحمد بن حنبل فى مسنده مرفوعا الى أبى ذر - رضى اللّه تعالى عنه - قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: «يا على انه من فارقنى فقد فارق اللّه، و من فارقك فقد فارقنى»(5).

و فيه رفعه الى ابن الزبير قال: قلت لجابر: كيف كان على فيكم؟ قال: ذاك خير البشر، ما كنا نعرف المنافقين الا ببغضهم اياه»(6).

تكمله فى حب على (ع) و معرفه المنافقين

و فى كثير من الكتب الجمهوريه و الخاصه عن أبى سعيد الخدرى:

«كنا نعرف المنافقين على عهد رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله

1- - «بشاره المصطفى» و فيها «لولاک...».

2- - جاء ما يقرب منه فى: «فرائد السمطين»: ج 134/1 ح 96.

3- - جاء ما يقرب منه فى «ترجمه الامام على بن ابى طالب»: ج 214/2 ح 718، و أيضا «احقاق الحق» بأسانيد مختلفه و ألفاظ متلونه ج 223/7، 382، 214.

4- - جاء ما يقرب منه فى «كفايه الطالب» ص 74 و «احقاق الحق»: ج 315/21، 314.

5- - «الفضائل» لاحمد ص 56 ح 85، «المناقب» لابن المغازلى ص 241 ح 288 و ص 278 ح 324، «المستدرک»: ج 146/3 و «فرائد السمطين»: ج 300/1 ح 238. و فيها: «يا على من...».

6- - «فضائل الصحابه»: ج 2 ص 671 ح 1146 و فيها «ذلک من خير...». أيضا راجع: «العمده» ص 264 ح 425، و قريب مضمونه فى: «السنن» للترمذى ج 635/5 ح 3717.

ببغضهم علیا»(1).

و عن زید بن أرقم: «ما کنا نعرف المنافقین و نحن مع النبی صلّی اللّه علیه و آله الا ببغضهم علیا و ولده»(2).

و عن جابر بن عبد اللّه قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله «بوروا أولادکم بحب علی بن أبی طالب، فمن أحبه فاعلموا أنه لرشد، و من أبغضه فاعلموا أنه لغیه»(3).

و روی الهروی فی «الغریبین» عن عباده، قال: کنا نبور أولادنا بحب علی بن أبی طالب، فاذا رأینا أحدهم لا یحبه علمنا انه لغیر رشده»(4).

و قال ابن الاثیر فی نهایته: و فی الحدیث: ان داود سأل سلیمان - علی نبینا [الف - 21] و علیهما السّلام - و هو یبتار علمه»، أی یختبره و یمتحنه. و منه الحدیث: «کنا نبور أولادنا بحب علی بن أبی طالب». و حدیث علقمه الثقفی: حبی له، و اللّه ما یحسب الا أن ذلک شیء یبتار به اسلامنا»(5).

و روی «البیهقی» أن الانصار کان(6) یقول: «انا کنا لنعرف الرجل لغیر أبیه ببغضه علی بن أبی طالب علیه السلام» و قال ابراهیم بن محمد بن المؤید بن حمویه فی کتاب «السمطین»:

«نقله من خط الحافظ ابی بکر البیهقی»(7).6.

1- - «ترجمه الامام علی بن أبی طالب»: ج 219/2 ح 722 و «السنن» للترمذی ج 635/5 ح 3717.

2- - «کفایه الاثر» ص 102، أیضا: «احقاق الحق»: ج 511/18 و ج 530/21-525 عن جابر.

3- - «الارشاد» ص 25.

4- - لم نعثر علی کتاب الهروی لکن انظر الی «ترجمه الامام علی بن أبی طالب ج 224/2 ح 735 و فیها: «... فاذا رأینا أحدا... أنه لیس منا و أنه لغیر رشده».

5- - «النهایه»: ج 161/1.

6- - فی النسخ: کانت.

7- - «فرائد السمطین»: ج 365/1 ح 293 و «ترجمه الامام علی بن أبی طالب»: ج 224/2 ح 736.

و روی الفقیه الشافعی علی بن المغازلی فی کتابه مسندا عن ابن عباس: أن النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قام مغاضبا، فقال:

«یـا أیهـا النـاس من آذی علیا فقـد آذانی، ان علیا أولکم ایمانا، و أوفاکم بعهـد اللّه. [یا] أیها الناس من آذی علیا بعث یوم القیامه یهودیا أو نصرانیا».

قال(1) جابر بن عبد اللّه الانصاری: یا رسول اللّه و ان شهد(2) أن لا اله الا اللّه، و أنک محمد رسول اللّه؟

فقال: یا جابر! کلمه یحتجزون(3) بها أن لا تسفک دماؤهم، و تؤخذ أموالهم(4) ، و أن یعطوا الجزیه عن ید و هم صاغرون(5)»(6)

و روی أبو عبد اللّه علی بن حرب الطائی فی تفسیره، أنه قال عبد اللّه بن مسعود: الخلفاء أربعه:

[1]: آدم،«إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً» (7).

[2]: و داود،«إِنّا جَعَلْناکَ خَلِیفَهً فِی الْأَرْضِ» (8) یعنی بیت المقدس.

[3]: و موسی،«وَ قالَ مُوسی لِأَخِیهِ هارُونَ اخْلُفْنِی فِی قَوْمِی» (9).

[4]: و علی،«وَعَدَ اللّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ» (10).

- یعنی علی بن أبی طالب «لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ

1- - فی النسخ: فقال.

2- - د: اشهد.

3- - خ: یحتجون. یحتجزون: أی یمتنعون.

4- - فی المصدر: دماؤهم، و أن لا یستباح أموالهم و أن لا یعطوا...».

5- - صاغرون: أی الراضون بالذل و الضیم (- الظلم).

6- - «المناقب» ص 52 ح 76.

7- - البقره، 30.

8- - ص، 26.

9- - الاعراف، 142.

10- - النور، 55.

اَلّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ» - آدم و داود و هـارون -(1) ، «وَ لَیُمَکِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الّذِی [ب - 21] اِرْتَضـی لَهُمْ، وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً» - یعنی من أهل مکه -«یَعْبُدُونَنِی لا یُشْرِکُونَ بِی شَیْئاً، وَ مَنْ کَفَرَ بَعْدَ ذلِکَ»

- یعنی بولایه علی بن أبی طالب -«فَأُولئِکَ هُمُ الْفاسِقُونَ (2)» یعنی العاصین للّه و لرسوله(3).

تبصره عرشیه فی معرفه نور علی (ع) و منزلته

و من روایات الخلافه، ما رواه «ابن شـیرویه الدیلمی» فی کتاب «الفردوس» فی کتاب الخاء مسـندا عن سلمان الفارسی - رضی اللّه تعالی عنه - قال: قال رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله: «خلقت أنا و علی من نور واحد قبل أن یخلق اللّه آدم بأربعه عشـر ألف عام(4) ، فلما خلق اللّه آدم رکب ذلک النور فی صلبه فلم یزل فی شیء واحد حتی افترقا فی صلب عبد المطلب، ففی النبوه، و فی علی الخلافه»(5).

روی الفقیه علی بن المغازلی الشافعی فی کتابه «المناقب» بسـنده معنعنا عن سلمان الفارسی، قال: سمعت حبیبی محمد صلی اللّه علیه و آله یقول: «کنت أنا و علی نورا بین یدی اللّه عز و جل، و(6) یسبح اللّه ذلک النور و یقدسه قبل أن یخلق اللّه آدم بألف عام، فلما خلق اللّه آدم رکب ذلک(7) النور فی صلبه، فلم یزل فی شیء واحد

1- - «آدم و داود و هارون» ساقطه من «م» و فیها: یعنی الاسلام.

2- النور، 55.

3- - و الظاهر أن تفسیر الطائی لم یطبع.

4- - فی المصدر: بأربعه آلاف عام.

5- - «فردوس الاخبار» ج 191/2 ح 2952.

6- - «و» ساقطه فی المصدر.

7- - الف، م: رکب آدم.

حتی افترقا(1) فی صلب عبد المطلب، ففی النبوه، و فی علی الخلافه»(2).

و روی أیضا باسناده الی أبی ذر قال: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول: «کنت أنا و علی نورا عن یمین العرش، یسبح اللّه ذلک النور و یقدسه قبل أن یخلق آدم بأربعه عشر ألف عام، فلم أزل أنا و علی شیء واحد حتی افترقنا فی صلب عبد المطلب»(3).

و روی أیضا باسناده الی جابر بن [الف - 22] عبد اللّه الانصاری، عن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال: «ان اللّه أنزل قطعه من نور، فأسکنها فی صلب آدم، فساقها حتی(4) قسمها جزئین، جزءا فی صلب عبد اللّه، و جزءا فی صلب أبی طالب، فأخرجنی نبیا، و أخرج علیا ولیا(5)»(6).

و منها: حدیث یوم الدار.

و هو مما قد اشتهر، و انتشر، و استفاض، و تواتر، فأزمعت(7)

علی حمله حمله الاخبار، و اجتمعت علی نقله نقله الاثار، و استغنی عند نقاد الروایات بروایه الناس ایاه کافه عن تصحیح الرواه و نقد الاسانید؛ و القدر المشترک منه بین الروایات المتشعبه المتشتته کافتها.

ما رواه محیی سنتهم، البغوی فی «معالم التنزیل»، و الثعلبی أحد

1- - فی المصدر: افترقتا.

2- - «المناقب» لابن المغازلی ص 88 ح 130، أیضا جاء قریب مضمونه فی «کفایه الطالب» ص 315.

3- - «المناقب» لابن المغازلی ص 89 ح 131، أیضا جاء قریب مضمونه فی «ینابیع الموده»: ص 10.

4- - حتی ساقطه من «د».

5- - فی المصدر: وصیا.

6- - «المناقب» لابن المغازلی ص 89 ح 132.

7- - ازمع: ازماعا، زمع الامر و علیه و به: ثبت علیه، و أظهر فیه عزما.

أئمتهم المفسرين فی تفسیره، و امامهم أحمد بن حنبل فی مسنده:

و هو أنه لما نزل روح القدس علیه السلام بقوله عز من قائل:

«وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ» (1) . جمع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله بنی عبد المطلب فی دار أبی طالب و هم أربعین رجلا- یومئذ، یزیدون رجلا- أو ینقصون رجلا- و أمر أن یصنع لهم فخذ شاه، و یعد لهم صاع من اللبن، و کان الرجل منهم یأکل الجذعه(2) أو المسنه(3) فی مقعد واحد، و یشرب الفرق(4) أو العس(5) من الشراب فی مقام واحد، ثم قال: أدنوا بسم اللّه. فدعا القوم عشره عشره، فأکلوا حتی شبعوا و تملؤا، ثم دعا بقعب(6) من لبن فجرع منه جرعه، ثم قال: اشربوا بسم اللّه، فشربوا حتی رووا، فبهرهم(7) بذلک، و بین لهم آیه من آیات نبوته. فبدرهم(8) أبو لهب، فقال: هذا ما سحرکم به الرجل، فسکت النبی صلّی اللّه علیه و آله یومئذ فلم یتکلم.

ثم دعاهم من الغد علی مثل ذلک الطعام و الشراب، ثم أنذرهم [ب - 22] فقال:

«یا بنی عبد المطلب! ان اللّه بعثنی الی الخلق کافه، و بعثنیق.

1- - الشعراء، 214.

2- - الجذعه: من البهائم، أی صغیرها و شابها، و من الابل ما دخل فی السنه الخامسه، و من البقر ما دخل فی الثانیه. المسنه: من الدواب، ای الکبیر السن.

3- - فی الهامش: فی روایه بعضهم «الجذعه» و فی روایه بعضهم «المسنه» و کذلک فی روایه بعضهم «الفرق» و فی روایه بعضهم «العس»؛ و لفظه «أو» انما أورده المصنف - رحمه اللّه - جمعا بین الروایات. سمع منه ره.

4- - الفرق: القسم من کل شیء. القطع العظیم من الغنم و نحوها، و أیضا واحده للمکیال. و قیل: الفرق - مفتوحه العین - خمسه أقساط، و القسط: نصف صاع، فأما الفرق بالسکون فمائه و عشرون رطلا. «النهایه»: ج 437/3.

5- - العس: القدح العظیم.

6- - القعب: القدح الضخم الغلیظ و فی «المسند» الغمر: أی قدح صغیر.

7- - بهر: فلانا أی غلبه و فضله.

8- - بدر: أی أسرع و سبق.

الیکم خاصه، فقال:«وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ» (1). أنا النذیر الیکم من اللّه عز و جل، و البشیر بما لم یجی به أحد، جئتکم بالدنیا و الاخره، فأسلموا و أطیعوا تهتدوا.

و أنا أدعوکم الی کلمتین خفیفتین علی اللسان، ثقلین فی المیزان، تملکون بهما العرب و العجم، و تنقاد لکم بهما الامم، و تدخلون بهما الجنه، و تنجون بهما من النار: شهاده «أن لا اله الا اللّه، و أنی رسول اللّه». فمن یجیبنی الی هذا الامر و یوازرنی علی القیام به یکن أخی و وصیی و وزیری و وارثی و خلیفتی من بعدی».

فلم یجب أحد منهم، فقام علی بن أبی طالب علیه السلام، فقال:

أنا یا رسول اللّه أوزارک علی هذا الامر، فقال: اجلس.

ثم أعاد القول علی القوم ثانیه، فأصمتوا، فقام علی علیه السلام فقال مثل مقالته الاولی، فقال صلّی اللّه علیه و آله: اجلس.

ثم أعاد علی القوم مقالته ثالثه، فلم ینطق أحد منهم بحرف، فقام علی علیه السلام فقال: أنا أوازرک یا رسول اللّه علی هذا الامر، فقال صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: اجلس؛ «فأنت أخی، و وصیی و وارثی، و خلیفتی من بعدی، فأسمعوا له، و أطیعوه».

فنهض القوم، و هم یقولون لابی طالب: أطع ابنک، فقد أمر علیک أو لنهنئک الیوم ان دخلت فی دین ابن أخیک، فقد جعل ابنک أمیرا علیک(2).

ثم ان لهذا الحدیث شأنا روته الرواه الجمهوریه، و هو: أن أمیر المؤمنین و العباس اختلفا فی بغله رسول اللّه [الف - 23] صلی اللّه علیه و آله و سیفه و عمامته، فحکم بها أبو بکر لامیر المؤمنین علیه4.

1- - الشعراء، 214.

2- - «المسند» لاحمد ج 159/1، «شواهد التنزیل» ج 420/1 ح 580، «مجمع البیان» ج 206/7 عن الثعلبی و «الغدیر» ج 285/2- 279. أیضا انظر الی «کفایه الطالب» و مصادر ذیلها ص 204.

السلام، و قال للعباس: لا تنازع عليا، فان الحق معه، و قد نهى النبى صلّى اللّه عليه و آله عن منازعته.

فقال العباس: و لم؟

فقال أبو بكر: ألم تحضر يوم الدار اذا وصى النبى به يوم كنا فيها، و أمر باطاعته، و نهى عن منازعته!!

فقال له العباس: ألم تک أنت أيضا حاضرا، فلم نازعته الخلافه؟ فأفحم و خرجا من عنده.(1)

حديث الاستخلاف

و منها ما رواه الحافظ أبو نعيم فى كتاب «حليه الاولياء». أن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله قال - حين اذا قيل له: ألا تستخلف علينا - «ان تستخلفوا عليا، و ما أراكم فاعلين، تجدوه هاديا مهديا، يحملكم على المحجه البيضاء»(2).

و فى طريق آخر: «ان تولوا عليا تجدوا هاديا مهديا، يسلک بكم الطريق المستقيم»(3).

و فى روايه امامهم أحمد بن حنبل فى مسنده: «و ان تؤمروا عليا، و لا أراكم فاعلين، تجدوه هاديا مهديا، يأخذ بكم الصراط المستقيم(4)».

و فيما فى كتاب أبى اسحاق: «و ان تولوا عليا و ان تقبلوا و ان تفعلوا - أو «و لن» مكان «و» - أن تجدوه هاديا مهديا يسلک بكم

1- - راجع: «البحار»: ج 87/8، الطبع الحجرى و ج 3/38.

2- - «حليه الاولياء» ج 64/1 و «كفايه الطالب» ص 164.

3- - «حليه الاولياء» ج 64/1، «كفايه الطالب» 163، و أيضا راجع: «المناقب» للخوارزمى ص 213 و كنز العمال ج 682/11 ح 32966 ط بيروت.

4- - «المسند»: ج 109/1.

الطريق المستقيم»(1). و صاحب «المشكاه» رواه بروايه احمد بن حنبل و قال: رواه «أحمد».

و روى صاحب «كفايه الطالب» عن حذيفه بن اليمان قال: قالوا يا رسول اللّه! ألا تستخلف علينا؟ فقال صلّى اللّه عليه و آله: «ان تولوا عليا تجدوه هاديا مهديا، يسلك بكم الصراط (2) المستقيم» ثم بعد ذكر الحديث قال: «و هذا حديث حسن عال»(3).

و منها ما رووه من طرق متعدده على ألوان مختلفه سندا و متنا:

انه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم قال له عليه السلام: «يا على! أنت [ب - 23] أخى، و وصيى، و خليفتى من بعدى، و قاضى دينى»(4).

و قال صلّى اللّه عليه و آله: «وصيى، و خليفتى، و خير من أتركه بعدى على بن أبى طالب»(5).

و فى كتاب ابن مردويه و روايته عن سلمان عن النبى صلّى اللّه عليه و آله: «خير من اخلفه بعدى على بن أبى طالب»(6).

و فى كتابه و روايته أيضا عن أنس بن مالک، أن رسول اللّه صلى اللّه عليه و آله قال: «أخى، و وزيرى، و خير من أخلفه بعدى على بن أبى طالب»(7).

و فى «مسند» أحمد بن حنبل، عن أنس بن مالک قال: قلنا1.

1- - جاء ما يقرب منه فى «المناقب» للخوارزمى ص 213، «احقاق الحق» ج 15 / 321-314.

2- - فى المصدر: الطريق.

3- - «كفايه الطالب» ص 163، «أسنى المطالب» ص 75.

4- - راجع: «احقاق الحق» ج 192/4، 339، 385 و ج 591/6-581، ج 15 / 574، 243 و ج 76/17 و ج 599/21 و «كشف الغمه» ج 157/1.

5- - راجع: «احقاق الحق»: ج 75/4 و ج 375/20-374 و «كشف الغمه»: ج 157/1.

6- - «كشف الغمه» عن مردويه ج 156/1، أيضا راجع: «احقاق الحق»: ج 4 / 56-54، 76، 350 و ج 219/15-213.

7- - «كشف الغمه» ج 157/1.

لسلمان: سل النبی من وصیه؟

فقال له سلمان: یا رسول اللّه! من وصیک؟

فقال: «یا سلمان! من کان وصی موسی»؟

قال: یوشع بن نون.

فقال صلّی اللّه علیه و آله: «فان وصیی، و وارثی، یقضی دینی، و ینجز موعدی، علی بن أبی طالب»(1).

حدیث المنزله

اشاره

و منها: حدیث المنزله فی بعض الطرائق

اذ قال صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السلام عند خروجه الی غزوه تبوک و استخلافه ایاه علی المدینه: «أما ترضی أن تکون منی بمنزله هارون من موسی، الا أنه لا نبی بعدی، انه لا ینبغی أن أذهب الا و أنت خلیفتی». رواه ابن المغازلی و غیره(2).

و فی صحیحی البخاری(3) [و مسلم] غیر «أنه لا نبی بعدی»(4). و فی روایات جمه: الا أنه لا نبی بعدی و لو کان لکنته»(5).

و منها ما فی کتابی أبی بکر، محمد بن مردویه و محمد السمعانی رویا باسنادهما الی عبد اللّه بن مسعود، قال: کنت مع النبی صلّی اللّه علیه و آله و قد تنفس، فقلت: ما لک یا رسول اللّه؟

1- - «فضائل الصحابه» لاحمد ج 615/2 ح 2052، و «العمده» ص 76 ح 92 نقلا من «المسند».

2- - «المناقب» لابن المغازلی ص 27 ح 43، «المناقب» للخوارزمی ص 83 «ینابیع الموده» ص 49، «کنز العمال» ج 606/11 ح 32932.

3- - فی النسخ: البخاریین.

4- - الصحیح لمسلم ج 1870/4 ح 33-30 کتاب المناقب، «الصحیح» للبخاری ج 80/5 ح 225 کتاب المناقب. «السنن» للترمذی ج 641/5 ح 3731، «کنز العمال»: ج 158/13 ح 36488، 36489 و «المسند» لاحمد ج 175/1.

5- - «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 376/1 ح 427.

قال: نعیت الی نفسی یابن مسعود.

قلت: استخلف؟!

قال: من؟

قلت: أبا بکر!!

فسکت، ثم مضی [الف - 24] ساعه ثم تنفس.

فقلت ما شأنک یا رسول اللّه؟

قال: نعیت الی نفسی.

قلت استخلف؟! قال: من؟

قلت عمر.

فسکت ثم مضی ساعه، ثم تنفس!!

فقلت: ما شأنک یا رسول اللّه؟

قال: نعیت الی نفسی.

قلت: فاستخلف؟!

قال: من؟

قلت: علی بن أبی طالب.

فسکت ثم قال: «و الذی نفسی بیده، لئن أطاعوه لیدخلن الجنه اجمعون أکتعون»(1).

و فی أصحابنا من رواه بما یماثله فی المتن.

و روی «ابن مردویه» فی کتابه مسندا متصلا الی أبان بن تغلب عن مسلم، قال: سمعت أباذر و المقداد بن الاسود و سلمان الفارسی - رضی اللّه تعالی عنهم - قالوا جمیعا: کنا جلوسا عند رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، ما معنا غیرنا؟ - اذ أقبل ثلاثه رهط

4.

1- - لم تطبع كتابی «مردویه» و «السمعانی» لکن راجع: «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 95/3 ح 1124، «فرائد السمطین» ج 267/1 ح 209 و «المناقب» للخوارزمی ص 64.

من المهاجرين البدريين – فقال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله:

«تفترق أمتى بعدى ثلاث فرق:

[1]: فرقه أهل حق: لا يشوبونه بباطل، مثلهم كمثل الـذهب، كلما فتنته بالنار ازداد جوده و طيبا، و امامهم هـذا؛ لاحد الثلاثه، و هو الذى أمر اللّه به فى كتابه «... إِماماً وَ رَحْمَةً..» (1).

[2] و فرقه أهل باطل؛ لا يشوبونه بحق؛ مثلهم كمثل خبث الحديد كلما فتنته(2) بالنار ازداد(3) خبثا، و امامهم هذا لاحد(4) الثلاثه.

[3] و فرقه أهل ضلاله: مُذَبْذَبِينَ ، لا إِلى هؤُلاءِ وَ لا إِلى هؤُلاءِ،

امامهم هذا لاحد الثلاثه».

قـال: فسـألتهم عن أهـل الحق و امـامهم، فقـالوا: «هـذا على بن أبى طـالب امام المتقين، و أمسک عن الاثنين فجهـدت أن يسـميهما فلم يفعل»(5).

و قد رواه أيضا أخطب خوارزم موفق بن محمود ابو الفرج المعافا ابن زكريا شيخ البخارى أسوه المحدثين عندهم(6).

و روى أبو عبد اللّه محمد بن [ب – 24] السـراج فى كتابه باسناده الى عبد اللّه بن مسعود، قال: قال النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلم: يابن مسعود! انه قد نزلت على آيه:«وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لا تُصِيبَنَّ 6.

1– – هود، 17.

2– – خ: فتنهم.

3– – خ: ازدادوا.

4– – م: «لا أحد... لا أحد... لا أحد». د: «الاحد... الاحد... الاحد».

5– – راجع «بحار الانوار»: ج 10/28 عن «كشف اليقين» عن كتاب احمد بن مردويه.

6– – «المناقب» للخوارزمى بعباره اخرى ص 226.

اَلّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً» (1) . و أنا مستودعكما، و مسمی لک خاصه الظلمه، فکن لما أقول داعیا، و عنی له مودیا: «من ظلم علیا مجلسی هذا، کمن جحد نبوتی، و نبوه من کان قبلی».

فقال له الراوی: یا أبا عبد الرحمان! أسمعت هذا من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله؟

قال: نعم.

قال: قلت: کیف و آتیت للظالمین؟

قال: لا جرم جلبت عقوبه عملی، و ذلک انی لم أستأذن امامی کما استأذنه جندب و عمار و سلمان، و أنا استغفر اللّه و أتوب الیه(2).

فهذا الحدیث قرن ما رواه الحسکانی(3) فی کتاب «شواهد التنزیل»(4).

و له طرق أیضا فی مرویات أصحابنا(5) - رضوان اللّه تعالی علیهم - و أیم اللّه ان أعم الفتن و أشملها اصابه لجماهیر الناس، لا للذین ظلموا منهم خاصه. علی مرور الدهور و کرور(6) الاعوام قرنا غب(7)

قرن، و عصرا عقب عصر، لفتنه لصوص الخلافه، و مبتزیها و غصبه الامامه و منتهبیها(8) من بدو الامر؛ و ان قیاسها الی ما قد انشعبت و تشعبت من بعد قیاس البذور الی الزرع(9) ، و الاصول الی الفروع «وَ سَیَعْلَمُ الَّذِینَ ظَلَمُوا أَیَّ مُنْقَلَبٍ یَنْقَلِبُونَ» (10).7.

1- - الانفال: 25.

2- - لم نعثر علی رؤیه کتاب السراج، و معنی مصادر مضمونه.

3- - د: رواه الحاکم ابو القاسم فی.

4- - «شواهد التنزیل»: ج 206/1.

5- - «نور الثقلین»: ج 143/2 ح 62.

6- - کرور: عدد للتکثیر و الزیاده.

7- - الغب: البعد، العاقبه، حمی الغب: ای هی التی تنوب یوما بعد یوم.

8- - م: منتهبیها. المنتهب أی الاخذ.

9- - م: الزراعه.

10- - الشعراء، 227.

فصل استفصایی حول منزله علی فی کلام الرسول (ص)

اشاره

ثم من الروایات الجمهوریه فیما نحن فی ذکره ما قد أطبقت الرواه علی روایته، أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال:

«علی منی(1) ، و أنا من علی [الف - 25] و لا یؤدی عنی الا أنا أو علی.» رواه بعینه البغوی فی مصابیحه و الترمذی و البخاری فی صحیحهما و أبو داود فی کتابه «السنن» و هو أحد الصحاح السته، و امام الحرمین فی «الجمع بین الصحاح» کلها، و ابن المغازلی فی مناقبه(2).

و روی الحافظ أبو نعیم فی کتاب «المناقب»، و محمد بن جریر

1- - د: علی علمه منی.

2- - «السنن» للترمذی ج 636/5 ح 3719 کتاب المناقب، «الصحیح» للبخاری ج 79/5، کتاب المناقب، «مصابیح السنه» ج 172/4 ح 4768، «المسند» لاحمد ج 164/4، «السنن» لابن ماجه ج 44/1 باب فضائل اصحاب رسول اللّه. «المناقب» لابن المغازلی ص 227 ح 273-272، «فرائد السمطین»: ج 59/1 ح 25-24 «الفضائل» لاحمد ص 89 ح 132، «کفایه الطالب» ص 276، «کنز العمال»: ج 399/6 ط حیدرآباد و «الخصائص» للنسائی ص 90. أیضا انظر الی: «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» و مصادر ذیلها ج 139/1 ح 173 «الفضائل الخمسه ج 339/1 و «احقاق الحق» ج 286/5-274 و ج 6 / 591-589.

الطبری صاحب التاریخ فی کتاب «الولایه»، عن أنس، قالا عنه:

قال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «یا أنس! اسکب لی وضوءا؛ ثم قال:

فصلی رکعتین؛ ثم قال: «یا أنس! یدخل علیک من هذا الباب أمیر المؤمنین، و سید المسلمین، و قائد الغر المحجلین، و خاتم الوصیین»

قال أنس، فقلت: أللهم اجعله رجلا من الانصار و کتمته اذ جاء علی.

فقال: من هذا یا أنس؟

فقلت: علی.

فقام مستبشرا، و اعتنقه(1) ، ثم جعله یمسح عرق وجهه بوجه علی، و یمسح عرق وجه علی بوجهه.

فقال علی: یا رسول اللّه! لقد رأیتک صنعت بی شیئا ما صنعت بی قبل.

قال: «و ما یمنعنی و أنت تؤدی عنی، و تسمعهم صوتی، و تبین لهم ما اختلفوا فیه(2) [بعدی]».

و روی امام رواتهم أبو القاسم سلیمان بن أحمد بن أیوب الطبرانی فی کتابه و أوردها القاضی المیبدی الشافعی فی «شرح الدیوان»(3) بهذه الالفاظ ان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال:

«ان اللّه تبارک و تعالی أوحی الی فی علی ثلاثه أشیاء بلیله أسری، بانه سید المرسلین، و امام المتقین، و قائد الغر المحجلین»(4).9.

1- - فی مصدرنا: فاعتنقه.

2- - «حلیه الاولیاء»: ج 63/1 و ج 294/6.

3- - «و أوردها... شرح الدیوان» ساقطه من «م»، «شرح الدیوان»، الفاتحه السابعه، ص 84، بهامش شرح نهج البلاغه.

4- - «المعجم الصغیر» للطبرانی ج 88/2 و فیه: «انه سید المؤمنین، و امام المتقین، و قاتل الغر المحجلین»، «مجمع الزوائد» ج 121/9.

و «الحافظ أبو نعيم» أيضا فی کتابه مسندا [ب - 25] بهذه العباره: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم لعلی علیه السلام یوما: «مرحبا بسید المسلمین(1) و امام المتقین»(2).

و الشیخ کمال الدین محمد بن طلحه الشامی الشافعی أورده بعینه فی کتاب «مطالب السؤول». ثم قال: «و لیعلم أن هذا الحدیث هو من أسرار قوله تعالی فی آیه المباهله:«فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَکُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَکُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَکُمْ» (3). فالمراد نفس علی علیه السلام علی ما تقدم. فان اللّه تعالی قرن(4) بین نفس رسول اللّه و بین نفس علی علیه السلام، و جمعهما بضمیر مضاف الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، اثبت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لنفس علی علیه السلام بهذا الحدیث ما هو ثابت لنفسه»(5).

ایضاح تنویری

و نحن نقول: الذی یستبین لی أنه لعل لفظه رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی الحدیثین: «سید المسلمین»، و انما الاشتباه من تلقاء الناقلین و الناسخین، و اللّه سبحان أعلم بأسرار کلام رسوله صلّی اللّه علیه و آله.

و منها ما رواه صاحب کتاب «الفردوس» عن جابر رضی اللّه

1- - فی النسخ: سید المرسلین.

2- - «حلیه الاولیاء» ج 66/1، «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» ج 440/2 ح 956. أیضا راجع «المناقب» لابن المغازلی و مصادر ذیله ص 104 ح 147-146 و «فرائد السمطین»: ج 141/1 ح 104 و جاء قریب مضمونه فی عده من الکتب فلیراجع: «المناقب» للخوارزمی ص 210، «ذخائر العقبی» ص 70، «المناقب» لابن شهر ج 65/3.

3- - آل عمران، 61.

4- - م: لما قرن.

5- - «مطالب السؤل» ص 17.

تعالی عنه، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «حق علی بن أبی طالب علی هذه الامه کحق الوالد علی ولده»(1).

و رواه ابراهیم بن محمد بن المؤید فی کتاب «دلائل النبوه» و فی کتاب «السمطین» من هذا الطریق بسنده المتصل الی أنس بن مالک عن النبی صلّی اللّه علیه و آله(2).

و من طریق آخر بسنده من أبی یعلی، سبط ابن القطان، و أبی عبد اللّه حامد الاصفهانیان، متصلا الی أبی بکر أحمد [الف - 26] ابن الحسین بن علی بن البیهقی، معنعنا عن عمار بن یاسر، عن أبی أیوب الانصاری قال: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «حق علی ابن أبی طالب علی کل مسلم حق الوالد علی ولده»(3).

و فی روایه مستفیضه عندهم: قال صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم:

«یا علی! أنا و أنت أبوا هذه الامه، و لعن اللّه من عق أباه»(4).

تبصره فی ذیل آیه سوره رعد بأن علیا سبب الهدایه

و منها ما اجتمعت علیه العامه و الخاصه، و رواه صاحب کتاب «الفردوس» عن ابن عباس: انه لما نزل قوله تعالی «إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هادٍ» (5) قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «أنا المنذر(6)، و علی الهادی، بک یا علی یهتد المهتدون»(7).

و أورده امامهم العلامه فخر الدین الرازی فی «تفسیر الکبیر» و فی تفسیر علامتهم الاعرج النیشابوری: «المنذر: النبی، و الهادی

1- - «فردوس الاخبار»: ج 132/2 ح 2674 و «المناقب» للخوارزمی ص 219.

2- - «فرائد السمطین»: ج 297/1 ح 234.

3- - المصدر: ج 297/1 ح 235 و جاء ما یقرب منه فی «المناقب» لابن المغازلی ص 48 ح 70.

4- - راجع: «احقاق الحق» ج 95/5، ج 518/15، ج 227/4، 366 و ج 230/2.

5- - الرعد، 7.

6- - فی المصدر: النذیر.

7- - «فردوس الاخبار»: ج 75/1 ح 103، ط: دار الکتاب العربی.

هو الولی» روی عن ابن عباس: أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله وضع یده علی صدره فقال: «أنا المنذر، و أومی [بیده] الی منکب علی علیه السلام و قال(1): و أنت الهادی، یا علی! بک یهتدی المهتدون [من] بعدی. قاله(2) فی «التفسیر الکبیر»(3). و روایات أصحابنا الامامیین رضوان اللّه تعالی علیهم فی ذلک کثیره(4).

و رواه الثعلبی فی تفسیره مسندا عن ابن عباس قال: لما نزلت هذه الایه، وضع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یده علی صدره و قال:

«أنا المنذر»، و أومی بیده الی منکب علی بن أبی طالب علیه السلام فقال: «أنت الهادی، بک یهتدی المهتدون من(5) بعدی»(6).

و [روی] مسندا أیضا عن أمیر المؤمنین علیه السلام، قال: قال علیه السلام: «المنذر النبی صلّی اللّه علیه و آله، و الهادی رجل من بنی هاشم»، یعنی نفسه(7).

و أورد الحسکانی(8) حاکم ابو القاسم [ب - 26] فی «شواهد التنزیل» مسندا الی الضحاک و الزجاج:«إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ» (9)

رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله،«وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هادٍ» : علی بن أبی طالب علیه السلام(10). و رواه الحافظ، البارع أبو نعیمه.

1- - فی المصدر: و قال.

2- - م: فانه.

3- - «التفسیر الکبیر»: ج 14/19 و «تفسیر النیشابوری»: ج 367/1، الطبع الحجری.

4- - راجع: «احقاق الحق»: ج 62/20 بعده المصادر و أیضا مجلدات اخر منه.

5- - م: المهتدون بعدی.

6- - راجع: «شواهد التنزیل»: ج 296/1 ح 401 و «برهان»: ج 282/2 ح 21 نقلا عن الثعلبی.

7- - راجع: «شواهد التنزیل»: ج 300/1 ح 412.

8- - الحسکانی، ساقطه من «د».

9- - الرعد، 13.

10- - «شواهد التنزیل»: ج 303/1-293. کلام المؤلف - رحمه اللّه - اقتباس من کلام «الحسکانی» لا نفسه.

الاصفهانی فی کتابه الموسوم ب «ما نزل من القرآن فی علی بن أبی طالب علیه السلام» باسناده یرفعه الی عطاء ابن السائب، عن سعید بن جبیر، عن ابن عباس»(1).

و فی روایه سعید بن المسیب عن ابی هریره قال: سألت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله عن هذه الایه، فقال: «هادی هذه الامه علی بن أبی طالب»(2).

و روایات(3) أصحابنا الامامیین - رضوان اللّه علیهم - فی ذلک کثیره(4). و هذا یعرف بحدیث النهاه.

تکمله بوجوب اتیان سبیل علی (ع)

و منها: ما اتفقت علی روایته العامه و الخاصه من طرق شتی، أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال لعمار بن یاسر رضی اللّه تعالی عنه: «ان سلک الناس ودیا، و سلک علی ودیا، فاسلک وادی علی، و خل عن الناس. یا عمار! ان علیا لا یردک عن هدی و لا یدلیک الی ردی»(5). - و فی روایه: «و لا یدلک علی ردی»، و فی روایه: «لا یدلیک(6) الی ردی، و لا یدلک الا علی هدی» - «یا عمار! طاعه علی طاعتی، و طاعتی طاعه اللّه عز و جل».

رووه و روبناه فی أکثر الاسانید عن أبی أیوب الانصاری عن

1- - لم یطبع هذا الکتاب، لکن راجع: «النور المشتعل» ص 118.

2- - «شواهد التنزیل»: ج 297/1 ح 406 و «تفسیر البرهان»: ج 282/2 ح 25.

3- - «و روایات... کثیره» ساقطه من «م».

4- - راجع: «النور الثقلین» ج 482/2 نقلا عن عده أصحابنا و مشایخنا رحمهم اللّه.

5- - فی بعض الروایات: «لا یدخلک علی ردیء». راجع: «احقاق الحق»: ج 523/21، ج 314/17، ج 676/15، ج 461/8، 470 و ج 72/5.

6- - فی الهامش: یدلیک، یقال دلوت دلوا أی لنزعتها، و أدلتها ای أرسلتها.

رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم(1).

و فى روايه: «يا عمار! ان رأيت عليا قد سلک واديا، و سلک الناس كلهم واديا، فاسلک مع على؛ فانه لن يدليک الى ردى، و لن يخرجک عن هدى»(2).

طاعه على عليه السلام طاعه اللّه

و فى روايه: «فان سلک كلهم واديا، و سلک على واديا [الف - 27] فاسلک وادى على، و خل(3) النـاس طرا». «يا عمار! طاعه على من طاعتى و طاعتى من طاعه اللّه»(4).

و منهـا، ما رواه صاحب كتاب «الفردوس» عن حـذيفه، قال: قال رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله و سـلّمو اله و سـلم: «لو يعلم الناس متى سمى على أمير المؤمنين، ما أنكروا فضـله، سمى بذلک و آدم بين الروح و الجسد، حين قال اللّه تعالى:«أَ لَسْتُ بِرَبِّكُمْ قالُوا بَلى» (5) فقال اللّه تعالى: أنا ربكم و محمد نبيكم و على أميركم»(6).

و منها، ما رواه الفقيه الشافعى، ابن المغازلى فى كتابه عن عبد اللّه بن مسعود، قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم:

«انتهت(7) الدعوه الى والى على، لم يسجد أحدنا(8) لصنم قط، فاتخذنى [اللّه] نبيا، و اتخذ عليا وصيا»(9).

و رواه أيضا قوم من أئمه المفسرين من العامه فى تفسير قوله

1- - راجع: «كشف الغمه» ج 143/1.

2- - جاء قريب مضمونه فى «المناقب» للخوارزمى، ص 57.

3- - د: دخل.

4- - جاء قريب مضمونه فى «كشف الغمه» ج 261/1، «ينابيع الموده» ص 128 و «فرائد السمطين» ج 178/1 ح 141.

5- - الاعراف: 172.

6- - «فردوس الاخبار»: ج 399/3 ح 5104، ط: دار الكتب العربى.

7- - فى المصدر: فانتهت.

8- - فى المصدر: لم نسجد أحد منا.

9- - «المناقب» للمغازلى ص 277 ح 322.

تعالی:«إِنِّی جاعِلُکَ لِلنّاسِ إِماماً قالَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی قالَ لا یَنالُ عَهْدِی الظّالِمِینَ (1)» (2).

و منها، ما رواه الحافظ أبو نعیم فی حلیته، و أخطب خوارزم فی کتابه «المناقب» عن معاذ بن جبل قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «یا علی! أخصمک بالنبوه و لا نبوه بعدی، و تخصم الناس بسبع(3) و لا یحاجک فیهن(4) أحد من قریش، أنت أولهم ایمانا باللّه، و أوفاهم بعهد اللّه، و أقومهم بأمر اللّه، و أقسمهم بالسویه، و اعدلهم فی الرعیه، و أبصرهم بالقضیه(5)، و أعظمهم عند اللّه یوم القیامه مزیه»(6).

قال صاحب «کفایه الطالب»، محدثهم التقی کفایه و عاملهم الزاهد:

«هذا حدیث حسن(7) عال»(8).

و منها، ما رواه الحافظ أبو نعیم، عن الشعبی، عن ابن عباس؛ و صاحب کتاب «الفردوس» عن أبی سعید الخدری، عن النبی صلی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم فی قوله تعالی:«وَ قِفُوهُمْ [ب - 27] إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ» (9)4.

1- البقره، 124.

2- - راجع: «احقاق الحق»: ج 80/3 و ج 149/14.

3- - فی المناقب: لبیع.

4- - فی المصدر: فیه.

5- - فی المصدر: فی القضیه.

6- - «المناقب» للخوارزمی ص 61، «حلیه الاولیاء»: ج 65/1. و ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 132/2 ح 160.

7- - د: حسن بث حسن.

8- - «کفایه الطالب»، ص 270.

9- - الصافات: 24.

«انهم مسؤلون عن ولایه علی بن أبی طالب»(1).

و رواه بعینه الحاکم و محمد بن اسحاق و الثعلبی و الاعمش و سعید بن جبیر و الطبری(2). و کذلک هو فی روایات أصحابنا عن أصحاب العصمه و أهل بیت النبوه صلواه اللّه علیهم أجمعین(3).

تأیید بان علیا خیر البشر

و منها، ما رواه محدثهم الثقه، المقدام عندهم أبو بکر، أحمد ابن موسی بن مردویه فی کتابه یرفعه الی حذیفه، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «علی خیر البشر، فمن أبی فقد کفر»(4).

و رواه مسندا أیضا عن حذیفه بن الیمان، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «علی خیر البشر، و من أبی فقد کفر»(5).

و فی کتابه أیضا سأل حذیفه عن علی علیه السلام، فقال: «خیر هذه الامه بعد نبیها، و لا یشک فی ذلک الا منافق»(6).

و فی کتابه أیضا عن سلمان عن النبی صلّی اللّه علیه و آله:

«علی بن أبی طالب، خیر من أخلفه بعدی»(7).

و فی کتابه أیضا عن أنس بن مالک، أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال: «أخی و وزیری و خیر من أخلفه بعدی علی بن أبی طالب»(8).

1- - انظر: «شواهد التنزیل» ج 107/2 ح 789 عن ابی نعیم، و لم نعثر علیه فی «الفردوس».

2- - «شواهد التنزیل»: ج 106/2، «کفایه الطالب» ص 247 ناقلا عن الطبری؛ و راجع: «برهان»: ج 17/4 ح 7 نقلا من کلهم.

3- - «نور الثقلین»: ج 401/4 عن عده اصحابنا و مشایخنا رضی اللّه عنهم.

4- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 67/3، و فی «الفردوس»: ج 62/3 ح 4175: «علی خیر البشر، من شک فیه فقد کفر».

5- - «الامالی» للصدوق عن حذیفه ص 71 المجلس 18 ح 5.

6- - «المصدر السابق»: عن حذیفه ص 71 المجلس 18 ح 4.. و فی «المناقب» لابن شهر آشوب ج 67/3 عن حذیفه و فیها: «لا یشک فیه الا کافر».

7- - «احقاق الحق»: ج 54/4، 350 و ج 219/15-213 «کشف الغمه» ج 156/1.

8- - «المناقب» للخوارزمی ص 62.

و روی أیضا فی کتابه عن حبشی بن جناده قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «خیر من یمشی(1) علی [وجه] الارض بعدی علی ابن أبی طالب(2).

و روی الدارمی باسناده الی عایشه، و کذلک الدیلمی فی کتاب «الفردوس»، و ابن المجاهد فی کتاب الولایه، و أحمد بن حنبل فی «الفضائل»، عن الاعمش(3) عن أبی وائل، و عن عطیه العوفی عن عایشه و قیس بن حازم عن جریر بن عبد اللّه، قالوا جمیعا: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم:

«علی خیر البشر، من أبی فقد کفر [الف - 28] و من رضی فقد شکر»(4).

و فی روایه الدارمی: أن عایشه لما روت هذا الخبر، قیل لها:

فلم حاربتیه(5)!؟ قالت: «ما حاربته من ذات نفسی الا حملنی طلحه و الزبیر». و فی روایه: أمر نفذ، و قضاء غلب(6).

و أورده امامهم العلامه فخر الدین الرازی فی کتاب «نهایه العقول». و فی کتاب «الاربعین» عن ابن مسعود، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «علی خیر البشر، من أبی فقد کفر»(7).

و روی وکیع و یوسف القطان و الاعمش باسانیدهم، أنه سئل جابر و حذیفه عن علی علیه السلام، فقالا: «علی خیر البشر، لا یشک فیه5.

1- - م: مشی.

2- - «کشف الغمه»: ج 157/1.

3- - فی النسخ: و الاعمش.

4- - انظر الی «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 444/2-445 ح 967 - 962. «فرائد السمطین»: ج 154/1 ح 116، «الامالی» للصدوق ص 71 المجلس 18 ح 5. «فردوس الاخبار»: ج 89/3، ط: دار الکتب العربی و ج 62/3 ح 4175 ط: دار الکتب العلمیه و «فضائل الخمسه»: ج 100/2 ط بیروت. و فی أکثر الروایات: «فمن أبی»..

5- - الظاهر: حاربته.

6- - لم نعثر علیه فی «الدارمی»، أیضا راجع «کنز العمال»: ج 625/11 ح 33045.

7- - لم تطبع «نهایه العقول». لکن راجع: «کفایه الطالب»، ص 245.

الا کافر»(1). و روی عطا عن عایشه مثله(2). و رواه الطبری و سالم عن جابر باحدی عشره طریقه(3).

و عن جابر - رضی اللّه تعالی عنه - قال: کان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله اذا أقبل علی یقول: «جاء خیر البریه»(4).

و روی الحموئی فی کتاب «السمطین» مسندا بسنده أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال: «من لم یقل علی خیر الناس فقد کفر»(5). و فی حدیث آخر رواه فیه أیضا مسندا: و کان أصحاب محمد صلّی اللّه علیه و آله: اذا أقبل علیا قالوا: «قد جاء خیر البریه»(6).

و روی بسنده عن أبی سعید الخدری قال: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «علی خیر البریه»(7).

و روی الخطیب الخوارزمی بسند عن أمیر المؤمنین علیه السلام قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «من لم یقل علی خیر البشر فقد کفر»(8).

و عن أبی الزبیر المکی و عطیه العوفی قال کل منهما: رأیت جابر بن عبد اللّه الانصاری یتوکأ علی عصاه و هو یدور فی سکک المدینه و مجالسهم و یقول: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم:

«علی خیر البشر، من أبی فقد [ب - 28] کفر، و من رضی فقد شکر».

ثم یقول: «معاشر الانصار! أدبوا أولادکم علی حب علی بن أبی5.

1- - جاء قریب مضمونه بهذه الاسناد فی «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» ج 446/2، ح 966-968.

2- - راجع: «کفایه الطالب»، ص 246 و «المناقب» لابن شهر آشوب، ج 67/3.

3- - راجع: «المناقب» لابن شهر ج 67/3 و «کفایه الطالب» ص 247.

4- - «المناقب» للخوارزمی، ص 62 و «کفایه الطالب»، ص 245.

5- - «فرائد السمطین»: ج 154/1 ح 116.

6- - المصدر: ج 155/1 ح 117 «شواهد التنزیل» ج 364/2 ح 1143 و «المناقب» للخوارزمی، ص 62.

7- - «فرائد السمطین»: ج 155/1 ح 117.

8- - لم نعثر علیه فی المناقب، لکن انظر: «کفایه الطالب» ص 245.

طالب، فمن أبی فلینظر فی شأن أمه»(1).

و هذا قد رواه من أصحابنا الشیخ الصدوق، عروه الاسلام، أبو جعفر، محمد بن علی بن بابویه فی أمالیه، عن أبی الزبیر المکی، أیضا قال: رأیت جابرا متوکأ علی عصاه، و هو یدور فی سکک الانصار و مجالسهم، و هو یقول: عن النبی صلّی اللّه علیه و آله:

«علی خیر البشر، فمن أبی فقد کفر. یا معشر الانصار! أدبوا أولادکم علی حب علی بن أبی طالب، فمن أبی فانظروا فی شأن أمه»(2).

تتمه فی قتل شر الخلق علی ید سید الخلق

و منها، ما رووه بأجمعهم أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال فی المخدج ذی الثدیه: «یقتله خیر الخلق و الخلیقه»(3). و فی روایه:

«یقتله خیر هذه الامه»(4).

و فی طائفه جمه من روایاتهم فی ذلک، عن عایشه أنها قالت:

سمعت النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یقول: «هم - أی المخدج و أصحابه - شر الخلق و الخلیقه، یقتلهم خیر الخلق و الخلیقه، و أقربهم الی اللّه وسیله»(5).

و فی بعض الروایات فیهم عنها، عنه صلّی اللّه علیه و آله: «شر الخلق و الخلیقه یقتلهم سید الخلق و الخلیقه»(6).

و فی ما رواه فیهم مسلما هم فی بخاریهما: «یمرقون(7) من

1- - جاء قریب مضمونه فی «فرائد السمطین»: ج 154/1 ح 116.

2- - «الامالی» للصدوق ص 72، المجلس 18، ح 6.

3- - «نزل الابرار» ص 58، و مصادر ذیلها.

4- - جاء ما یقرب منه فی: «المناقب» لابن المغازلی ص 56 ح 79.

5- - «کشف الغمه»: ج 159/1 و فیه: «أقربهم عند اللّه وسیله».

6- - لم نعثر علی صریح ألفاظها، و جاء ما یقرب منها فی الروایات السابقه کما لا یخفی علی مدقق غیر عنید.

7- - مرق: مروقا السهم من الرمیه: نفذ فیها و خرج منها.

الاسلام كما يمرق السهم من الرميه – الى قوله صلّى اللّه عليه و آله – يخرجون على خير فرقه من الناس»(1).

و فى كثير من الروايات العاميه و الخاصيه أنه صلّى اللّه عليه و آله قال لعلى عليه السلام: «و انک أنت قاتله»(2).

ثم قد اتفقت الاـمه أن أمير المؤمنين عليه السلام قد قتله يوم نهروان، و أخبر الناس بذلک، و قد كان عليه السلام يخبر به من قبل، ثم استخرجه [الف – 29] من تحت القتلى، فوجدوه على ما كان يذكر من وصفه، فكبر اللّه و قال: صدق اللّه و بلغ رسوله.(3).

اناره بأن عليا (ع) نفس الرسول (ص)

و منها، ما رواه صاحب كتاب «الفردوس»، و كذلک السمعانى و الخطيب الخوارزمى مسندا عن البراء بن عازب، و عن عبد اللّه بن عباس، و اللفظ لابن عباس، و كذلک رواه الفقيه ابن المغازلى بسنده عن ابن عباس، قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم:

«على منى مثل رأسى من بدنى»(4) و هو مروى فى كتاب الفقيه

1- – «الصحيح» لمسلم ج 746/2 ح 154 كتاب الزكوه، «الصحيح» للبخارى ج 5 / 47 ح 137، باب علامات النبوه من كتاب المناقب، و أيضا «الخصائص» للنسائى ص 135 و مصادر ذيلها، «نزل الابرار» ص 57 و «احقاق الحق»: ج 126/18 و ج 475/8.

2- – انظر: المصادر السابقه.

3- – راجع: «المناقب» لابن المغازلى ص 414 ح 460.

4- – الفردوس ج 62/3 ح 4174 ط: دار الكتب العلميه و ج 89/3 ح 3993 ط: دار الكتب العربى، «المناقب للخوارزمى» ص 87 و «المناقب» لابن المغازلى ص 92 ح 135. و فى بعض الروايات «كرأسى»، «المناقب» للخوارزمى ص 92 و أيضا راجع: «الرياض النضره» ج 162/2، و «الجامع الصغير» ج 240/2، «ترجمه الامام على بن أبى طالب» ج 375/2 ح 877، «ينابيع الموده» ص 185، «منتخب كنز العمال» ج 30/5، «ذخائر العقبى» ص 63.

الشافعی من عده طرق بأسانیدها(1).

و أیضا عن عبد اللّه بن عباس، قال: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلم لعلی علیه السلام: «أنت منی کروحی من جسدی، و أنت منی کالضوء من الضوء، و أنت منی کزری(2) من قمیصی»(3).

و منها، ما رواه مصبوغ الیدین بالبراعه فی العلوم اللسانیه فی «الکشاف»، اذ یفسر قوله عز سلطانه:«یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِنْ جاءَکُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا» (4). أن رسول اللّه(5) صلّی اللّه علیه و آله بعث الولید بن عقبه(6). [أخا عثمان لامه، و هو] الذی ولاه عثمان الکوفه بعد سعد بن أبی وقاص، فصلی بالناس و هو سکران، صلوه الفجر أربعا؛ ثم قال: هل(7) أزیدکم [فعز له عثمان عنهم] مصدقا(8) الی بنی المصطلق، و کانت بینه و بینهم احنه فلما شارف دیارهم رکبوا مستقبلین له، فحسبهم مقاتلیه فرجع و قال لرسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: قد ارتدوا، و منعوا الزکاه [فغضب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، و هم أن یغزوهم فبلغ القوم] فوردوا و قالوا نعوذ باللّه من غضبه و غضب رسوله. فأتهمهم.

فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم [ب - 29]: «لتنتهن أو لابعثن الیکم رجلا، هو عندی کنفسی، یقاتل مقاتلیکم و یسبیه.

1- - لم تطبع «المناقب» للشافعی: راجع ذیل «المناقب» لابن المغازلی ص 93.

2- - الزر: زر القمیص: شد أزراره و أدخلها فی العری، و یقال بالفارسیه «تکمه».

3- -؟؟؟

4- - الحجرات، 6.

5- - فی المصدر: بعث رسول اللّه (ص) الولید بن عقبه.

6- - و هو ابن أبی معیط، و ضبط بعضهم بالتاء المثناه من فوق مکان قاف، و الولید، أخو عثمان لامه منه ره. عقبه بفتح العین و القاف، و ضبط بعضهم بالعین المهمله المضمومه، و التاء الساکنه المثناه من فوق. منه ره.

7- - م: هلا.

8- - أی بعث مصدقا آخذا للصدقه. سمع منه ره.

ذراریکم ثم ضرب بیده علی کتف علی علیه السلام»(1).

و فیما رواه عامر بن واثله، عن أمیر المؤمنین علیه السلام من حدیث الاحتجاج یوم الشوری: فأنشدکم باللّه هل فیکم أحد، قال [فیه] رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لبنی ولیعه: «لتنتهن أو لابعثن الیکم رجلا نفسه کنفسی، طاعته طاعتی و معصیته معصیتی(2) ، یقضیکم بالسیف غیری» قالوا: اللهم لا(3).

و فی روایه عبد الرحمان بن عوف، من طریق المحدث، الحافظ أبی بکر، أحمد بن موسی بن مردویه: لما افتتح رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله مکه، انصرف الی الطائف، فحاصرهم سبع عشره أو ثمانی عشره، فلم یفتحها، ثم أوغل غدوه أو روحه ثم نزل، فهجر(4) ، فقال «أیها الناس! انی لکم فرط، و أوصیکم بعترتی خیرا، و ان موعدکم الحوض، و الذی نفسی بیده لتقیمن الصلوه و تؤتن الزکوه، أو لابعثن الیکم رجلا منی و کنفسی، فلیضربن أعناق مقاتلیکم، و لیسبین ذراریکم».

قال عبد الرحمان بن عوف: فرأی الناس أبا بکر أو عمر، فأخذ صلّی اللّه علیه و آله بید علی علیه السلام، فقال هو هذا(5) و کذلک رواه أیضا من أصحابنا صاحب کتاب «الاربعین عن الاربعین(6) عن الاربعین»(7).0.

1- - «الکشاف» ج 359/4.

2- - فی بعض المصادر: «طاعته کطاعتی و معصیته کمعصیتی».

3- - «المناقب» لابن المغازلی ص 111، «الخصال» ج 555/2، «المناقب» للخوارزمی ص 222 و «الامالی» للطوسی ج 342/1 و ج 159-166/2.

4- - فی مصدرنا: ثم هجر.

5- - لم یطبع کتاب «مردویه» لکن انظر: «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 2 / 368 ح 874.

6- - د: «الاربعین عن الاربعین».

7- - «الاربعین عن الاربعین» ص 25 ح 6، ط: قم، أیضا انظر الی مصادر ذیلها، «المستدرک» ج 120/2، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 44/3، و قریب مضمونه فی: منتخب کنز العمال ج 38/5 و «تذکره الخواص» ص 40.

و رواه أیضا أحمد بن حنبل فی مسنده بسنده أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال لوفد ثقیف حین جاءوه: «لتسلمن، أو لابعثن الیکم رجلا منی، مثل نفسی، فلیضربن أعناقکم، و لیسبین ذراریکم و لیأخذن [الف - 30] أموالکم» قال عمر: فو اللّه ما اشتهیت الاماره الا یومئذ، فجعلت انصبت(1) صدری لرجاء أن یقول هذا، فالتفت الی علی فأخذ بیده، ثم قال: «هو هذا، هو هذا»، مرتین(2).

و فی روایه مرفوعه الی عبد اللّه بن شداد بن الهادی اللیثی، أن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال لوفد(3) الیمن: «لتقیمن الصلوه، و تؤتن(4) الزکوه، أو لابعثن علیکم رجلا کنفسی»، و أشار بیده الی علی علیه السلام(5).

و مما یلتحق بهذا ما رووه مسندا، أن النبی صلّی اللّه علیه و آله سأل عن بعض الصحابه، فذکر فیه: فقال له السائل: فعلی؟ فقال صلّی اللّه علیه و آله: «انما سألتنی عن الناس، و لم تسألنی عن نفسی»(6).

و رواه أسعد بن ابراهیم الاربیلی المکی فی «الاربعین» من طریق آخر بسنده عن شیخه الامام الحافظ أبی الخطاب، یرویه0.

1- - د: انصب.

2- - نقلت هذه الروایه فی ذیل «المناقب» للکلابی ص 428 عن «مناقب» احمد، أیضا «ذخائر العقبی» ص 64.

3- - د: لوقد.

4- - د: تؤتون.

5- - جاء قریبها من طریق ابن أبی شیبه عن عبد الرحمن بن عوف فی «کنز العمال» ج 144/15 ط حیدرآباد، راجع: «احقاق الحق» ج 16/17.

6- - أید هذه الروایه بالروایات التی دلت علی أن علیا کنفس الرسول (ص)، فلیراجع: «احقاق الحق» ج 449/6، 458 و ج 15/17-20.

باسناده الی أم المؤمنین عایشه، قالت: کنت یوما عند رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فمدح أبا بکر، و أثنی علیه، ثم مدح عمر و أثنی علیه، و أمسک. قلت له: ما أراک تمدح علیا؟ قال: «مه، یا عایشه! أرأیت من یمدح نفسه»(1).

حدیث سد الابواب الا باب علی (ع)

اشاره

و منها: ما اتفقت روات الامه علی نقله، و روایاتهم فیه ذوات شجون(2) و شواجن: أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أمر بسد الابواب، الا باب علی علیه السلام، فسدت أبوابهم کلها الا باب علی علیه السلام.

رواه الترمذی فی صحیحه مسندا عن ابن عباس و الشعبه، عن زید بن علی بن الحسین، عن أخیه المعصوم محمد بن علی - علیهما السلام - عن جابر بن عبد اللّه الانصاری - رضی اللّه تعالی عنه(3) - و رواه صاحب «المشکاه» [ب - 30] ثم قال: رواه الترمذی و قال:

«هذا حدیث غریب»(4).

و فی بعض الطرق، عن ابن عباس، أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أمر بالابواب کلها أن یسد الا باب علی علیه السلام(5).

فکذلک رواه أبو المجامع الحموئی فی «السمطین» فی بعض

1- - جاء ما یقرب منها فی «کفایه الطالب» ص 288.

2- - الشجن: بفتح الفاء و سکون العین، ج: شجون ای الطریق فی الوادی أو أعلاه. و «الشجن» بفتح الفاء و العین، ج: شجون و أشجان ای: الهم، الحزن، هوی النفس.

3- - «السنن» للترمذی ج 641/5 ح 3732.

4- - «مشکاه المصابیح»، کتاب مناقب علی، ص 556، ط حیدرآباد.

5- - «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 282/1 ح 326 و «المناقب» لابن المغازلی ص 258 ح 307.

أسانیده عن عمرو بن میمون عن ابن عباس(1) رضی اللّه عنه قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «سدوا أبواب المسجد کلها الا باب علی علیه السلام»(2).

و روی امامهم أحمد بن حنبل فی مسنده مسندا الی زید بن أرقم، قال: کان لنفر من أصحاب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أبواب شارعه فی المسجد، فقال یوما: «سدوا هذه الابواب الا باب علی.» [قال]:

فتکلم فی ذلک أناس. فقام رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، فحمد اللّه و أثنی علیه ثم قال: «أما بعد فانی أمرت بسد هذه الابواب غیر(3)

باب علی علیه السلام، فقال(4) فیه قائلکم، و اللّه ما سددت شیئا و لا فتحته، و لکن أمرت بشیء فاتبعته»(5).

تأیید المرام فی ذیل الحدیث من قول المخالف

و رواه أیضا عن عمر بن الخطاب أنه قال: «لقد أوتی علی ثلاثا لان أکون أوتیتها أحب الی أن اعطی حمر النعم؛ جوار رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی المسجد، و الرایه یوم خیبر قال: و الثالثه نسیها الراوی السهیل»(6).

و عن عبد اللّه بن عمر: لقد أوتی ابن أبی طالب ثلاث خصال لان تکون لی واحده منهن أحب الی من حمر النعم: زوجه رسول اللّه بابنته

1- - م: أیضا عن ابن عباس.

2- - المصدر السابق، «فرائد السمطین» ج 208/1 ح 164، «المناقب» للخوارزمی ص 74 و «الخصائص» للنسائی ص 75.

3- - فی المصدر: الا.

4- - فی المصدر: و قال.

5- - «المسند» لاحمد بن حنبل ج 369/4، أیضا: «المناقب» للخوارزمی ص 235، «العمده» ص 175 ح 270 و «المناقب» لابن شهر آشوب ج 190/2.

6- - «فرائد السمطین» ج 345/1 ح 268 عن عمر بن الخطاب و «المناقب» للخوارزمی ص 238.

و ولدت(1) له، و سد [الف - 31] الابواب الا بابه فی المسجد و أعطاه الرایه یوم خیبر»(2)

تفصیل الکلام حول حدیث سد الابواب

و روی الحافظ الاصفهانی مرفوعا الی ابن عباس، قال(3): حدثنی النبی صلّی اللّه علیه و آله قال: «ان علیا منی و أنا منه.» ثم قال لعلی:

«أنت وارثی.» و قال: «أن موسی سأل اللّه تعالی أن یطهر مسجدا لا یسکنه الا موسی و هارون و أبناء هارون، و أنی سألت اللّه أن(4)

یطهر مسجدا لک و لذریتک من بعدک».

ثم أرسل الی أبی بکر أن سد بابک: فاسترجع و قال: فعل هذا بغیری، فقیل: لا، قال: سمعا و طاعه فسد بابه، ثم أرسل الی عمر، فقال: سد بابک، فاسترجع و قال: فعل هذا بغیری، فقیل بأبی بکر، فقال لی بأبی بکر أسوه حسنه، فسد بابه، ثم ذکر رجلا آخر سد النبی صلّی اللّه علیه و آله بابه و ذکر کلاما.

ثم قال: فصعد النبی صلّی اللّه علیه و آله المنبر، فقال: «ما أنا سددت أبوابکم و لا أنا فتحت باب علی، و لکن اللّه سد أبوابکم و فتح باب علی»(5).

و الفقیه الشافعی روی ذلک من طرق ثمانیه آخر(6) ؛ فرواه بسنده عن حذیفه بن أسید الغفاری حدیثا طویلا فیه بعد تسمیه من سدت أبوابهم هذه العباره بالفاظها: «و علی علیه السلام علی ذلک یتردد

1- - م: ولد.

2- - «المسند» لاحمد بن حنبل ج 26/2.

3- - د: قال قال.

4- - م: أنه.

5- - «حلیه الاولیاء» ج 294/6.

6- - «المناقب» لابن المغازلی ص 253.

و لا یدری أهو ممن یقیم(1) أو ممن(2) یخرج؟! و کان النبی صلّی اللّه علیه و آله قد بناله بیتا فی المسجد بین أبیاته. فقال له النبی صلّی اللّه علیه و آله: أسکن طاهرا مطهرا(3)!

فبلغ حمزه، فأتی النبی صلّی اللّه علیه و آله، فقال: یا رسول اللّه تخرجنا(4) و تسکن غلمان بنی عبد المطلب؟

فقال له: [نبی اللّه]: لو کان الامر الی(5) ما جعلت من دونکم أحد(6)، و اللّه [ب - 31] ما اعطاه ایاه الا اللّه، و انک لعلی خیر من اللّه و رسوله، أبشر. فبشره النبی صلّی اللّه علیه و آله، فقتل یوم احد(7) شهیدا.

و نفس ذلک رجال علی علی علیه الصلاه و السلام، فوجدوا فی أنفسهم و تبین(8) فضله علیهم و علی غیرهم من أصحاب النبی صلّی اللّه علیه و آله فبلغ ذلک النبی صلّی اللّه علیه و آله، فقام خطیبا و قال(9):

«ان رجالا یجدون فی أنفسهم فی أنی اسکنت علیا فی المسجد(10)، و اللّه ما أخرجتهم و لا أسکنته، ان اللّه سبحانه و تعالی(11) أوحی الی موسی و أخیه: (أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِکُما بِمِصْرَ بُیُوتاً، وَ اجْعَلُوا بُیُوتَکُمْ قِبْلَهً وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ.(12))»7.

1- - م: یقم.

2- - فی المصدر: فیمن.

3- - م: و مطهرا.

4- - فی المصدر: «فبلغ حمزه قول النبی (ص) لعلی، فقال یا محمد تخرجنا».

5- - فی المصدر: لی.

6- - «من» ساقطه من «د».

7- - فی النسخ: فقتل باحد.

8- - فی النسخ: بین.

9- - فی المصدر: فقال.

10- - فی النسخ: «فی ان اسکن اللّه علیا فی المسجد»، و لکن الصحیح ما هو یوجد فی المصدر کما نقلنا عنه فی المتن.

11- - فی المصدر: عز و جل.

12- - یونس، 87.

و أمر موسی أن لا یسکن مسجده، و لا ینکح فیه، و لا یدخله الا هارون و ذریته. [و] ان علیا منی بمنزله هارون من موسی، و هو أخی دون أهلی، لا یحل مسجدی لاحد أن ینکح فیه النساء الا علی و ذریته [فمن ساءه فهنا، و أومأ بیده نحو الشام](1).

و رواه بمثله عن عدی بن ثابت، یرفعه الیه(2) ؛ و عن البراء بن عازب أیضا یرفعه الیه(3) ، و عن سعد بن أبی وقاص ایضا یرفعه الیه(4).

و عن سعد من طریق آخر یرفعه الیه أیضا: «ان النبی صلّی اللّه علیه و آله أمر بسد الابواب فسدت، و ترک باب علی علیه السلام، فأتاه(5)

العباس، فقال: یا رسول اللّه سددت أبوابنا و ترکت باب علی؟ فقال:

ما أنا فتحته و ما(6) أنا سددتها»(7). و رواه أیضا عن ابن عباس من طریقین یرفعهما الیه(8).

و رواه أیضا یرفعه الی نافع مولی ابن عمر، قال: قلت لابن عمر: من خیر الناس بعد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله؟ قال: ما أنت و ذاک [الف - 32] لا أم لک، ثم قال: أستغفر اللّه خیرهم بعده من کان یحل له ما کان یحل له، و یحرم علیه ما [کان] یحرم علیه، قلت: من(9)

هو؟ قال: علی؛ سد أبواب المسجد و ترک باب علی؛ و قال له: «لکن.

1- - «المناقب» لابن المغازلی ص 255-253، و انظر الی مصادر ذیلها. و أیضا «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 271/1 ح 335 و مصادر ذیلها.

2- - «المناقب» لابن المغازلی ص 252 ح 301.

3- - المصدر: ص 257 ح 305، و «العمده» ص 179 ح 277، «ترجمه الامام علی ابن أبی طالب» ج 255/1 ح 324.

4- - المصدر: ص 255 ح 304 و «العمده» ص 179 ح 276.

5- - فی النسخ: فأتی.

6- - فی المصدر: لا أنا سددتها.

7- - «المناقب» لابن المغازلی ص 257 ح 306 و انظر الی ذیلها و أیضا: «العمده» ص 180 ح 278.

8- - «المصدر» ص 258 ح 307-308 و علیک بارجاع مصادر ذیلها.

9- - فی النسخ: و من.

فی هذا المسجد ما کان لی، و علیک فیه ما علی(1) ، و أنت وارثی و وصیی، و تقضی دینی، و تنجز عداتی، و تقاتل علی سنتی، کذب من زعم أنه یبغضک و یحبنی»(2).

و روی ابن شیرویه فی الجزء الاول من کتاب «الفردوس» فی باب «السین»، عن ابن عباس - رضی اللّه تعالی عنه -: «سدت الابواب کلها الا باب علی علیه السلام»(3).

و روی أبو المظفر السمعانی فی کتاب «مناقب الصحابه» بالاسناد عن أبی صالح عمر بن میمون، عن ابن عباس - رضی اللّه تعالی عنه -: «ان النبی صلّی اللّه علیه و آله أمر بالابواب کلها أن تسد الا باب علی علیه السلام»(4).

و روی محمد بن اسحاق فی الجزء الثانی من کتاب «المغازی»، باسناده عن سعد بن أبی وقاص، قال:

«أمر رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله بالابواب أن تسد من قبل المسجد الا باب علی ترکه، و کانت أبواب الناس شارعه فی المسجد»(5).

و باسناده عن عامر الشعبی قال: جاء العباس الی رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله فقال: یا رسول اللّه ما بال باب رجل فتح فی المسجد، و سددت أبواب رجال؟ فقال صلّی اللّه علیه و آله: و اللّه یا عماه! ما سددت عن أمری، و لا فتحت عن أمری. قال: فسمعت عامرا یقول:2.

1- - م: «علیک فیه ما علی یا علی، و أنت وارثی...»، د: «فیه ما کان لی و علیک یا علی و انت».

2- - «المناقب» لابن المغازلی ص 261 ح 309.

3- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 190/2 ناقلا عن «الفردوس».

4- - المصدر السابق: ج 190/2 ناقلا عن السمعانی.

5- - جاء ما یقرب منه فی «المصدر السابق» ج 190/2.

«سدت الابواب کلها الا باب علی علیه السلام»(1).

و روی الحافظ أبو نعیم ذلک من طریقین، عن أبی صالح، عن عمرو بن میمون، عن ابن عباس(2) و رواه أبو یعلی فی مسنده، و أحمد فی [ب - 32] «الفضائل»، و الخطیب الخوارزمی و کذلک صاحب «الابانه»(3).

و فی روایاتهم: «فخرج العباس یبکی، و قال: یا رسول اللّه! أخرجت عمک و أسکنت ابن عمک؟ فقال صلّی اللّه علیه و آله: «ما أخرجتک و لا أسکنته، و لکن اللّه أسکنه.» و جاء حمزه یبکی و یجر عباءه الاحمر، فقال له کما قال العباس.

و قال عمر: دع لی خوخه(4) اطلع منها الی المسجد. فقال صلّی اللّه علیه و آله: «و لا قدر أصبعه.» فقال أبو بکر: دع لی کوه أنظر الیها.

فقال: «و لا رأس ابره.» فسأل(5) عثمان مثل ذلک، فأبی(6).

و فی روایه بریده الاسلمی قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «یا أیها الناس! ما أنا سددتها و ما أنا فتحتها، بل اللّه عز و جل سدها.» ثم قرأ: (وَ النَّجْمِ إِذا هَوی) الی قوله سبحانه (إِنْ هُوَ إِلاّ وَحْیٌ یُوحی (7))(8).ه.

1- - جاء مضمونه فی «العمده» ص 179 ح 278 بألفاظ اخر.

2- - «حلیه الاولیاء» ج 153/4 عن أبو بلج عن عمرو بن میمون.

3- - «المسند» لابی یعلی ج 61/2 ح 15، «الفضائل» لاحمد ص 73 ح 109، «المناقب» للخوارزمی ص 235، و نقل عنهم طرا و عن «الابانه» ابن شهر آشوب فی «المناقب» ج 190/2.

4- - الخوخه: واحده الخوخ، کوه تؤدی الضوء الی البیت، الباب الصغیر فی الباب الکبیر. أیضا ثمره شجره الخوخ.

5- - م: قال.

6- - راجع المصادر السابقه.

7- - النجم، 4-1.

8- - انظر «المناقب» لابن شهر آشوب ناقلا عن خصائص العلویه عن بریده ج 2 / 190 و «فرائد السمطین» ج 205/1 ح 160 أیضا عن بریده.

و فی روایه ابراهیم أبی رافع، انه صلّی اللّه علیه و آله صعد المنبر و قال:

«ان رجالا- یجدون فی أنفسهم أن سکن علی فی المسجد و خرجوا، و اللّه ما فعلت ذلک الا- من أمر ربی، ان اللّه تعالی أوحی الی موسی(1):

(أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِکُما بِمِصْرَ بُیُوتاً(2)...)» - الآیه - ثم أمر موسی أن یسکن مسجده، فلا یدخله جنب غیره و غیر أخیه هارون و ذریته.

و اعلموا رحمکم اللّه! أن علیا منی بمنزله هارون من موسی، الا أنه لا نبی بعدی، و لو کان لکان علیا»(3).

و روی الزمخشری الذی صبغت یداه بالبراعه فی «الکشاف» و فی «الفائق»(4) أنه قال سعد: لما نودی لیخرج من فی المسجد الا آل الرسول و آل علی، خرجنا نجر قلاعنا»، و هو جمع قلع، و هو الکنف(5).

و روی عظیم شراحهم للاحادیث [الف - 33] ابن الاثیر فی نهایته فقال: «و منه(6) حدیث سعد، قال: لما نودی لیخرج من فی المسجد الا- آل رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم و آل علی، خرجنا من المسجد نجر قلاعنا.» أی کنفنا و أمتعتنا، واحدها قلع بالفتح،ی.

1- - م: موسی و أخیه.

2- یونس، 87.

3- - جاء قریب مضمونه عن أبی رافع فی «المناقب» لابن شهر آشوب ج 194/2، و أیضا «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 296/1 ح 335، «حلیه الاولیاء» ج 4 / 153، «المناقب» لابن المغازلی ص 253 ح 303 و «المناقب» للخوارزمی ص 235.

4- - «الفائق» ج 222/3 باب القاف، ط بیروت. و نقل عنه ابن شهر آشوب فی «المناقب» ج 191/2.

5- - م: الکیف.

6- - فی المصدر: و فی.

و هو الكنف(1) يكون فيه زاد الراعى و متاعه»(2).

و قال الشيخ ابن طلحه فى كتابه عن ابن عباس - رضى اللّه عنه -: أن النبى صلّى اللّه عليه و آله أمر بسد الابواب كلها الا باب على عليه السلام»(3).

و المحدث البارع، الناقد، أبو المجامع ابن المؤيد الحموئى روى ذلک فى «السمطين» من طرق أربعه بأسانيد معتبره عنهم جدا عن بريده الاسلمى، و عن عبد اللّه بن عباس - رضى اللّه تعالى عنه - من طريقين. و قال فى روايته من مسند بريده: «أخبرنى المشايخ، الامام العلامه تاج الدين، أبو المفاخر محمد بن أبى القاسم محمود السديدى الزوزنى كتابه من واشير(4) كرمان، و قاضى القضاه خطيب المسلمين شمس الدين أبو محمد عبد الرحمان بن محمد بن أحمد ابن محمد بن قدامه المقدسى كتابه الى من دمشق - فى سنه أربع و سبعين و ست مائه - و تاج الدين على بن أنجب(5) بن عبد اللّه الخازن مشافهه ببغداد، بروايتهم من الامام مجد الدين أبى سعيد عبد اللّه ابن عمر بن أحمد بن منصور الصفارى النيسابورى اجازه. قال:

أخبرنا أبو على الحسن بن أحمد الحداد اجازه، قال: أخبرنا الحافظ أحمد بن عبد اللّه بن أحمد(6) أبو نعيم بسنده معنعنا(7) «عن أبى داود، عن بريده الاسلمى، قال:».

1- - م: الكيف.

2- - «النهايه» ج 102/4.

3- - «مطالب السؤول»، الفصل الخامس، ص 17، الطبع الحجرى.

4- - فى المصدر: الزوزنى من واشر كرمان.

5- - د: الخب.

6- - د: احمد بن.

7- - «بسنده معنعنا» كلام المؤلف بتلخيص المقام عن ذكر أسانيد «فرائد السمطين».

أمر رسول اللّه [ب - 33] صلّى اللّه عليه و آله بسد الابواب، و شق ذلک على الاصحاب، فلما بلغ ذلک رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله دعا الصلاه جامعه حتى اذا اجتمعوا صعد المنبر - فلم يسمع لرسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله تحميدا أو تعظيما فى خطبه مثل يومئذ، فقال(1): «يا أيها الناس! ما أنا سددتها و لا أنا فتحتها، بل اللّه عز و جل سدها» ثم قرأ:

«وَ النَّجْمِ إِذا هَوى، ما ضَلَّ صاحِبُكُمْ وَ ما غَوى، وَ ما يَنْطِقُ عَنِ الْهَوى إِنْ هُوَ إِلاّ وَحْىٌ يُوحى» (2) .

فقال رجل: دع لى كوه تكون فى المسجد، فأبى(3) ، و ترک باب على عليه السلام مفتوحا، و كان(4) يدخل و يخرج منه و هو جنب.»(5)

محتاج الى الغسل.

ثم قال: قال الحافظ أبو نعيم: أخبرنا عمر بن أحمد، قال: حدثنا عبد اللّه بن أبى داود قال: حدثنا يحيى بن حاتم(6) العسكرى، قال:

حدثنا بشر بن مهران، قال: حدثنا شريک، عن عثمان بن المغيره، عن زيد بن وهب، عن عبد اللّه بن مسعود قال(7): «انتهى الينا رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله ذات ليله و نحن فى المسجد جماعه من الصحابه، [و فينا أبو بكر و عمر و عثمان و حمزه و طلحه و الزبير و جماعه من الصحابه] بعد ما صلينا(8) العشاء، فقال: ما هذه الجماعه؟ قالوا: يا رسول اللّه: قعدنا نتحدث، منا من يريد الصلاه و منا من ينام، فقال:ت.

1- - فى النسخ: ثم قال.

2- - النجم، 4-1.

3- - م: فأبى النبى (ص).

4- - فى المصدر: فكان.

5- - «فرائد السمطين» ج 205/1 ح 160.

6- - فى النسخ: خادم.

7- - د: و قال.

8- - فى النسخ: صليت.

«ان مسجدی لا ینام فیه، انصرفوا الی منازلکم، و من أراد الصلاه فلیصل فی منزله راشدا و من لم یستطع فلینم، فان صلاه السر تضعف علی صلاه العلانیه».

قال [ابن مسعود]: فقمنا، فتفرقنا و فینا علی بن أبی طالب علیه السلام، فقام معنا، قال: فأخذ بید علی علیه السلام و قال: «أما أنت فانه یحل لک فی مسجدی ما یحل [الف - 34] لی، و یحرم علیک ما یحرم علی.» فقال له حمزه بن عبد المطلب: یا رسول اللّه! أنا عمک، و أنا أقرب الیک من علی! قال: «صدقت یا عم، انه و اللّه ما هو عنی انما هو عن اللّه عز و جل»(1).

و هذا الحدیث الاخیر أیضا مثبت فی کتب الحدیث بروایه کثیر من المحدثین بأسانیدهم، عن عبد اللّه بن مسعود و عن غیره من الصحابه. ثم صاحب «السمطین» قال: «حدیث سد الابواب فی مسانید(2) نحو من ثلاثین رجلا- من الصحابه، أغربها حدیث عبد اللّه ابن عباس»(3).

و ان أصحابنا الامامیین رضوان اللّه تعالی علیهم أیضا(4) قد رووا ذلک مسندا بأسانیدهم، فی مسانیدهم الی نحو ثلاثین رجلا من الصحابه(5).

ثم یلتحق بهذا الباب ما رواه الفراء البغوی، محی سنتهم فی مصابیحه عن أبی سعید الخدری، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لعلی صلوات اللّه علیه: «یا علی! لا یحل لاحد یجنب فی هذا المسجد غیری و غیرک». ثم قال البغوی: «قال ضرار بن صرد: معناه:ه.

1- - «فرائد السمطین»: ج 1/206-205 ح 160-161.

2- - فی المصدر: «سد الابواب رواه نحو».

3- - المصدر: ج 1/208 ح 163.

4- - «أیضا قد» ساقطه من «م».

5- - نقل هذا البیان ابن شهر آشوب فی «المناقب» ج 2/189، و فضل القول بذکر بعض طرقه.

لا یحل لاحد یستطرقه جنبا غیری و غیرک»(1).

و قد رواه الترمذی فی جامعه و صحیحه و أبو یعلی فی مسنده، رویا عن أبی سعید الخدری قال: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله:

«یا علی! لا یحل أن یجنب فی هذا المسجد غیری و غیرک»(2) و کذلک رواه الشیخ کمال الدین محمد بن طلحه الشافعی فی «مطالب السؤول» ثم قال: و المراد استطراقه جنبا. و فی روایه: «لا یحل لاحد من هذه الامه غیری و غیرک»(3).

و روی صاحب کتاب «المشکاه» و أورد فیه بهذه العباره: و عن أبی سعید [ب - 34] - رضی اللّه تعالی عنه - قال رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله لعلی: «یا علی! لا یحل لاحد أن(4) یجنب فی هذا المسجد غیری و غیرک.»

قال علی بن المنذر قلت(5) لضرار بن صرد: ما معنی هذا الحدیث؟ قال: لا یحل لاحد یستطرقه جنبا غیری و غیرک.»(6) و رواه الترمذی و قال: «هذا حدیث حسن غریب»(7).

و روی أبو صالح فی «الاربعین» و أبو العلا الهمدانی فی کتابه بأسنادهما الی أم سلمه - رضی اللّه تعالی عنها - عن النبی صلّی اللّه علیه و آله أنه صلّی اللّه علیه و آله قال بأعلی صوته: «ألا! ان هذا المسجد لا یحل لجنب الا للنبی و علی و فاطمه بنت محمد»(8).».

1- - «مصابیح السنه» ج 175/4 ح 4774.

2- - «السنن» للترمذی ج 640/5 ح 3727 کتاب المناقب و «المسند» لابی یعلی ج 311/2 ح 1042.

3- - «مطالب السؤول»، الفصل الخامس، ص 17، الطبع الحجری.

4- - «لاحد أن» ساقطه من «د».

5- - «قلت» ساقطه من «م».

6- - «مشکاه المصابیح»، باب مناقب علی (ع) ص 564.

7- - «السنن» للترمذی ج 640/5 ح 3727.

8- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 194/2 ناقلا عنهما. و فی مصدرنا: «ألا... الا للنبی و ازواجه و فاطمه بنت محمد و علی».

و أشیاخنا الافخمون، و أصحابنا الاقدمون قد رووا ذلک فی مسانیدهم. فقد روی الشیخ الصدوق، عروه الاسلام، أبو جعفر ابن بابویه، فی کتاب «عیون أخبار الرضا» فی باب «ما جاء عن الرضا علیه السلام من الاخبار المجموعه» بسنده عن مولانا ابی الحسن علی بن موسی الرضا باسناده عن أبیه، عن آبائه الطاهرین، عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، قال: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «لا یحل لاحد أن یجنب فی هذا المسجد الا أنا و علی و فاطمه و الحسن و الحسین، و من کان من أهلی، فانهم منی»(1).

قال أبو حاتم: لو قرأت(2) هذا الاسناد علی مجنون، لبراء.

قوله (ص): علی منی و أنا من علی

اشاره

و منها: ما رواه الترمذی فی صحیحه، و أبو داود فی سننه و صحیحه، و البغوی محی السنه فی مصابیحه، عن حبشی بن جناده، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله [الف - 35] و سلم: «علی منی و أنا من علی، و لا یؤدی عنی الا أنا أو علی». و رواه الجامع بین الصحاح الستّه عن عده طرق(3).

و فی «الجمع بین الصحیحین»(4) ل «أبی عبد اللّه الحمیدی»:

«لا یؤدی عنی الا أنا أو رجل منی» قال: و عنی به علیا.

و الفقیه الواسطی الشافعی روی عن حبش بن جناده(5) بأسانیده من طرق ثلاثه. «علی منی، و أنا منه. و لا یؤدی عنی الا أنا أو علی»(6).

1- - «عیون اخبار الرضا»: ج 60/2 ح 236.

2- - د: قرأ.

3- - «السنن» للترمذی ج 636/5 ح 3719 کتاب مناقب علی (ع). «المسند» لاحمد ج 164/4، «المصابیح السنه»: ج 172/4 ح 4768 کتاب مناقب علی (ع)، «السنن» لابن ماجه ج 42/1، نزل الابرار و مصادر ذیلها، ص 38، «المسند» لابی داود ص 111، الرقم 829 و «احقاق الحق» ج 589/6.

4- - لم یطبع.

5- - د: حباده.

6- - «المناقب» لابن المغازلی ص 221 ح 267، العمده ص 199 ح 299 و «کفایه الطالب» ص 276.

و رووا(1) جمیعا من طرائق شتی أنه صـلّی اللّه علیه و آله قال: «ما تریدون من علی؟ ما تریدون من علی؟ ان علیا منی، و أنا منه، و هو ولی کل مؤمن بعدی»(2).

و روی أبو سـعید الواعظ فی کتاب «شـرف النبی» باسناده أن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال: «یا علی! لو لا انی أخاف أن یقال فیک ما قالت النصاری فی المسـیح بن مریم لقلت الیوم فیک مقاله لا تمر بملاء من المسـلمین، الا أخذوا تراب نعلیک، و فضل وضوئک یستشفون به، و لکن حسبک أن تکون منی و أنا منک، ترثنی و أرثک»(3).

تفریع فی ارسال أبی بکر بابلاغ آیات سوره البراءه و نزول جبرئیل علیه (ص)

و قد اجتمعت قاطبه المفسـرین و المحدثین من کافه الامه أنه لما نزلت عشر آیات أو أربعون آیه من سوره براءه، دعی النبی صلّی اللّه علیه و آله أبا بکر، فبعثه بها لیقرأها علی أهل مکه، فهبط جبرئیل علیه السـلام و قال: «یا رسول اللّه ان اللّه تعالی یقرءک السـلام، و یقول: لا یؤدی عنک الا أنت أو رجل منک.». فاستدعی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله علیا علیه السلام، و قال له: ارکب ناقتی العضباء(4) ،

1- - م: روی.

2- - «کنز العمـال»: ج 599/11 ح 32883، «العمده» ص 203 ح 310، «ترجمه الامـام علی بن أبی طـالب» ج 412/1 ح 487 و «تذکره الخواص» ص 36.

3- - «شرف النبی» باب 19 ص 293 مع اضافـات و اختلاف فی اللفظ، و جاء مضـمونه فی «کفایه الطالب» ص 264، «المناقب» لابن المغازلی ص 237، «المناقب» للخوارزمی ص 75، «فرائد السمطین» ج 172/1 ح 132، «ذخائر العقبی» ص 92 و «شواهد التنزیل» ج 260/2 ح 860.

4- - قوله: ناقتی الغضباء. قال فی النهایه [ج 251/3] کان اسم ناقه رسول اللّه (ص) «الغضـباء» هو علم لها، و قیل فی قولهم ناقه الغضباء أی مشقوقه الاذن، و الاول اکثر، و قال الزمخشری هو منقول من قولهم ناقه العضباء و هی القصیره الید. منه ره.

و الحق أبا بكر، و خذ براءه من أبی بكر! و أمض بها الی أهل مكه؛ فانبذ(1) بها عهد المشركين اليهم، و خير أبا بكر بين أن يسير مع ركابک، أو يرجع الی.

فركب أمير المؤمنين [ب - 35] عليه السلام الناقه العضباء و سار، فلما دنی سمع أبو بكر رغاء(2) ناقه رسول اللّه، فوقف، فلحقه أمير المؤمنين و أخذ منه السوره، و خير بين السير و العود.

فرجع اليه صلّی اللّه عليه و آله، فجزع و قال: يا رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله أهلتنی(3) لامر طالت الی فيه الاعناق، فلما توجهت له رديتنی عنه؛ مالی انزل فی شیء؟ أو قال: أنزل فی القرآن؟.

فقال النبی صلّی اللّه عليه و آله: «لا و لكن الامين هبط الی عن اللّه تعالی بأنه لا يؤدی عنک الا أنت أو رجل منک. و علی منی و لا يؤدی عنی الا علی»(4).

روی ذلک البخاری فی الجزء الاول من صحيحه مسندا الی أبی هريره، و فی منتصف الجزء الخامس من صحيحه أيضا مسندا الی أبی هريره، و مرفوعا اليه أيضا(5). و رواه الترمذی فی صحيحه(6)

بسنده عن أنس بن مالک، و باسناده الی عبد اللّه بن عباس أيضا.

و رواه أبو داود فی صحيحه(7) - و هو السنن - مسندا الی ابن عباس.ه.

1- - فی المصدر: و انبذ.

2- - رغاء: رغو، رغا البعير أو النعام أو الضبع، أی: صوت و ضج.

3- - أهل للامر: صيره أهلا له، رآه أهلا له.

4- - جاءت هذه الروايه بالفاظ متلونه و اسانيد مختلفه فی اكثر مسانيد العامه و الخاصه، فليراجع: «الارشاد» للمفيد ص 37 مع اختلاف يسير و اضافات قليله، تاريخ ابن كثير ج 38/5 و ج 358/7 و تفسيره ج 333/2، و تفسير الطبری ج 10 / 46. و لتفصيل المصادر راجع: «الغدير» ج 350/6-338 و «احقاق الحق» ج 3 / 438-247.

5- - «الصحيح» للبخاری، ج 671/2 ح 1514 كتاب الحج، ج 228/5 ح 808 كتاب المغازی و ج 404/6 ح 1080 تفسير سوره البراءه.

6- - «السنن» للترمذی ج 275/5 ح 3091 كتاب تفسير القرآن.

7- - «السنن» لابی داود ج 306/1، كتاب مناسک يوم الحج، عن ابی هريره.

و رواه امام الحرمین رزین العبدری فی «الجمع بین الصحاح السته»(1)

فی تفسیر سوره «براءه».

و رواه الثعلبی، و الواحدی و مجاهد، و السدی، و الشعبی، و الواقدی، و القشیری، و السمعانی، و البلاذری، و الطبری، و ابن بطه، و محمد بن اسحق، و أبو یعلی الموصلی، و الاعمش، و سماک بن حرث فی تفاسیرهم و کتبهم بأسانیدهم الی عروه بن الزبیر، و أبی هریره، و أنس، و أبی رافع، و زید بن نفیع، و عبد اللّه بن عباس، و عبد اللّه بن عمر، و عبد الرحمان بن عوف(2).

و رواه امامهم أحمد بن حنبل فی مسنده(3) مرفوعا الی علی بن أبی طالب علیه(4) السلام. و رواه امامهم الشافعی(5) [الف - 36] عن محمد بن هریره، عن أبیه. و نقله کمال الدین بن طلحه فی کتابه(6) ، عن ابن عباس.

و روی شیخهم الامام المحدث، سعید الدین، محمد بن مسعود ابن محمد الکازرونی بسنده فی کتابه «المنتقی»، و فی کتابه «تاریخ(7)

النبی» صلّی اللّه علیه و آله، و ما کان من أحواله صلّی اللّه علیه و آله من الولاده الی الارتحال الی اللّه تعالی، قال فی الباب التاسع منه:

أخبرنا شیخنا صدر الدین، أبو المجامع ابراهیم بن المؤید بن محمد الحموئی أخبرنا شیخنا السند محب الدین أبو العباس، أحمد ابن عبد اللّه الطبری معنعنا عن أبی سعید الخدری رضی اللّه تعالی عنه، قال:خ.

1- - لم یطبع.

2- - راجع «المناقب» لابن شهر آشوب ج 126/2 ناقلا عنهم.

3- - «المسند» لاحمد ج 283/3، 212، و ج 165/4-164.

4- - م: علیهما.

5- - لم یطبع کتاب «المناقب».

6- - «مطالب السؤول» باب مناقب آل الرسول، ص 17، الطبع الحجری.

7- - م: التاریخ.

«بعث رسول اللّه(1) صـلّی اللّه علیه و آله أبا بکر بسوره «براءه» و أربع کلمات، فلحقه علی بن أبی طالب علیهما السّلام فی الطریق، فأخذ علی علیه السـلام السوره و الکلمات و کان یبلغ، فاذا قرأ السوره، نادی: لا یدخل الجنه الا نفس مسلمه، و لا یقرب المسجد الحرام مشرک بعد عامه هذا، و لا یطوفن بالبیت عریان، و من کان بینه و بین رسول اللّه عهد فأجله الی مدته. فلما رجعا قال أبو بکر:ه.

1- - قوله: «قال: بعث رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم أبا بکر». و زاد فی الروایه أنه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم بعث أبا بکر علی الموسم، و بعثه أیضا بسوره براءه و بالکلمات، و أن علیا علیه السـلام لما أمر بالتبلیغ لحقه و أخـذ منه السوره و الکلمات، فکان یبلغها و أبو بکر علی الموسم، فلما رجعا الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال أبو بکر: یا رسول اللّه مالی هل نزل فی شـیء؟ فقال رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «لم یکن یبلغها الا أنا أو رجل منی و هو علی». و أن شیخه أبا المجامع الحموئی لم یروه فی کتاب «السـمطین» کذلک، بل روی بالاسناد [ج 61/1 ح 28] أن رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال لعلی علیه السـلام ألحقه فرد علی أبا بکر و بلغها أنت ففعل فلما قدم أبو بکر علی النبی صـلّی اللّه علیه و آله و سـلّمو اله و سلم بکی، و قـال: یـا رسول اللّه حـدث فی شـیء؟ فقال: أمرت أن لا یبلغ الا أنا أو رجل منی. و قـد أوردنا فی أصل الکتاب ما فی «السـمطین» بحـذف الاسـناد، و کان من روی هذه الزیاده انما کان رواها حیث قد عشیه العصبیه، و هیجته الحمیه، و شغفه حب المذهب لما قد صح عند أئمه الروایه من کـافه الامه، و رووه فی صـحاحهم السـته و غیرها أن رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله و سـلّمو اله و سـلم ما بعث قط بعثتین (خ: فئتین) فی أحـدهما علی، الا و قـد قال اذا التقیتم فعلی علی الکل، و اذا افترقتم فکل علی جنـده، و لم یجعل علیا فی جند قط الا و قد أمره علیهم، و سـنتلو علیک ذلک بطرقه فی أصل الشـرح ان شاء اللّه سـبحانه. ثم من المستغرب أن یروی شیخهم فی کتابه علی ما قد أخبره؛ و اللّه سـبحانه أعلم. منه ره. و أیضا فی الهامش: «و فی بعض طرق روایه أحمـد بن حنبل فی مسـنده [ج 3/1، 151] بالاسناد، ثم دعا النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم علیا علیه السلام، فقال: «أدرک أبا بکر، فحیثما لحقته فخذ الکتاب منه فاذهب به الی أهل مکه و اقرأه علیهم، قال: فلحقه بالجحفه فأخذ الکتاب منه، فرجع أبو بکر الی النبی صـلّی اللّه علیه و آله و سـلّمو اله و سلم، فقال: یا رسول اللّه أنزل فی شیء؟ قـال: لاـ و لکن جبرئیـل جـائنی فقـال: لا تؤدی الا أنت أو رجل منک.» و فی طائفه من الروایات فادرکه فی ضـجنان، و أورده أیضـا صاحب «روضه الاحباب». منه ره.

مالی! هل نزل فی شیء؟ فقال صلّی اللّه علیه و آله: لم یکن یبلغهما الا أنا أو رجل منی، و هو علی علیه السلام»(1).

و الکلمات الاربع فی سائر الروایات من طرقهم و من طرقنا علی هذه العباره: کان علی علیه السلام یقرأ السوره و ینادی أیام التشریق ذمه اللّه و رسوله بریئه من کل مشرک، فسیحوا فی الارض أربعه أشهر. و لا یحجن بعد العام مشرک، و لا یقربن المسجد الحرام، و لا یطوفن بالبیت بعد الیوم عریان، و لا یدخل [ب - 36] الجنه الا نفس مسلمه مؤمنه(2).

و روی الزمخشری بارع مفسرهم فی «الکشاف»: «أن أبا بکر لما کان فی بعض(3) الطریق هبط جبرئیل، فقال: یا محمد لا یبلغن رسالتک الا رجل منک، فأرسل علیا علیه السلام، فرجع أبو بکر الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله. فقال یا رسول اللّه أشیء نزل من السماء؟ قال: نعم»(4).

و روی عامر بن واثله، عن أمیر المؤمنین - صلوات اللّه علیه - فی حدیث الاحتجاج:

فأنشدکم(5) باللّه هل فیکم أحد أمره رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أن یأخذ براءه من أبی بکر، فقال له أبو بکر: یا رسول اللّه أنزل فی شیء؟ فقال له: انه لا یؤدی عنی الا علی؛ غیری؟ قالوا: اللهم لا(6). 1.

1- - لم نظفر برؤیه کتابی الکازرونی و أثرها، و لعباره الحموی، فلیراجع: «فرائد السمطین» ج 61/1 ح 28.

2- - راجع: «السنن» للترمذی ج 275/5 ح 3091 کتاب التفسیر، «شواهد التنزیل» ج 239/1 ح 322 و «ینابیع الموده»، باب 18، ص 88.

3- - فی المصدر: ببعض.

4- - الکشاف ج 243/2، سوره التوبه.

5- - نشدت فلانا أنشده نشدا، أنشدتک اللّه أو سألتک باللّه کأنک ذکریه ایاه، کذا فی «الصحاح» [ج 543/2] و قال فی «النهایه» (ج 53/5) یقال نشدتک اللّه و انشدتک اللّه و ناشدتک اللّه [و باللّه]: أی سألتک و أقسمت علیک. منه ره.

6- - جاء ما یقرب منه فی «الخصال» ج 558/2 ح 31.

و فی روایات الجامع بین الصحاح السته و البغوی محی السنه، و ابن سیرین و السمعانی، و غیرهم من ائمه الاحادیث عندهم، عن البراء بن عازب، و عن بریده و غیرهما: «أن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال لعلی علیه السلام: «یا علی! أنت منی و أنا منک». فقال جبرئیل علیه السلام: «و أنا منکما»(1).

و روی أحمد بن حنبل فی مسنده فی مسند أبی رافع، أنه لما قتل علی علیه السلام أصحاب الالویه(2) یوم أحد، قال جبرئیل: «یا رسول اللّه! ان هذه لهی المواسات.» فقال النبی صلّی اللّه علیه و آله:

«انه منی و أنا منه.» قال جبرئیل علیه السلام: «و أنا منکما یا رسول اللّه»(3). و عن أبی ذر رضی اللّه تعالی عنه مثل ما فی صحیحین و «المصابیح»، و «المشکاه» عن حبشی بن جناده و فی «الجامع الصغیر» للسیوطی فی حرف العین: «علی منی و أنا من علی، و لا یؤدی عنی الا أنا أو علی» - «حم، ت، ن، ه» - عن حبشی بن جناده.(4) أی رواه أحمد فی مسنده، و الترمذی و النسائی و ابن ماجه(5) جمیعا عن حبشی بن جناده(6).».

1- - «مصابیح السنه» ج 172/4 ح 4765 کتاب المناقب. «فرائد السمطین» ج 258/1 ح 198، «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» ج 168/1 ح 215 و مصادر ذیلها، «المناقب» لابن المغازلی ص 224 ح 269، و «ذخائر العقبی» ص 68، و فی بعض الطرق: «انه منی و أنا منه».

2- - د: الولایه، و الظاهر أن الالویه هی اصحاب «ابن لوی».

3- - انظر: المصادر السابقه و «کفایه الطالب» ص 274.

4- - «جامع الصغیر»: ج 225/2.

5- - «السنن» للترمذی ج 636/5 ح 3719 کتاب المناقب: «مصابیح السنه»: ج 172/4 ح 4768، «الصحیح» للمسلم ج 1870/4، «مشکاه المصابیح» ص 564، «المسند» لاحمد ج 164/4، «السنن» لابن ماجه ج 44/1 ح 119 و «کنز العمال» ج 603/11 ح 32913.

6- - «و فی الجامع الصغیر... جناده» ساقطه من «م».

تأیید بکلام أبی ذر

و قال شیخهم المحدث ابن طلحه الشافعی [الف - 37] فی کتابه «مطالب السؤول» بهذه العباره. «و عن أبی ذر جندب بن جناده - رضی اللّه عنه المخصوص - من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله بقول: ما أظلت الخضراء و لا أقلت الغبراء علی ذی لهجه أصدق من أبی ذر.

و قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «علی منی، و أنا من علی، و لا یؤدی عنی الا أنا أو علی»(1).

تنبیه فی التعریض علی المعاندین

و نحن نقول: معاشر أولی جبلات انسانیه و عقول غیر ظلمانیه؛ انا نستشهد جبلات أفهامکم، و غرائز عقولکم، أ لیست هذه الروایات و أخواتهن المتلوات علی اسماع قلوبکم من قبل و من ذی قبل مناذیه بأصوات عباراتهن و اشاراتهن، و ناطقه بألسنه حالاتهن، أنه لیس خلیقا للتأدیه عن اللّه و عن رسول اللّه، و لا حقیقا بتولیه کفاله الدین، و تقلد(2) ولایه المؤمنین الا نفس رسول اللّه أو علی بن أبی طالب الذی هو عنده کنفسه و منه کرأسه من بدنه، و کروحه من جسده!!.

فاذا سمعتم بعض الزایفین(3) عن الدلیل، الکائدین(4) عن السبیل، کالمفسر البیضاوی، و من یحتذیه فی القیل(5) ، یقول: «و لعل قوله

1- - «مطالب السؤول»، الفصل الخامس، ص 18: الطبع الحجری.

2- - د: تقلده.

3- - الزایف: زیف الرجل، أی حقره.

4- - الکائد: المایل.

5- - «انوار التنزیل» للبیضاوی ج 405/1 و «الکشاف»: ج 344/2.

صلّی اللّه علیه و آله «لا یؤدی عنی الا رجل منی»، لیس علی العموم»(1)

فانه صلّی اللّه علیه و آله بعث لان یؤدی عنه کثیرا لم یکونوا عن عترته، بل هو مخصوص بالعهود.

ص: 111

1- قوله: و لعل قوله (ص): «و لا یؤدی عنی الا رجل منی.» لیس علی العموم. کیف لا یکون علی العموم؟ و العموم فیه مقتضی قواعد العربیه و الاصول، و أما أنه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم بعث لان یؤدی عنه کثیرا لم یکونوا من عترته، لم یقع ذلک قط لتبلیغ الوحی و القرآن، و تأدیه الرساله الالهیه. بل انما کان یکون ذلک لاخذ الزکوات أو لامارات الجیوش، او للحکومات و أمثالها، و بالجمله لم یبلغنا فی شیء من الروایات - العامیه و الخاصیه - أنه قد تولی تبلیغ الوحی و تأدیه الرساله غیر نفس رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم الا علی علیه السلام الذی هو بمنزله نفسه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، و ذلک أیضا فی هذه الواقعه لا غیر؛ فمن یدعی ذلک فعلیه الاثبات. و أما تخصیص ذلک بالعهود ففاسد من وجوه شتی. (1): ان هذا القول قد قاله صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم فی مواقع کثیره من قبل هذه الواقعه و من بعدها لا سابقه بعثه تعهد أو نقض عهد أصلا، علی ما ملئت به کتب الحدیث من طرق متلونه و أسانید متشعبه، و قد نقلنا یسرا. (2): منها، أنه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قد کان بعث أبا بکر لتبلیغ ما نزل من سوره براءه و تأدیه الرساله الالهیه فیها، و بتبلیغ کلمات أربع، واحده منها متعلقه بالعهد، فانزل اللّه تعالی جبرئیل علیه السلام و نهاه عن ذلک! و أمر ان لا یتولاه الا هو أو رجل منه، فعزل أبا بکر عن ذلک کله، و نصب لذلک کله علیا؛ و قال: أمرت بأن لا یقوم بها أی باداء الرساله و تبلیغ القرآن و تأدیه الاحکام الا أنا أو رجل منی - و هو علی - فالکلام فی هذا المقام فی تبلیغ الوحی و أداء الرساله و تأدیه الاحکام الالهیه لا فی خصوص تلک الکلمه المتعلقه بالعهد، فشتان بین ما نحن فی تقریره و بین ما هم فی توجیهه و الاعتذار عنه. (3): و منها أن تلک الکلمه الواحده انما هی متعلقه بنبذ العهد (- نقض العهد) لا بالعهد، و ما هم فی تجشم ادعائه من عاده العرب، انما هو فی العهود و المواثیق. (4): و منها أنه لو کان من الصحیح أن من عاده العرب ذلک لم یکن صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم یبعث أبا بکر و یولیه الامر من بدو الامر حتی ینهاه ربه سبحانه عن ذلک. (5): و منها أنه کفی فی تبعید أبی بکر عن استیهال الامر و استحقاق الولایه، التنصیص علی أنه لیس من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم؛ فلیتبصر. منه ره.

فهلا كنتم تقولون له و لمن ينزل ساحته، و يتقـح وقاحته و يقول قوله: يا ذا الرويه المدروسـه(1) و الغريزه المنكوسه؛ هبک قد غضضت من بصر بصيرتک، و تعاميت عن ساير النصوص و التصريحات.

أما تعتبر عبره أن من لا يصلح لتأديه أربعين آيه من القرآن كيف يخلق لتمشيه(2) أحكام الايمان [ب - 37] و توليه أسرار الفرقان!؟

و من لم يسـتأهل أن يسـكن مسـجد رسول اللّه و يسد بابه عن مسـجده، كيف يحل أن يجلس مجلسه؟ و يقعده مقعده؟ و يتمكن مكانه؟ و يتسلط سلطانه؟ فاعتبروا بأبصار بصائركم يا أولى البصائر و الابصار!

تكمله بعد تبصره

ثم ان فى طائفه من طرق هذا الحديث أنه لا يبلغ عن اللّه تعالى الا رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله أو على عليه السـلام، فقد روى محدثهم الامام الحافظ الوارع البارع أبو نعيم الاصفهانى فى كتابه «الحليه» بالاسناد عن أنس بن مالک من طريقين، قال: «أرسل رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم أبا بكر ببراءه يقرأها على أهل مكه، فنزل جبرئيل عليه السلام على محمد صلّى اللّه عليه و آله فقال:

يا محمد لا يبلغ عن اللّه تعالى الا أنت أو رجل منک. فلحقه على عليه السلام، فأخذها منه»(3).

و كذلک أورده(4) فى كتابه المستخرج من كتاب «الاستيعاب»

1- - درسوا الحنطه دراسا اى: داسوها. منه ره. داس: الشىء اى وطئه برجله، أذله.

2- - م: تمشيه.

3- - «حليه الاولياء»: ج 296/6، أيضا راجع «شواهد التنزيل»: ج 231/1 لمطالعه طرقه و مختلف الفاظه.

4- - راجع: «احقاق الحق»: ج 427/3 و ج 644/14 و «النور المشتعل»، ص 94.

لابن عبد البر فی تفسیر قوله تعالی:

(وَ أَذانٌ مِنَ اللّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَی النّاسِ یَوْمَ الْحَجِّ الْأَکْبَرِ أَنَّ اللّهَ بَرِیءٌ مِنَ الْمُشْرِکِینَ وَ رَسُولُهُ (1).) و أورده أیضا فی کتابه «فیما نزل من القرآن فی أمیر المؤمنین علی علیه السلام»(2). و کذلک رواه فقیههم(3) الشافعی ابن المغازلی الواسطی باسناده عن أنس(4).

و فی کتاب «فضائل الصحابه» لاحد أئمتهم أبی بکر البیهقی بالاسناد عن أنس، قال: بعث رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله سوره براءه مع أبی بکر، فلما بلغ ذا الحلیفه(5) - أرسل - فرده فأخذها منه، -

---

1- - التوبه، 3.

2- - «المصدر السابق» أیضا «احقاق الحق»: ج 62/20.

3- - م: فقیه.

4- - «المناقب» لابن المغازلی، ص 230-221.

5- - قوله: «فلما بلغ ذا الحلیفه». ضبط بعض شراح الحدیث «ذا الخلیفه» بالتعریف، و بالخاء المعجمه المفتوحه و اللام المکسوره قبل الیاء، و التاء أخیرا بعد الفاء علی أنه موضع فی بعض أودیه ما بین مکه و المدینه علی جنبه الوادی و الی جنب الطریق ما بین الجبلین، و من هذا البعض من قال الصحیح «ذو الخلیف» باسقاط التاء. قال الجوهری فی «الصحاح» [ج 1353/4]: «الخلیف: الطریق بین الجبلین، و خلیفا الناقه.» و بعضهم کذلک أیضا أی معرفا بالالف و اللام و الخاء المعجمه المفتوحه و اللام المکسوره، و التاء أخیر، و لکن علی أنه موضع علی قرب جبل من جبال مکه، یقال له خلیفه. قال ابن الاثیر فی کتاب «النهایه» [ج 69/2] فی باب الخاء المعجمه مع اللام و فیه: «ای فی الحدیث ذکر خلیفه، بفتح الخاء و کسر اللام: «جبل بمکه یشرف علی جیاد.» و من هذا البعض من یزعم أنه هو جیاد و منه من یزعم أنه موضع قریب من جیاد. و قال ابن الاثیر فی باب الجیم مع الیاء من کتاب «النهایه» [ج 324/1]: و فی الحدیث ذکر جیاد: «هو موضع بأسفل مکه معروف من شعابها.» و الشعب بالکسر الطریق فی الجبل، و الجمع: الشعاب. و منه من یقول أنه هو «ضجنان» - بالضاد المعجمه و الجیم - و منه من یقول هو موضع علی قرب «ضجنان»، یعنی به «العرج» قریه بین مکه و المدینه جامعه من عمل الفرع (أی من توابع الفرع) علی أیام من المدینه. قال الجوهری فی «الصحاح» [ج 2151/6] «الضجن» بالجیم جبل معروف، و «ضجنان» جبل بناحیه مکه. و قال ابن الاثیر فی «النهایه» [ج 74/3]: «ضجنان» هو موضع أو جبل بین مکه و المدینه، و قد تکرر فی الحدیث». و قیل ذو الحلیفه موضع بین الحرمین الشریفین قریب من «الجحفه»، و «الجحفه» موضع معروف بین مکه و المدینه، و هی میقات أهل الشام، و بعضهم «ذا خلیفه» - من دون الالف و اللام، و بالخاء المعجمه المفتوحه، و اللام المکسوره، و التاء أخیرا - علی أنه أحد المواضع علی قرب «خلیفه» من جبال مکه. و بعضهم ذا الحلیفه - بالحاء المهمله المضمومه، و اللام المفتوحه قبل الساکنه، و التاء أخیرا بعد الفاء - علی أنه الموضع المعروف صقع المدینه، و هو میقات أهل المدینه، و من هذا البعض صاحب «روضه الاحباب» و أثنانه (- أشباهه) من متأخریهم. و فی هذا الضبط تدافع بین الروایات اذ «ذو الحلیفه» هو «مسجد الشجره» علی سته أمیال من المدینه المبارکه و سایر الرواه ناطقه بأن أبا بکر أخذ السوره فسار بها ثلثا؛ ثم هبط الامین جبرئیل (ع)، فقال (ص): لعلی (ع) «ارکب ناقتی العضباء، و الحق ابا بکر، فرده أو خیره بین السیر و العود، و خذ السوره منه، و بلغها انت.» فلحقه علی (ع) و هو بعد فی الطریق، فاسترد السوره و أخذها منه، فرجع هو الی النبی (ص) فجزع و بکی، و قال ما قال. منه ره.

فدفعها الی علی بن أبی طالب علیه السلام، قال: «أمرت أن لا یقوم(1)

بها الا أنا أو رجل من أهل بیتی» و کذلک فی کتاب مناقب الصحابه2.

1- - قوله قال: «أمرت أن لا یقوم بها» الخ. و فی روایه الثعلبی فی تفسیر سوره براءه فی أواخر حدیثه ما لفظه «فخرج علی علیه السلام علی ناقه الغضباء فسار حتی أدرک أبا بکر بذ الحلیفه فأخذها منه فرجع أبو بکر الی النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم و قال: یا رسول اللّه! بأبی أنت و أمی أنزل فی شأنی شیء؟ فقال: «لا و لکن لا یبلغ غیری أو رجل منی.» [راجع: المناقب لابن شهر آشوب، ج 126/2] و فیما فی الجمع بین الصحاح السته فی الجزء الثامن منه من صحیح أبی داود و صحیح الترمذی یرفعون [سنن الترمذی ج 5 کتاب تفسیر القرآن باب 10 ح 3019] الی عبد اللّه ابن عباس رضوان اللّه تعالی علیه فیما أبو بکر فی بعض الطرق اذ سمع رغاء ناقه - رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم - العضباء فقام أبو بکر فزعا فظن أنه حدث أمر به فدفع الیه علی علیه السلام کتابا من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم فیه أنه لا ینبغی أن یبلغ عنی الا رجل من أهل بیتی فانطلقا فقام بها علی علیه السلام أیام التشریق یبلغ و ینادی بالکلمات. منه ره. أیضا راجع: «شواهد التنزیل» ج 239/1 ح 322.

لابی المظفر السمعانی(1)

و فی کتاب [الف - 38] «السمطین» لمحدثهم الناقد الفائق الحموئی باسناده عن زید بن نقیع، عن أبی بکر بن أبی قحافه: «أن النبی صلّی اللّه علیه و آله بعثه ببراءه(2) الی أهل مکه، و أن لا یحج بعد العام مشرک، و لا یطوف بالبیت عریان، و لا یدخل(3) الجنه الا نفس مسلمه، و [أن] من کانت بینه و بین رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله مده فأجله مدته(4) ، و اللّه بریء من المشرکین و رسوله.

قال: فسار بها ثلاثا، ثم قال لعلی علیه السلام: ألحقه، فرد علی أبا بکر و بلغها أنت، ففعل، فلما قدم أبو بکر علی النبی صلّی اللّه علیه و آله بکی و قال: یا رسول اللّه احدث فی شیء؟

فقال: «أمرت أن لا یبلغ الا أنا أو رجل منی»(5).

و روی أیضا فی «السمطین» باسناده الصحیح المعتبر عن حبشی ابن جناده، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله:

«علی منی و أنا من علی، لا یقضی دینی الا أنا أو علی.»(6)

و کذلک رواه الامام البیهقی فی کتابه بالاسناد عن حبشی بن جناده(7).

حدیث الرایه

اشاره

و منها، ما أطبقت رواه الامه قاطبه علی روایته و صحته أن النبی صلّی اللّه علیه و آله حاضر خیبر بضعا و عشرین لیله و کانت

1- - لم نظفر برؤیه هذا الکتاب لکن جاء ما یقرب منه فی «شواهد التنزیل»: ج 236/1 ح 317 و نقل ابن شهر آشوب فی «المناقب»: ج 126/2 عنه.

2- - براءه.

3- - م: یدخلن.

4- - فی المصدر: الی مدته.

5- - «فرائد السمطین»: ج 61/1 ح 28، أیضا «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 379/2 ح 877.

6- - المصدر: ج 58/1 ح 23.

7- - المصدر: نقلا عن البیهقی.

الرایه لعلی بن أبی طالب علیه السلام، فلحقه رمد أقعده عن الحرب و خرج مرحب یتعرض للحرب. فدعا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أبا بکر، فبعثه بالرایه، فرجع منهزما، و لم یفتح له. ثم من الغد أخذها عمر بن الخطاب(1) ، فانهزم و رجع و لم یفتح له، فأصابت الناس مخمصه شدیده. فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «لاعطین الرایه غدا رجلا یحب اللّه و رسوله، و یحبه اللّه و رسوله، کرار غیر فرار، لا یرجع [ب - 38] حتی یفتح اللّه علی یدیه».

فبات الناس یدوکون(2) لیلتهم أیهم یعطاها، فلما أصبح الناس غدوا(3) الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله کل یرجو أن یعطاها.ه.

1- - قوله: «ثم أخذها من الغد عمر بن الخطاب» الخ. و فی طائفه جمه من روایات أئمتهم فی ذلک: أن عمر بن الخطاب أخذها و نهض بها بالقتال فی یومین، فرجع فیهما منهزما، و ذلک أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قد أخذته الشقیقه فلم یخرج الی الناس، فأخذ عمر الرایه و قاتل بها فانهزم و رجع، ثم بعث رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم أبا بکر بها فی الیوم الثانی فرجع منهزما، ثم بعث عمر بها فی الیوم الثالث فانهزم و رجع، فغضب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم فقال: «لاعطین الرایه غدا رجلا». الخ. منه ره. جاء قریب مضمونه فی «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» ج 220/2 ح 262.

2- - قوله: «فبات الناس یدوکون». و فی روایات ائمتهم المحدثین و المورخین ان جمعا من أصحاب رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قالوا فی تلک اللیله؛ معلوم أنه لیس المراد به علیا اذ هو یشتکی عینیه بحیث لا یری شیئا و اطمانت قلوبهم بذلک، فبلغ قولهم علیا علیه السلام، فقال: «اللهم لا معطی لما منعت و لا مانع لما أعطیت» منه ره.

3- - قوله: «فلما أصبح الناس غدوا»... و فی کثیر من روایات أئمتهم قال: رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم ذلک و لیس ثم علی فلما کان الغد تطاول لها أبو بکر و عمر و رجال من قریش، و رجاء کل واحد منهم أن یکون صاحب ذلک، فأرسل رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم سلمه بن الاکوع الی علی بن ابی طالب علیه السلام فجائه علی بعیر له حتی أناخ قریبا من رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم و هو أرمد، قد عصب عینیه بشقه برد قطری، قال سلمه: فجئت به أقود الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، «فقال له رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «مالک»؟ قال: رمدت. قال: «أدن منی فدنا منه فتفل فی عینیه فماشکا وجعهما بعد حتی مضی بسبیله ثم أعطاه الرایه فنهض عین اللّه». منه ره.

فقال: أين على بن أبى طالب؟ قالوا: هو يا رسول اللّه يشتكى عينيه. قال: فارسلوا اليه، فاتى به، فبصق فى عينيه، و دعا له.

فبراء حتى كان لم يكن به وجع، فأعطاه الرايه.

فقال على: يا رسول اللّه اقاتلهم حتى يكونوا مثلنا؟

قال: «انفذ على رسلک حتى تنزل بساحتهم، ثم أدعهم الى الاسلام، و أخبرهم بما يجب عليهم من حق اللّه تعالى فيه. فواللّه لان يهدى اللّه بک رجلا واحدا خير لک من أن تكون لک حمر النعم».

فسار على عليه السلام، ففتح اللّه تعالى على يديه(1).

رواه البخارى فى صحيحه(2) فى الجزء الثالث، و فى الجزء الرابع، و فى الجزء الخامس منه من طرق متعدده عن سلمه بن الاكوع و عن سهل بن سعد و غيرهما. و رواه مسلم فى موضعين من صحيحه(3).

و رواه البغوى فى مصابيحه(4)، عن الصحاح عن سهل بن سعد، و كذلک صاحب «المشكاه»(5)، و رواه أحمد بن حنبل فى مسنده(6) من أكثر من ثلاثه عشر طريقا عن عبد اللّه(7) بن بريده و غيره. و رواه الترمذى فى صحيحه(8) فى غزوه خيبر. و رواه الحميدى فى «الجمع بين الصحيحين» فى مسند سهل بن سعد، و فى مسند سعد بن أبى وقاص، و فى مسندب.

1- - روى «ابن بطريق» حديث الرايه فى العمده ص 160-139 باربعين طريقا.

2- - «الصحيح» للبخارى ج 80/5 ح 220 كتاب المناقب عن سهل بن سعد، و ج 245/5 ح 678 كتاب المغازى عن سلمه و ج 476/4 ح 1191 كتاب الجهاد، فضل من اسلم على يديه، عن ابن سعد.

3- - «الصحيح» للمسلم ج 1441/3 ح 132 كتاب الجهاد، و ج 2872/4 ح 32 كتاب المناقب.

4- - «مصابيح السنه» ج 171/4 ح 4764 كتاب المناقب.

5- - «مشكاه المصابيح» ص 563 كتاب المناقب.

6- - «المسند» لاحمد ج 385/1، ج 384/2، ج 52/4 و ج 358/5، 333.

7- - د: عبيد.

8- - «السنن» للترمذى ج 638/5 ح 3724 فى كتاب المناقب.

أبی هریره، و فی مسند سلمه بن الاکوع. و رواه العبدری فی «الجمع بین الصحاح السته».

و رواه ابن الاـثیر فی «جامع الاصول» و فی «النهایه». قال فی «النهایه»: «و فی حـدیث خیبر، لاعطین الرایه [الف - 39] غدا [رجلا یحبه اللّه و رسوله، و یحب اللّه و رسوله، یفتح اللّه علی یدیه] فبات الناس یدوکون تلک اللیله؛ أی یخوضون و یموجون، یقال:

وقع الناس فی دوکه، و دوکه(1)، أی فی خوض و اختلاط»(2).

و فی صحیح مسلم: «قال عمر بن الخطاب: فما أحببت الاماره الا یومئذ، فتساورت لها رجاءا أن أدعی لها»(3).

قال شـیخهم المالکی نور الـدین علی بن محمد بن الصـباغ المکی فی کتاب «الفصول المهمه» بعد ما نقل ذلک عن صـحیح مسـلم، قال العلماء: قوله فتساورت(4) لها، بالسین المهمله: تطاولت، و حرصت علیها حتی أبدیت وجهی، تصدیت لذلک لیتذکرنی.

قالوا: و انما کانت محبه عمر لها! لما دلت علیه من محبه اللّه1.

1- - د: حرکه.

2- - «النهایه» ج 140/2.

3- - «الصحیح» لمسلم ج 2871/4، کتاب الفضائل، باب مناقب علی (ع).

4- - قوله: «فتساورت لها». و فی بعض نسخ صـحیح مسـلم «فتشارفت لها» بالشـین المعجمه و الفاء - و کذلک ضبطها بعض الشراح، و الاصح ما فی اکثر النسخ. و فی الجزء الرابع من صـحیح مسـلم [ج 121/7، کتـاب الفضائل] بهـذه الالفاظ: «أن عمر بن الخطاب قال ما احببت الامـاره الاـ یومئـذ، فتسـاورت لهـا رجاء ان ادعی لها فـدعی رسول اللّه (ص) علیا ابن ابی طالب (ع) و اعطاه ایاه، فقال: امش و لا تلتفت حتی یفتح اللّه علیک. قال: فسار علی شیئا ثم وقف و لـم یلتفت فصرخ یا رسول اللّه علی ما ذا اقاتل؟ قال: قاتلهم حتی یشهدوا ان لا اله الا اللّه و أن محمـدا رسول اللّه، فان فعلوا فقد منعوا منک دماؤهم و اموالهم الا بحقها و حسابها». منه ره. راجع: «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» ج 176/1 ح 221.

و رسوله و محبتهما له، و الفتح علی یدیه». نقل ذلک الشیخ عبد اللّه ابن أسعد الیافعی فی کتابه هذه ألفاظه فی «فصول المهمه»(1).

و فی کتاب «النهایه» لمجد الدین ابن الاثیر: «و منه حدیث عمر(2): فتساورت لها، أی رفعت لها شخصی»(3).

و رواه الفقیه ابن المغازلی الشافعی من طریق عدیده(4) فی مسانید جماعه من الصحابه. و کذلک الحافظ أبو نعیم(5). و رواه الثعلبی فی تفسیره قوله تعالی: (وَ یَهْدِیَکَ صِراطاً مُسْتَقِیماً)(6).

و رواه أبو بکر البیهقی، و محمد بن اسحاق، و ابن جریر الطبری و الواقدی، و محمد بن یحیی الازدی و غیرهم عن عبد اللّه بن عمر و سهل بن سعد، و سلمه بن الاکوع، و أبی سعید الخدری، و جابر بن عبد اللّه الانصاری(7).

و فی روایاتهم أن النبی صلّی اللّه علیه و آله بعث أبا بکر برایته مع المهاجرین فی رایه بیضاء، فعاد یؤنب(8) قومه و یؤنبونه، ثم بعث عمر من [ب - 39] بعده، فرجع یجبن أصحابه و یجبنونه حتی ساء ذلک النبی صلّی اللّه علیه و آله، فقال: «لاعطین الرایه غدا رجلا یحب اللّه و رسوله، و یحبه اللّه و رسوله. کرار غیر فرار، لا یرجع حتی یفتح اللّه علی یدیه» فأعطاها علیا علیه السلام، ففتح علی یده(9).2.

1- - «فصول المهمه» ص 38.

2- - فی المصدر: و منه الحدیث.

3- - «النهایه» ج 420/2.

4- - «المناقب» لابن المغازلی ص 176 ح 213.

5- - «حلیه الاولیاء»: ج 62/2.

6- - الفتح: 2.

7- - انظر: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 127/3 ناقلا عنهم.

8- - یؤنب: أنب فلانا: عنفه و لامه.

9- - «المصدر السابق»: أیضا راجع: «ترجمه الامام علی بن ابی طالب ج 202/1-182.

و عن عمرو بن میمون فیما عد لعلی علیه السلام عشر فضائل لیست لغیره. قال: قال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «لابعثن رجلا لا یخزیه اللّه أبدا یحب اللّه و رسوله».

فاستشرف لها من استشرف(1) ، فقال: أین علی؟ الی قوله: فتفل فی عینیه، ثم هز الرایه ثلاثا، فأعطاها ایاه، فجاء بصفیه بنت حی(2).

و فی حدیث الاحتجاج بروایه عامر بن واثله عن أمیر المؤمنین علیه السلام: فأنشدکم باللّه هل فیکم احد قال له رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «لاعطین الرایه رجلا یحب اللّه و رسوله و یحبه اللّه و رسوله، لا یرجع حتی یفتح اللّه علی یده، اذ رجع غیری منهزما غیری»؟ قالوا: اللهم لا(3).

و فی بعض روایات ابن المغازلی لهذا الحدیث فی کتاب «المناقب» ما رواه بسنده عن سعید بن المسیب، عن أبی هریره، قال: بعث رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أبا بکر الی خیبر فلم یفتح علیه(4) ، ثم بعث عمر فلم یفتح علیه، فقال: «لاعطین الرایه رجلا کرار غیر فرار، یحب اللّه و رسوله، و یحبه اللّه و رسوله.» فدعی علی بن أبی طالب علیه السلام و هو أرمد العین، فتفل فی عینه، ففتح عینه کأنه(5) لم یرمد قط، فقال: «خذ هذه الرایه، فامض بها حتی یفتح اللّه علیک.» فخرج یهرول و أنا خلف أثره حتی رکز(6)ض.

1- - استشرف: شرف ای انتصب، و استشرف الشیء: رفع بصره لینظر الیه باسطا کفه فوق حاجبه.

2- - راجع: «کفایه الطالب» ص 241.

3- - جاء ما یقرب منه فی «الخصال» ج 555/2 ح 31 عن عامر بن واثله.

4- - فی النسخ: تفتح له.

5- - فی النسخ: کأن.

6- - رکز: الرمح و نحوه أی غرزه فی الارض.

رایته فی أصلهم تحت الحصن(1) [الف - 40].

و فی روایه(2) سلمه بن الاکوع:

رکز رأیته فی رضم(3) من حجاره تحت الحصن فاطلع رجل یهودی من رأس الحصن، قال: من أنت؟ قال: علی بن أبی طالب، فالتفت الی أصحابه و قال: غلبتم، و الذی أنزل التوریه علی موسی. قال:

فما رجع حتی فتح اللّه علیه(4).

و فی روایه محمد بن یحیی الازدی عن مسعده بن الیسع، و عبید اللّه بن عبد الرحیم، عن عبد الملک بن هشام و محمد بن اسحاق و غیرهم من أصحاب الاثار: فدعا له النبی صلّی اللّه علیه و آله، و تفل فی یده و مسحها علی عینیه و رأسه، فانفتحت عیناه و سکن الصداع.

و قال فی دعائه: «اللهم قه الحر و البرد»(5). و أعطاه الرایه، و کانته.

1- - «المناقب» لابن المغازلی ص 181 ح 217.

2- - د: و فی بعض الروایات.

3- - الرضم: الصخور العظیمه یرضم بعضها فوق بعض فی الابنیه. د: رضع، کذا فی «المناقب» لابن شهر آشوب ج 128/3.

4- - «المصدر السابق» و أیضا راجع: «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» ج 170/2 ح 235.

5- - قوله: «اللهم قه الحر و البرد». و فی روایه أحمد بن حنبل فی المجلد الثانی من مسنده [ج 133/1، 99] عن عبد الرحمن أبی لیلی و کان أبی یسمر مع علی علیه السلام و کان علیه السلام یلبس ثیاب الصیف فی الشتاء، و ثیاب الشتاء فی الصیف!! فقیل له: لو سألته فسأله علیه السلام، فقال علیه السلام: ان رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم بعث الی و أنا أرمد العین، فتفل فی عینی، و قال: اللهم أذهب عنه الحر و البرد، فما وجدت حرا و لا بردا منذ یومئذ! و قال: لاعطین الرایه رجلا یحب اللّه و رسوله، و یحبه اللّه و رسوله کرار لیس بفرار فتشارف (مصدر: فتشرف) لها أصحاب النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم فأعطانیها». و الروایات بلبسه علیه السلام الثیاب الصیفیه فی الشتاء، و الشتائیه فی الصیف لدعاء رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم مستفیضه عند الخاصه و العامه. منه ره.

بیضاء، و قال: «امض بها، و جبرئیل معک، و النصر أمامک، و الرعب مبثوث فی صدور القوم.

و أعلم یا علی أن الیهود یجدون فی کتابهم «أن الذی یدمر علیهم اسمه «الیا»(1) فاذا القیتهم(2) فقل: أنا «علی بن أبی طالب»، فانهم یخذلون ان شاء اللّه»(3).

و قال الشیخ ابن طلحه الشافعی فی «مطالب السؤول»: «صح النقل لهذا الحدیث فی المسانید الصحیحه للبخاری و مسلم و غیرهما»(4).

نقل کلام فخر الرازی و الخوض فیه

و امامهم المقدام، العلامه، فخر الدین الرازی أورد هذه الروایه فی کتاب «نهایه العقول»(5) فی حجج الشیعه علی أبلغ وجه و أسبغه فی تقریر الاحتجاج، ثم حین انتصب و تشمر للاعتراض علی ما هو شاکلته فی اثاره فتنه التشکیک، رفض فیما وقع الی من نسخ الکتاب سنته المستمره بالقیاس الی هذه الحجه. فطفر عنها فی تلک النسخه طفره، و لم یحم حولها بسلوک سبیل اللانسلمیه(6) و اللم لا یکونیه أصلا، و أیم اللّه أن هذا منه لشیء عجاب!!

1- - الظاهر: ایلیاء.

2- - م: لقیتم.

3- - راجع: «کشف الغمه» ج 214/1 و أیضا انظر: «فرائد السمطین» ج 263/1 ح 205، «تذکره الخواص» ص 25، «ترجمه الامام علی بن ابی طالب» ج 206/1 ح 259، «السنن» لابن ماجه ج 43/1 ح 117، «المسند» لاحمد ج 52/4.

4- - «مطالب السؤول» فصل 5 ص 15. الصحیح للبخاری ج 79/5 ح 220 و «الصحیح» لمسلم ج 1441/4 ح 132 و ج 1872/4 ح 32، 35 باب مناقب علی.

5- - لم تطبع.

6- - م: الاسلامیه.

قال: «و ثالثها خبر الرايه و هو ما روى أنه صلّى اللّه عليه [ب - 40] و آله بعث أبا بكر الى خيبر، فرجع منهزما، ثم بعث عمر، فرجع منهزما. فبلغ ذلک من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله كل مبلغ، فبات ليلته مهموما، فلما أصبح خرج الى الناس - و معه الرايه - فقال: «لاعطين الرايه اليوم رجلا يحبه اللّه و رسوله، و يحب اللّه و رسوله، كرار غير فرار».

فتعرض لها المهاجرون و الانصار.

فقال صلّى اللّه عليه و آله: «أين على»؟

فقالوا: انه أرمد العين.

فتفل فى عينه، ثم دفع، اليه الرأيه».

ثم قال ناقلا عن الشيعه(1): قالوا: «و هذا الحديث و كيفيه ما جرى -

---

1- - قوله: «ثم قال ناقلا عن الشيعه». و أما فى كتاب «الاربعين» و بعض نسخ كتاب «نهايه العقول» فقد انتصب للاعتراض، فقال: و أما التمسک بقصه خيبر.» فجوابه أن ذلک الكلام يفيد أن مجموع الصفات المذكوره فى مدح الثانى غير حاصل للاول، فلما قال: «لاعطين الرايه رجلا يحب اللّه و رسوله و يحبه اللّه و رسوله كرارا غير فرار.» فهذا يدل على أن هذا المجموع ما كان حاصلا لابى بكر و عمر لان كونه كرارا غير فرار ما كان حاصلا فيهما، فكان ذلک المجموع غير حاصل فيهما؛ و عدم كونه كرارا غير فرار لا يوجب نقصانا فى الفضيله، ألا يرى أن الانبياء أفضل من الملائكه مع أنه ليس لهم من القدره ما للملائكه، و قد قلده فى ذلک قطب فلک التحقيق و التحصيل من علمائهم، و اختتم عليه ما أورده من اصول الدين فى القطب الاول من خاتمه كتاب «دره التاج» على ترتيب الاربعين. و نحن نقول هذا الجواب فاسد من وجوه شتى. [1] منها، أن أجزاء الحديث متلازمه متعاكسه فى اللزوم وجودا و عدما؛ و لذلک أوردها (ص) مترتبه متدرجا من الملزوم الى اللازم، و منبها على أن كل تال مرتب على مقدمه و نتيجه، فان كون المرء يحب اللّه و رسوله، و يحبه اللّه و رسوله ملزوم أن يكون اللّه و رسوله يحبانه، و أن يكون يحب اللّه و رسوله، و يحبه اللّه و رسوله أن يكون كرارا غير فرار من الجهتين؛ فمن المستبين أن من يؤمن باللّه و رسوله ايمانا صحيحا غير مكذوب، و يحبهما محبه صادقه غير مشوبه يستحب الحيوه العقليه الابديه الالهيه على الحيوه الجسديه المبايده الطبيعه، و يستحقر هذه الخسيسه الفانيه فى جنب تلک الشريفه الباقيه، و يؤثر ما عند الباقى على ما عنده النافد، فلا يخاف من الموت أصلا بل يكاد يستطار شوقا الى الجنبه العاليه، و الجناب الاعلى اذ يحسبه سبيلا الى نيل المبتغى، و يعده طريقا للوصول الى سدره المنتهى، و من هناک ما فى الحديث عنه (ص) فوق كل بربر حتى يقتل الرجل فى سبيل اللّه، و عن على (ع): «فو اللّه ان ابن أبى طالب لانس بالموت من الطفل الى ثدى امه.» [نهج البلاغه، خطبه 5]. فاذن هو لا يكاد يفر من الزحف فى الجهاد الواجب أصلا فضلا عن أن يكون فرارا بل يكون قلبه أرسخ فى الثبات على المجاهده من الجبال الرواسى فى الارض، فيكر و يضرب بالسيف أعداء اللّه الى أن يقتل أو يقتل. و كذلک أيضا أن من يحبه اللّه و رسوله يعصمه اللّه لا- محاله عن اقتراف الذنوب و الاثام، و سيما عن أن يكفى يفر عن الزحف، و ينهزم، و يؤتى دبره، و لا- سيما عن أن يكون فرارا ديدنه الفرار، و هو نفسه من اكبر المآثم، و أعظم الكبائر، فيكون التمرن به و الاصرار عليه، فاذن كما ان يكون المرء كرارا غير فرار آيه أنه يحب اللّه و رسوله، و آيه أنه يحبه اللّه و رسوله، فكذلک أن يكون فرارا غير كرار آيه أنه ليس يحب اللّه و رسوله، اذ لو كان يحبهما لم يكن يستحب الفرار على الثبات، و الفراريه على الكراريه، و الحيوه الظاهريه التى باطنها الموت على الموت الظاهرى الذى باطنه الحيوه الشريفه الباقيه كما عز من قائل فى القرآن الكريم «يَعْلَمُونَ ظاهِراً مِنَ الْحَياهِ الدُّنْيا، وَ هُمْ

عَنِ الآخِرَهِ هُمْ غافِلُونَ» [الروم/ 7] و كذلک هو آیه أنه لیس یحبه اللّه و رسوله، اذ لو کان یحبانه لکان اللّه تعالی یعصمه لا محاله عن اقتراف الذنوب الکبیره و الاثام العظیمه، و سیما عن اقتراف ما هو من أعظم الاثام، و اکبر الکبائر، و لا سیما عن أن یکون مقرافا له قرافا فی اقترافه. [2]: و منها، أن تلک الصفات سواسیه فی أن الستة ناطقه فیها بالاختصاص، فما وجه تخصیص ذلک بالاخیره دون الاولیین! بل لو احتمل اسلوب الکلام فی مثل ذلک المقام تخصیص، لکان ما هو منها متقدما فی الذکر أخری بذلک التخصیص، لکنه لیس مما یسعه وعاء الکلام علی ما یعتف من اسالیب أحوال المقام. [3]: و منها، أنه کفی بالرجل نقصا فی الفضیله و خسرانا فی الاخره أن لا یکون کرارا غیر فرار، بل یکون فرارا غیر کرار، و کیف لا یوجب نقصا ما فی فضیله الرجل، اقترافه للکبیره مقرافا لما قرافا فی اقترافها، و لا سیما کبیره هی متضمنه للاعراض عن الاخره، و الالتهاء بالحیوه الظاهریه عن الحیوه الحقیقیه، و الانصراف عن صاحب حبیب الحق، و آیه من آیات أنه لیس یحب اللّه و رسوله، و لا یحبه اللّه و رسوله؛ و اذا کان یقتل الرجل فی سبیل اللّه فوق کل بر و أشرف من کل فضیله کان لا محاله ضده، و هو أن یفر من ذلک دون کل اثم و أخس من کل رذیله. و لعمر الحبیب ان من اهتدی لهذا الجواب فقد تشمر للذب عن أبی بکر و عمر، و الانتصار لهما تشمر الصدیق الجاهل، و ربما یحیق بالرجل من الصدیق الجاهل ما لا یحیق به من العدو العاقل. و أما أنه یفضل الانبیاء علی الملائکه من یعرف أنه لیس لهم من القوه و القدره ما للملائکه فعن هذا المقام علی بون بائن و مسافه بعیده، فما للملائکه من القوه و القدره لیس هو من الکمالات البشری، و البشر الکامل من قد استکملت قوتاه العاقله و العامله بالفعل استکمالا هو فی قوه الطباع البشری، و تحلی بقوتیه النظریه و العملیه بالفعل بالکمالات البشریه، و تحقیق الامر فی تفضیل الانبیاء علی الملائکه أو العکس لیس قوه هذا المقام تقله، و انما الشغل به شأن ذمه حیزه الطبیعی فی صحفنا الحکمیه. و بالجمله طریقه کتاب «نهایه العقول» و هی الطفره فی المعارضه بالاعتراض، و الجواب عن هذه الحجه رأسا أدنی فی الذب عن أبی بکر و عمر، و الانتصار لهما الی رجاء النفع و الانتفاع من طریقه کتاب «الاربعین»، و فی بعض نسخ کتاب «نهایه العقول» علی ما قد حکی عنه الفاضل الرومی فی شرحه للطوالع، و اللّه سبحانه هو الولی فی کل الامور،«وَ مَنْ لَمْ یَجْعَلِ اللّهُ لَهُ نُوراً فَما لَهُ مِنْ نُورٍ». [النور/ 40]. منه ره.

فیها یدل علی أن ما وصف النبی صلّی اللّه علیه و آله به علیا لم یکن ثابتا فی أبی بکر و عمر. لانهما لما رجعا منهزمین و غضب الرسول من ذلک و انکره(1).

ثم قال: «لاعطین الرأیه رجلا من صفته کذا و کذا»، علم أن سیئا(2)

من تلک الصفات ما کان عند أولئک الذین غضب علیهم.

ألا تری أن ملکا لو أرسل الی غیره برساله و فرط الرسول فی أداء رسالته و حرفها فغضب لذلک الملک، و قال: لارسلن غدا رسولا حصیفا حسن القیام بأدائها، لکان یعلم کل عاقل أن الذی وصف به الرسول الثانی و أثبته له لیس موجودا فی الاول، و لیس هذا من قبیل دلیل الخطاب.

انما هو استدلال بکیفیه ما جرت الاحوال علیه.» انتهت عبارته بالفاظها و ملخص کلامه.ا.

1- - و «أنکره» ساقطه من «م».

2- - د: سمیئا.

ان ما تنطق به ألسنه الاحوال، و ينادى اليه الاحتفاف بالقرائن يكون من المعلومات بالعلوم القطعيه بته، و لا يستنكر ذلک أحد من ذوى قريحه صحيحه وجدانيه و أولى غريزه سليمه انسانيه. و انما الاحتجاج بهذه الروايه المتفق على صحتها [الف - 41] و تواترها من هذا الباب؛ لا- من باب الاستدلال بمفهوم الخطاب و مفهوم المخالفه و مفهوم الشرط و غيرها من المفاهيم التى قصارى أمرها اثمار الظن و ايراث مجرد الرجحان.

ثم مقلدوه ممن تلاه و لاحقه و لم يلحقه فى اثاره فتنه التشكيک من العلماء المشهوريه الجمهوريه لم ينهضوا لمقابله(1) هذه الحجه بخصوصها لمناظره و المعارضه و التشكيک و التشكک.

تنبيه فى التعريض على المخالفين فيما جرى يوم غزوه احد

و نحن نقول: لعل من المعلوم لكل من له قسط من الخبره بالتفاسير و الاحاديث و السير و المغازى و التواريخ أن ذلک الفرار لم يكن أول قارووه كسرت(2) منهم فى الاسلام، فعمر بن الخطاب و عثمان بن عفان من الفارين(3) من الزحف(4) يوم احد(5) ، اتفاقا من الامه

1- - م: المقاله.

2- - م: كسر

3- - م: الفرارين.

4- - الزحف: الجيش الكثير.

5- - قوله: «من الزحف يوم أحد». و قد قال عز من قائل فى ذلک فى القرآن الكريم (إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطانُ بِبَعْضِ ما كَسَبُوا) [آل عمران/ 155] قال علامتهم المفسر البيضاوى [فى انوار التنزيل ج 188/1] على احتذاء ما فى «الكشاف» [ج 430/1] يعنى أن الذين انهزموا يوم احد انما كان السبب فى انهزامهم أن الشيطان طلب منهم الزلل فأطاعوه، و اقترفوا ذنوبا [لمخالفه النبى (ص)] بترک المركز و الحرص على الغنيمه أو الحياه، فمنعوا من التأييد و قوه القلب. و قيل استزلال الشيطان اياهم توليهم، و ذلک بسبب ذنوب تقدمت (خ: منهم) لهم فان المعاصى تجر بعضها بعضا كالطاعه تجر كذلک؛ و قيل استزلهم بذكر ذنوب سلفت منهم، فكرهوا القتل قبل اخلاص التوبه و الخروج من المظلمه». و قال امامهم العلم من أفاخم أئمتهم على بن أحمد بن الواحدى فى تفسيره: [ج 1 ص] يعنى الذين انهزموا يوم أحد، انما استزلهم الشيطان أى حملهم على الزله و لسببهم الزله ببعض ما كسبوا قال: «مقاتل»، يعنى معصيتهم النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم و تركهم المركز. و أما قوله سبحانه بعد ذلک (وَ لَقَدْ عَفَا اللّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رحيم)... [آل عمران / 155] فقد ذكر أكثر أئمتهم المفسرين فى معناه انه سبحانه: قبل توبتهم و غفر لهم خطيأتهم و تجاوز عن ذنبهم. قال الواحدى فى تفسيره [ج 1 /]: «غفر لهم تلک الخطيئه. قال قتاده فى هذه الايه تولى اناس من أصحاب النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم يوم احد عن القتال و عن نبى اللّه، و كان ذلک من أمر الشيطان، فأنزل اللّه ما تسمعون أنه قد تجاوز عن ذلک و عفا عنهم. أخبرنا سعيد بن محمد بن احمد بن حيان - بكسر المهمله و شده الموحده - ابى موسى المروى و ذكر الاسناد معنعنا عن سعيد بن مسيب أن عثمان بن عفان رفع صوته على عبد الرحمن بن عوف و هو يومئذ خليفه، فقال له عبد الرحمن بآيش ترفع صوتک على، و لقد شهدت بدرا و لم تشهد، و بايعت النبى صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم و لم تبايع - يعنى بيعته الرضوان - و فرت يوم أحد و لم أفر، فقال له عثمان فيما قال عن الجواب: و أما قولک فررت يوم احد فلمت بذنب عفا اللّه عنه». هذا قول امامهم الواحدى، و قد وافقه على ذلک أكثرهم، و أما امامهم البارع «الزمخشرى» العلامه فقد قال فى «الكشاف» [ج 430/1] فى معناه، و اللّه غفور للذنوب، لا لعاجل بالعقوبه. [فى الكشاف:

«ان اللّه غفور» للـذنوب، «حليم» لاـ يعاجـل بالعقوبه] و قال فی تفسـير [الكشاف ج 427/4 فی تفسـير] قوله تعـالی فی سوره النجم (فی النسـخ التحريم)(أَ فَرَأَيْتَ الَّذِی تَوَلّی وَ أَعْطی قَلِيلاً، وَ أَكْدی، أَ عِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرى، أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِما فِی صُحُفِ مُوسـی، وَ إِبْراهِيمَ الَّذِی وَفّی، أَلاّ تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى) [النجم: 33-38] ان عثمان كان يعطی ماله فی الخير، فقال له عبد اللّه بن سعد بن ابی السرح و هو أخوه من الرضـاعه، يوشک أن لا يبقی لک شـیء، فقال عثمان ان لی ذنوبا و خطايا، و انی أطلب بما اصـنع رضا اللّه [تعالی]، و ارجو عفوه فقال عبد اللّه أعطنی ناقتک برحلها، و أنا أتحمل عنک ذنوبک كلها، فأعطاه و أشـهد عليه، فأمسک عن العطاء فنزلت. و معنی (تولی) ترک المركز يوم احد.» انتهی قوله بألفاظه. و هذا أيضا ناظر الی أن المراد بالعفو عدم المعاجله بالعقوبه، اذ الغفور الرحيم لا يعير بذنب قد تجاوز عنه؛ و فی روايـات كثيره عنـدهم أن بعضـا من الفـارين المنهزمين كعثمـان بن عفـان و أترابه، قال: ليت ابن أبی يأخـذ لنا أمانا من أبی سـفيان. و أورد المفسرون حتی العلامه البيضاوی فی تفاسيرهم». منه ره.

کافه، و کذلک أبو بکر بن أبی قحافه عند أکثر الموثوق بهم من علماء العامه و رواتهم. و فی أکثر روایاتهم المعدوده عندهم من الصحاح و عند رواه الخاصه قاطبه و فی روایاتهم جمیعا.

ففی روایات أئمه العامه و صناديدهم من مسانیدهم، عن عمران بن الحصین، و عبد اللّه بن مسعود، و عبد اللّه بن عباس، و عکرمه، و غیرهم أنه: انهزم الناس کلهم عن الرسول صلّی اللّه علیه و آله الا علی وحده، حیث کان مصلت سیفه قدام رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و لم یفارقه(1) طرفه عین، و اذ قد رمی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله الی الارض، و ضربه خالد بن الولید و أصحابه المشرکون بالسیوف و الرماح حتی غشی علیه، و قد تفرق المسلمون عنه صلّی اللّه علیه و آله، منهزمین جمیعا. [ب - 41].

کان علی متقلدا بسیفه، قائما بین یدیه صلّی اللّه علیه و آله فنظر الیه النبی صلّی اللّه علیه و آله بعد افاقته من غشیته، و قال:

«یا علی ما فعل المسلمون»؟

قال: نقضوا العهد(2) و ولوا الدبر.

فقال: «مالک لم تکن من الفارین»(3) ؟8.

1- - م: لم یفارق.

2- - قوله: نقضوا العهد. و فی طائفه من الروایات قال علیه السلام: «کفروا یا رسول اللّه، و ولووا الدبر و أسلموک». منه ره. راجع: «الارشاد» للمفید ص 46.

3- - روی فی طائفه من الروایات قال صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «مالک لا تذهب مع القوم. فقال علیه السلام: اذهب و ادعک یا رسول اللّه، و اللّه لابرحت حتی اقتل او ینجز اللّه ما وعدک من النصر، فقال صلّی اللّه علیه و آله: أبشر یا علی! فان اللّه منجز وعده، و لن ینالوا منا مثلها أبدا، ثم نظر الی کتیبه قد اقبلت الیه فقال: احمل علی هؤلاء یا علی و اکفینهم. منه ره. راجع: «الارشاد» للمفید ص 48.

قال: یا رسول اللّه! ان لی بک أسوه. و فی عضه(1) من الروایات:

«مالک لم تفر مع الناس»؟

قال: یا رسول اللّه! أرجع کافرا بعد ایمانی(2) ؟

فقال: «یا علی اکفنی هؤلاء، فکشفهم عنه».

و لم یزل یصادم کتیبه کتیبه من المشرکین الی أن هزمهم و هو ینادی المسلمین المنهزمین حتی تجمعوا و لثبات علی علیه السلام رجع بعض المسلمین، ثم کان المنهزمون یتراجعون الی أن رجعوا جمیعا(3).1.

1- - عضه: أی عضو، عده، فرقه.

2- - قوله: «أرجع کافرا بعد ایمانی». فیما قال علیه السلام، صار من المنصوص علیه، أن التولی عن نبی اللّه، و عن المرکز، و عن القتال، و الفرار عن القتل، و ایثار الحیوه الظاهریه، علی الحیوه الحقیقیه، کفر باللّه و برسوله؛ و أن من فر فقد کفر، و لا کذلک سایر الذنوب؛ و السر فی ذلک أن النشأتین تعد أن مما یدخل جنس الحیوه، و اللّه سبحانه قد أخبر علی لسان رسوله الکریم أن لقاء اللّه تعالی و الحیوه الابدیه فی جواره و لذاتها الشریفه لا تقاس فی البهجه و الکمال بالحیوه الجسدیه الفانیه و لذاتها الخسیسه الداثره، فلو کان من یدعی الایمان صادقا فی التصدیق و الاذعان لم یکن تلهیه هذه اللذه النزره [- القلیله] الخسیسه عن ذلک الذات العظیمه الشریفه بته. أ لیس من المستبین أنه اذا کان فی یدی رجل صره من دراهم، ثم أتاه آت بصره مصروره [- موثوقه] فقال ما فی صرتک دراهم زایفه و ما فی صرتی أضعاف مضاعف من الدنانیر المسکوکه من الابریز الخالص [- الذهب الخالص]، و أنی مؤتیکها ان رمیت تلک من یدیک؛ فانه لو کان صدقه فی قوله و اذعن له فی کلامه، و علم ذلک علما یقینیا لا یعتریه شک، و هو من ذوی العقول لم یکن یتراخی فی رمی صرته النزره الزایفه علی التراب، و أخذ تلک الصره العظیمه الخالصه. فاذن قد استبان أن ذلک الفرار آیه ان الفارین کاذبون فی دعواهم المحبه للّه و لرسوله، کما قال عز من قائل فی القرآن الکریم: (قُلْ یا أَیُّهَا الَّذِینَ هادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّکُمْ أَوْلِیاءُ لِلّهِ مِنْ دُونِ النّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ، وَ لا یَتَمَنَّوْنَهُ أَبَداً بِما قَدَّمَتْ أَیْدِیهِمْ وَ اللّهُ عَلِیمٌ بِالظّالِمِینَ) [الجمعه: 7-6]. منه ره.

3- - جاء قریب مضمونه فی «کشف الغمه»: ج 195/1.

و عثمان انما رجع بعد ثلاثه ایام، فقال له النبی صلّی اللّه علیه و آله: «لقد ذهبت بها عریضا.» و فی روایه عبد اللّه بن مسعود، قال صلّی اللّه علیه و آله له: «لقد ذهبت فیها عریضه»(1).

و روی ابن الاثیر أنه صلّی اللّه علیه و آله قال لهم جمیعا: «لقد ذهبتم فیها(2) عریضه». و قال فی «النهایه»: «و فی حدیث احد: قال صلّی اللّه علیه و آله للمنهزمین: «لقد ذهبتم فیها عریضه.» أی:

واسعه»(3).

و فی روایاتهم جمیعا أن جبرئیل علیه السلام قال للنبی صلّی اللّه علیه و آله: لقد عجبت الملائکه من مواسات علی لک بنفسه، فقال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «و ما یمنعه(4) من ذلک و هو منی و أنا منه.» قال جبرئیل علیه السلام: و أنا منکما. و أن جبرئیل علیه السلام قال و هو یعرج الی السماء:

لا سیف الا ذوالفقار و لا فتی الا علی(5)

و فی روایاتهم عن زید بن وهب [الف - 42] عن عبد اللّه بن مسعود انه انهزم الناس عن النبی صلّی اللّه علیه و آله الا علی علیه السلام. ثم بعد ذلک قد التحق به عاصم بن ثابت، و أبو دجانه، و سهل بن حنیف، و لحقهم طلحه بن عبید اللّه، قال: فقلت له: فأین کان أبو بکر و عمر؟

قال: کانا فیمن(6) تنحی(7).د.

1- - «الارشاد» للمفید ص 45.

2- - فی النسخ: بما عریضه.

3- - «النهایه» ج 210/3.

4- - م: یمتنه.

5- - «فرائد السمطین»: ج 257/1 ح 198.

6- - فی المصدر: ممن.

7- - تنحی: - له و علیه و فیه ای اعتمد و تعمد.

قلت: فأين كان عثمان؟

قال: جاء بعد ثلاثه من الوقعه.

فقال له النبى صلّى اللّه عليه و آله: «لقد ذهبت فيها عريضه».

قلت: فأين كنت أنت؟

قال: فيمن(1) تنحى.

قلت: فمن حدثک بهذا؟

قال: عاصم بن ثابت، و سهل بن حنيف.

قلت: ان ثبات(2) على فى ذلک المقام لعجب.

قال: ان تعجبت منه فقد تعجبت [منه] الملائکه، أما علمت أن جبرئيل عليه السلام قال فى ذلک اليوم و هو يعرج الى السماء:

«لا سيف الا ذو الفقار و لا فتى الا على».

قلت: و من أين علم أن جبرئيل عليه السلام قال ذلک؟

فقال: سمع الناس(3) النداء بذلک، و أخبرهم به النبى صلّى اللّه عليه و آله(4).

و فى رواياتهم عن قيس بن سعد، عن أبيه، قال: سمعت عليا عليه السلام يقول: أصابتنى يوم أحد ست عشره ضربه، سقت الى الارض فى أربع منهن، فجائنى رجل حسن الوجه، حسن اللمه(5)، طيب الريح، فأخذ بضبعى، فأقامنى، ثم قال: أقبل عليهم قاتل(6) فى طاعه اللّه و طاعه رسوله، فهما عنک راضيان. ک.

1- - فى مصدرنا: ممن.

2- - فى مصدرنا: ثبوت.

3- - فى مصدرنا: سمع الناس صايحا يصيح فى السماء بذلک.

4- - «الارشاد» للمفيد، ص 45-46.

5- - اللمه: ج لمم و لمام، الشعر المجاوز شحمه الاذن.

6- - فى المصدر: فانک.

قال على عليه السلام: فأتيت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله فأخبرته، فقال: «يا على! أما تعرف؟ أقر اللّه عينيك(1) كان جبرئيل عليه السلام»(2).

فأما ما أورده امامهم، العلامه فخر الدين الرازى فى «التفسير الكبير» عند ما يفسر قوله سبحانه فى ثانيه الزهراوين(3): (إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطانُ [ب - 42] بِبَعْضِ ما كَسَبُوا) الآيه(4) ، ناقلا عن القفال الشاشى(5): «ان الذى دلت(6)

عليه الاخبار [فى الجمله] أن نفرا من(7) المنهزمين تولوا و أبعدوا، فمنهم من دخل المدينه، و منهم من ذهب الى ساير الجوانب، و [أما] الاكثرون [فانهم] نزلوا عند الجبل و اجتمعوا هناك.

و من المنهزمين عمر(8) ، الا أنه لم يكن فى أوائل المنهزمين،ه.

1- - م: عليک، المصدر: عينک.

2- - «كشف الغمه» ج 197/1.

3- - أى: البقره و آل عمران.

4- - آل عمران: 155.

5- - م: الشافعى، فى الهامش: «الشاش» بلد من بلاد سمرقند.

6- - فى المصدر: و الذى تدل.

7- - فى النسخ: نفرا قليلين من.

8- - و مما تناقلته المحدثون و تداولته المورخون و هو مما رواه امامهم البخارى فى صحيحه - [لم نعثر عليه فى «الصحيح»] -: «أمر أنس بن النضر، عم أنس بن مالک أنه لقى يوم احد عمر بن الخطاب، و قد انهزم فى طائفه من المسلمين المنهزمين لقيهم، و قد تنحوا جالسين فى ناحيه من الجبل، محزونين متحيرين، فسألهم عن ذلک، فقال عمر بن الخطاب فى الجواب: ان رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم قد قتل. فقال لهم أنس: مالكم فى الحيوه من بعده قوموا فقاتلوا أعداء اللّه حتى تقتلوا فى سبيله؟! و تركهم جالسين و سل سيفه، و توجه، فلقى سعد بن أبى وقاص و قال له: و اللّه انى أستشم رائحه الجنه من صوب احد، ثم لاقى جيش المشركين فقابلهم، و قاتلهم، و حمل عليهم و حاربهم الى أن استشهد و على بدنه أكثر من ثمانين طعنا و جرحا من السيف و غيره.» فهذه رواياتهم الصحيحه الثابته فانظروا معاشر المؤمنين فى ايمان الرجل. منه ره.

و لم يبعد بل ثبت على الجبل الى أن صعد النبى صلّى اللّه عليه و آله. و منهم أيضا عثمان، انهزم مع رجلين من الانصار يقال لهما: سعد و عقبه، انهزموا حتى بلغوا موضعا بعيدا ثم رجعوا بعد ثلاثه أيام. [...] و أما(1) الذين ثبتوا مع الرسول صلّى اللّه عليه و آله فكانوا أربعه عشر رجلا سبعه من المهاجرين [و سبعه من الانصار، فمن المهاجرين] هم: على عليه السلام، و أبو بكر(2) ، و عبد الرحمان ابن عوف، و سعد بن أبى وقاص، و طلحه بن عبد اللّه، و الزبير بن العوام، و أبو عبيده بن الجراح. و سبعه من الانصار، منهم(3): خباب ابن المنذر، و أبو دجانه، و عاصم بن ثابت [و الحرث بن الصمه]، و سهل بن حنيف، [و أسيد بن حضير، و سعد بن معاذ] و ثمانيه من هؤلاء الثابتين، ثلاثه من أولئک المهاجرين هم: على(4) عليه السلام و طلحه و الزبير. و خمسه من أولئک الانصار(5) ، منهم الاربعه المذكورون بايعوه صلّى اللّه عليه و آله يومئذ على الموت»(6).

فمما قد وردت به عندهم روايات عديده، و كان الذى ريم(7) فيها هو أن أبا بكر كان من الثابتين حين اذ قد انهزم جيش المسلمين، و فر أكثرهم، و بقى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله يقاتل و يحارب بنفسه فى نفر قليلين، لا أنه ثبت حين اذ قد فجعت(8) الشده و عظمع.

1- - فى النسخ: فأما.

2- - فى المصدر: فمن المهاجرين ابو بكر و على.

3- - فى المصدر: و من الانصار الخباب.

4- - فى المصدر: و ذكر ان ثمانيه من هؤلاء كانوا بايعوه يومئذ على الموت ثلاثه من المهاجرين على.

5- - فى المصدر: و خمسه من الانصار: أبو دجانه و الحرث بن الصمه، و خباب المنذر، و عاصم بن ثابت، و سهل ابن حنيف؛ ثم لم يقتل منهم أحد.

6- - «التفسير الكبير» ج 9/51-50.

7- - ريم: أقام.

8- - مال فجع: أوجع.

[الف - 43] الخطب و آل الامر الى أن وقع صلّى اللّه عليه و آله مرميا على الارض مغشيا عليه، فقد تظافرت الاحاديث الناطقه بأنه لم يثبت. اذ ذاک الا على عليه السلام وحده، فغايه ما يكون قد كان أن أبا بكر لم يكن من المبعدين فى الذهاب الذاهبين فى الانهزام ذهابا عريضا، و لا من الفارين من بدو الامر فى المنهزمين الغير الثابتين مع الرسول أصلا، أو أنه قد أسرع فى الرجوع(1) ؛ فكان فى أول رهط من أرهاط الراجعين، فهذا(2) سبيل التوفيق بين أخبارهم المتدافعه المتصادمه فى ذلک فى غزوه أحد.

تتمه الكلام فيما وقع يوم غزوه حنين

و أما فى غزاه حنين. فمما أطبقت عليه الامه أن أبا بكر و عمر كأنا من الفارين المنهزمين، و ذلک أنه خرج رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله الى الوقعه فى اثنى عشر ألفا من المسلمين فعانهم أبو بكر، و قال: لن نغلب اليوم من قله، و ساءت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، و انهزموا جميعا، و بقى الرسول ثابتا فى مركزه، و ليس معه غير تسعه من بنى هاشم(3). و فى ذلک قوله تعالى: (وَ يَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ

1- - قوله: قد أسرع. و هذا سبيل سلكه رهط من المورخين استنادا الى زيد بن وهب، سأل عبد اللّه بن مسعود فقال له: قد سمعت أنه لم يبق مع رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم يوم احد الا على بن أبى طالب عليه السلام، و أبو دجانه و سهل بن حنيف أهو كذلک؟ قال عبد اللّه بن مسعود: لما انهزم جيش الاسلام فى أول الامر، لم يبق مع الرسول صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم الا على بن أبى طالب عليه السلام، ثم لحقه من بعد ساعه عاصم بن ثابت، و أبو دجانه، و سهل بن حنيف، و طلحه بن عبد اللّه، و أبو بكر و عمر كانا فيمن تنحى، و عثمان ممن رجع من الوقعه فى الثالثه؛ ثم تاب بعض المنهزمين. فصار من مع الرسول صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم أربعه عشر رجلا منهم أبو بكر، ثم قد تاب عمر من بعد و لحقهم. منه ره.

2- - م: هلا.

3- - انظر: «المناقب» لابن شهر آشوب، ج 143/3.

كَثْرَتُكُمْ» الی قوله سبحانه:

«ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ» (1) . قال فی «الکشاف»(2) فی تفسیره: «ثم انهزمتم.»(3) و من المشهور ما قاله بعض الفصحاء فی غزوه حنین:

«أبو بکر عانهم و علی اعانهم».

[تبصره ارجاعیه]

و بالجمله قول رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی حدیث الرایه «کرارا غیر فرار» ناطق بأن أولئک الذین قد انهزموا بالرایه، دیدنهم الفرار و سنتهم الانهزام. و قد قال عز من قائل فی القرآن الحکیم:«یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِذا لَقِیتُمُ [ب - 43] اَلَّذِینَ کَفَرُوا زَحْفاً فَلا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبارَ، وَ مَنْ یُوَلِّهِمْ یَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلاّ مُتَحَرِّفاً لِقِتالٍ أَوْ مُتَحَیِّزاً إِلی فِئَهٍ فَقَدْ باءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللّهِ، وَ مَأْواهُ جَهَنَّمُ وَ بِئْسَ الْمَصِیرُ» (4).

قلع باب الخیبر

ثم من معجزات أمیر المؤمنین علیه السلام فی غزوه خیبر، انه قد قلع الباب بیده، فتترس به و اتخذه ترسا لقتاله، فکان لا یزال یقاتل متترسا به، الی أن فتح اللّه تعالی علی یدیه، و انصرم القتال، ثم جعله جسرا علی الخندق ممسکا ایاه بیده حتی عبر علیه المسلمون، و دخلوا الحصن، و أخذوا الغنائم، ثم لما انصرفوا دحاه بیمناه أربعین ذراعا، و فی روایه: «دحا به بیمناه أذرعا».

و فی روایه: «ثم رمی به خلف ظهره أربعین ذراعا.» و فی روایه: «و دحابه فی الهواء أربعین ذراعا.» و فی روایه: «ثم دحاه

1- - التوبه: 20.

2- - الظاهر: قال صاحب «الکشاف» فی تفسیره.

3- - «الکشاف»: ج 260/2.

4- - انفال: 5.

من ورائه أربعين ذراعا»(1).

و قد عد من الصحيح الثابت عند جماهير أصحاب الروايه، أن ذلک الباب کان يغلقه عشرون رجلا من رجال خيبر، و أن المسلمين جربوه و راموا حمله فلم يقله الاـ سبعون رجلا، و ما أطاقوا اقلاله الا بجهدهم(2). و کذلک رواه أحمد بن حنبل و محمد بن جرير الطبری و غيرهما(3). و فی روايه بعضهم: «الا خمسون رجلا.»(4) و عند کثير من المورخين ان وزنه کان ثلاثه آلاف من.

و روی أبو اسحاق و غيره: أن عليا عليه السلام قال: لما عالجت باب خيبر، جعلته مجنالی(5) و قاتلت القوم، فلما أخزاهم اللّه تعالی وضعت الباب علی حصنهم طريقا، ثم رميت به فی خندقهم. فقال له رجلا - و فی روايه: فقال [الف - 44] له عمر - لقد حملت منه ثقلا! قال عليه السلام: «ما کان الا مثل جنتی التی فی يدی فی غير ذلک اليوم»(6).

و من کلام أمير المؤمنين عليه السلام الثابت عنه عند الخاصه و العامه جميعا قوله عليه السلام(7): «و اللّه ما قلعت باب خيبر بقوه جسدانيه - و فی روايه: بقوه جسمانيه - و لکن قلعته بقوه ربانيه.»(8) و فی بعض طرق الاخبار: «و لکن بقوه الهيه.» و فی عضه8.

1- - راجع: «احقاق الحق»: ج 383/8 و ج 93/18.

2- - راجع: «کشف الغمه» ج 215/1.

3- - «المسند» لاحمد ج 8/6، «تاريخ الطبری»: ج 300/2.

4- - اثبات الهداه ج 423/2 ح 69، و فی بعض الروايات «سبعون رجلاـ» و فی بعضها «اربعون رجلاـ». راجع: «احقاق الحق»: ج 384/8 و ج 480/21.

5- - المجنه: الترس.

6- - «کشف الغمه»: ج 215/1، غزوه خيبر، ط بيروت.

7- - د: صلوات اللّه عليه.

8- - راجع: «احقاق الحق»: ج 384/8.

من الروايـات عنه عليه السـلام: «و اللّه ما قلعت باب خيبر بقوه جسـديه، و لا بحركه عضـديه، و لكن ايـدت بقوه ملكوتيه، و نفس بنور ربها مضيئه»(1).

و لهذا الباب من المعجزه ذكر مرتقب فى حيزه الطبيعى فى أصل الكتاب، ان شاء اللّه سبحان.

قتال على (ع) على تأويل القرآن

و منها: ما روته رواه الامه عن طائفه من الصـحابه، كنا جلوسا فى المسـجد، فخرج علينا رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله، و قد انقطع شسـع نعله، فـدفعها الى على عليه السـلام ليصـلحها، ثم جـاء صـلّى اللّه عليه و آله فقـام علينـا فقال: «ان منكم من يقاتل على تأويل القرآن كما قاتلت(2) أنا على تنزيله».

قال أبو بكر: أنا هو يا رسول اللّه؟

قال: لا.

و قال عمر: أنا هو يا رسول اللّه؟

قال: لا. «و لكنه خاصف النعل بالحجره»(3). و فى روايات عديده:

و لكن خاصف النعل بالحجره. قالوا: فابتدرنا(4) ننظر، فاذا هو على يخصف نعل رسول اللّه فى حجره فاطمه صلوات اللّه عليه و عليها.

رواه أحمد بن حنبل فى مسنده(5) بسنده عن أبى سعيد الخدرى و رواه البغوى صاحب «المصابيح» بعينه فى كتاب «شرح السنه»(6)

1- - راجع: «سفينه البحار»: ج 374/1 و «اثبات الهداه»: ج 424/2 ح 73.

2- - د: قتلت.

3- - جاء ما يقرب منه فى «فرائد السمطين» ج 160/1 ح 122.

4- - ابتدر: أسرع، و ابتدر القوم أمرا اى تبادروا اليهم أيهم يسبق اليه.

5- - «المسند» لاحمد ج 33/3، 82.

6- - لم نعثر عليه بعد الفحص.

عن أبی سعید أیضا. و رواه ابن الاثیر فی [ب - 44] کتابیه.(1)

و کذلک أورده الشیخ ابن طلحه الشامی الشافعی فی «مطالب السؤول»(2) عن أبی سعید الخدری - رضی اللّه تعالی عنه - و صاحب «السمطین» رواه بعینه، ثم قال: «قال الحاکم: و هذا اسناد صحیح قد أصح بمثله(3) البخاری و مسلم فی «الصحیح»(4).

و رواه الحافظ أبو نعیم فی «حلیه الاولیاء» بسنده عن ابن سعید قال: قال: کنا نمشی مع الرسول صلّی اللّه علیه و آله، فانقطع شسع نعله، فتناولها علی علیه السلام لیصلحها، ثم مشی، فقال النبی صلّی اللّه علیه و آله: [یا] «أیها الناس! ان منکم من یقاتل علی تأویل القرآن کما قاتلت علی تنزیله» الحدیث. قال أبو سعید:

فخرجت، فبشرت بما قال الرسول صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم و لم یکترث(5)ه.

1- - «النهایه» ج 38/2.

2- - «مطالب السؤول»، فصل 6، ص 23، الطبع الحجری.

3- - یقال اصح المحدث فهو المصح اذا ارتفع الضعف عن حدیثه، و سلمت عن الطعن روایته من قولهم قوم مصحون ای ارتفعت العاهه عن اموالهم. قال الجوهری فی الصحاح [ج 381/1]: «أصح القوم فهم مصحون اذا کان قد اصابت اموالهم عاهه، ثم ارتفعت، و فی الحدیث لا یوردن ذو عاهه علی مصح». و قال ابن الاثیر فی «النهایه» [ج 12/3]: «و فی الحدیث لا یوردن ذو عاهه علی مصح (...) المصح الذی صحت ماشیته من الامراض و العاهات (خ: لها)، أی لا یوردن من ابله مرضی علی من أبله صحاح، و یسقیها معه کأنه کره ذلک [مخافه] أن یظهر بمال المصح ما ظهر بمال الممرض، فیظن أنها اعدتها فیأثم بذلک. و قد قال علیه السلام: لا عدوی».

4- - «فرائد السمطین» ج 160/1 ح 121، و فیها: «قد احتج بمثله البخاری...»!!

5- - یقال ما اکترث له ای... ابالی کذا فی «الصحاح» [ج 290/1] و قال فی «النهایه» [ج 161/4] یقال: «ما اکترث به: أی ما ابالی، و لا تستعمل الا فی النفی؛ و قد جاء ههنا فی الاثبات و هو شاذ. منه ره.

به(1) فرحا، كأنه قد سمعه»(2) كذلک رواه «ابن بطه».

و روى الترمذى فى صحيحه(3) عن ربعى بن خراش عن أمير المؤمنين عليه السلام عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله ذلک مثل يوم الحديبيه.

و كذلک رواه أبو داود فى صحيحه و هو كتاب «السنن». و رواه أيضا رزين العبدرى فى «الجمع بين الصحاح السته». و كذلک رواه السمعانى فى «الفضائل» و الخطيب فى التاريخ(4) و رواه أيضا أحمد ابن حنبل فى مسنده(5) من طريق ربعى بن خراش، و من طريق عبيد اللّه ابن حنظب، و من طريق زيد بن نفيع(6) عن أمير المؤمنين عليه السلام، عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم.

و روى الديلمى فى كتاب «الفردوس»، عن وهب ابن صفى(7) ، قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: «أنا أقاتل على تنزيل القرآن و على [الف - 45] يقاتل على تأويل القرآن»(8). و فيما رواه عامر بن واثله، عن أمير المؤمنين عليه السلام فى حديث الاحتجاج، قال عليه السلام: «فأنشدكم باللّه هل فيكم أحد.» قال له رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: «انى قاتلت على تنزيل القرآن، و أنت تقاتله.

1- - فى النسخ: بها.

2- - «حليه الاولياء» ج 67/1.

3- - «السنن» للترمذى ج 634/5 ح 3715.

4- - «تاريخ دمشق» أى: «ترجمه الامام على بن أبى طالب» ج 163/3 ح 1178.

5- - «المسند» ج 82/3.

6- - خ: تبيع.

7- - فى المصدر: صيفى.

8- - «فردوس الاخبار» ج 79/1 ح 118، ط دار الكتب العربى، و ج 46/1 ح 115 ط دار الكتب العلميه.

علی تأویل القرآن؛ غیری؟ قالوا: اللهم لا»(1).

و بالجمله. حدیث «لا» و «لکن خاصف النعل فی الحجره»، له طرق متکثر(2) ، و موارد متعدده، عند العامه و عند الخاصه(3). و رواه فی کتاب «الاربعین عن الاربعین»، بسنده من مسند أبی سعید رضی اللّه تعالی عنه، علی مضاهات ما رووه عنه علی یسیر اختلاف فی المتن(4).

تنبیه فی منزله علی (ع) عند اللّه و الرسول

اشاره

فاذا تؤمل برویه صحیحه أستوقن أن أمر التنزیل الی محمد صلّی اللّه علیه و آله، و أمر التأویل الی علی علیه السلام فکما الجاحدون لنبوه محمد صلّی اللّه علیه و آله کفار بالتنزیل، فکذلک الشاردون(5) عن ولایه علی علیه السلام کفار بالتأویل.

و منها ما رواه محدثهم، الحافظ الناقد أبو نعیم الاصفهانی فی کتاب «الحلیه» مسندا: أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، قال: «لا تسبوا علیا، فانه ممسوس فی ذات اللّه تعالی»(6). و أورده امام علمائهم، فخر الدین الرازی فی «التفسیر الکبیر» عن کعب بن عجره، عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله(7). و رواه ابن المؤید الحموئی فی

1- - «المناقب» لابن المغازلی، ص 116، ح 155.

2- - و سیعاد الیک بعض من تلک الطرق فی أصل الشرح، ان شاء اللّه العزیز سبحانه. منه ره.

3- - راجع: «المناقب» للخوارزمی ص 222، «کفایه الطالب» ص 386، «الخصائص» للنسائی ص 131، و لتفصیل المصادر فلیراجع: «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 3/170-163 ح 1191-1178 و «احقاق الحق» ج 6/24، ج 5/28، 33، ج 4/332.

4- - لم نعثر علیه فی «الاربعین» للرازی.

5- - الشارد: الطارد.

6- - «حلیه الاولیاء»: ج 1/68.

7- - لم نعثر علیه.

«السمطين» بسنده المتصل الى اسحق بن كعب بن عجره، عن أبيه، عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله؛ و هو أيضا بعينه(1) من مرويات أصحابنا رضوان اللّه تعالى عليهم(2). و رواه فى كتاب «الاربعين عن الاربعين [ب - 45] عن الاربعين»(3) بسنده من مسند كعب بن عجره رضى اللّه تعالى عنه، عن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله.

و يلتحق بذلک ما رواه امامهم أحمد بن حنبل فى مسنده عن ام سلمه رضى اللّه عنها، قالت: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله «من سب عليا فقد سبنى»(4). و رواه صاحب «المشكاه» عن ام سلمه و قال: رواه أحمد بن حنبل(5).

و روى شيخهم المحدث الامام الحافظ أبو عبد اللّه محمد بن يوسف الشافعى، فى كتاب «كفايه الطالب» عن عبد اللّه بن عباس، «و كان سعيد بن جبير يقوده فمر على صفه زمزم، فاذا قوم من أهل الشام يشتمون عليا عليه السلام؛ فقال لسعيد بن جبير: ردنى اليهم، فوقف عليهم، فقال: أيكم الساب اللّه تعالى(6) ؟ قالوا: سبحان اللّه!! ما فينا أحد سب اللّه تعالى. فقال: أيكم الساب رسول اللّه صلّى اللّهل.

1- - «فرائد السمطين»: ج 165/1 ح 127.

2- - «منتخب كنز العمال»: ج 34/5، «احقاق الحق»: ج 217/4-216، ج 20 / 535 و ج 563/21، «البحار»: ج 313/9 و «كنز العمال»: ج 621/11 ح 17-33.

3- - «الاربعين» ص 54، ح 26، ط قم.

4- - «المسند»: ج 323/6.

5- - مشكاه المصابيح»، باب مناقب على (ع)، ص 557.

6- - فى المصدر: للّه عز و جل.

علیه و آله؟ فقالوا؛ ما فینا أحد سبه(1). فقال: أیکم(2) الساب علی بن أبی طالب علیه السلام؟ فقالوا أما هذا فقد کان، قال(3): فأشهد علی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، سمعته اذ نای و وعاه قلبی، یقول لعلی بن أبی طالب علیهما السّلام: «من سبک فقد سبنی، و من سبنی فقد سب اللّه تعالی، و من سب اللّه تعالی، أکبه اللّه تعالی علی منخریه فی النار ثم تولی عنهم»(4). و لهذا الحدیث روایات فی کتبهم، و فی کتبنا من طرق مختلفه(5).

و رواه صاحب «السمطین» بسنده کذلک عن ابن عباس(6) ، و روی بسنده عن ام سلمه رضی اللّه عنها أنها قالت لبعضهم: «أیسب رسول اللّه فیکم فقال: معاذ اللّه! أو سبحان اللّه! [الف - 46] أو کلمه نحوها. فقالت: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم «من سب علیا فقد سبنی»(7).

و روی بأسانید متعدده أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال:

«یا علی! من فارقنی فقد فارق اللّه، و من فارقک یا علی! فقد فارقنی»(8).

و فی الحکایه الثالثه عشر من حکایات کتاب «الاربعین عن الاربعین، عن الاربعین» مسندا عن سعید بن جبیر، قال: مر ابن عباس بنفر من7.

1- - فی المصدر: سب رسول اللّه.

2- - فی المصدر: قال فأیکم.

3- - فی النسخ: فقال.

4- - «کفایه الطالب» ص 83-82.

5- - «الاربعین عن الاربعین» ص 96، «الامالی» للصدوق ص 87 ح 2، «کشف الغمه»: ج 109/1، «المناقب» لابن شهر ج 221/3، «البحار»: ج 312/19، «الغدیر»: ج 299/2 و «المناقب» لابن المغازلی ص 394.

6- - «فرائد السمطین»: ج 302/1 ح 241.

7- - المصدر: ج 301/1 ح 240.

8- - المصدر ج 300/1 ح 238، «المناقب» لابن المغازلی ص 278، 240 ح 324، 287 و «المناقب» للخوارزمی ص 57.

قریش و قد کف بصره و معه ابن له یقوده فسمع صوتهم، فوقع علیهم، و سلم، فقاموا، و ردوا السلام، و مضی؛ فقال له ابنه: یا أبه سمعت ما قالوا؟ قال: لا و ما قالوا؟ قال: سبوا علیا صلوات اللّه علیه نالوا منه. فقال: ردنی الیهم، فرده، فقال: أیکم الساب اللّه تعالی؟ فقالوا: یا بن عباس! من سب اللّه فقد کفر(1) ، فقال: أیکم الساب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله؟ فقالوا: یابن عباس من سب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فقد اشرک(2). فقال: أیکم الساب علیا علیه السلام؟ فقالوا: أما علیا فقد نلنا منه.

فقال ابن عباس: أشهد باللّه و أشهد اللّه، لقد سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول: «من سب علیا فقد سبنی، و من سبنی فقد سب اللّه، و من سب اللّه فقد کفر»(3).

تنبیه فی التعریض علی جاحدین الحق

و نحن نقول: تبا(4) و تعسا(5) لاسلام قوم یرون هذه الاحادیث ثم یوقرون المحارب الساب الملعن بذلک فی صدور المهاجر، و الامر

1- - خ: فقد أشرک.

2- - فقد کفر.

3- - «الاربعین عن الاربعین» ص 96، أیضا انظر: «الامالی» للصدوق ص 87. ح 2، «الغدیر» ج 299/2 و «المناقب» لابن شهر آشوب ج 221/3.

4- - تبا: الشیء: قطعه، هلک، تبت یداه: أی خسرتا، تباله: أی الزمه اللّه خسرانا و هلاکا

5- - تعسا: هلک، عثر و اکب علی وجهه.

بالاعلاـن به على رؤوس المنابر، و يلقبونه خال المؤمنين(1) ، و يعتذرون عن فظيع(2) قوله و شنيع [ب – 46] صنعه بما هو أفظع و أشنع فيسـمون ارتداده عن الاسـلام اجتهادا فى الدين، تحاميا عن أن يرتقى تطرق الكفر الى لصوص الخلافه من قبل فى الاولين، فيا أيها العلماء المشـهوريه الجمهوريه! ليت شـعر شاعر ما خطبكم فى ابن ملجم المرادى قاتل أمير المؤمنين عليه السلام، و اذ وسعتم دائره الاجتهاد الى حيث تشمل صريح الكفر و فظيع الارتداد، فما بالكم لم تدخلوه فى تلك الدائره!؟ و لم تخترطوه فى نظم اولئک المجتهدين!؟.

فان حاججتم بأنه قـد صـح و ثبت عن رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله انه قال لعلى عليه السـلام: يا على! أشـقى الاولين عاقر ناقه صالح، و أشقى الاخرين من يخضب هذه من هذه.»(3) و لا اجتهاد فى مقابله7.

1– – قوله: «خال المؤمنين»، الى آخره. و يعلم حاله بالنسـبه الى المؤمنين من شنايع أعماله. روى محدثهم الكازرونى – و هو عندهم امام الرحله – فى كتابه «سـير النبى و احواله و تاريخه من الولاده الى الانتقال الى جوار اللّه سـبحانه»، عن جابر بن عبـد اللّه الانصارى، انه قال: «قتل أبى و خالى يوم احـد، فحملتهما امى على بعير، فأتت بهما المدينه، فنادى منادى رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله: أن ردوا القتلى الى مصـارعهم. ثم روى أيضـا أن الناس حملوا قتلاهم الى المـدينه، فـدفنوهم، فنادى منادى رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله: ردوا القتلى الى مضـاجعهم. ثم قـال: فلما أمر رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله بـدفن الموتى، قال: انظروا عمرو ابن الجموع، و عبـد اللّه بن عمرو بن حزام، فانهمـا كانـا متصافيين فى الـدنيا، فجعلوهما فى قبر واحـد. فلما احتفر معاويه القناه أخرجا و هما ينثينان، كأنهما دفنا بالامس، ثم قال: قال جابر بن عبـد اللّه: كتب معاويه الى عامله بالمـدينه أن يجرى عينا الى أحـد، فكتب اليه عامله أنه لا تجرى الا على قبور الشـهداء، فكتب أن أنفذها. قال: قال جابر: فرأيتهم يخرجون على رقاب الرجال، كأنهم رجال نوم. انتهى بألفاظه. منه ره.

2– – فظع: – الامر أى اشتدت شناعته، و جاوز المقدار فى ذلک.

3– – جاء ما يقرب منه فى «احقاق الحق»: ج 353/17.

النص، فأنتم محجوجون فی اولئک بأشباه ذلک.

تفریع علی أن التعریض لعلی مساوق للتعریض علی اللّه

أليس من الحق الصحيح الثابت فی صحاحکم السته و فیما فی طبقتها من کتب صناديدکم المحدثين، و أئمتکم الحافظين قول رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السلام: «أنا حرب لمن حاربک، و سلم لمن سالمک»(1).

و قوله: «حربک حربی، و سلمک سلمی»(2).

و قوله: «من حاربک فقد حاربنی، و من حاربنی فقد حارب اللّه»(3).

و قوله: «من فارقنی فقد فارق اللّه، و من فارقک فقد فارقنی»(4).

و قوله: «من سب علیا فقد سبنی، و من سبنی فقد سب اللّه، و من سب اللّه اکبه اللّه علی منخریه فی النار»(5).

و قوله: «و تعلمهم من القرآن ما لم یعلموا، و تجاهدهم علی التأویل کما جاهدتهم علی التنزیل»(6).

و قوله: «انک تقاتل الناکثین و القاسطین و المارقین، و انک(7)

أنت قاتل الناکثین [الف - 47] و القاسطین و المارقین»(8).

1- - فی المصادر: «أنا حرب لمن حاربکم أو حاربتکم» راجع: «احقاق الحق»: ج 18/414-411.

2- - «المناقب» لابن المغازلی ص 50 ح 73.

3- - لم نعثر علیه بصریح ألفاظه.

4- - «المستدرک» للحاکم ج 3/124، «المناقب» لابن المغازلی ص 241 ح 288، «العمده» ص 274 ح 436.

5- - «فرائد السمطین»: ج 1/302 ح 241.

6- - لم نعثر علیه.

7- - «و انک أنت... المارقین» ساقطه من «م».

8- - جاء قریب مضمونه فی «فرائد السمطین»: ج 1/282 ح 223.

و قوله: «یا علی! من آذی شعره منک فقد آذانی»(1).

و قوله: «کذب من زعم انه یحبنی و یبغضک»(2).

و نظائرها التی لا یحیط بها طوق الاحصاء، فما شأنکم تتمسکون بذلک الحدیث الصحیح الثابت، و تتخذون هذه الاحادیث الصحیحه الثابته وراءکم ظهریا.

و بالجمله لعمر الحبیب أن صنیع معاویه و صنیع عایشه شقیقا صنیع المرادی بالعتو(3) و الجلاعه(4)، و دونه فی الفظاعه و الشناعه.

فان کان انما ذاک هو الکفر الاکبر، فلیکن انما ذانک هما الکفران الاصفران. و ان کان انما ذاک هو الفسوق الاحمر، و الارتداد المعصفر، فلیکن انما ذانک هما الفسوقان الاصفران(5) و الارتدادان الاغبران(6). و أما فعله أبی بکر و عمر من بدو الامر فما هی الا بذر الزروع، و أصل الفروع، و أم الفتن، و أس المحن.

حدیث التمثیل

و منها: ما هو من مرویات العامه و الخاصه و له عند الفریقین طرق عدیده. و من طرقهم ما رواه الدیلمی فی کتاب «الفردوس» عن حذیفه، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «مثل علی بن أبی طالب فی الناس مثل (قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ) فی القرآن»(7).

1- - «احقاق الحق»: ج 596/16 و ج 391/6.

2- - «ترجمه الامام علی بن أبی طالب»: ج 186/2 ح 674، أیضا راجع «احقاق الحق»: ج 149/4، 482 و ج 73/6، 78، 552، 546 و ج 61/17-57.

3- - العتو: التکبر، التجبر.

4- - الجلاعه: الاجلع أی الذی لا تنضم شفتاه.

5- - م: اصفران.

6- - الاغبر: ما لونه غبره.

7- - «الفردوس»: ج 134/4 ح 6417 ط دار الکتب العلمیه و ج 422/4 ح 6740 ط دار الکتب العربی.

و رواه الفقیه الشافعی ابن المغازلی فی کتابه مسندا الی النعمان بن بشیر، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «[انما] مثل علی بن أبی طالب فی هذه الامه مثل (قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ.) فی القرآن»(1).

قال امامهم العلامه الرازی فی «التفسیر الکبیر»: «أن سوره الاخلاص للقرآن کالحدقه للانسان، و ان القرآن کله صدف، و الدر هو قوله [ب - 47]:(قُلْ هُوَ اللّهُ أَحَدٌ) (2).

و نحن نقول طی ضرب هذا المثل أسرار حکمیه لتکشفها حیز طبیع فی أصل الکتاب ان شاء اللّه تعالی.

معیار الایمان هو حب علی (ع)

و منها: ما رواه أحمد بن حنبل فی مسنده و الترمذی فی صحیحه عن أم سلمه رضی اللّه تعالی عنها، قالت: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «لا یحب علیا منافق، و لا یبغضه مؤمن»(3). و رواه صاحب «المشکاه» عنها، و قال رواه أحمد و الترمذی، و قال: «هذا حدیث حسن غریب»(4).

و منها: ما رواه صاحب کتاب «الفردوس» عن أنس بن مالک، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم: «عنوان صحیفه المؤمن حب علی بن أبی طالب»(5).

1- - «المناقب» لابن المغازلی ص 70 ح 100، أیضا انظر: «ینابیع الموده» ص 125.

2- - «التفسیر الکبیر»: ج 176/32.

3- - «السنن» للترمذی ج 635/5 ح 3717، «العمده»: ص 218 ح 344 و «المسند» لاحمد بن حنبل ج 292/6 و فیه: «لا یبغضک مؤمن، و لا یحبک منافق».

4- - «مشکاه المصابیح»: ص 566 باب مناقب علی (ع).

5- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 151/2 ناقلا عن الفردوس، «المناقب» لابن المغازلی و ذیلها ص 243 ح 290 و «کنز العمال» ج 601/11.

و منها: ما رواه فی کتاب «الفردوس» أیضا عن عبد اللّه بن عباس - رضـی اللّه عنهما(1) - قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم:

«قل لمن أحب علیا یتهیأ لدخول الجنه»(2).

و منها: ما رواه أیضا فی کتاب «الفردوس» عن سـعد بن أبی وقاص، قال: قال رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله و سـلّمو اله و سلم: «من آذی علیا فقد آذانی.» قالها ثلاثا(3).

غزاره من فضائله

و منها: ما رواه الفقیه ابن المغازلی الشافعی فی کتابه من عده طرق مختلفه، بأسانیدها و معناها واحد، أن النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سـلم قال: «ان ملکی علی [بن أبی طالب](4) لیفتخران علی سایر الاملاک، بکونهما(5) مع علی، لانهما لم یصـعدا الی اللّه قط منه بشیء یسخطه»(6).

و منها: ما رواه الشـیخ المعتزلی، الحنفی عز الدین عبد الحمید ابن أبی الحدید فی «شـرح نهج البلاغه» المکرم، عن أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام أنه قال یوم المناشده أو یوما آخر:

«أنا [الف - 48] من رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله کالعضـد من المنکب، و کالزراع من العضـد، و کالکف من الذراع ربانی صـغیرا، و آخانی کبیرا؛ و لقد علمتم أنی کان لی منه مجلس سر لا یطلع علیه

1- - د: عنه.

2- - راجع: «احقاق الحق»: ج 365/7.

3- - لم نعثر علیه فی الفردوس، لکن انظر: «ترجمه الامام علی بن ابی طالب»: ج 421/1 ح 497-495.

4- - فی النسخ: علی صلوات اللّه.

5- - فی المصدر: لکونهما.

6- - «المناقب» لابن المغازلی ص 127 ح 167 و «العمده»: ص 360 ح 698.

غیری، و أنه أوصی الی دون أصحابه و أهل بیته. و لاقولن ما لم أقله لاحد قبل هذا الیوم، سألته مره أن یدعو لی بالمغفره فقال: أفعل، ثم قام، فصلی؛ فلما رفع یدیه(1) للدعاء(2) استمعت(3) الیه الدعاء فاذا هو قائل(4): «اللهم بحق علی عندک(5) اغفر لعلی عبدک»، فقلت: یا رسول اللّه! ما هذا؟ فقال: أو أحد أکرم منک علیه فأستشفع به الیه»(6).

و منها: ما رواه الفقیه ابن المغازلی باسناده عن ابن عباس رضی اللّه تعالی عنه، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «أتانی جبرئیل بدرنوک(7) من الجنه، فجلست علیه، فلما صرت بین یدی ربی کلمنی و ناجانی، فما علمنی شیئا الا علمه(8) علیا ابن أبی طالب، فهو باب مدینه علمی»، ثم دعاه الیه، فقال [له]: «یا علی! سلمک سلمی و حربک حربی، و أنت العلم بینی و بین أمتی [من] بعدی»(9).

حظ علی (ع) من العلم

اشاره

و منها: ما رواه محدثهم الناقد، الحافظ أبو منصور بن شیرویه الدیلمی الهمدانی فی «الفردوس» و أخطب خطبائهم موفق بن أحمد ابن الخوارزمی المکی فی «المناقب»، عن سلمان - رضی اللّه تعالی عنه - قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «أعلم أمتی من بعدی

1- - فی المصدر: یده.

2- - فی النسخ: فی الدعاء.

3- - فی المصدر: استمعت علیه.

4- - فی النسخ: قال.

5- - فی النسخ: عبدک.

6- - «شرح نهج البلاغه» لابن أبی الحدید ج 315/20 ح 625.

7- - الدرنوک: نوع من البسط أو الثیاب له خمل.

8- - فی النسخ: علمه.

9- - «المناقب» لابن المغازلی ص 50 ح 73.

علی بن أبی طالب.»(1) و رواه المحدث ابن المؤید الحموئی بسنده المعتبر الذی علیه تعویله فی «السمطین»(2).

و منها: ما رواه الحافظ الناقد «ابو نعیم أحمد بن عبد اللّه بن أحمد فی «الحلیه» بسنده عن علقمه، عن عبد اللّه بن [ب - 48] مسعود، قال: کنت عند رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، فسئل عن علی علیه السلام، فقال صلّی اللّه علیه و آله: «قسمت الحکمه(3) عشره أجزاء، فأعطی علی تسعه أجزاء و الناس جزءا واحدا»(4).

و رواه الدیلمی فی کتاب «الفردوس» باسناده الی ابن مسعود أیضا، و کذلک رواه ابن المؤید بن حمویه فی «السمطین» بسنده الی سفیان الثوری الی علقمه، عن ابن مسعود(5).

و روی أخطب خوارزم، أبو المؤید الموفق بن أحمد المکی الخوارزمی فی کتاب «المناقب» عن عبد اللّه بن عباس أنه قال: «العلم سته أسداس، لعلی علیه السلام خمسه أسداس؛ و للناس کلهم سدس واحد، و لقد شارکهم فی السدس، حتی لهو(6) أعلم به منهم»(7).

و قال فی کتاب «الاربعین»: قال عمر بن الخطاب: «العلم سته أسداس، لعلی من ذلک خمسه أسداس، و لقد شارکنا فی السدس.2.

1- - «المناقب» للخوارزمی ص 40، «احقاق الحق»: ج 406/20 ناقلا عن الفردوس.

2- - «فرائد السمطین»: ج 97/1 ح 66.

3- - فی المصدر: الحکم.

4- - «حلیه الاولیاء» ج 65/1، «المناقب» لابن المغازلی ص 287 ح 328، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 32/2، «المناقب» للخوارزمی ص 40 و «ترجمه الامام علی بن أبی طالب»: ج 481/2 ج 1008.

5- - «فردوس الاخبار»: ج 277/3 ح 470 و «فرائد السمطین»: ج 94/1 ح 63.

6- - فی المصدر: هو.

7- - «المناقب» للخوارزمی ص 48، «فرائد السمطین»: ج 369/1 ح 298، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 31/2.

حتی لهو أعلم به منا»(1).

و فی روایه، عن عبد اللّه بن عباس، قال: «أعطی علی بن أبی طالب تسعه أعشار العلم، و أنه لاعلمهم بالعشر الباقی»(2). و فی روایه اخری عنه: «و اللّه لقد اعطی علی تسعه أعشار العلم، و أیم اللّه لقد شارکهم فی العشر العاشر»(3).

و قال عالمهم العلم الناقد مجد الدین(4) علی بن محمد بن عبد الکریم المعروف ب «ابن الاثیر» فی کتابه «النهایه» فی باب «الثاء مع العین»(5): «المثعنجر» هو أکثر موضع فی البحر ماءا، و المیم و النون زائدتان. و منه حدیث ابن عباس: «علمی فی علم علی علیه السلام کالقراره فی المثعنجر.»، القراره: الغدیر الصغیر»(6).

و قال فیه أیضا فی باب «القاف مع الراء». و حدیث [الف - 49] ابن عباس، و ذکر علیا علیه السلام، فقال: «علمی فی(7) علمه کالقراره فی المثعنجر.» القراره: المطمئن من الارض یستقر فیها ماء المطر، و جمعها القرار»(8).

و روی بعض المفسرین من العامه عن ابن عباس، أنه قال: «ما علمی و علم أصحاب محمد صلّی اللّه علیه و آله فی علم علی علیه السلام الا کالقطره فی سبعه أبحر»(9).2.

1- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 2/32-31 ناقلا عن اربعین الخوارزمی.

2- - المصدر السابق: ج 30/2.

3- - المصدر السابق.

4- - الف: عز الدین.

5- - د: العین مع الثاء.

6- - فی المصدر: «فاذا علمی بالقرآن فی علم علی کالقراره فی المثعنجر...»!

7- - فی المصدر: علمی الی.

8- - «النهایه»: ج 38/4.

9- - راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 30/2.

و فی کتاب «کفایه الطالب» فی مناقب أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام لشیخهم الامام الحافظ الزاهد. أبی عبد اللّه محمد بن یوسف بن محمد الشافعی، عن سعید بن المسیب قال:

سمعت رجلا یسأل ابن عباس - رضی اللّه تعالی عنه - عن علی بن أبی طالب علیه السلام، فقال له ابن عباس: «ان علیا علیه السلام صلی القبلتین، و بایع البیعتین، و لم یعبد صنما و لا وثنا، و لم یضرب علی راسه بزلم(1) ، و لا قدح ولد علی الفطره، و لم یشرک باللّه طرفه عین.»

فقال له الرجل: انی لم أسألک عن هذا انما أسألک عن حمل سیفه علی عاتقه یختال به حتی أتی البصره، فقتل بها أربعین ألفا، ثم سار الی الشام فلقی بها حواجب العرب فضرب بعضهم بعضا(2)

حتی قتلهم، ثم أتی النهروان، و هم مسلمون، فقتلهم عن آخرهم.

فقال له ابن عباس: أعلی أعلم عندک أم أنا؟

فقال الرجل: لو کان علی أعلم عندی منک ما سألتک!!

قال: فغضب ابن عباس حتی اشتد غضبه. ثم قال: ثکلتک أمک! علی علمنی، و کان علمه من النبی صلّی اللّه علیه و آله، و النبی علمه من اللّه تعالی من فوق عرشه، فعلم النبی صلّی اللّه علیه و آله من اللّهض.

1- - زلم: هی القداح التی کانت فی الجاهلیه علیها مکتوب الامر و النهی، افعل، و لا تفعل؛ کان الرجل منهم یضعها فی وعاء له، فاذا أراد سفرا أو زواجا أو أمرا مهما أدخل یده فاخرج منها زلما، فان خرج الامر مضی لشأنه، و ان خرج النهی کف عنه و لم یفعله. «النهایه»: ج 311/2. و «الزلم» فی اللغه قط: نبات لا برز له و لا زهر، و فی عروقه التی تحت الارض حب مفلطح دسم، و هو معروف عند العامه بحب العزیز.

2- - د: ببعض.

تعالی، و علم علی من النبی صلّی اللّه علیه و آله، و علمی من علم علی علیه السلام [ب - 49] و علم أصحاب رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی علم علی علیه السلام کالقطره الواحده فی سبعه أبحر(1).

و منها: ما رواه الحافظ أبو نعیم فی «الحلیه» بسنده عن عبد اللّه ابن مسعود، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «ان القرآن أنزل علی سبعه أحرف، ما منها حرف الا و له(2) ظهر و بطن، و أن علی بن أبی طالب عنده منه علم الظاهر و الباطن»(3). و رواه صاحب «السمطین» باسناده المتصل الی ابن مسعود(4).

و منها: ما رواه أکثر المحدثین علی طباق روایه أحمد بن حنبل فی مسنده، أن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال لفاطمه الزهراء صلوات اللّه علیها: «ألا ترضینی انی زوجتک أقدم أمتی سلما، و أکثرهم علما، و أعظمهم حلما»(5).

و منها: ما رواه الحافظ أبو نعیم فی «الحلیه» و أبو المؤید، الخطیب الخوارزمی المکی فی «المناقب» و أبو المجامع ابراهیم بن المؤید الحموئی فی «السمطین»، بأسانیدهم أن علیا علیه السلام قال: یا رسول اللّه أوصنی.

فقال صلّی اللّه علیه و آله: «قل ربی اللّه، ثم استقم».ا.

1- - لم نعثر علی روایه من «سعید بن المسیب». و جاء طریق «عبد اللّه بن عباس» فی «کفایه الطالب»، و لتفضیله (ع) بتقدیم البیعه و صلوه القبلتین فلیراجع: «مائه منقبه» لابن شاذان و مصادر ذیلها ص 136 و «فضائل الخمسه»: ج 191/1.

2- - فی المصدر: الا له.

3- - «حلیه الاولیاء» ج 65/1.

4- - «فرائد السمطین» ج 355/1 ح 281 و «احقاق الحق» ج 640/7-639.

5- - انظر: «احقاق الحق»: ج 151/4 و «فرائد السمطین»: ج 92/1 ح 61. د: «ألا- ترضین فی زوجتک» و فی بعض المصادر: «أما ترضینی... افضلهم حلما.

فقال علی علیه السلام: «ربی اللّه(1) و ما توفیقی الا باللّه علیه توکلت و الیه أنیب».

فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «لیهنک(2) العلم یا أبا الحسن لقد شربت العلم شربا، و نهلته(3) نهلا»(4).

حدیث باب العلم

و منها: ما رواه الترمذی فی صحیحه فی صفه أمیر المؤمنین علیه السلام - بالانزع البطین - أن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال:

«أنا مدینه العلم و علی بابها»(5).

و روی أبو محمد الحسن بن مسعود البغوی فی کتابه «المصابیح» أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال: «أنا دار الحکمه و علی بابها»(6).

و رواه الترمذی أیضا فی مسنده و صحیحه و رواه أیضا صاحب [الف - 50] «المشکاه»، ثم قال: رواه الترمذی و قال: «هذا حدیث غریب»(7). و رواه أبو المظفر السمعانی فی کتاب «مناقب الصحابه»(8)

بالاسناد عن علی علیه السلام، عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله.

1- - فی الحلیه: «قال قلت: اللّه ربی...».

2- - فی بعض المصادر: لیهنیک.

3- - نهل: بکسر الهاء، نهلت الابل أی شربت أول الشرب.

4- - «حلیه الاولیاء» ج 65/1، «المناقب» للخوارزمی ص 41، «فرائد السمطین» ج 100/1 ح 69 و «المناقب» للکلابی ص 430 ح 8.

5- - لم نعثر علیه فی «السنن» للترمذی، و لتفضیل مصادره راجع: «احقاق الحق»: ج 52/5، 501-469 و ج 376/4 و ج 184/8 و ج 149/9 و ج 297/16-277 و ج 428/21-415 و «کنز العمال» ج 600/11 ح 32890.

6- - «مصابیح السنه»: ج 174/4 ح 4772، باب المناقب، «کنز العمال» ج 600/11 ح 32889 و «نزل الابرار» ص 74.

7- - «السنن» للترمذی ج 637/5 ح 3723 و مشکاه المصابیح ص 556 باب مناقب علی.

8- - لم یطبع.

و روی الشافعی الفقیه، ابن المغازلی فی کتابه بسنده عن ابن عباس، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «أنا مدینه العلم و علی بابها، فمن أراد العلم فلیأت الباب»(1).

و روی أیضا بسنده عن حذیفه أن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال:

«أنا مدینه العلم و علی بابها، و لا تؤتی البیوت الا من أبوابها»(2).

و روی أیضا بسنده عن جابر بن عبد اللّه الانصاری یقول: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول یوم الحدیبیه، و هو آخذ بضبع(3)

علی بن أبی طالب: «هذا امام(4) البرره، و قاتل الفجره، منصور من نصره مخذول من خذله.» ثم مد بها صوته و قال: «أنا مدینه العلم و علی بابها، فمن أراد العلم فلیأت الباب.»(5) و فی روایه: «مد سوطه(6)

و قال»:

و روی أیضا بسنده عن مجاهد، عن ابن عباس، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «أنا دار الحکمه و علی بابها، فمن أراد الحکمه فلیأت الباب»(7).

و روی أبو المجامع ابراهیم بن محمد بن المؤید الحموئی فی «السمطین»، بسنده عن ابن عباس، عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله «أنا مدینه العلم و علی بابها، فمن أراد بابها فلیأت علیا»(8).7.

1- - «المناقب» لابن المغازلی ص 80 ح 121 «کشف الغمه» ج 113/1، «المناقب» للخوارزمی ص 40، «فرائد السمطین» ج 98/1 و «نزل الابرار» ص 73.

2- - «المناقب» لابن المغازلی ص 82 ح 122. عن جریر و «العمده» ص 293 ح 482 عن حذیفه.

3- - الضبع: وسط العضد.

4- - فی المصدر: أمیر.

5- - «المناقب» لابن المغازلی ص 84 ح 125.

6- - سوط: ما یضرب به من جلد مضفور أو نحوه.

7- - «المناقب» لابن المغازلی ص 86 ح 128.

8- - «فرائد السمطین»: ج 98/1 ح 67.

و روی ابن شیرویه الدیلمی فی الجزء الاول من کتاب «الفردوس» فی باب «الف»، بالاسناد عن جابر بن عبد اللّه الانصاری - رضی اللّه تعالی عنه -، قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «أنا مدینه العلم و علی بابها، فمن [ب - 50] أراد العلم فبالباب»(1).

و فی روایه و أوردها الفاضل الرومی فی شرحه لکتاب «الطوالع»(2) قال النبی صلّی اللّه علیه و آله: «أنا میزان الحکمه و علی لسانها»(3).

و من طرق أصحابنا بروایه شیخنا «المفید» - رحمه اللّه تعالی - بسنده عن حمزه بن أبی سعید الخدری، عن أبیه، قال: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول:

«أنا مدینه العلم و علی بابها، فمن أراد العلم فلیقتبسه من علی»(4).

و فی «الصحیفه المطهره الرضویه» بالسند الطاهر الظاهر عن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله:

«أنا مدینه العلم و علی بابها، فمن أراد العلم فلیأت الباب»(5).

تفریع بحدیث العصفور

و منها: ما فی کتاب «أبی الحسن البصری»(6) «ان الخضر علیه السلام رأی عصفورا قد أخذ قطره من البحر، و وضعها فی ید

1- - د: فالباب. فی المصدر: فلیأت الباب. الفردوس 44/1.

2- - لم یطبع.

3- - راجع: «احقاق الحق»: ج 46/6، «الغدیر»: ج 80/6 و ج 183/7.

4- - «الارشاد» ص 22.

5- - «صحیفه الامام الرضا» ص 123 ح 82، فعلیک بمصادر ذیلها فانها کثیره النفع.

6- - لم نظفر برؤیته و لکن نقله العلامه المجلسی فی «البحار»: ج 189/40 ح 71 نقلا من «مشارق الانوار» للبرسی.

موسی علیه السلام: فقال: ما هذا؟ قال: هذا العصفور یقول: و اللّه ما علمکما فی علم النبی الذی فی آخر الزمان، و فی علم وصیه الا کما أخذت من هذا البحر».

و فی ما رواه محدثهم المالکی، أسعد بن ابراهیم الاربیلی فی «الاربعین حدیثا»(1) أنه لما تشاجر موسی و الخضر علی نبینا و علیهما السلام فی قصه السفینه و الغلام و الجدار، و رجع موسی الی قومه سأله أخوه هارون عما شاهده من عجائب البحر.

فقال: بینا أنا و الخضر علی شاطیء البحر، اذ سقط بین أیدینا طائر، فأخذ فی منقاره جرعه، و رمی بها نحو المشرق، و أخذ ثانیه، و رمی بها نحو المغرب، و ثالثه و رمی بها نحو السماء، و رابعه و رمی بها نحو الارض؛ ثم أخذ خامسه و رمی بها فی البحر. فسألت الخضر عن ذلک، فلم یجب.

و اذا نحن بصیاد فقال [الف - 51] مالی أراکما فی تعجب من الطائر!! انه یقول برمی الماء من منقاره الی المشرق و المغرب و السماء و الارض: انه یبعث نبی بعدکما تملک امته المشرق و المغرب، و یصعد الی السماء و یدفن فی الارض، و یرمیه الماء فی البحر، یقول: ان علم العالم عند علمه مثل قطره من بحر، و یرث علمه وصیه و ابن عمه.

فسکن ما کنا فیه من التشاجر، و استقل کل منا علمه، ثم غاب الصیاد عنا، فعلمنا أنه ملک بعث الینا لیعرفنا نقصنا حیث ادعینا الکمال(2).

فأما ما أورده صاحب «الکشاف» فی حدیث العصفور أنه قال».

1- - لم تطبع.

2- - راجع: «البحار»: ج 177/40 ح 60 نقلا عن «الکافی» و «الفضائل».

الخضر: «ما ينقص علمی و علمک من علم اللّه مقدار ما أخذ هذا العصفور من البحر»(1).

فلعله و العلم عند اللّه سبحانه من تحريفات الذين يحرفون الكلم من بعد مواضعه، فان علم الانسان متناه و علم اللّه - سبحانه - غير متناه مرات غير متناهيه(2) شده و عده، و لا نسبه للمتناهی الی غير المتناهی بوجه من الوجوه أصلا. كما قال علامتهم المفسر النيسابوری الاعرج(3).

تتمه بأقاويله (ع) فی تبيين سعه علمه

و منها: ما فی صحيح مسلم بن حجاج القشيری فی تأويل سوره «غافر» أعنی (حم تَنْزِيلُ الْكِتابِ)(4) «روی بعضهم عن ابن عباس - رضی اللّه تعالی عنه - قال: «كان علی عليه السلام يعرف بها الفتن.» ثم قال: و أراه زاد فی الحديث: «و كل جماعه كانت فی الارض أو تكون فی الارض، و من كل قريه كانت أو تكون فی الارض».

و روی أن عليا عليه السلام قال علی المنبر: «سلونی قبل أن تفقدونی، سلونی عن كتاب اللّه تعالی، فما من آيه الا و أعلم حيث نزلت بحضيض جبل أو سهل [الف - 52] أرض، و سلونی عن الفتن، فما من فتنه الا و قد علمت كبشها و من يقتل فيها»(5).

«و روی عنه من نحو هذا كثير.» هذا آخر كلام مسلم فی الجزء

1- - «الكشاف» ج 732/2، سوره الكهف، الايه 60.

2- - «غير متناهيه» ساقطه من «م».

3- - تفسير النيشابوری، ج 3، الطبع الحجری.

4- - المؤمن: 23.

5- - «العمده» ص 264 ح 416 نقلا عن صحيح مسلم.

الاول من صحیحه. و رواه أیضا فی الجزء الخامس من صحیحه(1).

و روی أبـو اسـحاق الثعلـبی فی تفسـیره عن ابن عبـاس انه کـان یقرء «حم عسق» (2) و یقول: کـان علی علیه السـلام یعرف الفتن بهـاتین اللفظتین.

و قول مسـلم: «و روی عنه من نحو هـذا کثیر»، اشـاره الی ما تواتر عن أمیر المؤمنین علیه السـلام عنـد الخاصه و العامه، و نبأت به الکتب الخاصـیه و الکتب الجمهوریه من طرق غیر محصاه. و اسانید غیر محصوره، انه علیه السـلام کان یقول: «سلونی عن طرق السماوات، فانی أعرف منهـا بطرق الارض»(3). و کـان یقـول: «انی بطرق السـماوات أخـبر منکم بطرق الاـرض»(4). و کـان یقول: «سـلونی عمـا دون العرش»(5).

و کان یقول: «ان بین جنبیی لعلما جما لو اصبت له حمله لاظهرت».

و کان یقول: «سلونی من قبل أن تفقدونی فانما بین الجوانح منی علم جم، هذا سفط (6) العلم، هذا لعاب رسول اللّه، هذا ما زقنی(7)

رسول اللّه زقا من غیر وحی أوحی الی.

سلونی فان عندی علم الاولین و الاخرین، فو اللّه لو ثنیت لیه.

1- - راجع: «الطرائف»، ص 73، «البحار»: ج 189/40 نقلا عن الصحیح.

2- - الشوری: 1.

3- - راجع: المصدر الاتی.

4- - «المنـاقب» لابـن شـهر آشوب ج 39/2، «نهـج البلاـغه» خطبه 231 ص 760 ط فیض الاسـلام، «مطـالب السـؤول» ص 15 و «البحار»: ج 153/40.

5- - راجع: «مشارق انوار الیقین»، ص 178.

6- - السفط: القشر الذی علی جلد السمک، ما یعبأ فیه الطیب و ما أشبهه، وعاء.

7- - زق: زقا الطائر فرخه، أی: أطعمه بمنقاره.

و ساده فجلست علیها لافتیت أهل التوراه بتوراتهم و أهل الانجیل بانجیلهم، و أهل الزبور بزبورهم، و أهل القرآن بقرآنهم، حتی ینطق اللّه التوراه و الانجیل، و ینادی کل کتاب بأن حکم علی بما أنزل اللّه فی»(1). و کذلک رواه صاحب «السمطین» و غیره(2).

و فی بعض الطرق: لو کسرت لی(3) الوساده ثم جلست علیها، لقضیت بین أهل التوراه بتوراتهم و بین [الف - 52] أهل الانجیل بانجیلهم و بین أهل الزبور بزبورهم و بین أهل القرآن بقرآنهم حتی یزهر(4) کل کتاب و یقول: یا رب ان علیا قضی بقضائک(5).

و کذلک رواه أکثرهم و کان یقول: «بل اندمجت(6) علی مکنون علم لو بحت(7) به لاضطربتم اضطراب الارشیه(8) فی الطوی(9) البعیده»

کذلک أورده الشیخ ابن طلحه الشامی فی «مطالب السؤول»(10)، و رواه أبو الحسن مجد الدین علی المعروف ب «ابن الاثیر» فی «النهایه» فی باب «الدال مع المیم»(11).2.

1- - جاء ما یقرب منه فی «التوحید» للصدوق ص 305 باب 43، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 38/2 و «البحار»: ج 153/40.

2- - «فرائد السمطین» ج 339/1 ح 263-261، و أیضا راجع: «المناقب» للخوارزمی ص 47 و «الارشاد» للمفید ص 23.

3- - د: الی.

4- - زهر: أضاء.

5- - راجع: «احقاق الحق»: ج 461/17، «فرائد السمطین»: ج 339/1 ح 261 و «البحار»: ج 153/40، 136.

6- - اندمجت: اجتمعت.

7- - بحت: باح، بوحا الشیء أی: ظهر و اشتهر.

8- - الارشیه: جمع «الرشاء»، أی مطلق الحبل أو حبل الدلو.

9- - الطوی: البئر المطویه.

10- - «مطالب السؤول»، ص 23.

11- - «النهایه»: ج 132/2.

و کان یقول: «سلونی قبل أن تفقدونی، فو الذی فلق الحبه و برأ النسمه لو سألتمونی عن أیه آیه فی لیل أنزلت، أو فی نهار انزلت، مکیها و مدنیها، و سفریها و حضریها، و ناسخها و منسوخها، و خاصها و عامها، و محکمها و متشابهها، و تنزیلها و تأویلها، لاخبرتکم بها متی نزلت و فیم نزلت، و اللّه ما من فئه تضل أو تهدی الا و أنا اعرف قائدها و سائقها و ناعقها(1) الی یوم القیامه»(2).

و کان یقول: و اللّه ما انزلت(3) آیه الا و قد علمت فیم(4) نزلت، و أین نزلت، و علی من نزلت، ان ربی وهب لی قلبا عقولا، و لسانا ناطقا سؤولا(5). و کذلک رواه ابراهیم بن محمد بن المؤید الحموئی فی «السمطین»(6).

و رواه الحافظ الناقد أبو نعیم الاصفهانی فی «الحلیه» و البلاذری فی التاریخ بهذه الالفاظ: و اللّه ما نزلت آیه الا و قد علمت فیما نزلت، و أین نزلت، أبلیل نزلت، أو بنهار نزلت فی سهل أو فی جبل، ان ربی وهب لی قلبا عقولا و لسانا سؤولا(7).7.

1- - الناعق: الصائح.

2- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 38/2، «التوحید» للصدوق باب 43 ص 305. و فیهما الی: «لاخبرتکم».

3- - فی عده المصادر: نزلت.

4- - فی عده المصادر: فیما.

5- - راجع: «احقاق الحق»: ج 476/17، 467، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 43/2 و «المناقب» للخوارزمی ص 46.

6- - «فرائد السمطین»: ج 201/1 ح 157.

7- - «حلیه الاولیاء»: ج 68/1، «انساب الاشراف» ج 98/2 ح 27 و فیهما: «و اللّه ما نزلت (- الحلیه: أنزلت) آیه الا و قد علمت فیما نزلت و أین نزلت (- الحلیه: انزلت... انزلت) ان ربی وهب لی قلبا عقولا و لسانا سؤولا. و أیضا راجع: «ترجمه الامام علی بن أبی طالب»: ج 26/3 ح 1047.

و فی أخبار جمه و روایات متظافره کان [ب - 52] یقول: «و اللّه ما من أیه نزلت فی بر أو بحر و لا سهل و لا جبل و لا سماء و لا أرض و لا لیل و لا نهار الا و أنا أعلم فیمن نزلت، و فی أی شیء نزلت»(1).

و کان یقول: «لو شئت لاوقرت(2) بعیرا من تفسیر «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ» (3).

و کان یقول: «عندی علم البلایا و المنایا، و أنا صاحب المیسم(4)

و أنا الفاروق الاکبر، فسلونی عما یکون الی یوم القیامه»(5).

و نظائر(6) تلک الروایات عنه علیه السلام عند فرق الامه کلها کثیره غیر یسیره.

تکمله بالاقوال المختلفه حول علمه (ع)

و منها: ما رواه أحمد بن حنبل فی مسنده، عن سعید بن المسیب أنه قال: «لم یکن أحد من أصحاب النبی یقول سلونی، الا علی بن أبی طالب علیه السلام»(7).

و عن ابن شبرمه: «ما أحد قال علی المنبر سلونی غیر علی علیه السلام، قال اللّه تعالی:«وَ کُلَّ شَیْ ءٍ أَحْصَیْناهُ فِی إِمامٍ مُبِینٍ» (8). فهو المعبر عنه بالامام المبین»(9).

1- - جاء ما یقرب منها فی «احقاق الحق»: ج 17/476-473، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 43/2، «ترجمه الامام علی بن أبی طالب» ج 26/3 ح 1048 و «مطالب السؤول» ص 26.

2- - أوقر: ایقارا الدابه أی: حملها ثقیلا.

3- - راجع: «مطالب السؤول»، ص 46.

4- - المیسم: الحسن و الجمال، الحدیده أو الاله التی یوسم بها أثر الوسم.

5- - المناقب، لابن شهر آشوب ج 39/2.

6- - م: ظاهر.

7- - «العمده» ص 261 ح 407، «فضائل الصحابه» لاحمد ج 646/2 ح 1098.

8- - یس، 12.

9- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 39/2، عن ابن شبرمه.

و عن الشعبی: «ما أحد أعلم بکتاب اللّه بعد النبی صلّی اللّه علیه و آله من علی بن أبی طالب علیه السلام»(1).

و فی روایاتهم و روایاتنا مرفوعا الی مولانا أبی جعفر محمد الباقر علیه السلام، قال: «لما نزل قوله تعالی:«وَ کُلَّ شَیْ ءٍ أَحْصَیْناهُ فِی إِمامٍ مُبِینٍ» (2) قام رجلان من مجلسهما، فقالا: یا رسول اللّه هو التوریه؟ قال: لا، قالا: هو الانجیل؟ قال: لا، قالا: فهو القرآن، قال: لا، فأقبل علی بن أبی طالب علیه السلام، فقال النبی صلّی اللّه علیه و آله: هذا هو الامام الذی أحصی اللّه تعالی فیه کل شیء»(3).

و عن ابن عباس انه سأل أمیر المؤمنین علیه السلام عن تفسیر القرآن، فقال علیه السلام: «ما أول القرآن» قال: الفاتحه، فقال:

فقال: «و ما أول الفاتحه»؟ قال: بسم اللّه، فقال: «و ما أول بسم اللّه» قال: بسم، فقال: «و ما أول بسم»؟ قال: الباء، فجعل علیه السلام:

[الف - 53] یتکلم فی الباء طول اللیل، فلما قرب الفجر فقال علیه السلام: لو زادنا اللیل لزدنا.

ثم قال علیه السلام: لو شئت لا وقرت سبعین بعیرا فی تفسیر فاتحه الکتاب...»(4).

أورده صاحب «قوت القلوب» أبو طالب المکی. و أورده أبو جعفر محمد بن شهر آشوب أیضا فی کتابه(5). 7.

1- - المصدر السابق: ج 43/2 ناقلا عن الشعبی.

2- - یس، 12.

3- - راجع: تفسیر «نور الثقلین» ج 379/4 ح 27 ناقلا عن «معانی الاخبار» و فیه: «... أحصی اللّه تعالی فیه علم کل شیء». و هو الاصح. أیضا تفسیر «البرهان» ج 6/4 ح 6.

4- - مضی مصدره.

5- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 43/1 ناقلا عن «قوت القلوب». و أیضا راجع: «احقاق الحق» ج 461/17.

تنبیه [فی عدم علم الخلفاء بالاحکام و القرآن]

اشاره

و نحن نقول: ما خطب الذین یقرؤن قول اللّه العظیم فی القرآن الکریم:

«أَ فَمَنْ یَهْدِی إِلَی الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ یُتَّبَعَ أَمَّنْ لا یَهِدِّی إِلاّ أَنْ یُهْدی فَما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ» (1) و قوله عز سلطانه:«أَ فَمَنْ یَمْشِی مُکِبًّا عَلی وَجْهِهِ أَهْدی أَمَّنْ یَمْشِی سَوِیًّا عَلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ» (2) ثم یحیدون(3) من بعد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله عمن هو أقرب الخلق الیه صلّی اللّه علیه و آله، و هو یقول: «سلونی عما دون العرش»(4) ، و یقول: «لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا»(5).

و ما من منقبه علیا من المناقب العلمیه و العملیه الا و هو أبو جلاها، و طلاع ثنایاها، و لا مرتبه قصیا من مراتب کمالات القویین العاقله و العامله الا و هو ابن(6) بجدتها(7) و ساکن بلدتها مثابته من العقلاء مثابه الاحداق من الرؤوس، و نسبته الی العلماء و الحکماء نسبه

1- - یونس، 35.

2- - الملک: 22.

3- - یحیدون: حید، حاد عن الطریق أی مال و عدل عنه.

4- - راجع: «مشارق انوار الیقین»، ص 178.

5- - راجع: «احقاق الحق» ج 461/17، ج 48/5، ج 48/5، ج 607/7-605 و «المناقب» لابن شهر آشوب ج 38/2. «مشارق انوار الیقین»، ص 178.

6- - البجده: بجده الامر أی باطنه و حقیقته؛ یقال: «عنده بجده الامر» و «هو ابن بجده الامر» أی: هو عالم به.

7- - قولهم عالم بجده امرک أی بدخله امرک و باطنه، و عنده بجده ذلک أی علم ذاک، و من هناک یقال للعالم بالشیء المتقن له ابن بجدته، ای الذی له أن یتشمر فی مضمار علمه. منه ره.

المعقول الی المحسوس(1) ، فیعدلون عنه الی الذی هو من الاباعد الاجانب، و هو فی نفسه من ضعفاء العقل، و سخفاء الیقین، و من ذوی قسط طفیف(2) من علم الکتاب، و معرفه السنه المبعوث بهما سید المرسلین، و نصیب ثقیل من الجهل بأحکام الدین، و من عدم الخبره بأسرار الفرقان المبین الی حیث اذا ما سئل عن الاب فی قوله جل سلطانه:«وَ فاکِهَهً وَ أَبًّا» (3) افتضح بالجهاله، و أفحم عن الجواب.

فقد روی ذلک أئمه أحادیثهم و تفاسیرهم [ب - 53] من اولی الصحاح السته و غیرهم عن أبی بکر و عمر من طرق مختلفه، و القدر المتفق علیه فی الروایات ما أورده مصطبغ الیدین من زمخشر بالبراعه فی «الکشاف» فی تفسیر سوره «عبس»(4) ، قال: و «عن أبی بکر انه سئل عن الاب، فقال: أی سماء تضلنی، و أی أرض تقلنی، اذا قلت فی کتاب اللّه ما لا علم لی به. و عن عمر أنه قرأ هذه الایه، فقال: کل هذا قد عرفنا، فما الاب؟ ثم رفض عصا کانت بیده و قال: هذا لعمر اللّه التکلف، و ما علیک یابن ام عمران لا تدری ما الاب؟ ثم قال: اتبعوا ما تبین لکم من هذا الکتاب، و ما لا فدعوه»(5).

و روی محی سنتهم البغوی فی «معالم التنزیل»، عن ابراهیم التیمی أن أبا بکر سئل عن قول اللّه تعالی:«وَ فاکِهَهً وَ أَبًّا» فقال:

«أی سماء تظلنی و أی أرض تقلنی، اذا قلت فی کتاب اللّه ما لا أعلم».

ثم قال امامهم البغوی: «و روی ابن شهاب عن أنس، سمع عمر بن4.

1- - اقتباس من کلام شیخ الرئیس فی رساله «معراج نامه»: «مثل علی کمثل المعقول بین المحسوس» راجع: المصدر، بالفارسیه، ص 15.

2- - الطفیف: غیر التام، القلیل، الحقیر و الخسیس.

3- - عبس، 31.

4- - د: علیین.

5- - «الکشاف» ج 704/4.

الخطـاب قرأ هـذه الاـيه، ثم قـال: و مـا عليـک يـابن ام عمر، أن لاـ تـدرى مـا الاـب؟ ثم قال: اتبعوا ما تبين لكم من هـذا الكتاب و ما لا فدعوه»(1).

و رواه بارعهم فى نقـد الروايات و شـرح الاحاديث ابن الاثير مجـد الـدين على بن محمد فى فاتحه أول أبواب «النهايه». قال: «فى حديث أنس ان عمر بن الخطاب قرأ [قول اللّه تعالى]:«وَ فاكِهَةً وَ أَبًّا»

و قال: فما الاب؟ ثم قال: ما كلفنا أو ما أمرنا بهذا.» ثم قال ابن الاثير بعد ذكر الروايه: «الاب: المرعى، المتهيىء للرعى و القطع. و قيل:

الاب من المرعى للدواب كالفاكهه للانسان(2).

تنبيه فى سؤال اهل الكتاب من الخلفاء

أليس قد اسـتبان فيما أسلفناه من المتواترات الثابته عند كل من فى دائره دعوى الاسلام من أرباب الروايه و الدرايه أن النبى صلّى اللّه عليه و آله انما جعل عترته شـريک القرآن و شـقيقه. و أحـد الثقلين المتمسک بهما، و قال: انهما لا يفترقان أبـدا الى يوم القيامه. و انما سـيد العتره على بن أبى طالب عليه السلام.

فياقوم أى سـماء تظلكم؟ و أى أرض تقلكم؟ اذ اتخذتم هذا الثقل الناطق الذى هو عيبه(3) علم رسول اللّه و حامل أسرار شقيقه و صاحب الذى هو القرآن مهجورا.

و مما تظافرت به الروايات العاميه و الخاصيه أن بعض أحبار اليهود أتى أبا بكر فى خلافته، فقال له: أنت خليفه نبى هذه الامه؟

1- - «معالم التنزيل» ص 158، الطبع الحجرى.

2- - «النهايه» ج 13/1، أيضا راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 357/2 و «الارشاد» للمفيد ص 107.

3- - العيبه: ما تجعل فيه من الثياب كالصندوق، الزنبيل.

قال: نعم.

فقال له: انا نجد فی التوراه أن خلفاء الانبیاء أعلم اممهم فخبرنی عن اللّه تعالی أین هو؟ فی السماء هو أم فی الارض؟

قال أبو بکر: هو فی السماء علی العرش.

فقال الیهودی: فأری الارض خالیه منه، و أراه علی هذا القول فی مکان دون مکان.

قال له أبو بکر: هذا کلام الزنادقه أعزب(1) عنی، و الا قتلتک.

فولی الحبر متعجبا یستهزیء بالاسلام.

فاستقبله أمیر المؤمنین علیه السلام، فقال(2) له: یـا یهودی! أین سؤال عن المکـان و کان ربی و لا مکان؟ ان اللّه جل جلاله أین الاین، فلا أین له، و جـل و عز أن یحویه مکـان، و هو فی کـل مکان بغیر مماسه و لا مجاوره، و یحیط علما بما فیها، و لا یخلو شـیء منها من تـدبیره تعالی. و انی مخبرک بما فی کتاب من کتبکم، فان عرفته أتؤمن به؟

قال الحبر الیهودی: نعم.

فقال: ألستم تجدون فی بعض کتبکم أن موسی [ب - 54] بن عمران - علی نبینا و علیه(3) السلام - کان ذات یوم جالسا اذ جاءه ملک من المشرق، فقال له موسی: من أین أقبلت؟ قال من عند اللّه عز و جل ثم جاءه ملک من المغرب، فقال له: من أین جئت؟ قال: من عند اللّه عز و جل، ثم جاءه ملک من جهه العلو(4) ، فقال: قد جئتک من السماء.

1- - الاعزب: الابعد.

2- - فی الارشاد: فقال: یا یهودی قد عرفت ما سئلت عنه، و ما أجبت به، و انا نقول ان اللّه عز و جل أین الاین...».

3- - د: نبینا و آله.

4- - «من جهه العلو» ساقطه من المصدر.

السابعه من عند اللّه تعالى، و جاءه ملک آخر من جهه السفل(1) ، فقال له قد جئتک من الارض السفلى السابعه من عند اللّه تعالى. فقال موسى علیه السلام، سبحان من لا یخلو منه مکان و لا یکون الى مکان أقرب من مکان.

قال الیهودی: أشهد أن هذا هو الحق المبین، و أنک أحق بمقام نبیک ممن استوى علیه.

فهذا الحدیث کذلک هو فی مرویات أکثر من رواه من العلماء و الاخباریین منهم و منا بألفاظ متقاربه و عبارات متضاهیه. و کذلک رواه شیخنا المفید، ابن المعلم أبو عبد اللّه محمد بن محمد بن النعمان فی کتاب «الارشاد»(2).

ما برز من علمه علیه السلام

و رواه شیخنا الاقدم، المقدام، الصدوق عروه الاسلام أبو جعفر محمد بن على بن موسى بن بابویه، بسنده فی کتاب «التوحید»، عن الصادق علیه السلام: «أن یهودیین قد قرءا التوراه(3) و صحف ابراهیم و موسى - علیهما السّلام - و علما علم الکتب الاولى. کانا یأتیان رسول اللّه صلّى اللّه علیه و آله و یسمعان منه(4) «فلما قبضه اللّه تبارک و تعالى، أتیا المدینه، و اقبلا یسألان عن خلیفته(5) و صاحب الامر بعده، فأرشدا(6) الى أبی بکر، فقالا له(7): ما قرابتک من رسول اللّه

1- - م: السفلى. «من جهه السفل» ساقطه من المصدر.

2- - «الارشاد» ص 108.

3- - فی المصدر: «کان لرسول اللّه (ص) صدیقان یهودیان، قد آمنا بموسى رسول اللّه، و أتیا محمدا رسول اللّه (ص) و سمعا منه، و قد کانا قرءا التوراه».

4- - م: عنه.

5- - «عن خلیفته» ساقطه من المصدر.

6- - کلام المؤلف ههنا اقتباس و تلخیص من المصدر.

7- - فی المصدر: «ارشدا الى أبی بکر، فلما نظرا الیه قالا: لیس هذا صاحبنا، ثم قالا له».

[الف – 55] صلّی اللّه علیه و آله؟ قال: انی رجل من عشیرته و هو زوج ابنتی عایشه، قالا: هل غیر هذا؟ قال: لا، قالا: لیست هذه بقرابه، فأخبرنا أین ربک؟ قال: فوق سبع سماوات. قالا: هل(1) غیر هذا؟ قال: لا. قالا: دلنا علی من هو أعلم منک، فانک لست بالرجل الذی نجد صفته فی التوراه، أنه وصی هذا النبی و خلیفته، فتغیظ (2)

من قولهما و هم بهما.

ثم أرشدهما الی عمر و ذلک أنه عرف من عمر أنهما ان استقبلاء بشیء بطش بهما. فلما أتیاه قالا: ما قرابتک من هذا النبی؟ قال:

أنا من عشیرته و هو زوج ابنتی حفصه. قالا: هل غیر هذا؟ قال: لا قالا: لیست هذه بقرابه و لیست هذه الصفه التی نجدها فی التوراه.

ثم قالا له: فأین ربک؟ قال: فوق سبع سماوات، قالا: هل غیر هذا؟ قال: لا، قالا: دلنا علی من هو أعلم منک.

فأرشدهما الی علی صلوات اللّه علیه، فلما جاءاه فنظرا الیه، قال أحدهما لصاحبه: انه الرجل الذی نجد صفته فی التوراه، أنه وصی هذا النبی و خلیفته و زوج ابنته، و أبو السبطین و القائم بالحق من بعده. ثم قالا لعلی علیه السلام: أیها الرجل! ما قرابتک من رسول اللّه؟ قال: [هو] أخی، و أنا وارثه و وصیه، و اول من آمن به، و أنا زوج ابنته فاطمه، و أبو ابنیه و ریحانیه الحسن و الحسین(3) ، قالا: هذه القرابه الفاخره و المنزله القریبه، و هذه الصفه التی نجدها فی التوراه، [ثم قالا له]: فأین ربک عز و جل؟

قال لهما علی علیه السلام: ان شئتما أنبأتکما بالذی کان علیر.

1- - «هل» ساقطه من «د».

2- - فی المصدر: قال تتغیظ.

3- - «و أبو ابنیه... الحسین» لم توجد فی المصدر.

عهد نبیکما موسی علیه السلام، و ان شئتما أنبأتکما بالذی کان علی عهد نبینا محمد صلّی اللّه علیه و آله.

قالا: انبئنا [ب - 55] بالذی کان علی عهد نبینا موسی علیه السلام.

قال علی علیه السلام: اقبل أربعه أملاک، ملک من المشرق، و ملک من المغرب، و ملک من السماء، و ملک من الارض، فقال صاحب المشرق لصاحب المغرب: من أین اقبلت؟ قال: اقبلت من عند ربی. و قال صاحب المغرب لصاحب المشرق من أین اقبلت؟ قال: أقبلت من عند ربی. و قال النازل من السماء للخارج من الارض:

من(1) أین اقبلت؟ قال: أقبلت من عند ربی. و قال الخارج من الارض للنازل من السماء: من أین اقبلت؟ قال: اقبلت من عند ربی. فهذا ما کان علی عهد نبیکما موسی علیه السلام.

و أما ما کان علی عهد نبینا [محمد] صلّی اللّه علیه و آله، فذلک قوله تعالی فی محکم کتابه:«ما یَکُونُ مِنْ نَجْوی ثَلاثَهٍ إِلاّ هُوَ رابِعُهُمْ، وَ لا خَمْسَهٍ إِلاّ هُوَ سادِسُهُمْ، وَ لا أَدْنی مِنْ ذلِکَ وَ لا أَکْثَرَ إِلاّ هُوَ مَعَهُمْ أَیْنَ ما کانُوا» (2) الایه.

قال الیهودیان: ما(3) منع صاحبیک أن یکونا جعلاک فی موضعک(4)

الذی أنت أهله؟ فو الذی أنزل التوراه علی موسی انک لانت(5) الخلیفه حقا، نجد صفتک فی کتبنا و نقرؤه فی کنائسنا، و انک لانت أحق(6).

بهذا الامر و أولی به ممن(7) قد غلبک علیه.ن.

1- - «من» ساقطه من «م».

2- - المجادله: 7.

3- - فی المصدر: فما.

4- - م: موضع.

5- - د: أنت.

6- - فی المصدر: لاحق.

7- - م: فمن.

فقال على عليه السلام قدما و أخرا و حسابهما على اللّه عز و جل يوقفان و يسئلان»(1).

تفريع بحديث الرضا (ع)

و يضاهى هذا الاسلوب منه عليه السلام فى الجواب، اسلوب خامس نوافله الطاهرين ثامن الائمه المعصومين، مولانا الرضا - على بن موسى بن جعفر بن محمد بن على [الف - 56] بن الحسين بن على بن أبى طالب صلوات اللّه عليهم أجمعين - فيما ثبت بنقل رواتهم و رواتنا عنه عليه السلام أن رجلا من بنى اسرائيل سأله بالمدينه، فقال: النهار خلق قبل ام الليل [فما عندكم]؟ و ذكر عليه السلام عند المأمون حيث اجتمع معه بمرو، فأداروا الكلام فلم يكن عندهم فى ذلک شىء. فقال الفضل بن سهل للرضا عليه السلام: أخبرنا بها أصلحک اللّه.

قال: نعم من القرآن أم من الحساب؟

قال له الفضل: من جهه الحساب.

فقال: قد علمت يا فضل أن طالع الدنيا السرطان و الكواكب فى مواضع شرفها، فزحل فى الميزان و المشترى فى السرطان(2) و الشمس فى الحمل، و القمر فى الثور، فذلک يدل على كينونه الشمس فى الحمل فى العاشر من الطالع فى وسط السماء، فالنهار خلق قبل الليل، و فى قول(3) اللّه تعالى: (لاَ الشَّمْسُ يَنْبَغِى لَها أَنْ تُدْرِکَ الْقَمَرَ وَ لاَ اللَّيْلُ

1- - «التوحيد» للصدوق، ص 180 ح 15.

2- - «فى السرطان و الشمس» ساقطه من «د».

3- - د: قوله.

سابِقُ النَّهارِ) (1) ای النهار سبقه».

رواه العیاشی فی تفسیره، و أورده العلامه الاعرج النیسابوری فی تفسیره، و الشیخ ثقه الاسلام أبو علی الطبرسی فی «مجمع البیان»(2).

حدیث قدوم الجاثلیق الی المدینه

[ارجاع الی اصل الکلام]

و من مستفیضات عند حمله الروایات حدیث قدوم الجاثلیق، المدینه، مع(3) مائه رجل من النصاری بعد وفاه النبی صلّی اللّه علیه و آله، و أنه سأل أبا بکر(4) عن مسائل لم یجبه عنها، ثم أرشد الی أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام فسأله عنها، فأجابه، و کان فیما سأل أن قال [له]: فخبرنی عن اللّه تعالی أین هو؟

فقال علی علیه السلام: یا نصرانی! ان اللّه تعالی یجل عن الاین، و یتعالی عن المکان فیما لم یزل و لا مکان، و هو علی ذلک الیوم و لم یتغیر [ب - 56] من حال الی حال.

و قال(5): أخبرنی عن وجه الرب تبارک و تعالی.

فدعا علی علیه السلام بنار و حطب، فأضرمه(6) ، فلما اشتعلت قال علی علیه السلام: أین وجه هذه النار؟

قال النصرانی: هی وجه من جمیع حدودها.

قال علی علیه السلام: هذه النار مدبره مصنوعه لا یعرف

1- - یس: 40.

2- - «مجمع البیان»: ج 425/8، الطبعه الاولی. «تفسیر النیسابوری»: ج 3، الطبع الحجری، «نور الثقلین»: ج 387/4 و «البرهان»: ج 11/4 نقلا من العیاشی.

3- - فی النسخ: فی.

4- - فی «التوحید»: سؤاله أبا بکر.

5- - «فخبرنی... و قال» ساقطه من «التوحید».

6- - أضرم: أوقد، أشعل، ألهب.

وجهها - بل هی وجه کلها(1) - و خالقها لا یشبهها؛ (وَ لِلّهِ الْمَشْرِقُ وَ الْمَغْرِبُ، فَأَیْنَما تُوَلّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ لا یخفی علی ربنا خافیه(2).

و رواه فی کتاب «التوحید»(3) علی التخریج بسنده عن سلمان الفارسی - رضی اللّه تعالی عنه -.

و فی روایات جمهوریه مسنده الی عثمان بن عفان، و رویناها نحن بأسانیدنا عن غیره. قال: کنت عند أبی بکر و قد وفد علیه من بلاد الروم وفد فیه راهب من رهبان النصاری، فأتی مسجد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و معه بختی(4) موقر ذهبا و فضه و أبو بکر جالس و نحن حوله جماعه من المهاجرین و الانصار، و دخل علینا و حیانا ثم قال أیکم خلیفه رسول اللّه و أمیر دینکم؟ فاومأنا الی أبی بکر، فأقبل بوجهه، و قال: أیها الشیخ ما اسمک؟ قال عتیق، قال ثم ما ذا؟ قال: صدیق، قال: ثم ما ذا؟ قال لا أعرف لنفسی اسما غیره، قال: لست بصاحبی.

فقال له: ما حاجتک؟ قال: أنا من بلاد الروم. جئت منها ببختی موقر ذهبا و فضه لاسئل أمیر هذه الامه عن مسأله ان أجابنی عنها أسلمت، و لما أمرنی أطعت و هذا المال بینکم، فرقت، قال له أبو بکر سل عما بدالک، فقال: لا، حتی تؤمنی من سطوتک [الف - 57] و سطوه أصحابک، قال أبو بکر: أنت آمن و لیس علیک بأس.1.

1- - «بل هی وجه کلها» ساقطه من «التوحید».

2- - البقره: 115.

3- - «التوحید» للصدوق ص 182 ح 16.

4- - البختی: الانثی من الجمال «البخت»، و الذکر «بختی»، و هی جمال طوال الاعناق. «النهایه»: ج 100/1.

فقال الراهب: أخبرنی عن شیء لیس للّه و لا من عند اللّه، و عن شیء لا یعلمه اللّه. فارتعش أبو بکر و صبر هنیئه. ثم قال لبعض من حضره ایتنی بأبی حفص عمر، فجاءه، فجلس عنده. قال أبو بکر:

أیها الراهب: سله، فأقبل الراهب الی عمر و قال له مثل ما قال لابی بکر فلم یحر جوابا.

ففی روایاتهم: فأمر أبو بکر، فجیء بعلی علیه السلام. و فی روایاتنا: فقام سلمان و أتی بعلی بن أبی طالب - و معه الحسن و الحسین ابناه علیه و علیهما السّلام - فلما رأی الناس علیا کبروا و حمدوا اللّه، فلما جلس قال أبو بکر للراهب: سل هذا فعنده ما تلتمس من العلوم، و هو صاحبک و بغیتک.

فأقبل الراهب بوجهه الی علی علیه السلام، فقال: یا فتی! ما اسمک؟

قال: «اسمی عند الیهود «الیا» و عند النصاری «ایلیا»، و عند والدی «علی»، و عند امی «حیدره».

فقال: ما محلک من نبیک؟

قال: «أخی، و أنا صهره و ابن عمه».

قال الراهب: أنت صاحبی و رب عیسی، أخبرنی عن شیء لیس للّه، و لا من اللّه و لا من عند اللّه، و عن شیء لا یعلمه اللّه

فقال له علی علیه السلام: «أما قولک: «ما لیس للّه» فان اللّه لیس له صاحبه و لا ولد. و أما قولک «و لا عند اللّه» فلیس عنده ظلم للعباد، و أما قولک: «لا یعلمه اللّه»، فان اللّه لا یعلم له شریکا فی الملک».

فقال له الراهب: انک أنت الخلیفه و أمین الامه، و معدن الدین و الحکمه، و منبع عین البرهان و الحجه، و قد قرأت اسمک فی التوراه و الانجیل، کما ذکرت وجدنا فی الکتب السالفه [ب - 57] حیدره،

و وجدتک بعد النبی وصیا و للاماره ولیا، و أنت أحق بهذا المجلس من غیرک، فأخبرنی ما شأنک معزولا عن مقامک؟ فأجابه علی علیه السلام بشیء. فقام الراهب و سلم المال بأجمعه الیه، فما برح عن مکانه حتی فرقه فی مساکین أهل المدینه و محاویجهم و انصرف الراهب الی أهله مسلما.

و روی محدثهم المالکی، أسعد بن ابراهیم الاربیلی فی «الاربعین» بسنده عن شیخه المغربی الاندلسی المعروف عندهم بالامام، الحافظ ذی الحسبین و النسبین جمال الدین أبی الخطاب، ابن دحیه، و الحسین یرفعه الی غیلان بن طارق، عن أنس بن مالک قال: قدم أسقف نجران علی عمر لاداء الجزیه، فدعاه عمر الی الاسلام، فقال: یا عمر! أنتم تقولون للّه جنه عرضها کعرض السماء و الارض، فأین تکون النار؟ قال: فسکت عمر و کان علی علیه السلام حاضرا، فقال: جاوبه یابن عم رسول اللّه.

فقال للاسقف: أرأیت اذا جاء النهار أین تکون اللیل.

و قال الاسقف: یا عمر! أخبرنی عن بقعه فی الارض طلعت علیها الشمس ساعه و ما طلعت علیها قبل ذلک و لا تطلع. قال عمر:

سل علیا.

فقال علی علیه السلام: هو البحر حیث انفلق لموسی علیه السلام وقعت الشمس فیه و لم تقع قبله و لا تقع بعده.

قال: صدقت، فأخبرنی عن شیء یؤخذه منه مهما أخذ منه لا ینقص بل یزید.

قال: العلم.

قال الاسقف: أخبرنی أین اللّه تعالی؟ فقال علیه السلام: أین سؤال عن المکان [الف - 58] و کان اللّه و لا مکان.

فأسلم الاسقف علی یده(1).

جوابه علیه السلام عن أسئله الیهودی

و روی أبو المجامع الحموئی فی «السمطین» بسنده: عن داود بن سلیمان الکسائی عن أبی الطفیل - عامر بن واثله(2) - قال:

شهدت جنازه أبی بکر یوم [مات]، و شهدت عمر حین بویع و علی علیه السلام جالس ناحیه، اذ أقبل غلام یهودی - علیه ثیاب حسان و هو من ولد هارون علیه السلام - حتی قام علی رأس عمر، فقال یا أمیر المؤمنین! أنت أعلم هذه الامه بکتابهم و أمر نبیهم. قال:

فطأطأ عمر رأسه، فقال [له الغلام] آمنی(3)، و أعاد علیه القول.

فقال له عمر: ما ذاک؟ قال: انی جئتک مرتادا لنفسی شاکا فی دینی، فقال: دونک هذا الشاب، [قال: و من هذا الشاب؟ قال:] فان هذا علی بن أبی طالب ابن عم رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و هو أب الحسن و الحسین و زوج فاطمه بنت رسول اللّه.

فأقبل الیهودی علی(4) علی بن أبی طالب. فقال: أکذلک أنت؟ قال: نعم، قال: فانی أرید أن أسألک عن ثلاث و ثلاث و واحده [قال فتبسم علی علیه السلام، و قال: یا هارونی! ما منعک أن تقول سبعا؟ قال: أسألک عن ثلاث، فان علمتهن سألت عما بعدهن، و ان لم تعلمن علمت انه لیس فیکم علم] قال علی علیه السلام: ألا فانی أسألک بالذی تعبد، لئن [أنا] أجبتک فی کل ما ترید لتدعن دینک و لتدخلن فی دینی. قال: ما جئت الا لذلک، قال: فأسأل.

1- - لم یطبع کتاب «الاربعین». و ایدت هذه الروایه بالروایات التی نقلها الصدوق فی «التوحید»، فصل 28، ص 173.

2- - «عامر بن واثله» لیس موجود فی المصدر.

3- - فی المصدر: ایاک أعنی.

4- - خ: الی.

قال: أخبرنی(1) عن أولی قطره وقعت علی وجه الارض، أیه(2)

قطره هی؟ و أول(3) عین فاضت علی وجه الارض أیه(4) عین هی؟ و أول شیء اهتز علی وجه الارض أی شیء هو؟

فأجابه أمیر المؤمنین علیه السلام، قال: فأخبرنی عن الثلاث الاخر(5) ؛ أخبرنی عن محمد صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم کم بعده من امام عدل؟ و فی أی جنه یکون؟ و من ساکنه(6) معه فی جنته؟

فقال: [ب - 58] یا هارونی! ان(7) لمحمد صلّی اللّه علیه و آله و سلم من الخلفاء اثنی عشر اماما عدلا(8) ، لا یضرهم من خذلهم، و لا یستوحشون لخلاف من خالفهم؛ و انهم أرسب(9) فی الدین من الجبال الرواسی فی الارض، و مسکن محمد فی جنه عدن، و هو فی جنته مع أولئک(10) الاثنی عشر اماما العدل(11).

قال: صدقت، و اللّه الذی لا اله الا هو، انی لاجدها فی کتب أبی هارون، کتبه بیده و أملاء موسی عمی علیهما السّلام.

قال: فأخبرنی عن الواحده، أخبرنی عن وصی محمد، کم یعیش من بعده؟ و هل یموت أو یقتل؟

قال: یا هارونی! یعیش بعده ثلاثین سنه، لا یزید یوما و لا.

1- - فی المصدر: فأخبرنی.

2- - فی المصدر: أی.

3- - فی النسخ: أولی.

4- - فی المصدر: أی.

5- - فی النسخ: الاخری.

6- - فی المصدر: یساکنه.

7- - «ان» ساقطه من «د».

8- - فی المصدر: عادلا.

9- - الارسب: الاحط الی الاسفل.

10- - فی المصدر: یسکن محمد فی جنه مع اولئک.

11- - کذا.

ينقص يوما؟ ثم يضرب ضربه ههنا - يعنى قرنه - فتخضب هذه من هذا.

قال: فصاح الهارونى [و قطع تسبيحه] و هو يقول: أشـهد أن لا اله الا اللّه وحده لا شريک له(1).» و أشهد أن محمدا عبده و رسوله، و أنک أنت وصيه، ينبغى أن تفوق و لاتفاق، و تطاع و لا تطيع ثم مضى به على عليه السلام، فعلمه معالم الدين.

الانباء الغيبى فى حديث الصخره

و مما ملئت به بطون كتب السـير و الاثار و حدثته كافه الاخباريين و صـححته فقهاء الحزبين، و علماء الفريقين، ما رواه المحدث المالكى أسـعد بن ابراهيم الاربيلى فى «الاربعين» بسـنده عن شـيخه الامام، الحافظ، أبى الخطاب، يرفعه الى ابن عباس: «أن عليا عليه السلام كلم صخره، فأخبرته أن تحتها عين ماء و قـد سدت بها و كان أصـحابه قد هلكوا من العطش، فقال: ان هذه الصـخره أخبرتنى أن تحتها عين ماء، فجـاء جماعه [الف - 59] ليرفعوها، فما قـدروا، فجاء أمير المؤمنين عليه السـلام فرفع الصـخره، ففاض الماء. و روى الجيش و تركها على حالها»(2).

و رواه من عداه من طريق آخر. انه لما توجه أمير المؤمنين عليه السلام الى صفين نفد ما كان مع أصحابه من الماء، فأصابهم عطش شديد، و أخذوا يلتمسون الماء يمينا و شـمالا، فلم يجدوا له أثرا؛ فعدل بهم أمير المؤمنين عليه السـلام عن سمت الجاده، و سار قليلا، فلاح لهم فى وسط البريه دير، فسار بهم نحوه حتى اذا صار

1- - «فرائد السمطين»: ج 1/355-354 ح 280.

2- - لم تطبع كتاب «الاربعين». أيضا راجع: «احقاق الحق»: ج 97/4 و ج 327/8 بألفاظ أخر.

فی فنائه أمر، فنودی ساکنه بالاطلاع الیهم فاطلع، فقال له أمیر المؤمنین: هل قرب قائمک هذا ماء یتغوث(1) به هؤلاء القوم.

قال: هیهات. هیهات بینی و بین الماء، ما بالقرب شیء من الماء، و لو لا اننی أولی بما یکفینی کل شهر علی التقتیر(2) لتلفت عطشا.

فلوی أمیر المؤمنین رأس بغلته نحو القبله، و أشار لهم الی مکان یقرب الدیر أن اکشفوه، فظهرت(3) لهم صخره عظیمه لا تعمل فیها المساحی. فقال علیه السلام: هذه الصخره علی الماء.

فاجتهدوا فی قلعها. فلم یتهیأ لهم، و راموا تحریکها، فاستصعب علیهم؛ فلوی علیه السلام رجله عن السرج(4) ، و نزل، ثم حسر(5) عن ذراعیه، و وضع أصابعه الشریفه تحت جانبیها، فحرکها و اقتلعها بیده، و دحا(6) بها أذرعا کثیره. فظهر لهم الماء، فبادروا الیه، و شربوا منه، فوجدوه أعذب ماء شربوه و أبرده و أصفاه، فقال لهم: تزودوا و ارتووا(7). ففعلوا، ثم جاء الی الصخره، فتناولها [ب - 59] بیده و وضعها علی الماء حیث کانت، و أمر أن یعفی أثرها بالتراب.

و الراهب ینظر من فوق دیره؛ فلما استوفی علم ما جری قال:

یا قوم! أنزلونی فاحتالوا فی انزاله، فوقف بین یدی أمیر المؤمنین علیه السلام، فقال: یا هذا! أنت نبی مرسل؟ قال: لا. قال: فملکع.

1- - غوث: المعونه.

2- - التقتیر: الرمقه من العیش.

3- - م: فظهر.

4- - السرج: الرحل، و غلب استعماله للخیل.

5- - حسر: کشف.

6- - دحا: رمی، دفع.

7- - ارتووا: شرب و شبع.

مقرب؟ قال: لا. قال: فمن أنت؟ قال: أنا وصی محمد رسول اللّه خاتم النبیین، قال: أبسط یدک، أسلم علی یدک. فبسط علیه السلام یده، فقال الراهب: أشهد أن لا اله الا اللّه، و أشهد أن محمدا رسول اللّه، و أشهد أنک وصی رسول اللّه و أحق الناس بالامر من بعده، فأخذ علیه السلام شرائط الاسلام.

ثم قال له: ما الذی دعاک الی الاسلام بعد طول مقامتک علی دینک؟ فقال: یا أمیر المؤمنین! ان هذا الدیر بنی علی طلب قالع هذه الصخره و مخرج الماء من تحتها، انا نجد فی کتبنا و نأثر من علمائنا ان بهذا الصقع عینا علیها صخره لا یعرف مکانها الا نبی أو وصی نبی، و أنه لا بد من ولی اللّه(1) ، یدعو الی الحق آیته معرفه مکان هذه الصخره و القدره علی قلعها.

فلما سمع أمیر المؤمنین علیه السلام ذلک بکی، حتی أخضل(2)

بالدموع لحیته الشریفه، و قال: الحمد للّه الذی لم أکن عنده منسیا، الحمد للّه الذی کنت فی کتبه مذکورا.

و القوم لما سمعوا الراهب یقول ذلک أکثروا من الحمد للّه و الشکر له، اذ ألهمهم معرفه حق أمیر المؤمنین.

ثم سار علیه السلام بقومه و الراهب بین یدیه حتی قاتل معه القاسطین [الف - 60]، و استشهد فیمن استشهد، فتولی علیه السلام الصلاه علیه و دفنه و أکثر من الاستغفار له، و کان اذا ذکره یقول ذاک مولای.

و السید الحمیری قد نظمها علی هذه الروایه فی قصیدته.

1- - د: ولی للّه.

2- - أخضل: ندی و ابتل، أخضل الشیء أی نداه و بله.

البائیه، و نقلها صاحب «کشف الغمه»(1).

من کراماته العلمیه فی مسائل ریاضیه

اشاره

و رأیت فی کتاب «قبس الانوار» فی الافاق الحرفیه و العددیه یقول ما أورد فقال: «و کان علی بن أبی طالب علیه السلام یقول بالحروف و العدد، و کان أحسب الناس. ثم نقل من کتب الروایه أن یهودیا أتاه علیه السلام، فقال: یا علی! أعلمنی أی عدد تتصحح منه الکسور التسعه جمیعا من غیر کسر، و کذلک من کل من کسوره التسعه الا من أربعه فیکون له کل من الکسور التسعه مصححا من غیر کسر، و لکل من کسوره التسعه کل من الکسور التسعه مصححا من غیر کسر الا الثمن لربعه، و الربع لثمنه، و السبع لسبعه، و التسع لتسعه.

قال علیه السلام: ان أعلمتک تسلم؟

1- - «کشف الغمه»: ج 281/1-279، و أیضا راجع «احقاق الحق»: ج 135/15، «اثبات الهداه»، ج 454/2. و ابیات سید الحمیری هی: و لقد سری فیما یسیر بلیلهبعد العشاء بکربلاء فی موکب حتی أتی متبتلا فی قائمألقی قواعده بقاع مجدب فدنا فصاح به فأشرف ماثلاکالنسر فوق شظیه من مرقب هل قرب قائمک الذی بوأتهماء یصاب؟ فقال: ما من مشرب الا بغایه فرسخین و من لنابالماء بین نقا وقی سبسب فثنی الاعنه نحو وعث فاجتلیملساء تلمع کاللجین المذهب قال اقلبوها انکم ان تقلبواتروا و لا ترون ان لم تقلب فاعصو صبوا فی قلبها فتمنعتمنهم تمنع صعبه لم ترکب حتی اذا أعیتهم أهوی لهاکفا متی یرد المغالب تغلب فکأنها کره بکف حزورعبل الذراع دحا بها فی ملعب فسقاهم من تحتها متسلسلاعذبا یزید علی الالذ الاعذب حتی اذا شربوا جمیعا ردهاو مضی فخلت مکانها لم یقرب اعنی ابن فاطمه الوصی و من یقلفی فضله و فعاله لم یکذب

قال: نعم.

فقال علیه السلام: اضرب أسبوعک فی شهرک، ثم ما حصل لک فی أیام سنتک. تظفر بمطلوبک.

فضرب الیهودی سبعه فی ثلاثین، فکان المرتقی(1) مأتین و عشره (210)، فضرب ذلک فی ثلاثمأه و ستین (360)، فکان الحاصل ستمأه و خمسا و سبعین ألفا (75600)، فوجد بغیته، فأسلم(2).

و فی کتب أصحاب الروایه انه قالت الیهود لما سمعت قوله سبحانه فی شأن أصحاب الکهف:

(وَ لَبِثُوا فِی کَهْفِهِمْ ثَلاثَ مِائَهٍ سِنِینَ وَ ازْدَادُوا تِسْعاً(3)) ما نعرف التسع!

و ذکر رهط من المفسرین کالزجاج و غیره(4): أن جماعه من أحبار [ب - 60] الیهود أتت المدینه بعد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، فقالت: ما فی القرآن یخالف ما فی التوراه، اذ لیس فی التوراه الا ثلاثمأه سنین.

فأشکل الامر علی الصحابه و بهتوا، فرفع الی علی بن أبی طالب علیه السلام، فقال علیه السلام: لا مخالفه اذ المعتبر عند الیهود السنه الشمسیه، و عند العرب السنه القمریه؛ و التوراه نزلت علی لسان الیهود، و القرآن العظیم علی لسان العرب، و الثلاث مأه من السنین الشمسیه، ثلاث مأه و تسع من السنین القمریه.1.

1- - م، الف: المراد.

2- - راجع: «الکشکول» للشیخ البهائی، ج 304/2، 190 نقلا من شرح النهایه.

3- - الکهف، 25.

4- - راجع: «التفسیر الکبیر» للامام فخر الرازی، ج 112/21.

و أورده الـذی تفلسف فی المتأخرین من خفر(1) فارس و کاد یتأله فی آخر شـرحه ل «ملخص الجغمینی»(2) فی علم الهیئه. فقال: قالت الیهود: ما نعرف تسع سنین حین سمعوا و أزدادوا تسعا، و قالوا:

لاـ یوافق التوراه و وقع الاشـکال علی الصـحابه، فحله علی النهـج المـذکور الامام بالحق أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب صـلوات اللّه و سلامه علیه.

تنبیه فی توضیح المرام و تبیین الحق

و التحقیق علی ما حققناه فی علم الهیئه أن السـنه القمریه الوسـطیه ناقصه عن السـنه الشمسـیه الحقیقیه بعشـره أیام واحدی و عشرین ساعه بالتقریب، اذ التفاوت بین السـنتین علی التحقیق عشـره أیام، واحدی و عشـرین ساعه؛ و خمس ساعه علی قول من یقول بأن السـنه الشمسیه ثلاث مأه و خمسه و ستون یوما و ربع یوم؛ و عشره أیام واحدی و عشرون ساعه و ثلاثه أخماس خمس ساعه علی رأی بطلیموس؛ المقرر أن السـنه الشمسـیه ثلاث مأه و خمسه و ستون یوما و خمس ساعات [الف - 61] و خمس و خمسون دقیقه، و اثنی عشـره ثانیه؛ و عشـره أیام واحدی و عشـرون ساعه الا دقیقه و ثلاثه أخماس دقیقه من دقایق الساعات علی ما ذهب الیه البتانی من المتأخرین، الذاهب الی أن السـنه الشمسیه ثلاث مأه و خمسه و ستون یوما، و خمس ساعات و ست و أربعون دقیقه و عشرون ثانیه.

و ذلک مستبین لمن هو ذو دربه فی الحساب، فاذن ما به المفاوته

1- - أی: شمس الدین الخفری.

2- - لم یطبع.

بین کل مأه سنه شمسیه و مأه سنه قمریه، ثلاث سنین قمریه علی التقریب.

و انما المفاضله بین ما بالتحقیق و ما بالتقریب بعد جمع الکسور، و ضم الکبیسه بما هو بالقرب من عشرین یوما. فمأه سنه شمسیه لیست علی التحقیق الا مأه سنه و ثلاث سنین قمریه و قریبا من عشرین یوما، فاذن الثلاث مأه الشمسیات تزداد علی الثلاث مأه القمریات تسعا و قریبا من شهرین؛ و الشهور و لا سیما لیسیره منها لا تراعی عند ما تحسب السنون الکاملات(1).

فما أورده الفاضل، المفسر، الاعرج النیسابوری فی تفسیره(2)

أن ذلک شی تقریبی مما لاراده له فی أثمار التشکک أصلا.

من کلامه (ع) فی تبیین أقسام الوحدات للباری جل اسمه

و روی شیخنا، عروه الاسلام بسنده فی کتابی «التوحید» و «الخصال»: «ان أعرابیا قام یوم الجمل الی أمیر المؤمنین علیه السلام، فقال: یا أمیر المؤمنین! أتقول ان اللّه واحد؟ [قال]: فحمل الناس علیه و قالوا: یا أعرابی! أما تری ما فیه أمیر المؤمنین من تقسیم(3) القلب؟ فقال أمیر المؤمنین علیه السلام: دعوه، فان الذی یریده الاعرابی هو الذی [ب 61] نریده من القوم.

ثم قال: یا اعرابی! ان القول فی أن اللّه واحد علی أربعه أقسام:

فوجهان منها لا یجوزان علی اللّه عز و جل، و وجهان یثبتان فیه.

فأما الذان لا یجوزان علیه فقول القائل: واحد، یقصد به [باب] الاعداد،

1- - أیضا راجع: «البحار»: ج 187/40.

2- - راجع: «انوار التنزیل»: ج 10/2.

3- - فی المصادر: تقسم.

فهـذا ما لا يجوز، لان ما لا ثانى له لا يـدخل فى باب الاعداد، أما ترى أنه كفر من قال: ثالث ثلاثه. و قول القائل: هو واحد من الناس، يريد به النوع من الجنس، فهذا ما لا يجوز [عليه]؛ لانه تشبيه، و جل ربنا عن ذلک و تعالى.

و أما الوجهان الذان يثبتان فيه، فقول القائل: هو واحد، ليس له فى الاشياء شبيه(1)، كذلک ربنا. و قول القائل: انه عز و جل أحدى المعنى، يعنى به أنه لا ينقسم فى وجود و لا عقل و لا وهم، كذلک ربنا عز و جل»(2). و من شريف قوله فيما من خطبه له فى «نهج البلاغه»:

«الاحد لا بتأويل عدد، و الخالق لا بمعنى حركه و نصب»(3).

و هـذه أى ان وحده البارى جل سـلطانه ليست وحده عدديه، من غامضات المسائل فى الفلسـفه الاولى التى هى حكمه ما فوق الطبيعه، و جماهير أهل العلم بمعزل عن ادراكها و انما تحصـيلها فى صـحفنا الحكميه، و فى كتب الراسـخين من شـركائنا السالفين، ک «الشـفاء» و «التعليقات»(4) للشيخ الرئيس أبى على بن سينا و ما فى مرتبتهما لمن فى طبقته.

من كلامه (ع) فى خطبه الاشباح

و من كرايم كلماته عليه السلام فى تمجيد اللّه سبحانه [الف - 62] قوله فى خطبه الاشباح و هى من جلائل الخطب فى «نهج البلاغه»:

«ما اختلف عليه دهر، فيختلف منه الحال، و لا كان فى مكان، فيجوز

1- - فى المصدر: شبه.

2- - «التوحيد»، ص 83 ج 2 و «الخصال»: ج 2/1 ح 1.

3- - «نهج البلاغه»، خطبه 152، ص 231، ط فيض الاسلام.

4- - «الهيات الشفاء»، ص 349، ط مصر. «التعليقات»، ص 180، 132.

علیه الانتقال»(1).

معناه أن اللّه سبحانه أجل من أن یکون فی عالمی الزمان و المکان، بل ان جمیع الازمنه و الامکنه و قاطبه الزمانیات(2)

و المکانیات بالقیاس الیه و بحسب المثول(3) بین یدیه علی نسبه واحده، و علی سنه غیر متبدله. و هذه أیضا من غامضات المسائل فی الحکمه التی هی فوق الطبیعه، و هی أیضا مما قد ضاقت عنه أطوار عقول المتکلفین من العلماء المشهوریه الجمهوریه، و قد بسطنا تحقیقها فی أکثر صحفنا و لا سیما «خلسه الملکوت»(4) ، و عززنا الحجه و البرهان بالاستشهاد من کرائم کلماته الشریفه علیه السلام.

حدیث العالم العلوی

و من محکمات ما فی الروایات عنه علیه صلوات اللّه و تسلیماته انه سئل عن العالم العلوی، فقال: صور عالیه(5) عن المواد، خالیه عن القوه و الاستعداد، تجلی لها فأشرقت؛ و طالعها فتلالات؛ و ألقی فی هویتها مثاله، فأظهر عنها أفعاله، و خلق الانسان ذا نفس ناطقه، ان زکاها بالعلم، فقد شابهت جواهر أوایل عللها، و اذا اعتدل مزاجها و فارقت الاضداد فقد شارک بها السبع الشداد.»(6)

و هذا القول المحکم فیه عده من جلائل المسائل الفلسفیه و دقائقها.

1- - «نهج البلاغه»، خطبه 90، ط فیض الاسلام.

2- - د: قاطبه و الزمانیات.

3- - المثول: الحضور.

4- - راجع المصدر فی هامش «القبسات» بطبع حجری.

5- - فی مصدرنا: عاریه.

6- - راجع: «مصباح نهج البلاغه»: ج 600/1 ناقلا عن «المناقب» ج 49/2.

و قوله علیه السلام: «مزاجها» یعنی به المزاج المنتسب الیها بتعلقها به، و تدبیرها ایاه [ب - 62].

و بالجمله ما فی أقواله الکریمه من المسائل الحکمیه و العلوم الحقیقیه و المعارف الربوبیه وراء نطاق طاقه الاستقصاء، و یکون سهمه من العلم و الحکمه أعلی السهام، و نصابه من الشرف و الکمال أتم النصب [و من] ما روته العامه و الخاصه، أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال: «علی بن أبی طالب ربانی هذه الامه»(1).

من خطبه (ع) بأخباراته الغیبیه فی بیان الملاحم

و فیما من خطبه له علیه السلام فی «نهج البلاغه»:

«فسلونی(2) قبل أن تفقدونی، فو الذی نفسی بیده، و لا تسألوننی عن شیء فیما بینکم و بین الساعه، و لا عن فئه تهدی مائه و تضل(3) مائه الا نبأتکم بناعقها و قائدها و سائقها و مناخ رکابها و محط رحالها، و من یقتل من أهلها قتلا، و من یموت منهم موتا».

ثم قال بعد یسیر مما جری علی لسانه المطهر المکرم من القول: «ان الفتن اذا أقبلت شبهت، و اذا أدبرت نبهت، ینکرن مقبلات، و یعرفن مدبرات؛ یحمن حوم(4) الریاح، یصبن بلدا، و یخطئن بلدا، ألا و ان أخوف الفتن عندی علیکم فتنه بنی أمیه، فانها فتنه عمیاء مظلمه، عمت خطتها، و خصت بلیتها، و أصاب البلاء من أبصر فیها، و أخطأ البلاء من عمی عنها».

1- - راجع: «المناقب» لابن المغازلی ص 73 ح 107 و «ذخائر العقبی»، ص 79 بألفاظ مشابهه، أیضا: «احقاق الحق»: ج 273/4، ج 375/15.

2- - فی المصدر: فاسئلونی.

3- - د: تقیل.

4- - حوم: دوم، استدار.

ثم قال بعد شیء من القول: «لیس فیها منار هدی، و لا علم یری، نحن أهل البیت منها بمنجاه و لسنا فیها بدعاه»(1).

و فی «نهج البلاغه» فیما من کلام له علیه السلام، یخبر به عن الملاحم(2) فقال له بعض أصحابه: لقد أعطیت یا أمیر المؤمنین [الف - 63] علم الغیب، فضحک علیه السلام و قال للرجل و کان کلبیا:

یا أخا کلب! لیس هو بعلم غیب، و لکن(3) هو تعلم من ذی علم».

ثم قال فی آخر کلامه الشریف: «علمه اللّه تعالی نبیه صلّی اللّه علیه و آله، فعلمنیه، و دعا لی بأن یعیه صدری، و تضطم علیه جوانحی»(4).

و فیه أیضا فیما من خطبه له علیه السلام: «و الذی بعثه بالحق و اصطفاه علی الخلق، ما أنطق الا صادقا، و لقد عهد الی بذلک کله، و بهلک من یهلک و منجی من ینجو، [و مال هذا الامر] و ما أبقی شیئا یمر علی رأسی الا أفرغه فی أذنی، و أفضی بی الی»(5).

و فی خاتمه خطبه خطب بها علیه السلام بین المدینه و الکوفه(6)

«کأنی بالمنافقین یقولون نص علی نفسه بالربانیه ألا فاشهدوا شهاده أسألکم بها عند الحاجه الیها، أن علیا نور مخلوق، و عبد مرزوق، و من قال غیر هذا فعلیه لعنه اللّه لعنه اللاعنین.» ثم نزل علیه السلام، و هو یقول: «تحصنت بذی الملک و الملکوت من کلی.

1- - «نهج البلاغه»، خطبه 92، ص 274-273.

2- - قوله: «الملاحم». الملحمه هی الحرب و الفتنه، و فی الاصطلاح هی استعلام الفتن من اوضاع الکواکب. الملحمه: الوقعه العظیمه فی الفتنه. منه ره.

3- - فی المصدر: انما هو.

4- - «نهج البلاغه»، خطبه 128، ص 398.

5- - المصدر، خطبه 174، ص 564.

6- - راجع: «مشارق انوار الیقین»، ص 170. و هذه الخطبه مسماه بخطبه تظنجیه، و لها شروح عدیده، و أطولها و أعجبها شرح الشیخ الاجل السید کاظم الرشتی.

ما أخاف و أحـذر، أيها الناس! ما ذكر أحـدكم هـذه الكلمات عند نازله أو شده الا و أزاحها اللّه عنه.» فقال جابر: وحدها يا أمير المؤمنين؟ قال عليه السلام: «نعم» و أضف اليها ثلاثه عشر اسما و ضمنى اليها، ثم ركب و مضى.

انبائاته (ع) فى حال الاصحاب بعد موته

و مما تداولتها الاخباريون و روته ثقاه الرواه من أخباره عليه السـلام بالواقعات بعد زمنه، أنه عليه السـلام أخبر صاحبه ميثم بن يحيى التمار بـأنه يصـلب على باب دار عمرو بن حريث [ب - 63] و أراه النخله التى يصـلب عليهـا، و أخبر صاحبه و هو رشـيد الهجرى، و كان عليه السـلام يسـميه رشيد البلايا، بأنه تقطع يداه و رجلاه و يصلب و يقطع لسانه، ففعل عبيد اللّه بن زياد بهما كل ما أخبرهما به، و أخبر صاحبه كميل بن زياد بأن الحجاج يقتله، و مولاه قنبرا أنه يـذبحه؛ فجرى ذلک على ما أخبر به. و أخبر جويريه بن مسـهر العبـدى بأن معاويه يقطع يديه و رجليه و يصلبه، ففعل به ذلک كله(1).

و قال للبراء بن عازب: يا براء! يقتل ابنى الحسـين عليه السلام و أنت حى و لا تنصره، و أخبر بموضع قتله. فصار الامر كما قاله عليه السلام. فقال البراء: صدق على عليه السلام، قتل الحسين عليه السلام و لم أنصره. و كان يتندم على ذلک و يتحسر(2).

قول عمر فى بيان علمه (ع)

و روى أبو المجامع الحموئى فى «السمطين» بسنده عن يحيى

1- - «المناقب» لابن شهرآشوب ج 272/2، «كشف الغمه»، ج 279/1-277 و راجع: «البحار»: ج 316/41.

2- - المصدر السابق، ج 270/2 «المناقب» للخوارزمى، ص 51.

ابن سعید بن المسیب، قال سمعت عمر بن الخطاب یقول: اللهم لا تبقنی بمعضله لیس لها ابن أبی طالب حیا»(1).

و روی فیه بسنده عن محی بن عقیل، قال: کان عمر بن الخطاب کان یقول لعلی علیه السلام فیما کان یسأله عنه فیفرج عنه: «لا أبقانی اللّه بعدک یا علی»(2).

و روی فیه بسنده عن أبی بکر البیهقی بسنده عن یحیی بن سعید، عن سعید بن المسیب، قال: «قال عمر بن الخطاب: أعوذ باللّه من معضله لیس لها أبو الحسن، یعنی علی بن أبی طالب علیه السلام»(3).

و روی بسند آخر عن یحیی بن سعید بن المسیب «ان عمر بن الخطاب کان یقول: أللهم لا تبقنی لمعضله لیس لها ابن [الف - 64] أبی طالب حیا»(4).

علم الخلیفه فی اقل الحمل

و روی عن مشیخته الجله بروایتهم جمیعا عن العلامه صاحب «الکشاف»، أبی القاسم محمود بن عمر الزمخشری بسنده عن أبی حرب بن الاسود: «أن عمر بن الخطاب أتی بامرأه وضعت لسته أشهر، فهم برجمها، فبلغ ذلک علیا علیه السلام، فقال: لیس علیها رجم، فبلق ذلک عمر، فأرسل الیه یسأله، فقال علیه السلام: قال

1- - «فرائد السمطین»، ج 344/1 ح 266 و مصادر ذیلها.

2- - المصدر: ج 349/1 ح 274 «المناقب» للخوارزمی، ص 54.

3- - «فرائد السمطین»: ج 345/1 ح 267.

4- - المصدر: ج 344/1 ح 266. و قد کرر الفاظها و مضمونها فی المصادر السابقه و لعل هذا سهو منه قدس سره. أیضا راجع «المناقب» لابن شهر آشوب ج 31/2 بألفاظ متظاهره.

اللّه عز و جل:«وَ الْوالِداتُ يُرْضِعْنَ أَوْلادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كامِلَيْنِ لِمَنْ أَرادَ

يُتِمَّ الرَّضاعَةَ» و قال عز و جل(1): (وَ حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْرا(2)...)

فسته أشهر للحمل، و حولان لتمام الرضاع، لاحد عليها. فخلى عمر عنها(3). و رواه صاحب الكشاف فى أكثر كتبه. و رواه الحميدى أيضا فى «الجمع بين الصحيحين»(4).

علم الخليفه فى رجم المجنونه الحامل

و روى أيضا فيه بسنده عن الامام المطرزى بروايته عن أخطب خوارزم، الموفق بن أحمد المكى الخوارزمى، عن الامام العلامه الزمخشرى، صاحب «الكشاف» باسناده المعتبر، أن عمر بن الخطاب أتى بامرأه مجنونه حبلى قد زنت، فأراد أن يرجمها، فقال له على عليه السلام: أما سمعت قول النبى صلّى اللّه عليه و آله:

«رفع القلم عن ثلاثه.(5)» و رواه من عداه من أئمه أرباب الروايه مزيدا فيه، فقال عمر: «لو لا على لهلک عمر»(6).

و رواه امامهم أحمد بن حنبل فى مسنده قال ان عمر بن الخطاب أراد أن يرجم مجنونه، فقال له على عليه السلام: مالک ذلک؟ سمعت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله يقول [ب - 64]: «رفع القلم عن

1- - البقره، 233.

2- الاحقاف، 15.

3- - فى المصدر: «فسته اشهر حمله، و حولين تمام الرضاعه، لاحد عليها، قال: فخلى عنها».

4- - «فرائد السمطين»: ج 346/1 ح 269 ناقلا عن الزمخشرى. و أيضا «المناقب» للخوارزمى ص 49 ناقلا عن الزمخشرى، و انظر الى «الغدير» ج 94/6 لمصادر عديده، و «كفايه الطالب»، ص 227.

5- - «المناقب»: للخوارزمى، ص 38. و «فرائد السمطين»: ج 349/1 ح 275.

6- - «المصدر»: ص 39.

ثلاثه: عن النائم حتی یستیقظ، و عن المجنون حتی یبرأ، أو یعقل؛ و عن الطفل حتی یحتلم.»(1) فدرأ عنها عمر الرجم و قال: «لو لا علی لهلک عمر».

علم الخلیفه فی رجم الحامل

و روی فیه بسنده أن عمر أتی فی ولایته بامرأه حامل من زنی فسأله عمر، فاعترفت بالفجور، فأمر بها أن ترجم، فلقیها علی بن أبی طالب علیه السلام، فردها الی عمر و قال له: أمرت بها أن ترجم؟ قال: نعم، اعترفت عندی بالفجور، فقال علیه السلام: هذا سلطانک علیها فما سلطانک علی ما فی بطنها؟ و لعلک انتهرتها أو أخفتها، قال عمر: و لو کان ذاک - فی روایه قال: قد کان ذاک - قال علیه السلام: أو ما سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول: «لاحد علی معترف بعد بلاء، انه من قیدت أو حبست، أو تهددت، فلا اقرار له.» فخلی عمر سبیلها، ثم قال: «عجزت النساء أن یلدن مثل علی بن أبی طالب، و لو لا علی لهلک عمر»(2). و هذه قد رواها غیر الحموئی أیضا، و هی من روایاتهم المستفیضه.

علم الخلیفه فی سبب المیراث

و روی أیضا فیه بسنده عن ابن عباس، قال: کنا فی جنازه غلام، فقال علی بن أبی طالب علیه السلام لزوج أم الغلام: أمسک عن

1- - «المسند» لاحمد ج 154/1، 140 مع فرق یسیر و «الارشاد» ص 109.

2- - جاء قریب مضمونها فی «فرائد السمطین»: ج 350/1 ح 276 و «المناقب» للخوارزمی ص 39.

امرأتک! فقال عمر بن الخطاب: و لم یمسک عن امرأته؟ قال علیه السلام: یستبرء(1) رحمها لا یلقی فیه شیئا یستوجب به المیراث من أخیه و لا میراث له، فقال عمر: «أعوذ باللّه من معضله لا علی لها(2)».

علم الخلیفه فی کفاره من کسر البیض فی ایام الحج

اشاره

و روی فیه بسنده عن عدلین سماهما بروایتهما معا باسناد [الف - 65] معتبر: «أن رهطا(3) من الحجاج فی اماره عمر بن الخطاب أصابوا بیض نعام(4) ، و هم محرمون؛ فلما قضوا مناسکهم وقع فی أنفسهم منه شیء، فذکروا ذلک لعمر فأدبر و قال: اتبعونی حتی أتی علیا علیه السلام، فسأله عن ذلک، فقال علیه السلام: یضربون الفحل، قلائص(5) أبکارا بعدد البیض، فما نتج منها أهدوه، قال عمر: فان الابل تزلق(6). فقال علی علیه السلام: و البیض یمرق(7) فلما أدبر قال عمر: اللهم الا تنزلنی بشدیده الا و أبو الحسن الی جنبی»(8). و هذه الروایه متفق علیها بین الفریقین(9).

و فی بعض روایاتنا أن مولانا الحسن بن علی بن أبی طالب - علیهما السّلام - أفتی بذلک اذا أمره أمیر المؤمنین علیه السلام بالافتاء، فقال له أمیر المؤمنین: قد علمت أن الابل ربما أزلقت

1- - فی المصدر: عن امرأه، أخرج عن ما جئت به. قال نعم یا أمیر المؤمنین «یریدان یستبرء».

2- - «فرائد السمطین»: ج 348/1 ح 272.

3- - م: رهط.

4- - نعام: نوع من الطیر، و یقال فیه انه مرکب من خلقه الطیر و خلقه الجمل.

5- - قلائص: - من الابل أی الطویله القوائم، الشابه منها.

6- - تزلق: تجهض، الجهض: الولد السقط.

7- - یمرق: مرقت البیضه ای فسدت فصار ماءا.

8- - «فرائد السمطین»: ج 342/1 ح 264 مع اختلافات عدیده.

9- - راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 365/2، «ذخائر العقبی» ص 82، «الغدیر»: ج 104/6 و «احقاق الحق»: ج 207/8.

او کـان فیها ما یزلق، فقال: و البیض ربما أمرق أو لکان فیه ما یمرق، فصوبه أمیر المؤمنین علیه السـلام(1). و کذلک أورده شیخنا الشهید، محمد بن مکی - رحمه اللّه - فی «الدروس»(2).

و نقل أبو جعفر محمد بن شـهر آشوب فی کتابه: «عن القاضـی النعمان فی شرح الاخبار بالاسناد عن عباده بن الصامت، و عن جماعه عن غیره انه(3) سأل أعرابی أبا بکر، فقال: انی أصـبت بیض نعامه(4) ، فشویته و أکلته و أنـا محرم، فما یجب علی؟ فقال له: یا أعرابی! أشـکلت علی [فی] قضیتک. فدله علی عمر، و دله عمر الی(5)

عبد الرحمان، فلما عجزوا قالوا: علیک بالاصلع، فقال أمیر المؤمنین علیه السلام: سل ای الغلامین شئت.

فقال الحسن علیه السلام: یا أعرابی! ألک ابل؟ قال [ب - 65]:

نعم. قال فاعمد الی عدد ما أکلت من البیض نوقا(6) ، فاضربهن بالفحول، فما فصل منها فاهده الی بیت اللّه العتیق الذی حججت الیه.

فقال أمیر المؤمنین علیه السلام: أن من النوق السلوب، و منها ما تزلق، قال: ان یکن من النوق السلوب و ما یزلق فان من البیض ما یمرق.

قال: فسمع صوت معاشر الناس ان الذی فهم هذا الغلام هو الذی فهمها سلیمان بن داود»(7).4.

1- - راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 10/4.

2- - «الدروس»: ص 147، الطبع الحجری.

3- - فی المصدر رواه جماعه عن غیره سأل.

4- - فی المصدر: نعام.

5- - فی المصدر: علی

6- - نوق: - الجمل، أی ذلله و أحسن ریاضته.

7- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 10/4.

[كلام المؤلف فى المسأله]

و تفصيل المسأله أن المحرم اذا أصاب بيض النعامه فكسره فان وجد الفرخ متحركا كان قد قتل فرخ نعامه، فعليه مثله من الابل، و ان لم يكن متحركا كان يحتمل الفساد و الصحه، فكان فيه ما يوازيه من القاء منى الفحل فى رحم الانثى المحتمل للصحه و الفساد، فوجب عليه أن يرسل فحوله الابل فى أناث بعدد البيض، فما نتج فهدى بالغ الكعبه(1) ، و لو ظهر البيض فاسدا أو الفرخ ميتا، فلا شىء عليه.

الخليفه الثانى و رجل مجهول الكلام

و روى أيضا فى «السمطين» بسنده المعتبر: «أن الناس حملوا رجلا(2) ، فجاؤا به الى عمر، قالوا: قلنا له: كيف أصبحت؟ قال: أحب الفتنه و أكره الحق، و أصدق اليهود و النصارى، و أومن(3) بما لم أره، و أقر بما لم يخلق.

فأرسل الى على بن أبى طالب، فقال عليه السلام: صدق قال اللّه تعالى: (أَنَّما أَمْوالُكُمْ وَ أَوْلادُكُمْ فِتْنَهٌ)(4) ، و يكره الحق يعنى الموت، قال اللّه تعالى: (وَ جاءَتْ سَكْرَهُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ)(5) و يصدق اليهود و النصارى. قال اللّه تعالى: (وَ قالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصارى عَلى شَ ىْ ءٍ وَ قالَتِ النَّصارى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلى شَىْ ءٍ.)(6) و يؤمن بما لم يره، يعنى اللّه عز و جل و يقر بما لم يخلق يعنى الساعه.

1- - «فوجب... الكعبه» ساقطه من «د».

2- - فى المصدر: حمل رجل الى عمر.

3- - فى المصدر: آمن.

4- - الانفال، 28. التغابن، 17.

5- - قاف، 19.

6- - البقره: 113.

قال عمر: لو لا علی لهلک عمر»(1).

و هذه فی أخبارنا لها طریق آخر بروایه [الف - 66] بعض الاصحاب(2).

و أوردها الشیخ الطبرسی فی «أسرار الامامه»: «أن رجلا حضر مجلس أبی بکر فی خلافته، فادعی أنه لا یخاف اللّه و لا یرجوا الجنه و لا یخشی النار، و لا یرکع و لا یسجد، و یأکل المیته و الدم و یشهد بما لم یره، و یحب الفتنه، و یکره الحق، و یصدق الیهود و النصاری و أن عنده ما لیس عند اللّه، و له ما لیس للّه.

فقال له عمر: ازددت کفرا الی کفرک، و کفرا علی کفرک.

فقال له علی بن أبی طالب علیه السلام: هون علیک یا عمر! فان هذا رجل من أولیاء اللّه، لا یرجوا الجنه و لکن یرجوا اللّه، و لا یخاف النار، و لکن یخاف ربه، و لا یخاف اللّه من ظلم، و لکن یخاف عدله؛ لانه حکم عدل لا یؤاخذ العبد الا بذنبه، و لا یرکع و لا یسجد فی صلاته علی الجنازه، و یأکل الجراد و السمک، و یحب الاهل و الولد، و یشهد بالجنه و النار و لم یرهما، و یکره الموت و هو الحق، و یصدق الیهود و النصاری فی تکذیب بعضهما لبعض، و له ما لیس للّه؛ لان له ولدا و لیس للّه ولد، و عنده ما لیس عند اللّه؛ لانه یظلم نفسه و لیس عند اللّه ظلم.

فانزعج عمر و قام و قبل رأس علی علیه السلام و قال: لا بقیت بعدک یا أبا الحسن»(3).2.

1- - «فرائد السمطین» ج 337/1 ح 259.

2- - راجع: «احقاق الحق»: ج 182/7 و ج 442/17.

3- - لم نعثر علی کتاب «الطبرسی» لکن انظر لمضمونه الی «المناقب» لابن شهر آشوب ج 358/2.

[قول عمر فی منقبه علی (ع)]

و الناقد الشارح للاحادیث ابن الاثیر، مجد الدین علی بن محمد ابن عبد الکریم قال فی کتابه «النهایه»: «یقال: اعضل بی الامر»، اذا ضاقت علیک فیه الحیل، و منه حدیث عمر: «قد اعضل بی أهل الکوفه! ما یرضون بأمیر و لا یرضی بهم أمیر.» أی ضاقت علی الحیل فی أمرهم، و صعبت(1) علی مداراتهم.

و [منه] حدیثه الاخر: «أعوذ باللّه من کل معضله لیس لها أبو حسن».

و یروی(2) معضله أراد المسأله [ب - 66] الصعبه [أو الخطه الضیقه المخارج] من الاعضال(3) و التعضیل و یرید بأبی الحسن علی ابن أبی طالب علیه السلام.

و منه حدیث معاویه و قد جاءته مسأله مشکله، فقال: «معضله و لا أبا حسن.» أبو حسن: معرفه وضعت موضع النکره، کأنه قال:

و لا رجل [لها] کأبی حسن، لان لا النافیه لا تدخل الا علی النکرات دون المعارف»(4).

و قال الشیخ ابن طلحه فی «مطالب السؤول» بعد ما ذکر أن علیا علیه السلام کان متضلعا(5) من أقسام العلوم، مطلعا(6) علی غوامض الاحکام، و لاجل ذلک قال عمر بن الخطاب «أی معضله لیس لها أبو الحسن.» و قال سعید بن المسیب: «کان عمر یتعوذ باللّه من معضله لیس لها أبو الحسن»(7).

1- - فی النسخ: صعب.

2- - فی النسخ: تروی.

3- - د: الاغصان.

4- - «النهایه»: ج 254/3.

5- - متضلع: تضلع الرجل أی امتلا شبعا و ریا.

6- - د: مطلقا.

7- - «مطالب السؤول» ص 29، أیضا: «فرائد السمطین»: ج 344/1 ح 267.

و رواه امامهم أحمد بن حنبل عن سعيد بن المسيب، قال: كان عمر يتعوذ من معضله ليس لها أبو الحسن، يعنى عليا عليه السلام(1).

عمر و تسوره و تعسسه على قوم

و روى كثير من أئمتهم أن عمر بن الخطاب تسور(2) على قوم فوجدهم على منكره، فقالوا: ان كنا أخطأنا من جهه فأنت قد أخطأت من جهات، تجسست، و قد قال اللّه تعالى:«لا تَجَسَّسُوا» (3) و تسورت و دخلت من غير الباب، و اللّه تعالى يقول: و لا- تأتوا البيوت من ظهورها و أتو البيوت من أبوابها(4). و دخلت من غير اذن و لم تسلم، و قد قال اللّه تعالى:«لا تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّى تَسْتَأْنِسُوا وَ تُسَلِّمُوا عَلى أَهْلِها» (5) فاعتراه الخجل و تركهم(6).

و كذلک أوردها امامهم العلامه فخر الدين الرازى فى «نهايه العقول».

و أوردها الذى قد يحوم حول التحقيق من علمائهم المتأخرين فى «شرح [الف - 67] العقائد العضديه»، من طريق آخر: «ان عمر تسور على رجل جداره، فوجده على حاله منكره، فأنكر عليه، فقال له الرجل: يا عمر! ان كنت قد عصيت اللّه من وجه فقد عصيته من ثلاثه أوجه، فقال: ما هى؟ فعدها عليه فتركه عمر و شرط عليه التوبه»(7).

1- - راجع: «تذكره الخواص»، ص 144 ناقلا عن فضائل أحمد، و «الغدير»: ج 98/3.

2- - تسور: صعد.

3- - الحجرات 12.

4- - اقتباس من البقره: 189.

5- - النور: 27.

6- - راجع: «الغدير»: ج 121/6 بمصادر عديده.

7- - لم نعثر عليه فى «شرح عقائد العضدى» للدوانى مع انه من المستبصرين. راجع: طبع استانبول.

[عمر و نهیه عن المغالاه فی صداق النساء]

و من الثابت الصحیح فی روایات صنادیدهم أن عمر نهی عن المغالاه فی المهر، و قال: من غال مهر ابنته جعلته فی بیت مال المسلمین، لشبهه أنه رأی النبی صلّی اللّه علیه و آله زوج ابنته فاطمه الزهراء صلوات اللّه علیها بخمس مائه درهم، فقامت امرأه الیه و نبهته بقوله تعالی:«وَ آتَیْتُمْ إِحْداهُنَّ قِنْطاراً» (1) علی جواز ذلک، فقال: کل الناس أفقه من عمر، حتی المخدرات فی البیوت أو فی الحجال(2).

و بروایه الحمیدی فی «الجمع بین الصحیحین». أن عمر بن الخطاب أمر علی المنبر أن لا یزاد فی مهور النساء علی مبلغ ذکره، فذکرته امرأه من جانب المسجد بقول اللّه تعالی:«وَ آتَیْتُمْ إِحْداهُنَّ قِنْطاراً». فقال: کل أحد(3) أعلم من عمر حتی(4) النساء(5).

و فی «شرح العضدی» لمختصر ابن الحاجب فی الاصول: «قالت امرأه أیعطینا اللّه بقوله:«وَ آتَیْتُمْ إِحْداهُنَّ قِنْطاراً» و یمنعنا(6) عمر، فقال عمر: کل أفقه من عمر حتی المخدرات فی الحجال.

و أما ما احتال به امامهم العلامه فخر الدین الرازی فی «نهایه العقول» و اقتدی به مقلدوه من علمائهم المتأخرین فی الاعتذار عن ذلک بأنه من باب نهی الاولویه لا نهی التحریم، و من باب هضم

1- - النساء: 20.

2- - راجع: «الغدیر»: ج 96/6 بعده مصادر. «اثبات الهداه»: ج 351/1.

3- - أحد ساقطه من «د».

4- - النساء ساقطه من «د».

5- - راجع: اثبات الهداه ج 370/2 ناقلا من الحمیدی.

6- - د: أو یمنعنا.

النفس و الانقياد للعجوزه تواضعا لا من الاعتراف بالجهل»(1). فمع كونه مما [ب - 67] لا تحتمله الروايه و لا تقبله الدرايه، تمحقه محقا خاتمتها الثابته بروايه أئمتهم.

و رواها مصبوغ اليدين منهم من زمخشر خوارزم بالبراعه فى «الكشاف»، فقال فى تفسير الايه الكريمه من سوره النساء: «و عن عمر أنه قام خطيبا، فقال: أيها الناس! لا تغالوا بصدق النساء، فلو كانت مكرمه «فى الدنيا أو تقوى عند اللّه، لكان أولاكم بها رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله ما أصدق من نسائه أكثر من اثنتى عشره أوقيه.

فقامت اليه امرأه، فقالت له: يا أمير المؤمنين لم تمنعنا حقا جعله اللّه لنا!؟ و اللّه تعالى يقول:«وَ آتَيْتُمْ إِحْداهُنَّ قِنْطاراً» فقال عمر «كل أحد أعلم من عمر» ثم قال لاصحابه: تسمعوننى أقول مثل هذا [القول]، فلا تنكرونه على حتى ترد على امرأه ليست من أعلم النساء»(2).

عمر و قراءه سوره صلاه الفطر و الاضحى

و أورد الحميدى فى «الجمع بين الصحيحين» فى مسند أبى أوفى من أفراد مسلم، عن أبى أوفى، أن عمر بن الخطاب سأله عما قرأ به رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم فى صلاه العيد، و لم يكن يعرفه، فأخبره أنه صلّى اللّه عليه و آله كان يقرأ فيها اقتربت الساعه و «ق» و القرآن المجيد. [و من مسند أبى أوفى أيضا].

و فى كتاب الحميدى فى حديث ابن أنس عن عبد اللّه عمرو أن

1- - لم يطبع كتاب الرازى.

2- - «الكشاف»: ج 491/1.

عمر بن الخطـاب سـأل أبـا واقـد الليثى ما كان يقرأ به رسول اللّه صـلى اللّه عليه و آله فى الاضـحى و الفطر، فقال: كان يقرأ فيها ب «ق» و القرآن المجيد، و اقتربت الساعه [الف - 68] و انشق القمر»(1).

عمر و عجزه عن جواب الاسئله

اشاره

و من بدع الاقاصـيص أن رجلا قام الى عمر بن الخطاب فى خلافته، فسأله عن مسأله فعجز عن معرفتها، فثنى السؤال عن اخرى، فثناها عمر بالعجز عن علمها، فثلثهما بثالثه، فثلث عمر العجز عن الجواب.

فجلس السائل، و قال: ما أشبه أمرنا فيک بأمر الاعرابى فى صيده.

تفريع بكلام الدميرى فى فهم الحكايه

أورد «الدميرى من أعيان فقهاء الشافعيه فى كتاب «حياه الحيوان»: ان أعرابيا صاد سنورا، فلم يعرفه، فتلقاه رجل، فقال:

أتى لک هـذا السـنور؟ قال: صـدته، و لقاه آخر فقال: أنى لک هذا القط؟ قال: صدته، ثم لقاه آخر، فقال: أنى لک هذا الهر؟ قال: صدته، ثم لقاه آخر، فقال: ما هـذا الضـيون؟ قال: صـدته، ثم لقى آخر، فقال: ما هـذا الخيدع؟ قال: صدته، ثم لقى آخر، فقال: أنى لک هذا الخيطل؟ قال: صدته، ثم لقاه آخر، فقال: ما هذا الدم؟ قال: صدته، ثم لقاه آخر، فقال: أنى لک أبو خداش؟ قال: صدته، ثم لقاه آخر، فقال: أنى لک أبو ثماخ؟ قال: صدته(2)، ثم لقى آخر، فقال: أنى لک أبو غزوان؟ قال: صدته، ثم لقى آخر، فقال: أنى لک أبو الهيثم؟ قال: صدته.

1- - راجع: «الغدير»: ج 320/6 بمصادر عديده.

2- - «ثم لقاه... أبو خداش... صدته» ساقطه من «د».

فقال الاعرابی فی نفسه: أحمله و أبیعه، فیجعل اللّه لی فیه مالا کثیرا لماله من الاسماء الکثیره، و الکنی العدیده. فلما أتی السوق به قیل له: بکم هذا؟ قال: بمائه، فقیل: انه یسوی نصف درهم، فرمی به، و قال: لعنه اللّه علیک: ما أکثر أسمائک و ما أقل ثمنک(1).

قول عمر فی الکلاله

و روی ائمتهم من أصحاب الحدیث و التفسیر أن أبا بکر سئل عن الکلاله، فلم یعرف حکمها، و قال: «أقول فیها: برأیی، فان أصبت فمن اللّه، و ان أخطأت فمن الشیطان»(2).

و فی «شرح العضدی» لمختصر ابن الحاجب [ب - 68] فی الاصول:

«فان کان صوابا فمن اللّه، و ان یکن خطأ فمنی، و من الشیطان»(3).

و کذلک رووا عن عمر بن الخطاب انه حکم بقضیه، ثم قال: ان عمر لا یدری انه أصاب، و قال لکاتبه: اکتب، هذا ما رأی عمر فان یک خطأ فمنه، و ان کان صوابا فمن اللّه، و انه لم یکن یعرف نصیب الجده من المیراث، سألته جده عن میراثها، فقال: لا أجد لک شیئا فی کتاب اللّه، و لا سنه نبیه. فاخبره المغیره بن شعبه و محمد بن سلمه أن النبی صلّی اللّه علیه و آله أعطاها السدس و عمل بذلک(4).

افطار عمر فی یوم غامت السماء

و روی أن السماء غامت(5) فی یوم من شهر رمضان، فافطر عمر ابن الخطاب، ثم قال: الخطب فیه سهل.

1- - «حیوه الحیوان»: ج 42/2.

2- - راجع: «الارشاد»، ص 107، «الغدیر»: ج 127/6 بمصادر مختلفه.

3- - ایضا راجع: «اثبات الهداه» ج 368/2 ح 212.

4- - المصدر السابق، و راجع «السبعه من السلف»، ص 85.

5- - غام: السماء، أی کانت ذات غیم أی سحاب.

قـال مجـد الـدين ابن الاثير فى كتاب «النهايه»: «الخطب الامر الـذى تقع فيه المخاطبه، و الشأن و الحال، و منه قولهم: جل الخطب، أى عظم الامر و الشأن. و منه حديث عمر: و قد أفطر فى يوم غيم هى(1)

رمضان، فقال: الخطب يسير»(2).

على (ع) و منزلته و درجته فى العلوم

و قد تواطأت عقلاء ساير الفرق و فقهاؤها و علماؤها على أن قاطبه العقلاء و العرفاء و الفقهاء و العلماء و الحكماء من امه محمد صـلّى اللّه عليه و آله عيال على بن أبى طالب عليه السلام فى العقل و العرفان؛ و الفقه و الايقان، و الكشف و المعرفه و العلم و الحكمه، و لا ينال بباع الاحصاء، و لا يكاد بصاع الاسـتقصاء ما فى بحور أحاديثه و بطون اقاويله من خفيات أسـرار العلوم، و غوامض مداحضـها(3) ، و لا سيما عويصات اعلى العلوم، أى الفلسـفه الاولى [الف - 69] التى هى العلم الالهى، و الحكمه التى فوق الطبيعه، و مقامات علم السـلوك الى اللّه تعالى، و السفر الى صقعه و المصير الى جنابه و القرار الى(4) جواره، و آيات نكات العلوم اللسانيه، و الفنون البيانيه، اذ خطبه و حكمه منهل الفصاحه، و موردها، و منشأ البلاغه و مولـدها، و مظاهر مكنونات فنى المعانى و البيان، مأخـذ قوانينهما، حتى قيل: كلامه دون كلام الخالق و فوق كلام المخلوق(5).

1- - فى النسخ: فى.

2- - «النهايه» ج 45/2.

3- - مداحض: مباحث.

4- - د: فى جواره.

5- - راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 57/2-29.

[من عجائب خطبه علیه السلام]

و روت(1) رواه الفریقین، و ثقات الطریقین: أن قوما تذاکروا لدیه أن الالف من الحروف أکثریه الترداد فی الکلام، و میسور النطق من دونها، فأخذ علیه السلام یسرد(2) علیهم خطبه غریبه الطور، بعیده الغور(3) ، عزیزه النیل، طویله الذیل، لیس فیها «الف»، و هی علی أقصی أمد الفصاحه، و أقوم جدد البلاغه، لا یسابقه فکره و لا تقدمه رویه، أوردها بتمامها شیخهم الشافعی ابن طلحه الشامی فی «مطالب السؤول»(4).

و رواها من أصحابنا الاولین، و أشیاخنا الاقدمین، رئیس المحدثین، أبو جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق الکلینی(5).

و روی صاحب کتاب النخب، مسندا عن الکلبی، و عن أبی صالح انه اجتمعت الصحابه فتذاکروا أن الالف أکثر دخولا فی الکلام، فارتجل علیه السلام الخطبه المونقه التی أولها «حمدت من عظمت منته، و سبغت نعمته، - [...] - و بلغت قضیته» الی آخرها(6).

ثم ارتجل خطبه آخر من غیر النقطه التی أولها: «الحمد للّه أهل الحمد و مأواه، و له أوکد الحمد و أحلاه، و أسرع الحمد و أسراه [ب - 69] و أظهر الحمد و اسماه(7) و أکرم الحمد و أولاه.» الی آخرها(8).

1- - د: وردت.

2- - سرد: سنج، سرد الحدیث و القراءه أی اجاد سیاقهما، سرد الکتاب أی قرأه بسرعه.

3- - «بعیده الغور» ساقطه من «د».

4- - «مطالب السؤول»، ص 60.

5- - لم نعثر علیه فی «الکافی».

6- - أیضا راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 48/2.

7- - م: سماه.

8- - «المصدر السابق».

[علی (ع) و علم النحو]

و اتفقت رجال الطائفتین و حکاه الاخبار فی الفئتین علی أنه علیه السلام وضع علم النحو اذ ذکر له أبو الاسود الدؤلی أنه سمع لاحنا یلحن بالجر فی قراءه قوله سبحانه و تعالی:«أَنَّ اللّهَ بَرِیءٌ مِنَ الْمُشْرِکِینَ وَ رَسُولُهُ» (1) بالضم(2).

و فی طائفه من الروایات: کانت بنته تقوده الی أمیر المؤمنین علیه السلام، فقالت: یا أبتاه: ما أشد حر الرمضاء، بالدال المضمومه فی أشد بعد ما التعجبیه، فنهاها عن مقالها، و ذکر ذلک عنده علیه السلام(3).

و فی بعض الروایات(4) کانت اللاحنه(5) بنت خویلد الاسدی. و فی روایه اخری(6) انما کان ذلک خلف جنازه، و الروایات علی اختلافاتها متفقه فی أن أمیر المؤمنین علیه السلام حیث سمع ذلک، اسس أساس النحو، فقال علیه السلام: «أقسام الکلمات ثلاث(7): اسم و فعل و حرف، فالاسم ما أنبأ عن المسمی، و الفعل ما أنبأ عن حرکه المسمی و الحرف ما أوجد معنی فی غیره، و الفاعل مرفوع و ما سواه فرع علیه و المفعول منصوب و ما سواه فرع علیه، و المضاف الیه مجرور و ما سواه فرع علیه، ثم قال: یا أبا الاسود: انح هذا النحو»(8).

1- - التوبه: 3.

2- - المصدر السابق: ج 47/2.

3- - «المصدر السابق».

4- - د: و فی روایته.

5- - د: تلک اللاحنه.

6- - م: و روایه آخر.

7- - فی مصدرنا: الکلام ثلاثه اشیاء.

8- - «المصدر السابق».

[من علو كلماته (ع) فى القضاء و القدر]

و روى امامهم الشافعى المطلبى و أحد أئمه الحديث لهم «أبو بكر البيهقى»، و كثير من أئمتهم المحدثين و حفاظهم، الناقدين، و نقل شيخهم ابن طلحه الشامى الشافعى فى «مطالب السؤول»(1) كما روى أشياخنا المحدثون [الف - 70]، و أصحابنا الاقدمون(2): أن أمير المؤمنين عليه السلام قال يوما: «أعجب ما فى الانسان قلبه، فيه مواد من الحكمه، و أضداد لها من خلافها.» وعدها عليه السلام عدا فقال رجل ممن شهد وقعه الجمل، فقال: يا أمير المؤمنين:

أخبرنى عن القدر! فقال: «بحر عميق، فلا تلجه.» فقال: يا أمير المؤمنين! أخبرنى عن القدر، فقال: «بيت مظلم، فلا تدخله.» فقال:

يا أمير المؤمنين! أخبرنى عن القدر، فقال: «سر اللّه، فلا تبحث عنه».

و فى روايه: طريق وعر(3) ، فلا تسلكه، فقال: يا أمير المؤمنين! أخبرنى عن القدر: فقال عليه السلام: صعود عسر، فلا تتكلفه، فقال:

يا أمير المؤمنين! اخبرنى عن القدر! فقال عليه السلام: أما اذا أبيت فانه «امر بين الامرين، لا جبر و لا تفويض»، فقال: يا أمير المؤمنين! ان فلانا يقول بالاستطاعه و هو حاضر، فقال عليه السلام:

على به، فأقاموه، فلما رآه قال له: الاستطاعه تملكها مع اللّه تعالى أو من دون اللّه تعالى، و اياك أن تقول: واحده منهما فترتد، فقال:

و ما أقول يا أمير المؤمنين: قال عليه السلام: أملكها باللّه الذى ان شاء ملكها(4).

1- - «المصدر»: الطبع الحجرى.

2- - راجع: «بحار الانوار»: ج 97/5 ح 22 عن «العقائد» و ج 124/5 ح 72 عن «نهج البلاغه». بألفاظ اخر، «التوحيد»، ص 365 ح 3 و «علم اليقين»: ج 187/1.

3- - راجع: «علم اليقين»: ج 187/1.

4- - راجع لقريب مضمونه «البحار»: ج 110/5.

و نحن نقول: و هذا الحديث الشريف يبين ما فى قول اللّه العظيم جل سلطانه فى القرآن الكريم:«وَ ما تَشاؤُنَ إِلاّ أَنْ يَشاءَ اللّهُ رَبُّ الْعالَمِينَ» (1).

شيخ شيوخنا الصدوق، عروه الاسلام - رضوان اللّه تعالى عليه - رواه فى كتاب «التوحيد» من طرق مختلفه، منها: عن أبيه رضوان اللّه بسنده عن على بن يقطين، عن مولانا أبى ابراهيم موسى بن جعفر عليهما السّلام، قال: «مر أمير المؤمنين عليه السلام، بجماعه بالكوفه، و هم يختصمون فى القدر، فقال لمتكلمهم: أ باللّه تستطيع أم مع اللّه أم من دون اللّه تستطيع!؟ فلم يدر ما يرد عليه. فقال أمير المؤمنين [ب - 70]: ان زعمت أنک باللّه تستطيع، فليس لک من الامر شىء، و ان زعمت أنک مع اللّه تستطيع فقد زعمت أنک شريک معه فى ملكه، و ان زعمت أنک من دون اللّه تستطيع فقد ادعيت الربوبيه من دون اللّه عز و جل. فقال: يا أمير المؤمنين: لا، بل باللّه أستطيع. فقال عليه السلام: أما انک لو قلت غير هذا لضربت عنقک»(2).

من كلامه (ع) فى معرفه المشيه و الاراده

و فى باب المشيه و الاراده من كتاب «التوحيد» أيضا عن شيخه الجليل محمد بن الحسن بن أحمد بن الوليد - رضى اللّه تعالى عنه - بسنده الصحيح عن عبد اللّه بن ميمون القداح، عن مولانا الصادق، جعفر بن محمد، عن أبيه أبى جعفر الباقر عليهما السّلام «قال:

قيل لعلى عليه الصلاه و السلام - ان رجلا يتكلم فى المشيه، فقال:

ادعه لى؛ فدعى له، فقال عليه السلام: يا عبد اللّه! خلقک اللّه لما

1- - التكوير: 29.

2- - «التوحيد»، ص 352، ح 23.

شاء أو لما شئت؟ قال: لما شاء [قال: فيمر منک اذا شاء أو اذا شئت!؟ قال اذا شاء، قال: فيشفيک اذا شاء أو اذا شئت!؟ قال اذا شاء] قال: فيدخلک حيث يشاء أو حيث شئت!؟ قال: حيث يشاء، قال:

فقال على عليه السلام [له]: لو قلت غير هذا لضربت الذى فيه عيناک»(1).

من كلامه (ع) فى الجبر و التفويض

اشاره

و فى معناه ما رواه فى باب نفى الجبر و التفويض من كتاب «التوحيد» أيضا بسنده عن يونس بن عبد الرحمان عن غير واحد، عن أبى جعفر و أبى عبد اللّه - عليهما السّلام - «قالا: ان اللّه عز و جل أرحم بخلقه من أن يجبر خلقه(2) على الذنوب، ثم يعذبهم عليها، و اللّه أعز من أن يريد أمرا، فلا يكون. قال: فسألا - عليهما السّلام - هل بين الجبر و القدره منزله ثالثه؟ قالا: نعم، أوسع مما بين السماء و الارض [الف - 71]»(3).

و روى رضوان اللّه تعالى عليه فى باب المذكور منه أيضا بسنده عن مولانا الصادق أبى عبد اللّه عليه السلام، قال: قال رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: من زعم أن اللّه [تبارک و] تعالى يأمر بالسوء و الفحشاء فقد كذب على اللّه - عز و جل - و من زعم أن الخير و الشر بغير مشيه اللّه تعالى فقد أخرج اللّه تعالى من سلطانه(4)...».

تكمله تنويريه

و بالجمله، تلک كنه الحكمه فى مسأله أفعال العباد، و بعض

1- - المصدر: ص 337 ح 2.

2- - «من... خلقه» ساقطه من «د».

3- - المصدر: ص 360 ح 3.

4- - المصدر: ص 359 ح 2.

أقاويل شركائنا فی ریاسه(1) العلوم الفلسفیه فی دور الاسلام و فی الدوره الیونانیه للتعبیر عنها: الانسان مختار فی صوره مضطر:

و بعضـها: الانسان مضـطر فی صوره مختار(2). و بینها و بین الطریقه العامیه التی ضـلت فیها الاشـعریه بعد المشـرقین(3) و انما ضمان البسط فی تحقیق القول فیها علی ذمه حیزها الطبیعی من صحفنا الحکمیه.

و روت العامه و الخاصه، کما روی الصـدوق رضوان اللّه تعالی علیه فی باب المشـیه و الاراده من کتابه «التوحید» بسـنده عن الاصـبغ ابن نباته، قال: قال أمیر المؤمنین علیه السلام: «أوحی اللّه عز و جل الی داود علیه السلام، فقال: یا داود! ترید و أرید، و لا یکون الا ما أرید؛ فان أسلمت(4) لما أرید أعطیتک(5) ما ترید، و ان لم تسلم لما ارید أتعبتک فیما ترید، ثم لا یکون الا ما ارید»(6).

من کلامه (ع) فی معرفه الجسم و الجسمانی

و روی رضوان اللّه تعالی علیه فی کتاب «التوحیـد» فی باب اثبات حدث(7) العالم بسـنده عن جعفر بن محمد الصادق عن أبیه محمد بن علی عن أبیه علی بن الحسـین، عن أبیه الحسـین بن علی ابن أبی طالب - علیهم السّلام - قال: قال أمیر المؤمنین علیه السلام: «ان للجسم [ب - 71] سته أحوال: الصحه، و المرض،

1- - م: سیاسه.

2- - م: مختاره.

3- - د: الشرقیین.

4- - م: سلمت.

5- - «اعطیتک... ما ارید» ساقطه من «د».

6- - «المصدر» ص 337، ح 4.

7- - کذا فی النسخ.

و الموت، و الحياه، و النوم، و اليقظه؛ و كذلک الروح، فحياتها علمها، و موتها جهلها، و مرضـها شكها، و صحتها يقينها، و نومها غفلتها، و يقظتها حفظها...»(1).

و هذا منه عليه السـلام قول حكيم، و حديث كريم، فيه عده من الحقايق الحكميه، و المسائل الفلسفيه، تجرد النفس الناطقه التى هى الروح الاـلهى، و اثبات اللـذات و الالام العقليه و الصـحه و المرض العقليتين(2) ، و تفضل الابـديه الخالده و المنصـرمه الناقده من السـعاده و الشقاوه العقليتين(3). و ان قصـيا مراتب الكمال للقوه العاقله هى مرتبه العقل المسـتفاد، و من غامضات المسائل فى الفلسـفه الاولى التى هى الحكمه الالهيه أن اللّه سـبحانه و تعالى ليس داخل العالم و لا خارجه؛ و هى متكرره التبيان فى كلام أمير المؤمنين عليه السـلام على أبلغ الوجوه.

من كلامه (ع) فى معرفه البارى و تبيان معيته بالممكنات

ففى خطبه له عليه السـلام فى «نهـج البلاـغه» تجمع ما لا تجمعه خطبه من أصول العلم: «ما وحـده من كيفه، و لا حقيقته(2) أصاب من مثله، و لا اياه عنى من شـبهه، و لا صـمده من أشار اليه و توهمه، كل معروف بنفسه مصنوع، و كل قائم فى سواه معلول؛ فاعل لا باضطراب آله، مقدر لا بجول(3) فكره، غنى لا باستفاده، لا تصحبه الاوقات، و لا ترفده(4) الادوات [...]، لا تناله الاوهام فتقدره، و لا تتوهمه

1- - المصدر: ص 300 ح 7. (2،3) - م: العقليين.

2- - م: حقيقه.

3- - د: لا يحول.

4- - رفد: أعان.

الفطن فتصوره، و لا تدركه الحواس فتحسه، و لا تلمسه الايدى فتمسه، و لا يتغير بحال [الف - 72]، و لا يتبدل فى الاحوال، و لا تبليه الليالى و الايام، و لا يغيره الضياء و الظلام، و لا يوصف بشىء من الاجزاء، و لا بالجوارح و الاعضاء، و لا بعرض من الاعراض، و لا بالغيريه و الابعاض [...]، و ليس فى الاشياء بوالج و لا عنها بخارج، يخبر لا بلسان و لهوات(1) ، و يسمع لا بخروق(2) و أدوات، يقول و لا يلفظ، و يحفظ و لا يتحفظ»(3).

و فى بعض طرق حديث ذعلب اليمانى، المتلون الطرائق المتشعب الاسانيد عند العامه و الخاصه، بروايه شيخنا الصدوق المقدام - رضوان اللّه تعالى عليه - فى كتاب «التوحيد» ببعض أسانيده فى روايته اياه عن الاصبغ بن نباته، قال: لما بويع على عليه السلام فجلس بالخلافه، و بايعه الناس، خرج الى المسجد متعمما بعمامه رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، لابسا برده رسول اللّه، منتعلا نعل رسول اللّه، متقلدا سيف رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله.

فصعد المنبر، فجلس عليه متمكنا، ثم شبک بين أصابعه، فوضعها أسفل بطنه، ثم قال: «معاشر الناس! سلونى قبل أن تفقدونى.» الى آخر ما قال عليه السلام، فقام اليه رجل يقال له ذعلب و كان ذرب اللسان، بليغا فى الخطب، شجاع القلب.

فقال: يا أمير المؤمنين! هل رأيت ربک؟ قال عليه السلام:

«ويلک يا ذعلب! لم أكن بالذى أعبد ربا لم أره، فقال: فكيف رأيته؟ صفه لنا، قال عليه السلام: ويلک! لم تره(4) العيون بمشاهده الابصار،ه.

1- - لهوات: اللهوه ما يلقيه الطاحن من الحب فى فم الرحى بيده.

2- - د: لا بحروف، الخرق: المزق.

3- - «المصدر»: الخطبه 228، ص 748.

4- - فى النسخ: تراه.

و لکن رأته القلوب بحقایق الایمان، ویلک یا ذعلب(1)! ان ربی لا یوصف بالبعد و لا بالحرکه، و لا بالسکون، و لا بالقیام، قیام انتصاب و لا بجیئه و لا بذهاب».

ثم قال علیه السلام فی جمله ما قال(2) له وصب علیه من المعارف الربوبیه: «هو فی الاشیاء علی غیر ممازجه، خارج [ب - 72] عنها(3)

علی غیر مباینه، فوق کل شیء و لا(4) یقال شیء فوقه؛ و أمام کل شیء و لا(5) یقال له امام؛ داخل فی الاشیاء لا کشیء فی شیء داخل، و خارج منها لا کشیء من شیء خارج. فخر ذعلب مغشیا علیه»(4).

و فیما رواه - رضوان اللّه تعالی علیه - بسند آخر له فی روایته ایاه، قال علیه السلام له فی جمله ما قال له:

«[فلا یقال]: شیء (بعده) شائی الاشیاء لا بهمه، دراک لا بمجسه(5)

هو فی الاشیاء [کلها]، غیر متمازج بها، و لا بائن عنها، ظاهر لا بتأویل مباشره، متجل لا باستهلال رؤیه، بائن لا بمسافه، قریب لا بمداناه، لطیف لا بتجسم، موجود لا بعد عدم، فاعل لا باضطرار(6)، مقدر لا بحرکه، مرید لا بهمامه، سمیع لا بآله، بصیر لا بأداه، لا تحویه الاماکن، و لا تصحبه الاوقات، و لا تحده الصفات، و لا تأخذه السنات، سبق الاوقات کونه، و العدم وجوده، و الابتداء أزله، بتشعیره المشاعر(7) عرف أن لا مشعر له، و بتجهیزه الجواهر عرفر.

1- - «یا ذعلب لم اکن... یا ذعلب» ساقطه من «د».

2- - د: اقول.

3- - فی المصدر: منها. (4،5) - فلا یقال.

4- - «التوحید»، ص 306-305.

5- - فی المصدر: لا بخدیعه.

6- - فی النسخ: باضطراب.

7- - م: المشاعیر.

أن لا جوهر له، و بمضادته بين الاشياء عرف أن لا ضد له، و بمقارنته بين الاشياء عرف أن لا قرين له.» الى آخر ما نطق به لسانه المكرم و هو قوله الحكيم: «كان ربا اذ لا مربوب، و الها اذ لا مألوه، و عالما اذ لا معلوم، و سميعا اذ لا مسموع»(1).

و فيه من الحقايق الحكميه ما لا تسعه الاذهان المشهوريه و القرايح الجمهوريه.

و فى روايه رواها - رضى اللّه تعالى عنه - بسنده فى كتاب «التوحيد» أيضا فى باب أنه عز و جل لا يعرف [الف - 73] الا به، أنه سئل أمير المؤمنين عليه السلام بم عرفت ربك؟ قال عليه السلام:

«بها عرفنى نفسه، قيل: و كيف عرفك نفسه؟ فقال: «لا تشبهه صوره، و لا يحس بالحواس، و لا يقاس بالناس، قريب فى بعده، بعيد فى قربه، فوق كل شىء و لا يقال: شىء فوقه، أمام كل شىء و لا يقال له أمام، داخل فى الاشياء لا كشىء فى شىء داخل، و خارج من الاشياء لا كشىء من شىء(2) خارج، سبحان من هو هكذا و لا هكذا غيره»(3).

و من خطبه له عليه السلام هى أولى الموردات من خطبه فى «نهج البلاغه»، يذكر فيها ابتداء خلق السماء و الارض، و أطوار الملائكه عليهم السّلام من طبقات العقول التى هى الجواهر العقليه، و الانوار القدسيه، و النفوس المفارقه التى هى الجواهر العاقله، و الانوار المدبره، و النفوس المنطبعه التى هى القوى الجوهريه المنبثه فى الابدان الفلكيه، و خلق آدم عليه السلام مورد المسائل دقيقه من العلم الطبيعى من كتاب النفس فى جوهر النفس المجرده،2.

1- - «المصدر السابق»، ص 308 ح 2.

2- - «و لا يقال له... من شىء» ساقطه من «د».

3- - «المصدر»: ص 285 ح 2.

و مراتبها و قواها، و جوارحها و أدواتها، و تصرفها فيها، و اختدامها اياها و من مباحث المزاج و الكيفيات الاربع الفعليين(1) ، و الانفعاليين.

[و هى: «الحمد للّه الذى لا يبلغ مدحته القائلون، و] لا يحصى نعماءه العادون، و لا يؤدى حقه المجتهدون، الذى لا يدركه بعد الهمم، و لا يناله غوص الفطن، الذى ليس لصفته حد محدود، و لا نعت موجود، و لا وقت معدود، و لا أجل ممدود، فطر الخلائق بقدرته، و نشر الرياح برحمته و وتد بالصخور ميدان أرضه؛ أول الدين معرفته، و كمال معرفته التصديق به، و كمال التصديق به توحيده، و كمال توحيده الاخلاص له، و كمال الاخلاص له نفى الصفات عنه، [ب - 73] بشهادة(2) كل صفه أنها غير الموصوف، و شهاده كل موصوف أنه غير الصفه، فمن وصف اللّه سبحانه فقد قرنه؛ و من قرنه فقد ثناه؛ و من ثناه فقد جزاه؛ و من جزاه فقد جهله [و من جهله فقد أشار اليه]، و من أشار اليه فقد حده، و من حده فقد عده، و من قال فيم؟ فقد ضمنه؛ و من قال على م (- علام)؟ فقد أخلى منه. كائن لا عن حدث، موجود لا عن عدم، مع كل شىء لا بمقارنه، و غير كل شىء لا بمزايله، فاعل لا بمعنى الحركه و الاله، بصير اذ لا منظور اليه من خلقه»(3).

و من خطبه له عليه السلام، أورده صاحب كتاب «الواحده»: «الحمد للّه مدهر الدهور(4) و مالک نواصى(5) الامور، منه بدأنا و اليه نعود»(6).».

1- - د: الفعليتين و الانفعاليتين.

2- - فى المصدر: لشهاده.

3- - «المصدر»، الخطبه 1، ص 24-22، ط فيض الاسلام.

4- - م: مدبر الامور.

5- - فى مصدرنا: مواضى.

6- - «مشارق انوار اليقين» ص 162 نقلا من كتاب «الواحده».

و فیما فی «نهج البلاغه» من خطبه له علیه السلام، خطب بها علی حجاره منصوبه له و علیه مدرعه من صوف، و حمائل سیفه لیف، و فی رجلیه نعلان من لیف، و کان جبینه ثفنه بعیر، ضروب من الغرایب، أولها:(1) «الحمد للّه الذی الیه مصائر الخلق و عواقب الامر.» و فیها: «دعاهن فأجبن(2) طائعات [مذعنات] غیر متلکئات(3) و لا مبطئات»(4).

و فیما من خطبه له علیه السلام فی «نهج البلاغه»: لا تستلمه المشاعر، و لا تحجبه السواتر لافتراق الصانع و المصنوع، و الحاد و المحدود، و الرب و المربوب الاحد لا بتأویل عدد، و الفاعل(5)

لا ـ بمعنی حرکه و نصب [و السمیع لا ـ بأداه، و البصیر لا ـ بتفریق آله، و الشاهد لا ـ بمماسه، و البائن]، و الظاهر لا برؤیه، و الباطن لا باللطافه(6)

[بان من الاشیاء بالقهر لها و القدره علیها، و بانت الاشیاء منه بالخضوع له و الرجوع الیه]، من وصفه فقد حده، و من حده فقد عده، و من عده فقد أبطل أزله، و من قال: کیف؟ فقد استوصفه، و من قال: این؟ فقد حیزه، عالم اذ لا ـ معلوم، و رب اذ لا ـ مربوب، و قادر اذ لا مقدور»(7).

و فی طی هذه الکلمات البرهانیه القدسانیه، أسرار ربانیه، و معارف سبحانیه، لست استحل أن یحم وحمها(8) الا من کان علیا.

1- - «أولها» ساقطه من «م».

2- - أی اجابت السموات و الارض.

3- - متلکئات: متأخرات.

4- - «المصدر»: خطبه 181، ص 589-587.

5- - فی المصدر: الخالق.

6- - فی النسخ: لا بمسافه.

7- - «المصدر»: خطبه 152، ص 468.

8- - یحم وحمها: یقصد قصدها.

جبله قدسیه فی فطرته، و غریزه ملکوتیه فی جبلته؛ ثم قد خدم ملاوه(1) من العمر و برهه من الدهر، کتاب «التقدیسیات» و کتاب «الایماضات» و کتاب «التشریفات»(2) ، و کتاب «خلسه الملکوت»، و کتاب «المصححات و التقویمات»، و هو کتاب «تقویم الایمان»، و کتاب «الافق المبین»، و کتاب «الصراط المستقیم»، و سائر صحفنا الحکمیه، و واظب علی ملازمتها و خاض فی أغوار أسرارها، و غاص فی اعماق أغمارها مبتهلا(3) الی اللّه سبحانه سائلا وسائل(4)

الافاضه من جنابه جل سلطانه، و بهر برهانه.

ثم ان ما تلی علیک لیسیر من غزیر(5) ما فی خطبه و کتبه و أقاویله، و أحادیثه - صلوات اللّه علیه و تسلیماته - و أیم اللّه أن ماله من العبارات و الاشارات فی خطبته العجیبه الغراء، و خطبه القاصعه، و خطبه الاشباح و غیرها من الخطب و غیر الخطب فی «نهج البلاغه» و غیره من براعه الفصاحه و البلاغه، و غزاره(6) العلوم و الحکم کادت تلتحق باسالیب الکتب الوحیانیه، و تنتظم فی سمط (7) الاقاویل السماویه؛ و تقدیس الباری سبحانه عن مقوله «متی» من غوامض أعلی العلوم؛ و مشارعه فی کلام أمیر المؤمنین علیه السلام فوق طوق الاحصاء.

روت حمله الروایات من العامه و نقل ناقدهم البصیر عمرو بن بحر الجاحظ. و أورده(8) شیخهم ابن طلحه الشافعی: «انه قال لعلی علیه السلام بعض من حضر لدیه من الواردین: متی کان ربنا؟د.

1- - ملاوه: برهه من الدهر.

2- - و هو کتاب الایماضات.

3- - مبتهل: متفرع.

4- - م: رسائل.

5- - غزیر: الکثیر من کل شیء، غزیر الماده ای واسع الاطلاع.

6- - غزاره: کثره.

7- - سمط: بکسر السین، ج سموط، الخیط مادام الخرز أو اللؤلؤ منتظما فیه.

8- - م: أورد.

فقال له علیه السلام: متی کان لشیء لم یکن، فکان هو کائن بلا کینونه [ب - 74]، کائن کان قبله هو قبل القبل بلا غایه، وسع کل شیء علما»(1).

المعارف الربوبیه فی مناظراته (ع) مع مشایخ الیهود و النصاری

و فی روایه شیخنا الصدوق - رضی اللّه تعالی عنه - ببعض أسانیده فی کتاب «التوحید» فی باب نفی المکان و الزمان، و الحرکه و السکون عن اللّه عز و جل، قال رأس الجالوت للیهود: «ان المسلمین یزعمون أن علیا علیه السلام من أجدل الناس و أعلمهم، اذهبوا بنا الیه لعلی أسأله عن مسأله اخطئه فیها، فأتاه(2) فسأله متی کان ربنا؟ فقال علیه السلام: یا یهودی! [انما یقال] متی کان لمن لم یکن فکان؛ هو کائن بلا کینونه کائن(3) ، یا یهودی کان بلا کیف، و هو قبل القبل بلا غایه و لا منتهی، غایه و لا غایه الیها، غایه انقطعت الغایات عنه، فهو غایه کل غایه.

قال الیهودی: أشهد أن دینک الحق و أن ما خالفه باطل»(4).

و بسنده آخر له فی روایته ایاه من طریق آخر أنه جاء حبر من الاحبار الی أمیر المؤمنین علیه السلام، فسأله عن ذلک؟ فأجابه علیه السلام، ثم قال: «کان ربی قبل القبل بلا قبل، و یکون بعد

1- - «مطالب السؤول»، ص 27، الطبع الحجری.

2- - فی المصدر: «فأتاه، فقال یا أمیر المؤمنین انی ارید أن أسألک عن مسأله، قال: سل عما شئت، قال: یا امیر المؤمنین متی...».

3- - فی المصدر: کائن، کان بلا کیف، یا یهودی! کیف یکون له قبل و هو قبل القبل...».

4- - «المصدر»، ص 175، ح 6.

البعد بلا بعد و لا غايه و لا منتهى لغايته، انقطعت الغايات عنه، فهو منتهى كل غايه.

قال الحبر(1): يا أمير المؤمنين! أفنبى(2) أنت؟ فقال عليه السلام:

ويلک! انما أنا عبد من عبيد محمد صلّى اللّه عليه و آله»(3). قال الصدوق - رضوان اللّه عليه -: «يعنى بذلک: عبد طاعه(4) لا غير».

و فيما من خطبه له عليه السلام فى «نهج البلاغه»: «خرت له الجباه، و وحدته الشفاه و حد الاشياء عند خلقه لها ابانه له من شبهها، [الف - 75] لا تقدر الاوهام بالحدود و الحركات، و لا بالجوارح و الادوات، لا يقال له: متى؟ و لا يضرب له أمد بحتى؛ الظاهر لا يقال: مما؛ و الباطن لا يقال: فيما لا شبح فيقصى(5) ؛ و لا محجوب فيحوى، لم يقرب من الاشياء بالتصاق، و لم يبعد عنها بافتراق، لا يخفى عليه من عباده شخوص(6) لحظه(7) ، و لا كرور لفظه و لا ازدلاف(8) ربوه(9) ، و لا انبساط خطوه فى ليل داج(10) و لا غسق ساج»(11). الى قوله عليه السلام: «علمه بالاموات الماضين، كعلمهن.

1- - فى المصدر: فقال يا.

2- - فى المصدر: فنبى.

3- - «المصدر»: ص 174، ح 3.

4- - فى المصدر: عبد طاعته لا غير ذلک.

5- - فى المصدر: فينقضى، القص: تتبع الاثر.

6- - شخوص: شخص أى ارتفع، شخص بصره: فتح عينيه فلم يطرف.

7- - لحظ: و لحظ اليه اى نظر اليه بمؤخر عينه، مؤخر العين مثال مؤمن الذى يلى الصدغ، يقال نظر اليه بمؤخر عينه، قال فى «النهايه» [ج 237/4]. هى بالهمزه و السكون لغه قليله فى اخرته، و قد منع منها بعضهم. منه ره.

8- - ازدلاف: تقدم، تقرب.

9- - د، خ: رتوه أى خطوه.

10- - داج: مظلم.

11- - ساج: ساجى أى الساكن اللين.

بالاحياء الباقين، و علمه بما فى السماوات العلى، كعلمه بما فى الارضين السفلى»(1).

و فى «نهج البلاغه» أيضا من خطبه له عليه السلام: «لا يشغله شأن [عن شأن] و لا يغيره زمان، و لا يحويه مكان، و لا يصفه لسان»(2).

و فى غير موضع من خطبه عليه السلام: «ان اللّه سبحانه لم يتجاوره وقت و لا زمان، و لم يتعاوره زياده و لا نقصان»(3).

و روى - رضى اللّه تعالى عنه - فى كتاب «التوحيد» فى باب أنه عز و جل لا يعرف الا به، باسناد له من الاسانيد فى روايته عن سلمان الفارسى - رضى اللّه تعالى عنه - [فى] حديث قدوم الجاثليق المدينه مع مائه من النصارى، و ما سأل(4) عنه أبا بكر، فلم يات فيه بجواب أصلا(5)، ثم أرشد الى أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السلام فسأله(6) عن مسائل، فاجابه عنها - قال: تخريجا منه(7) - و كان فيما سأله أن قال له: أخبرنى عرفت اللّه بمحمد صلّى اللّه عليه و آله [أم عرفت محمدا باللّه عز و جل]؟ فقال عليه السلام: ما عرفت اللّه - عز و جل - بمحمد صلّى اللّه عليه و آله، و لكن عرفت محمدا باللّه تعالى.» الى آخر قوله الشريف(8).

و هذه منه عليه السلام اشاره الى مسأله من أصول المسائل، أن العقائد الايمانيه لا تقتنص من نقليات [ب - 75] الحجج بل6.

1- - «المصدر»: الخطبه 162، ص 520، ط فيض الاسلام.

2- - «المصدر»: الخطبه 177، ص 578.

3- -؟؟؟

4- - فى النسخ: سأله.

5- - فى المصدر: ابا بكر فلم يجبه.

6- - فسأله ساقطه من «م».

7- - من كلام المصنف.

8- - «المصدر»، ص 287-286.

انما اقتناصها بالبراهين العقليه، و أن معرفه الرساله بالحجه، انما تتصح بعد معرفه الربوبيه بالبرهان.

من قضاياه (ع) فی عهد عمر

و فيما روته رواتهم و حكاتهم، و أوردته فقهائهم و علمائهم، و رواه من أشياخنا الصدوق، عروه الاسلام فی كتاب «من لا يحضره الفقيه»، باسناده عن مولانا الرضا عليه السلام. أنه أتی الی عمر ابن الخطاب برجل وجد علی رأسه(1) قتيل، و فی يده سكين مصبوغه(2)

دما، فقال الرجل: لا، و اللّه ما قتلته و لا أعرفه، و انما دخلت بهذه السكين أطلب شاه لی عدمت من بين يدی، فوجدت هذا القتيل، فأمر عمر بقتله. فقال الرجل القاتل:«إِنّا لِلّهِ وَ إِنّا إِلَيْهِ راجِعُونَ» ، قد قتلت رجلا، و هذا رجل آخر يقتل بسببی، فشهد علی نفسه بالقتل، فأدركهم أمير المؤمنين عليه السلام، و قال: لا يجب عليه(3)

القود ان كان قتل نفسا فقد أحيی نفسا، و من أحيی نفسا(4) فلا يجب عليه قود، فقال عمر: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه عليه و آله و سلّمو اله و سلم يقول: «أقضاكم علی، و أعطی ديته من بيت المال»(5).

و علی ما رواه شيخنا الاقدم، رئيس المحدثين، أبو جعفر محمد بن يعقوب الكلينی فی «الكافی» و شيخنا الاعظم، شيخ الطائفه، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسی فی «التهذيب» باسنادهما عن

1- - فی النسخ: رأس قتيل.

2- - فی بعض المصادر: مملوه: كالمناقب.

3- - «عليه» ساقطه من «م».

4- - و من أحيی نفسا ساقطه من «م».

5- - «من لا يحضره الفقيه» ج 14/3، «وسائل الشيعه» ج 107/13 و «المناقب» لابن شهر آشوب ج 11/4.

مولانا أبی جعفر الباقر علیه السلام أن أمیر المؤمنین علیه السلام أمر ابنه الحسن علیهما السّلام بالافتاء، فقال: «یطلق کلاهما، والدیه من بیت المال.» قال: و لم؟ قال لقوله تعالی: (وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النّاسَ جَمِیعاً)(1).

توزین القید و الفیل، و استفادته (ع) من علم الفیزیق

و روی محدثهم الاربیلی المالکی فی «الاربعین» بسنده عن شیخه الامام [الف - 76] الحافظ أبی الخطاب بن دحیه بن خلیفه الکلبی، یرفعه الی کعب بن الاحبار: «قال: بینما رجلان جالسان فی زمن عمر بن الخطاب، اذ مر بهما رجل مقید، و هو عبد لبنی(2)

نوفل، فتحاوروا فی ثقل قیده، فقال أحدهما: امرأتی طالق ثلاثا، ان لم یکن وزنه کما قلت، و حلف الاخر بمثل ذلک علی خلاف مقال صاحبه، فأشکل الامر بینهما، فمضیا الی مولی العبد و عرفاه الحدیث و سالاه عن وزن القید، قال: لا أعلم، فقالا: فکه، فحلف بالطلاق أن لا یفک القید، فأخذاه و مضیا الی عمر و قصا علیه القصه.

فقال: اذهبوا الی علی بن أبی طالب، فلما حضروا عنده دعا بجفنه(3) و قال: ارفعوا القید بخیط و أدخلوا القید و رجلیه فی الجفنه، ثم صبوا فیها الماء حتی تملا فصبوا، فقال: ارفعوا القید، فرفعوه حتی خرج من الماء، ثم دعا بزبر(4) من حدید، فوضعها فی

1- - المائده: 32.

2- - د: النبی.

3- - الجفنه: الخمره، القصعه الکبیره.

4- - زبر: قطعه.

الماء حتی تراجع الماء الی موضعه حین کان القید فیه، ثم قال:

زنوا هذا الحدید، فانه بوزن القید. و لما بلغ عمر ما جری قال:

الحق لا یغطی»(1).

و بروایه أبی عبد اللّه صاحب کتاب «نخب المناقب»: «سألا مولی العبد أن یحل قیده حتی یعرف وزنه، فابی، فارتفعا الی عمر، فقال لهما اعتزلا نساءکما، و بعث الی علی علیه السلام و سأله عن ذلک، فدعا علیه السلام باجانه(2) ، و أمر الغلام أن یجعل رجله فیها، ثم أمر أن یصب فیها الماء حتی غمر القید و الرجل، ثم أعلم فی الاجانه علامه، ثم أمر أن یرفع القید و یجعل فیها زبر الحدید الی أن یرجع الماء الی تلک العلامه. فقال [ب - 76] علیه السلام:

وزن هذا الحدید مثل وزن القید فأخرج القید(3)فوزن، فکان مثل ذلک، فعجب منه عمر»(4).

و مما سبیله ذلک فی روایاتهم ما فی بعض ما وقع الی من کتبهم و لیس یحضرنی الان.

و رویناه بروایه شیخ الطائفه و غیره و هو من المذکور فی «التهذیب»: «أنه قال رجل لامیر المؤمنین علیه السلام: انی حلفت أن أزن الفیل، قال: و لم تحلفون بما(5) لا تطیقون؟ فقال: قد ابتلیت، فأمر علیه السلام بقرقور(6) فیه قصب، فأخرج منه قصب کثیر، ثم صیر الفیل فیه، و علم صبغ الماء فیه، ثم أخرج الفیل منه، و اعیده.

1- - لم یطبع کتاب «الاربعین» لکن راجع لمضمونه «المناقب» لابن شهرآشوب ج 50/2.

2- - الاجانه: اناء تغسل فیه الثوب، جره کبیره.

3- - «فأخرج القید» ساقطه من «م».

4- - راجع: المصدر السابق.

5- - فی النسخ: لما.

6- - القرقور: السفینه الطویله العظیمه.

اليه القصب حتى رجع الى ما كان قـد انتهى اليه صـبغ الماء اذ كان الفيل فيه، ثم أمر بوزن القصب الذى أخرج و أعيد. فلما وزن، قال: هذا وزن الفيل»(1).

المسأله المنبريه و الديناريه

و روى امامهم النوادى(2) فى كتابه «الروضه» عنه عليه السـلام القضيه المعروفه عندهم بالمسأله المنبريه(3) ، و هى صار ثمنها تسعا، فلا تطلب سواه ارثا، و يزعمون أن معناها انه عالت الفريضه عولا»(4).

و رووا عنه عليه السلام القضيه المعروفه عندهم بالمسأله الديناريه(5).

1- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 50/2 نقلا من «التهذيب» باختلاف يسير.

2- - م: النواوى.

3- - د: المنيريه.

4- - جاء فى «النهايه» (ج 321/3) فى حديث الفرائض و الميراث ذكر العول، يقال عالت الفريضه اذا ارتفعت و زادت سهامها على أصل حسابهـا الموجب عن عـدد واريثهـا كمن مـات و خلف ابنين، و أبوين، و زوجه؛ فللبنتين الثلثـان، و للابـوين السـدسان، و همـا الثلث؛ و للزوجه الثمن، فمجموع السـهام واحد و ثمن واحد، فأصـلها ثمانيه؛ و السهام تسعه، و هذه المسأله تسمى فى الفرائض «المنبريه؛ لان عليا عليه السـلام سئل عنها و هو على المنبر، فقال من غير رويه عاد ثمنها تسعا».. أيضا راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 45/2، «مطالب السؤول» ص 28.

5- - جـاء فى «مطالب السؤول» / 28: «ان امرأه جـاءت الى على بن ابى طـالب (ع) و قـد خرج من داره ليركب، فترك رجله فى الركاب، فقالت له الامرأه: يا أمير المؤمنين ان أخى قـد مات و خلف ست مائه دينارا، فـدفعوا الى دينارا واحـدا، فاسألك اهنافى و ايصال حقى الى، فقـال (ع): لها خلف اخوك بنتين قالت نعم، قال: لهما الثلثان اربع مائه دينار و خلف. أما قالت: نعم. قال لها السـدس مائه و خلف زوجه، قالت نعم، قال لها الثمن، خمسه و سـبعون، و خلف معک اثنا عشـر اخا قالت نعم، قال لكل اخ ديناران و لک دينار؛ قال (ع): فقد أخذت حقک، فانصرفى، ثم ركب فى وقته. سميت هذه المسأله الديناريه باعتبار ذلک». أيضا راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 45/2.

[اسؤوله عجیبه و أجوبتها فی جامع الکوفه]

اشاره

و فیما رواه الصدوق عروه الاسلام فی کتاب «عیون أخبار الرضا» حدیثا طویلا، بسنده عن أبی القاسم عبد اللّه بن أحمد بن عامر الطائی، عن مولانا أبی الحسن علی بن موسی الرضا - علیهما السلام - من خبر الشامی و ما سأل عنه أمیر المؤمنین علیه السلام فی جامع الکوفه، انه قام الیه رجل من أهل الشام، فقال: یا أمیر المؤمنین انی أسألک عن أشیاء، فقال علیه السلام: سل، تفقها و لا تسأل تعنتا، فأحدق الناس بأبصارهم، فقال: أخبرنی [الف - 77] عن أول ما خلق اللّه تعالی؟ فقال(1) علیه السلام خلق النور [...]

و سأله عن طول الشمس و القمر و عرضهما، قال: تسع مائه فرسخ فی تسع مائه فرسخ. [...] و سأله لم سمی آدم آدم؟ قال علیه السلام: لانه خلق من أدیم(2) الارض. [...] و سأله کم کان عمر آدم؟ قال: تسع مائه سنه و ثلاثین سنه و سأله عن أول من قال الشعر؛ فقال: آدم علیه السلام و سأله ما کان شعر آدم(3) ؟ فأنشد شعره، و شعر ابلیس فی جوابه(4). و سأله عن سفینه نوح ما کان عرضها و طولها و ارتفاعها(5) ، فقال: کان طولها ثمان مائه ذراع، و عرضها خمس مائه ذراع، و ارتفاعها فی السماء ثمانین ذراعا، فجلس(6)

الرجل.

فقام الیه آخر، فقال: یا أمیر المؤمنین! أخبرنا عن أول شجره

1- - فی النسخ: قال.

2- - أدیم: الجلد المدبوغ، أدیم الفحی ای اولها، أدیم الارض: وجهها.

3- - فی المصدر «شعره».

4- - «فأنشد... جوابه» من کلام السید الداماد ره بتلخیص المقال.

5- - «و ارتفاعها» ساقطه من المصدر.

6- - فی المصدر: ثم جلسوا.

غرست فی الارض، قال: العوسجه(1) ، و منها عصا موسی علیه السلام.

و سأله عن أول شجره نبتت علی(2) الارض، فقال: الدباء، و هی القرع.

و سأله عن أول من حج من أهل السماء، فقال: جبرئیل علیه السلام.

و سأله عن أول بقعه بسطت من الارض أیام الطوفان، فقال [له]:

موضع الکعبه، و کانت زبرجده خضراء. [...] و سأله عن سجن سار بصاحبه، فقال: الحوت سار بیونس بن متی. و سأله عن سته، لم یرکضوا(3) فی رحم، فقال: آدم، و حوا، و کبش ابراهیم، عصا موسی، و ناقه صالح، و الخفاش الذی عمله عیسی بن مریم علیه السلام، و طار باذن اللّه تعالی. و سأله عن شیء مکذوب علیه لیس من الجن و لا من الانس، فقال: الذئب الذی کذب علیه اخوه یوسف و سأله عن شیء أوحی الیه لیس من الجن و لا من الانس، فقال: اوحی اللّه تعالی الی النحل،...

و سأله عن موضع [ب - 77] طلعت علیه الشمس ساعه من النهار و لا تطلع علیه أبدا، قال: ذاک البحر حین فلقه اللّه تعالی لموسی فأصابت أرضه(4) الشمس، و أطبق علیه الماء فلن یصبه(5) الشمس.

و سأله عن شیء شرب(6) و هو حی، و أکل و هو میت، فقال: [تلک] عصا موسی. و سأله عن نذیر أنذر قومه لیس من الجن و لا من الانس، فقال هی النمله،...

و سأله عن أکرم الناس نسبا، قال(7): صدیق اللّه یوسف بن یعقوب،ل.

1- - العوسجه: جنس شجیرات من فصیله الباذنجانیات.

2- - فی المصدر: فی الارض.

3- - رکض: الضرب بالرجل و الاصابه بها.

4- - فی النسخ: ارضها.

5- - فی النسخ: تصیبه.

6- - فی النسخ: شربت.

7- - فی المصدر: فقال.

اسرائیل(1) [اللّه] بن اسحاق ذبیح اللّه بن ابراهیم خلیل اللّه. و سأله عن سته من الانبیاء لهم اسمان، فقال: یوشع بن نون، و هو ذو الکفل، و یعقوب و هو اسرائیل(2) ، و الخضر و هو بلیا(1) و یونس و هو ذو النون، و عیسی و هو المسیح، و محمد و هو أحمد صلّی اللّه علیه و آله. و سأله عن شیء یتنفس(2) لیس له دم و لا ـ لحم، فقال [له]: ذاک الصبح اذا تنفس. و سأله عن خمسه من الانبیاء تکلموا بالعربیه، فقال: هود و شعیب و صالح و اسماعیل و محمد صلّی اللّه علیه و آله»(3).

و فی الحدیث اسؤوله عدیده غیر هذه بأجوبتها.

تنبیه فی ایضاح الاجوبه

انما هذه السؤالات عن أشیاء وجدها السائلون من أهل الکتاب فی الکتب السماویه المنزله علی أنبیائهم، فامتحنوا بها أمیر المؤمنین علیه السلام، و اختبروا بها علمه بالکتب الالهیه و الصحف السماویه.

و قوله علیه السلام: «أول ما خلق اللّه النور.(4)» المعنی به الجوهر المفارق الذی هو أول الانوار العقلیه، کما قال سیدنا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: «أول ما خلق اللّه العقل»(5).

1- - فی المصدر: حلقیا.

2- - فی النسخ: تنفس.

3- - «المصدر»: ج 240/1، الباب 24.

4- - فی الحدیث: نوری، راجع: «بحار الانوار»: ج 6، باب بدء خلقه و ما جری له.

5- - م: العقل نوری. راجع: «الوافی» ج 19/1-17.

[تحقیق اجتهادی فی قطر الارض]

و اما قوله علیه السلام: «تسع مائه فرسخ» فی تسع مائه فرسخ(1) ، فان المعنی به مکعب تسع مائه فرسخ، أی سبع مائه ألف ألف فرسخ و تسعه [الف – 78] و عشرون ألف ألف فرسخ المجتمع من ضرب تسع مائه فرسخ فی تسع مائه فرسخ، ثم ضرب تسع مائه فرسخ فی مربعها الحاصل من ضربها فی نفسها، أی فی ثمان مائه الف فرسخ، و عشره آلاف فرسخ. و الذی رامه بطول الشمس و عرضها المتساویین هو مساحه جمیع سطحها المستدیر المحیط بجرمها، و کذلک ما یرام بطول القمر و عرضه.

و لیعلم ان ما نالته الحکماء التعلیمیون ببراهینهم(2) و ارصادهم و حصلته العلماء الریاضیون بحسبهم و حساباتهم فی مقادیر الابعاد و الاجرام، قد اختلفت مذاهبهم فیه اختلافا کثیرا، و ما ذلک الا اما لاختلالات فی الالات الرصدیه، أو لخلل و زلل فی نصبها فی مناصبها اللائقه، و اما لمسامحات قلما تخلو عنها حسابات الحاسبین و مساهلات قلما تعرو عنها ارصاد الراصدین. فکذلک کله ما قد اختلفت أحکام الارصاد، و عز ما یتفق رصدان متفقان!

و بالجمله فاذا قد أقرت الجماهیر أن بحث الاوائل، أوفی، فأعلمن أن بطلمیوس أو من(3) فی طبقته من الاوائل وجدوا بارصادهم حصه درجه واحده من الدائره العظمی التی تقع علی سطح الارض اثنین و عشرین فرسخا، و تسعی فرسخ، فحکموا أن ثلاث مائه و ستین درجه، و هی محیط الدائره العظمی الارضیه ثمانیه آلاف(4)

فرسخ، و قد بین «أرشمیدس» فی مقالته فی مساحه الدائره أن

1- – فی تسع مائه فرسخ ساقطه من «م».

2- – م: براهینهم.

3- – م: أو فی.

4- – م: ثمان مائه آلاف.

محیط کل دائره کمجموع ثلاثه أمثال قطرها و سبع [ب – 78] قطرها علی التقریب، فیکون مقدار قطر الارض ألفین و خمس مائه فرسخ و خمسه و أربعین فرسخا و نصف فرسخ تقریبا.

و قد بین فیها أیضا أن سطح نصف القطر فی نصف المحیط مساو لتکسیر الدائره، فیستبین بقوه الخامس و العشرین من اولی کتاب «الکره و الاسطوانه» لارشمیدس أن السطح الذی یحیط به قطر الکره فی المحیط (1) أعظم دائره تقع فیها مساو للسطح المحیط بالکره، فاذا ضرب القطر فی محیط الدائره العظمی حصل تکسیر سطح الارض و هو عشرون ألف ألف فرسخ و ثلاث مائه و ثلاثه و ستون ألف فرسخ، و ست مائه و سته و ثلاثون فرسخا(2) و أربعه أجزاء من أحد عشر جزءا من فرسخ.

و وجدوا قطر الارض مثل قطر جرم القمر ثلاث مرات و خمسی مره، فیکون مقدار قطر جرم القمر سبع مائه فرسخ و خمسه(3)

و أربعین فرسخا بالتقریب(4) ، فمحیط دائره عظمی قمریه ألفان و ثلاث مائه فرسخ و أحد(5) و أربعون فرسخا و نصف فرسخ علی التقریب، فمساحه جمیع سطح القمر ألف ألف فرسخ و سبع مائه ألف فرسخ و ثلاثه و أربعون ألف فرسخ، و ثمان مائه فرسخ و خمسه و أربعون فرسخا.».

1- - د: محیط.

2- - لا کما فی «التذکره» و «نهایه الادراک» و «التحفه» أی عشرون ألف ألف فرسخ و ثلاث مائه و ستون ألف فرسخ، اذ مبنی ذلک اهمال الکسر، و یقع منه تفاوت فاحش. منه ره.

3- - م: سبعه.

4- - لا کما فی مسأله «سلم السماء» للفاضل الراصد الحاسب المهندس الکاشانی و هو سبع مائه فرسخ و أحد و ثلاثون فرسخا. منه ره.

5- - «أحد» ساقطه من «م».

و وجدوا قطر جرم الشمس خمسه أمثال و نصف مثل لقطر الارض، اذ كانوا وجدوا قطر الشمس بالنسبه الى قطر الارض كمجموع ثمانيه عشر جزءا و أربعه أخماس جزء بالنسبه الى مجموع ثلاثه أجزاء و خمسى جزء، فخرج لهم من بعد القسمه خمسه و نصف، فمقدار قطر الشمس أربعه عشر ألف فرسخ، الا فرسخين و نصف [الف - 79] فرسخ؛ فمحيط دائره عظمى على جرم الشمس أربعه و أربعون ألف فرسخ تقريبا قريبا من التحقيق على ذلک التقدير، فمساحه سطح جرم الشمس بناءا على ذلک ستمائه ألف ألف، و سته عشر ألف ألف فرسخ؛ و مجموع مساحه سطح الشمس و القمر جميعا ست مائه ألف ألف فرسخ، و سبعه عشر ألف ألف فرسخ، و سبعه عشر ألف ألف فرسخ، و سبع مائه ألف فرسخ، و ثلاثه و أربعون ألف فرسخ، و ثمان مائه فرسخ، و خمسه و أربعون فرسخا. و استخرجوا بحسبهم على ما قد استحصلته أرصادهم أن من الارض الى بعد الشمس الاوسط ألف ألف فرسخ، و سبعه و ثلاثين ألف فرسخ، و ثلاث مائه فرسخ، و أحد و ثمانين فرسخا بالتقريب؛ و أن الشمس مائه و سته و ستون مثلا، و ربع و ثمن مثل للارض، و سته آلاف و ست مائه و أربعه و أربعون مثلا للقمر، و أن الارض تسعه و ثلاثون مثلا، و ربع مثل للقمر.

و قال قطب فلک التحصيل و التحقيق من العلماء المشهوريه الجمهوريه فى طبيعيات كتاب «دره التاج»: «أن الحكيم الفاضل مؤيد الدين العرضى حقق الامر تحقيقا لم يسبقه اليه أحد، و لم يلحقه أحد». و فيما نقل عنه أن جرم الشمس مائه و سبعه و ستون مثلا لجرم الارض، و جرم الارض أربعون مثلا لجرم القمر»(1).

ثم ان هؤلاء الراصدين الحاسبين جعلوا البعد الابعد لكل كوكب4.

1- - «دره التاج و عزه الدباج» ص 678، أو ج 67/4.

البعـد الاقرب للكوكب الـذى فوقه، و كان من الواجب أن يجعل بعـد محدب كل فلك بعد مقعر الفلك الذى [ب - 79] فوقه، لكنهم لم يعتبروا انصـاف أقطار الكواكب و ثخن جوز هر القمر و ما يبقى من متمم عطارد بين أقرب أبعاده و مقعر فلكه اذ لم يكن غرضـهم الاصـلى الا الاطلاع على عظم هـذه الاجرام الشـريفه على الاجمال، ليعلم أن قـدره مبـدعها جلت عظمته على أقصـى غايات الكمال لا اسـتثبات معرفتها للـذهن البشـرى على طباق ما فى العين، فان عقول الحكماء و أفهام العقلاء لا تصادف و لا تلقى الا راجعه عن ذلک بخفى حنين، فلـذلک تراهم يتساهلون كثيرا فى الحساب مع أن اهمال ثانيه واحـد يفضـى الى التبعيه بمراحل عن الصواب، و لقد أورد عليهم أن المسافه على مـا فى المجسـطى و ما فى مرتبته بين محـدب الفلک المائل للقمر، و مقعر فلک الشـمس ليست تسع ثخنى فلكى الزهره و عطارد، و فضـلا عن أن يسـعهما مـا بين محـدب جوز هر القمر و مقعر فلـک الشـمس؛ و الحق أن ذلـک انما نشأ من المساهله فى الحساب بأهمال الكسور و ما يسير مسيره و يجرى مجراه.

فالراصـد الفاضل الحاسب المهنـدس الكاشانى قد تشـمر(1) لحـل الاشـكال فى رسـاله «سـلم السـماء» باستينـاف الحساب على سبيل الاسـتقصاء من غير اهمال الثوانى بل الثوالث. و أورد قطر جرم القمر على أنه سـبع مائه و أحد و ثلاثون فرسـخا؛ و الصواب فيه ما أثبتناه، و قطر الشمس سبعه عشر ألفا و خمسه مائه(2) و ثمانيه و ثلاثين فرسخا على أنه سبعه أمثال [الف - 80] قطر الارض الا عشر مثل(3)».

1- - تشمر: مر مسرعا و مختالا، تشمر الامر أى أراده و تهيأ له.

2- - م: مائه ساقطه من «م».

3- - «مثل» ساقطه من «م».

تقریبا، و الـذی یوجبه الاسـتقصاء أنه مثل قطر الارض ست مرات و خمسه أسداس مره و نصف عشـره مره، و جرم القمر علی أنه کجزء من اثنین و أربعین جزء، و سـدس جزء من الاـرض؛ و الاحق فیه اسـتبدال خمس مکان سـدس، و جرم الشـمس علی أنها ثلاث مائه و سـته و عشرون مثلا للارض، و الاحق فی ذلک و خمس مثلا أیضا تقریبا.

ارجاع تحصیلی

و اذ قـد علم ذلـک فلیعلم أن مـا قاله أمیر المؤمنین علیه السـلام فی جواب سؤال الشامی انما هو علی مطابقه الشایع المعتبر الـذی اعتبرته الاوائل من الحکماء الیونانیین، ثم اسـتمر شیوعا و استقر اعتبارا فی العصور و الدهور الی هذه السنین الاخیره، لکنه علیه السلام لم یساهل فی الحساب، و لم یهمل اعتبار الکسور، فلعله علیه السـلام اعتبر قطر الارض أکثر(1) مما هو المشهور بشیء یسیر أو أنه علیه السلام اعتبر قطر الشـمس سـته أمثال قطر الارض کثمانیه عشـر بالنسبه الی خمسه، و هم قد اعتبروه بالنسبه الیه کثمانیه عشر جزءا و أربعه أخماس جزء بالنسبه الی ثلاثه أجزاء و خمسی جزء(2).

و بالجمله علی ما قاله علیه السـلام یجب أن یؤخذ قطر الشـمس علی أنه خمسه عشر ألفا و مائتا فرسخ تقریبا، و محیط دائره عظمی شمسیه علی أنه سـبعه و أربعون ألفا و سـبع مائه فرسخ و أحد و سبعون فرسخا و نصف فرسخ تقریبا. و لیس هو علی البعد من التحقیق، فاذن یکون مجموع مضروب قطرها فی محیط عظماها و هو مساحه

1- - د: کثر.

2- - م: خمسین جزءا.

جمیع(1) سطحها مع ما آتیناک فی مساحه جمیع سطح [ب - 80] القمر مساویا لمکعب تسع مائه فرسخ علی التقریب القریب من التحقیق جدا(2) ؛ و اللّه سبحان أعلم بأسرار کلام عبده و ولیه و أخی رسوله و وصیه و باب علمه و عیبه حکمته. و لورام رائم أن یتعرف سبیل الجواب علی الاستقصاء الذی تولاه الراصد الحاسب الکاشی علی سبیل التقریب، قیل له ألف فی تسع مائه، ثم فی حاصل الضرب.

علم الطب و منزلته (ع) فیه

و فی الروایات عنه علیه السلام من طرقهم و من طرقنا: «أن لبن الجاریه یخرج من مثانه امها، و لبن الغلام یخرج من العضدین و المنکبین.»(3) رواه الاصحاب و لذلک ما أن لبن البنت قد نجسه بعض فقهائنا تمسکا بالروایه، و عنه علیه السلام من طرقهم و من طرقنا(4).

و أورده صاحب کتاب «النخب»: «أن الولد یعیش لسبعه أشهر(5)، و قد یعیش لسته أشهر، و لا یعیش لثمانیه أشهر أبدا»(6).

1- - م: جمع.

2- - حد.

3- - راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 53/2.

4- - ذهب بعض الاصحاب کالصدوق، ابن جنید و حمزه الی نجاسه لبن الصبیه مستنده یخبر السکونی (وسائل الشیعه، الباب 2، من ابواب النجاسات، ح 4) و لکن ذهب أکثر أصحابنا الی طهارته موافقتا للاصول و العمومات الوارده فی الکتاب و السنه، کما أن الظاهر أیضا حکم بطهارته لان نجاسته مخالف للسنه الالهیه و لتبیان المطلب فلیراجع: «جواهر الکلام»: ج 83/6.

5- - «یعیش... اشهر» ساقطه من «د».

6- - راجع: «المناقب»: ج 53/2.

[العلم الرياضی و منزلته (ع) فیه]

و روی قوم من فقهائهم، و أورده شیخهم الشافعی ابن طلحه فی «مطالب السؤول»: «انه رفع الیه علیه السلام أن شریحا القاضی قد قضی فی امرأه قد ماتت و خلفت زوجا و ابنی عم أحدهما أخ لام، و قد أعطی الزوج النصف من ترکتها، و أعطی الباقی لابن العم الذی هو أخ من أم، و حرم الاخر، فاحضره علی علیه السلام و قال له: ما أمر قد بلغنی من قضائک فی قضیه المرأه المتوفات ذات الزوج و ابنی العم أحدهما أخ من أم؟

قال: یا أمیر المؤمنین! قضیت بکتاب اللّه و اجریت ابن العم بکونه أخا من ام مجری أخوین [الف - 81] أحد من أب و الاخر من أب و ام.

فأنکر علی علیه السلام علیه و قال: أ فی کتاب اللّه أن الباقی بعد الزوج لابن العم الذی هو أخ من أم؟ قال: لا، قال: فقد قال اللّه تعالی:«وَ إِنْ کانَ رَجُلٌ یُورَثُ کَلالَهً أَوِ امْرَأَهٌ وَ لَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِکُلِّ واحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ» (1). فجعل علیه السلام للزوج النصف، و أعطی الاخ من الام السدس، ثم قسم الباقی بینی(2) ابنی العم، فحصل لابن العم الذی هو أخ من أم ثلث، و لابن العم الذی هو لیس أخا من أم سدس، و للزوج نصف، فتکملت الفریضه؛ ورد قضاء شریح، و استدرکه علیه السلام»(3).

الاخبار الغیبی فی رد بعض المشاغبین

و روی أسعد الاربیلی المالکی المحدث فی «الاربعین»، بسنده

1- - النساء، 12.

2- - م: من ابنی.

3- - «مطالب السؤول»، ص 30.

عن زید بن علی: «قال: جاء رجل الی علی بن الحسین علیهما السّلام، فقال له: ان جدک علیا علیه السلام قتل المسلمین فهملت(1) عینا علی علیه السلام و قال: و اللّه ما قتل علی مسلما قط؛ و انما قوما کتموا الکفر خوفا من القتل، و أظهروا الاسلام طمعا فی الدنیا، فلما وجدوا علی الکفر أعوانا أظهروه؛ و قد علمت صاحبه الخدر(2) و المستحفظون من آل محمد أن أصحاب الجمل و أصحاب صفین لعنوا علی لسان النبی صلّی اللّه علیه و آله، انی سمعت سید الشهداء یقول: جاءت امرأه متنقبه الی أمیر المؤمنین علیه السلام، و هو علی المنبر و قد قتل أخاها و أباها، و قالت: هذا قاتل الاحبه.

فقال أمیر المؤمنین: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول:

ستأتی الیک امرأه و أنت تخطب و هی تقول: هذا قاتل الاحبه، و أنها بذیه(3) مذکره، لا تحیض علی [ب - 81] ههنا شیء مدلی و اظنها هذه، ففتشوها، فأخذها عمرو بن حریث، و أدخلها داره، و أمر زوجته و نساء معها ففتشنها فاذا شیء علی مرکبها مدلی، قالت:

فو اللّه لقد أطلع علی علی شیء لم یطلع علیه أبی و لا امی، فجاء ابن حریث و أعلم علیا بذلک، فقال علیه السلام: انها من أهل النار»(4).

و من غیر طریق الاربیلی من طرقهم لهذه الروایه: «ان أمیر المؤمنین علیه السلام کان جالسا فی مسجد الکوفه فی جماعه منهم عمرو بن حریث، فأقبلت امرأه متخمره(5) لا تعرف، فوقفت و قالتا.

1- - همل: خاض.

2- - قوله: «الخدره» یعنی علیه السلام بها عایشه. منه ره.

3- - بذیه: بذاء ای الکلام القبیح.

4- - جاء ما یقرب منها فی «المناقب» ج 266/2.

5- - متخمره: خمر الشیء ای تغیر عما کان علیه، تخمرت و اختمرت المرأه: لبست الخمار، و الخمار: ما تغطی به المرأه رأسها.

لعلی علیه السلام: یا من قتل الرجال و سفک الدماء و أیتم الصبیان و أرمل(1) النساء. فقال علیه السلام: انها، أی هذه السلقلق الجلعه المجمعه، و انها شبیهه الرجال و النساء التی ما رأت دما قط، فولت هاربه منکسه رأسها فتبعها(2) عمرو بن حریث، و قال لها: و اللّه لقد سررت بما کان منک، و أدخلها داره، و أمر جواریه أن ینزعن ثیابها لینظر الیها، فبکت و سألته أن لا یکشفها، و قالت: أنا و اللّه کما قال أمیر المؤمنین علیه السلام: لی رکب النساء و أنثیا الرجال، و ما رأیت دما قط. قال فترکها»(3).

و «السلقلق»: السلیطه(4)، من السلق، و هو الذئب. و الجلعه المجعه:

الفاحشه اللسان. و الرکب: الفرج و منبت العانه، قال فی «الصحاح»(5)، و قیل: «هو للمرأه خاصه، و قیل: هو للرجل و المرأه».

و روی الشیخ الجلیل محمد بن شهر آشوب فی کتابه(6).

الانباء الغیبی فی فسخ تشاجر الفتی و المرأه

و أورد شیخهم الفاضل الشافعی محمد بن طلحه الشامی فی «مطالب السؤول»: أن أمیر المؤمنین [الف - 82] علیه السلام لما قدم الکوفه وفد علیه الناس و کان فیهم فتی، فصار من شیعته و قاتل بین یدیه فی مواقفه، فخطب امرأه من عرب استوطنوا الکوفه، فأجابوه فتزوجها، و أن علیا علیه السلام صلی یوما صلوه الصبح،

1- - أرمل: - ت المرأه أی مات عنها زوجها.

2- - م: متبعها.

3- - راجع: المصدر السابق.

4- - د: السلطه.

5- - «الصحاح»، ج 139/1.

6- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 266/2.

و قال لبعض من عنده: اذهب الى محله بنى فلان، تجد فيها مسجدا الى جانبه بيت، تسمع فيه صوت رجل و امرأه يتشاجرون بأصوات مرتفعه، فاحضرهما الى.

فمضى، فما كان الا هنيئه(1) اذ عاد و معه ذلک الفتى و المرأه، فسألهما عليه السلام عن تشاجرهما، فقال الفتى: يا أمير المؤمنين! ان هذه المرأه خطبتها و تزوجتها، فلما خلوت بها وجدت فى نفسى منها نفره منعتنى أن ألم(2) بها.

فقال عليه السلام لمن بحضرته: رب حديث لا يؤثر من يخاطب به أن تسمعه غيره، فقام من كان حاضرا و لم يبق عنده عليه السلام غيرهما. فقال عليه السلام للمرأه: أتعرفين هذا الفتى؟ قالت: لا، قال عليه السلام: اذا أنا أخبرتک بحاله تعلمينها، فلا تنكريها؟ قالت:

لا يا أمير المؤمنين، قال: أليس كان لک ابن عم و كل منكما راغب فى صاحبه، و أن أباک منعک عنه و منعه منک، فخرجت ليله فاغتا(3)

لک و وطئک، فحملت، فكتمت أمرک عن أبيک، و أعلمت امک، فلما أن الوضع اخرجتک ليلا، فوضعت ولدا، فلففتيه فى خرقه و القيتيه خارج الجدران. فسكتت، فقال لها: تكلمنى بحق!

فقالت: بلى و اللّه يا أمير المؤمنين! ان [ب - 82] هذا الامر ما علمه منى غير امى.

فقال عليه السلام: فقد اطلعنى اللّه تعالى عليه، فهذا هو ذاک، و هو ابنک. فخذى ولدک، و انصرفى، فلا نكاح بينكما(4).1.

1- - هنيئه: بلا مشقه.

2- - الم: من ألمم، أى أصاب و قرب.

3- - اغتا: من غوى أى ضل.

4- - «مطالب السؤول»، ص 46. و أيضا راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 2 / 266. و «كشف الغمه»: ج 274/1.

[المسأله النجومیه و علی (ع)]

اشاره

و فیما نقله رهط من المفسرین، عن ابن عباس - رضی اللّه تعالی عنه - مما استفاد عن أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام فی تفسیر قوله سبحانه:«کُلٌّ یَجْرِی لِأَجَلٍ مُسَمًّی...» (1) ان للشمس مائه و ثمانین منزلا فی مائه و ثمانین یوما، ثم انها تعود مره اخری الی واحد واحد منها فی أمثال تلک الایام، و مجموع تلک الایام سنه(2).

تنبیه فی نقل کلام النیشابوری و الرد علیه

قال علامتهم المفسر الاعرج النیسابوری فی تفسیره: ان صح هذا عنه، فلعله أراد تصاعدها علی دائره نصف النهار، و تنازلها منها فی أیام السنه، أو أراد نزولها فی فلکها الخارج المرکز من الاوج الی الحضیض، ثم صعودها من الحضیض الی الاوج، فان لها بحسب کل جزء من تلک الاجزاء فی کل یوم من تلک الایام تعدیلا خاصا زائدا؛ أو ناقصا»(3).

[تنبیه و ایضاح]

و نحن نقول: ذلک تجشم(4) و تکلف، بل أراد بمنازلها فی أیام السنه مداراتها الیومیه بحسب أجزاء مدارها الذی هی علیه طول السنه بحرکتها الخاصه، فان ذلک المدار فی سطح منطقه البروج مقاطعا لمنطقه معدل النهار علی نقطی الاعتدالین، و کل جزئین

1- - الرعد: 2.

2- - راجع: لقریب مضمونه «مجمع البیان»: ج 274/6 نقلا من ابن عباس.

3- - «تفسیر النیشابوری»: ج 366/2، الطبع الحجری.

4- - تجشم: تکلف.

من أجزائه شمالیین أو جنوبیین(1) هما متساویا البعد عن احدی نقطتی الانقلابین، و بعد أحدهما عن احدی نقطتی الاعتدالین کبعد الاخر عن الاخری، فانهما متحدان فی المدار الیومی، فالشمس بحسب کونها [الف 83] فی أجزاء مدارها بحرکتها الخاصه تعود بالحرکه الشرقیه فی الربع الصیفی من أرباع السنه الی مداراتها الیومیه الربیعیه، و فی الربع الشتوی الی مداراتها الیومیه الخریفیه، ففی النصف الشتوی و الربیعی من السنه تعود الی مداراتها الخریفیه و الصیفیه، و فی النصف الصیفی و الخریفی الی مداراتها الربیعیه و الشتویه. فاحتفظ بذلک انه من بدائع الصنائع الالهیه.

الانباء الغیبی فی حبل صبیه من الدوبیه

و روی أسعد بن ابراهیم الاربیلی المالکی فی «الاربعین»، بسنده عن شیخه المغربی الاندلسی أبی الخطاب الکلبی(2) ، عن عمار و زید بن أرقم قالا: کنا عند علی علیه السلام فسمعنا ضجه(3) عظیمه و ما زالت تزید الی أن وصلت الی باب المسجد، فخرج علی علیه السلام و معه ذو الفقار، و قال: ما هذه الضجه؟ فرأینا هودجا معه کتیبه من الفرسان، مقدمهم(4) فارس علیه ذی ملوک(5) العرب، و هو یقول: أین کشاف الکربات؟ قلنا: هذا، فنزل و سلم و قال: قد آتیناک لامردهم(6) و خطب نزل، أنا سید قبائل عرب الشام، و فی هذا الهودج

1- - م: شمالیین أو جنوبیین.

2- - د: اللکنی.

3- - خ: سجه.

4- - خ: بمقدمهم.

5- - د: لملوک.

6- - دهم: عظیم.

بنت قد خطبها سادات العرب و هی بکر، و قد حملت من غیر بعل و لافل ختم، و قد تحدث الناس فیها، و قد أجمعت الناس انک حلال المشکلات.

فدخل علی علیه السلام دار عطاف بن أسد، و هی قریبه من المسجد، و أحضر الصبیه، و سألها عن حالها. فبکت و قالت: و اللّه اننی کما خلقنی ربی و أری فی أحشائی ثقلا کانه حمل، و فی بطنی نتوا کالحبل.

فقال علی علیه السلام لابیها: ان قریتک أسعار لها نهر فیه علق کبار بلعت بنتک علقه و هی صغیره و قد کبرت، فهل تقدر علی قطعه ثلج؟ قال: لا، فقام [ب - 83] علی علیه السلام و صلی رکعات و رفع طرفه الی السماء و مد یده الی الهواء، و ردها و فیها قطعه ثلج، ثم أمر باحضار دایه الکوفه، و قال لها: ضعی(1) هذه الثلجه مما یلی فرجها ففعلت ذلک، فرمت علقه(2) کبیره!! فکبر أبو الجاریه و قال: أشهد أنک تعلم ما فی الارحام.

فقال علی علیه السلام: ذلک هو اللّه، فقال له: أنت و اللّه وارث معجز ابن عمک، و وصیه». و رواه غیر واحد من حکاه الاخبار، و رواه الاحادیث غیره.

الانباء الغیبی بقتل الخوارج و ذی الثدیه

و مما استفاض فی الروایات، و رواه جمهور الاخباریین أخبار أمیر المؤمنین علیه السلام بأن المارقین و هم خوارج النهروان لم یعبروا النهر و أن مصرعهم و مهراق دمائهم دون النهر، و أنه

1- - م: صنیعی.

2- - علقه: دویبه سوداء.

لا يبقى منهم إلا أقل من عشره(1).

و فى روايات عديده: الا تسعه، و لا يقتل من أصحابه الا أقل من عشره، و فى تلك الروايات العديده الا تسعه، و فيمن يقتل منهم المخدج ناقص الخلقه، ذو الثديه على صفات كان عليه السلام يذكرها و يعدها عدا(2). فوقع الامر كله قد أنبأه(3).

و نقل صاحب «تاريخ فتوح الشام»، و الشيخ ابن طلحه و غيرهما أنه لما قال الفارس الراكض(4) ان القوم قد عبروا، قال عليه السلام:

أنت رأيتهم حين عبروا؟ قال: نعم، و قال عليه السلام: و الذى بعث محمدا صلّى اللّه عليه و آله بالحق لا يعبرون و لا يبلغون قصر بيت(5)

كسرى حتى يقتل(6) اللّه مقاتلهم على يدى، فلا يبقى منهم الا أقل من عشره، و لا يقتل من أصحابى الا أقل من عشر»(7).

و ما عنه عليه السلام فى ذلك فى «نهج البلاغه» أنه [الف - 84] قيل له: «ان القوم قد عبروا جسر النهروان، فقال: مصارعهم دون النطفه، و اللّه لا يلفت منهم عشره، و لا يهلك منكم عشره»(8).

يعنى عليه السلام بالنطفه ماء النهر و هى من أبلغ الكنايات و أفصح العبارات.م.

1- - لم يطبع كتاب الاربعين. و لمضمون هذه الروايه فليراجع: «بحار الانوار»: ج 277/40 ح 42 عن الفضائل و الروضه.

2- - راجع: «المناقب» لابن المغازلى، ص 53 و «كفايه الطالب»، ص 167.

3- - راجع: «المناقب» لابن المغازلى، ص 416.

4- - راكض: ركض الفرس برجليه أى استحثه للعدو.

5- - فى مصادرنا: بنت كسرى.

6- - د: يقبل.

7- - راجع: «كشف الغمه»: ج 274/1 نقلا من «تاريخ فتوح الشام» و «المناقب» لابن شهر آشوب ج 269/2.

8- - «نهج البلاغه»، الخطبه 58، ص 149، ط فيض الاسلام.

و رووا و روينا خبرا شايعا، مستفيضا، عن جندب بن عبد اللّه الازدى، قال: «شهدت مع على عليه السلام الجمل و صفين لا أشک فى قتال من قاتله حتى نزلنا(1) النهروان، فدخلنى شک [فى قتال القوم]، و قلت: قراؤنا و خيارنا نقتلهم ان هذا الامر عظيم، فخرجت غدوه امشى و معى أداوه(2) حتى برزت عن(3) الصفوف، فركزت(4) رمحى و وضعت ترسى(5) عليه، و استترت(6) من الشمس، فانى لجالس اذ ورد على على(7) عليه السلام، فقال [لى]: يا أخا الازد! أمعک طهور؟ قلت:

نعم، فناولته الادواه، فمضى حتى لم أره، ثم أقبل و قد تطهر، فجلس فى ظل الترس، فاذا(8) فارس يسأل عنه، فقلت: يا أمير المؤمنين! هذا فارس يريدک، قال: فأشر اليه، فأشرت اليه، فجاء، فقال: يا أمير المؤمنين! قد عبر القوم، و قطعوا النهر، قال(9) كلا ما عبروا، فقال: بلى و اللّه لقد فعلوا، قال: كلاما فعلوا(10)، قال: فانه(11) لذلک.

اذ جاء آخر فقال: يا أمير المؤمنين! قد عبر القوم، قال: كلا ما عبر القوم، قال: و اللّه ما جئتک حتى رأيت الرايات فى ذلک الجانب و الاثقال، قال: و اللّه ما فعلوا و انه لمصرعهم و مهراق دمائهم، ثمه.

1- - فى مصدرنا: نزلت.

2- - الاداوه: المطهره.

3- - فى مصدرنا: من.

4- - ركز: - الرمح اى غرزه فى الارض، أثبته.

5- - ترس: صفحه من الفولاد، تحمل للوقايه فى السيف و نحوه.

6- - د: استرت.

7- - فى مصدرنا: حتى ورد على (ع).

8- - فى مصدرنا: و اذ.

9- - فى مصدرنا: فقال.

10- - «قال كلاما فعلوا»، فى مصدرنا ساقطه.

11- - فى المصدر: و انه.

نهض و نهضت معه، فقلت(1) فی نفسی: الحمد للّه الذی بصرنی بهذا(2)

الرجل و عرفنی أمره هذا، أحد رجلین اما [رجل] کذاب جری أو علی [ب - 84] بینه من ربه، و عهد من نبیه.

اللهم انی أعطیتک عهدا تسألنی عنه یوم القیامه، ان أنا وجدت القوم قد عبروا أن أکون أول من یقاتله و أول من یطعن الرمح فی عینه، و ان کانوا لم یعبروا أن أتم(3) علی المناجزه(4) و القتال(5) معه. فدفعنا الی الصفوف، فوجدنا الرایات و الاثقال کما هی قال، فأخذ بقفای و دفعنی، ثم قال: یا أخا الازد! أتبین لک الامر؟ فرأیته کأنه مطلع علی ما أکننته فی ضمیری(6) ، فقلت(7): أجل یا أمیر المؤمنین»(8).

قوله (ع): سلونی قبل أن تفقدونی

و مما شاع فیما استفاضت به الاخبار العامیه و الخاصیه أنه علیه السلام کان یقول علی المنبر فی بعض أیام: «سلونی، فسلونی(9)

قبل أن تفقدونی، فو الذی نفسی بیده و(10) لا تسألوننی عن شیء فیما بینکم و بین الساعه و لا عن فئه(11) تهدی مائه و تضل مائه الا

1- - فی مصدرنا: و قلت.

2- - فی مصدرنا: هذا.

3- - فی مصدرنا: اقیم.

4- - المناجزه: أنجز الحاجه أی قضاها و أنجز الوعد أی وفی به.

5- - د: اتصال.

6- - «فرأیته... ضمیری» لیست فی مصدرنا.

7- - فی مصدرنا: قلت.

8- - «الارشاد» ص 167، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 268/2.

9- - فی مصدرنا: فاسئلونی قبل أن تفقدونی، فو الذی.

10- - «و» ساقطه من المصدر.

11- - م: فتنه.

أنبأتكم(1) بناعقها و قائدها و سائقها الى يوم القيامه».(2)

فقام اليه رجل فقال: أخبرنى كم فى رأسى و لحيتى من طاقه شعر؟ فقال على عليه السلام: و اللّه لقد حدثنى خليلى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله بما سألت عنه، و أن على كل طاقه شعر من رأسك ملك يلعنك، و أن على كل طاقه شعر من لحيتك شيطانا يستفزك(3)

و أن فى بيتك لسخلا(4) يقتل ابن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله، و لو لا أن الذى سألت عنه يعسر برهانه لاخبرت به، و لكن آيه ذلك ما نبأت به عن لعنتك و سخلك الملعون. و كان ابنه فى ذلك الوقت صغيرا، و هو الذى لما كبر تولى قتل الحسين عليه السلام»(5).

اخباره (ع) بما جرى على ابنه (ع)

و مما سبيله فى الروايه ذلك السبيل أن رجلا جاء اليه [الف - 85] عليه السلام، فقال: ان خالد بن عرفطه قد مات فاستغفر له، قال عليه السلام: انه لم يمت، و لا ـ يموت حتى يقود جيش ضلاله صاحب لوائه حبيب بن جمان(6). فقام رجل من تحت المنبر، فقال: يا أمير المؤمنين! و اللّه انى لک شيعه و محب، قال: من أنت؟ قال: أنا حبيب بن جمان، قال عليه السلام: اياک أن تحملها و لتحملنها، فتدخل بها من هذا الباب، و أومى بيده الى باب الفيل. و اتفقت مهره المورخين و سفره وقايع الدارجين كابن اعثم الكوفى، و ابن جرير

1- - فى النسخ: نبأتكم.

2- - «نهج البلاغه»، خطبه 92، ص 273، ط فيض الاسلام.

3- - يستفز: استفزه أى أزعجه، استفزه الخوف أى استخفه و استدعاه.

4- - السخل: الضعيف، سخيل القوم أى رذيلهم، و بفتح السين: ولد الشاه.

5- - راجع: «المناقب» لابن شهرآشوب ج 270/2 و «الارشاد»، ص 174 مع فرق يسير.

6- - فى بعض المصادر: جمار.

الطبری و غیرهما، أنه لما کان أمر الحسین علیه السلام جعل ابن زیاد خالد بن عرفطه علی مقدمه عمر بن سعد و حبیب بن جمان صاحب رایته، فسار بها حتی دخل من باب الفیل.

اخباره (ع) بالملاحم التی وقعت فی البصره

و فی کلامه الثابت عنه بالتواتر فی «نهج البلاغه» و غیره فیما أخبر بما یقع من الملاحم و الفتن بالبصره. قوله علیه السلام: «کأنی أنظر الی مسجدها کجؤجؤ الطیر فی لجه بحر»(1).

قال عالمهم الناقد ابن الاثیر فی کتاب «النهایه» فی باب «الجیم مع الهمزه»: فی حدیث علی کأنی انظر الی مسجدها کجؤجؤ الطیر فی لجه بحر. الجؤجؤ: الصدر، و قیل عظامه، و الجمع الجاجیء»(2).

اخباره (ع) بمن یقتله

و من المتواترات عنه علیه السلام عند الامم کلها اخباره علیه السلام بشهاده نفسه، و توقیت قتله، و تعیین قاتله أشقی الاخرین ابن ملجم المرادی - ضاعف اللّه عذابه - علی تفاصیل مثبته فی صحف الاحادیث و کتب التواریخ(3).

اخباره (ع) بالمنایا و البلایا

و فیما له علیه السلام فی «نهج البلاغه» [ب - 85] و غیره من الانباء بملوک بنی امیه و بنی العباس، و ما حل من عظایم بلیاتهم

1- - «المصدر»، خطبه 13، ص 64، ط فیض الاسلام.

2- - «النهایه»، ج 232/1.

3- - راجع: «المناقب» لابن شهرآشوب ج 271/2، «الارشاد»، ص 168 و «احقاق الحق»: ج 550/17.

بالنـاس و بالملاـحم و الحوادث على البلاـد و العباد، و لا سـيما بالبصـره و الكوفه، و ما يـدانيهما فى السواد، و تسـلط الترک(1) عليهم و تملكهم فيهم و نزع الملک من ملوكهم، أعجوبات لا يعاد لها سواها، و أغروبات لا يستغرب الا ما ساواها.

تفريع بمنزله كلماته القدسيه

اشاره

و فى أدعيته و أثنيته و خطبه و كتبه و أقاويله و أحاديثه ضروب من سبل التماجيد و التقاديس و الترغيبات و الترهيبات و المواعظ و الجوازب و الروادع(2) و الزواجر تصطلب(3) و دک الوله(4) من أعماق العقول، و الالباب، و تجذب(5) القلوب السليم الى مطار البهجه الحقه فى فضاء عالم القدس، و الى حط رحل القرار، فى جوار صـقع رب الارباب، و بالجمله أشعه أنوار كلامه محار أبصار العقول، و اسماع الافهام، و منار الرشد و الهدى لذوى الحجى(6) و البصائر و أولى النهى و الاحلام(7).

تأييد الكلام بقول الغزالى

و قـال شـيخهم الشـافعى الامـام العلم المتوحـد من بين علمـائهم بـأنه حجه الاسـلام، أبـو حامـد محمـد بن محمـد الغزالى فى رسـالته «اللدنيه»(8) لاثبات العلم اللدنى: «فمن افاضه العقل الكلى يتولد

1- - راجع: «نهج البلاغه»، الخطبه 128، ص 395 و أيضا: «الارشاد»، ص 135.

2- - الروادع: جمع الرادع، الردع: الكف.

3- - تصطلب: صلب العظام، أى استخرج كما، أى دسم لحمها و شحمها.

4- - الوله، ذهاب للعقل، و التحير من شده الوجد.

5- - د: تجتذب.

6- - الحجى: العقل.

7- - الاحلام: جمع حلم بكسر الحاء و سكون اللام أى: العقل.

8- - م: الدينيه.

الوحی، و من اشـراف النفس الکلیه یتولد الالهام، فالوحی حلیه الانبیاء، و الالهام زینه الاولیاء فکما أن النفس دون العقل فالولی دون النبی، و کذلک الالهام دون الوحی، و هو ضـعیف بالنسـبه الی الوحی؛ قوی بالاضافه الی الرؤیا. و الالهام علم الانبیاء و الاولیاء، فأما علم الوحی [الف - 86] فخاص(1) بالرسل، موقوف علیهم، کما کان لادم و موسی و ابراهیم و محمد علیهم السّلام و غیرهم من الرسل.

و فرقـا بین الرسـاله و النبوه، فـان النبوه قبول النفس القدسـیه حقایق المعلومات و المعقولات عن جوهر العقل الاول؛ و الرساله تبلیغ تلک المعلومات و المعقولات الی المسـتفیدین و المتابعین. و ربما یتفق قبول النفس من النفس و لا یتاتی لها التبلیغ لعـذر من الاعذار و سـبب من الاسباب.

و العلم اللدنی یکون لاهل(2) النبوه و الولایه، کما حصل للخضـر علیه السلام، و کما حصل لعلی بن أبی طالب علیه السلام حیث أخبره الرسول صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم، کما(3) أدخل لسانه فی فی(4) فانفتح فی قلبی ألف باب من العلم، مع کل باب ألف باب. و قـال أیضـا علیه السـلام: لو ثنیت لی و سـاده و جلست علیها لحکمت لاهل التوراه بتوراتهم، و لاهل الانجیل بانجیلهم، و لاهل الزبور بزبورهم، و لاهل الفرقان بفرقانهم(5). و هذه المرتبه لا تنال بمجرد التعلم، بل یتمکن المرء فی هذه المرتبه لقوه العلم اللدنی.

و کذا قال علی علیه السلام لما حکی عن عهد موسی علیه السلام:».

1- - م: خاص.

2- - «لاهل» ساقطه من «د».

3- - الف: کما قال علیه السلام.

4- - فی: فهی.

5- - قد مضی مصادرها، راجع: «الفهرس المعجمی».

أن شرح کتابه کان أربعین جملا لو أذن اللّه و رسوله لی لا شرع فی شرح ألف الفاتحه، حتی یبلغ ذلک، یعنی أربعین وقرا أو حملا(1)

و هذه الکثره و السعه و الافتتاح فی العلم لا یکون الا لدنیا الهیا سماویا.» انتهی ما قاله شیخهم الغزالی بألفاظه(2).

تنبیه

فاذن فلیتدبر العاقل، أیحل فی دین العقل أن یحاد عن محجه علم علی [ب - 86] البیضاء و منهل(3) هداه، و یتاه فی فلوات(4)

التمسک عن عداه، و بلاقع(5) الاقتداء بمن عاداه، و أیم اللّه لقد أحسن شیخهم الغزالی فیما قال فی کتاب «المنقذ من الضلال» و هذه ألفاظه.

«و العاقل یقتدی بسید العقلاء علی(6) علیه السلام، حیث قال: «لا یعرف الحق بالرجال، اعرف الحق تعرف أهله»(7).

منزله علی علیه السلام

و انی لاظن لا یکاد یختفی عن ذی بصیره(8) ما غیر مؤفه(9) من أولی العقول المتبصره، أن علی بن أبی طالب علیه السلام هو الانسان المتأله العارف بالاسرار اللاهوتیه و البشر المقدس الفائز بخواص القوه القدسیه و بصفات الحضره النبویه؛ و انه علیه السلام کما

1- - قد مضی مصادرها، راجع: «الفهرس المعجمی».

2- - لم نظفر برؤیه کتابه فی مکتبات مدینتنا! مع طباعه المتعدده.

3- - منهل: المورد، موضع للشرب علی الطریق.

4- - فلوات: جمع الفلاه أی الصحراء الواسعه.

5- - بلاقع: جمع البلقع أی الارض القفر.

6- - علی، ساقطه من «م».

7- - «المنقذ فی الضلال»، ص 19 بهامش «الانسان الکامل» ج 2.

8- - د: بعیر.

9- - مؤفه: من أف أی منفجرین و منکرین.

قال شـریکنا السالف فی ریاسه الفلسـفه الاسـلامیه فی خاتمه الهیات الشفاء: «کاد [أن] یصیر ربا انسانیا، یکاد(1) أن تحل عبادته بعد اللّه [تعالی] و طاعته بعد طاعه اللّه(2) و هو سلطان العالم الارضی(3)، و خلیفه اللّه فیه.»(4) و هو و المعصومون من أولاده الطاهرین؛ کما قال علیه السلام فی «نهج البلاغه»: «نحن شجره النبوه و محط الرساله، و مختلف الملائکه، و معادن العلم، و ینابیع الحکم»(5).

و فیما من خطبه له علیه السـلام فی «نهج البلاغه»: «هم - و یعنی آل النبی صـلّی اللّه علیه و آله - موضع سـره، و لجأ أمره، و عیبه علمه، و موئل حکمه، و کهوف(6) کتبه و جبال دینه، بهم أقام انحناء ظهره، و أذهب ارتعاد فرائصه».

ثم قال و یعنی علیه السلام قوما آخرین: «زرعوا الفجور، و سقوه الغرور، و حصدوا الثبور، لا یقاس بآل محمد صلّی اللّه علیه و آله [الف - 87] من هـذه الاـمه أحـد، و لا یسوی بهم من جرت نعمتهم علیه أبـدا، هم أساس الـدین، و عماد الیقین، الیهم یفیء الغالی، و بهم یلحق التالی، و لهم خصائص حق الولایه، و فیهم الوصیه و الوراثه، ألان اذ رجع الحق الی أهله و نقل الی منتقله»(7).

و فیما من خطبه له علیه السـلام فی «نهـج البلاغه»، خطب بها لما بویع بالمـدینه یصف من تصـدی للحکم بین الامه و لم یکن هو لذلک بأهل: «قد سماه أشباه الناس عالما و لیس به - [...] - فهو4.

1- - فی المصدر: و کاد.

2- - «طاعته... اللّه» ساقطه فی المصدر.

3- - فی النسخ: الارض.

4- - «الشفاء»، القسم الالهی، ص 455، ط مصر.

5- - «المصدر» الخطبه 108، ص 337.

6- - کهوف: جمع الکهف أی البیت المنقور فی الجبل، الملجأ.

7- - «المصدر»، الخطبه 2، ص 44.

من لبس الشبهات فی مثل نسج العنکبوت، لا یدری أصاب أم أخطأ، فان(1) أصاب خاف أن یکون قد أخطأ، و ان أخطأ رجا أن یکون قد أصاب، جاهل خباط جهالات، عاش(2) رکاب عشوات، لم یعض علی العلم بضرس قاطع یزروا الروایه ذرو الریح الهشیم(3).» و فی روایه: «یذری الروایات اذراء الریح الهشیم»(4).

و روته العلماء الجمهوریه عنه علیه السلام، قال ناقدهم البارع، مجد الدین علی المعروف بابن الاثیر فی کتاب «النهایه»: «یقال:

ذرته الریح و أذرته تذروه و تذریه، اذا أطارته. ثم قال: و منه حدیث علی علیه السلام: یذروا الروایه ذرو الریح الهشیم، ای یسرد(5) الروایه کما تنسف(6) الریح هشیم النبت(7)»(8).

و فیما من خطبه له علیه السلام فی «نهج البلاغه»، و رواها عنه کثیر من العلماء الجمهوریه فی ذلک المعنی: «و آخر قد تسمی عالما و لیس به - [...] - یقول أقف عند الشبهات و فیها وقع(9) و یقول أعتزل البدع [و] بینها اضطجع، فالصوره صوره انسان، و القلب قلب حیوان، لا یعرف باب الهدی فیتبعه، و لا [ب - 87] باب العمی فیصد عنه، فذلک میت الاحیاء، فأین تذهبون؟ و أنی تؤفکون؟ و الاعلام قائمه، و الایات واضحه، و المنار منصوبه، فأین یتاه بکم؟ع.

1- - د: ان.

2- - عاش: من ساء بصره باللیل و النهار، أو أبصر بالنهار و لم یبصر باللیل.

3- - الهشیم: نبت یابس متکسر، صارت الارض هشیما أی صار ما علیها من النبات و الشجر قد یبس و تکسر.

4- - «المصدر»، الخطبه 17، ص 71.

5- - د: یسرو.

6- - تنسف: تقلع، نسف البناء أی قلعه من أصله.

7- - فی النسخ: البیت.

8- - «النهایه»، ج 159/2.

9- - م: دفع.

بل کیف تعمهون(1). و بینکم عـتره نبیکم! و هم أئمه(2) الحق [و أعلام الـدین] و السـنه الصدق! فانزلوهم بأحسن منازل القرآن و ردوهم ورود ألهیم(3) العطاش»(4).

و فیما من کلام له علیه السـلام فیه أیضا: «تاللّه لقـد علمت تبلیغ الرسالات، و اتمام العدات، و تمام الکلمات، و عندنا أهل البیت و أبواب الحکم و ضیاء الامر»(5).

قوله (ع) فی منزله أهل بیت النبی

اشاره

و من کلام له علیه السـلام رویناه عنه علیه السـلام، و رواه عنه امامهم المحدث الحافظ الوارع البارع أبو نعیم الاصـفهانی، و برهان عرفائهم فی عصره(6) شیخهم القدوه الامام فی الاجله الاعلام، مفتی الانام، عز الدین عبد العزیز بن عبد السلام، و غیرهما:

«یـا قوم! نحن أهل بیت عجنت طینتنا بیـد العنایه فی معجن الحمایه، بعـد أن رش علیها فیض الهـدایه، ثم خمرت تخمیرا النبوه، و سـقیت بالوحی، و نفـخ فیها من روح اللّه، فلا أقـدامنا تزل، و لا أبصارنا تضل و لا أنوارنا تقل، و اذا نحن ضـللنا فمن بالقوم یـدل الناس من أشـجار شتی! و الشـجره النبوه واحده، محمد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم أصلها، و أنا فرعها و فاطمه الزهراء ثمرتها، و الحسن و الحسین أغصانها، و شیعتنا أوراقها، فأصلها نور

1- - تعمهون: تحیرون فی طریقه أو أمره.

2- - فی المصدر: أزمه.

3- - الهیم: الرمال التی لا تروی.

4- - «المصدر» الخطبه 86، ص 214.

5- - «المصدر»: الخطبه 119، ص 370.

6- - م: عصر.

و فرعها نور و ثمرها نور و غصنها نور، (يَكادُ زَيْتُها يُضِيءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نارٌ نُورٌ عَلى نُورٍ(1))(2).

و مما رواه [الف - 88] الصدوق، عروه الاسلام فى كتاب «عيون أخبار الرضا»، بسنده عن أبى الحسن على بن موسى الرضا باسناده عن آبائه الطاهرين عنه عليه و عليهم السّلام: «نحن أهل البيت(3) لا يقاس بنا أحد، فبنا(4) نزل القرآن، و فينا معدن(5) الرساله»(6).

و مما رواه غير واحد من أعاظم أصحابنا عنه عليه السلام:

«اجعلونا مربوبين، و قولوا فينا ما شئتم، فانكم لن تصلوا الى كنه معرفتنا»(7).

و عنهم صلوات اللّه عليهم أجمعين، أنهم عليهم السّلام قالوا:

نزهونا عن الربوبيه، و ارفعوا عنا حظوظ البشريه، فلا يقاس بنا أحد من الناس فانا نحن الاسرار الالهيه المودعه فى الهياكل البشريه، و الكلمات الربانيه الناطقه فى الاجساد الترابيه، و قولوا بعد ذلک ما استطعتم، فان البحر لا ينزف و عظمه اللّه لا توصف».

تنوير عرشى

و بالجمله لا يعدل بالوصى الولى ابن عم النبى ذى القلب

1- - النور، 35.

2- - لم نعثر على صريح ألفاظها، و لمضمونها انظر: «البرهان»؛ ج 133/3.

3- - م: أهل بيت.

4- - فى المصدر: فينا.

5- - «معدن» ساقطه فى «د».

6- - «عيون اخبار الرضا»: ج 66/2 ح 297.

7- - راجع: «بحار الانوار»، ج 289/25.

العقول، و اللسان السؤول، و الاذن الواعيه، و العين الراعيه، و لا تحيد(1) عن أهل بيت النبوه الذين لولاهم ما قام للدين عمود، و لا اخضر للايمان عود الا زووا قلوب مريضه، و صدور مهيضه(2) ، و أولو عقول عقيمه، و نفوس سقيمه. فلعمر الحبيب ما أسخفهم محيدا، و ما أسوؤهم مصيرا، و ما أخزاهم و أخجلهم اذا ما ناشدهم أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السلام يوم الفصل، فأنشد:

أيما تجعلون الى ندا و ما يتم لذى حسب نديد

و نعم ما قال العباس فى نظمه يوم السقيفه:

ما كنت أحسب أن الامر منصرف عن هاشم ثم منها عن أبى الحسن

أليس أول من صلى بقبلتكم و أعلم الناس [ب - 88] بالاثار و السنن

منزله على (ع) فى معرفه البلايا و المنايا

و اذ قد أوردنا جمله من الشواهد لما نقلناه عن صحيح مسلم و عن مسند أحمد بن حنبل، و عن الشعبى، و عن ابن شبرمه الفقيه الذى كان قاضيا للمنصور على سواد الكوفه: أن عليا عليه السلام كان يعلم بطون القرآن، و بواطن الفرقان، و كان يعرف بها الفتن و المحن و البلايا و المنايا، و أنه كان أعلم الناس بعد النبى بكتاب

1- - لا تحيد: لا تميل.

2- - مهيضه: مهيجه، الهيضه: المرضه بعد المرضه.

اللّه تعالى، و أن النبى صلّى اللّه عليه و آله قال فى تفسير قول اللّه سبحانه: (وَ كُلَّ شَیْ ءٍ أَحْصَیْناهُ فِی إِمامٍ مُبِینٍ)(1).

ان ذلک الامام المبين هو على بن أبى طالب عليه السلام(2).

فلنعد الان الى حيث فارقناه مما كنا فى ذكره.4.

1- - يس، 12.

2- - قد مضى بحثها و مصادرها، لتفصيل المطالب فليراجع: «احقاق الحق» ج 471/14، «تفسير البرهان»: ج 5/4، «نور الثقلين»: ج 378/4.

فصل استینافی

فیه أیضا احصاء طائفه من الاحادیث الثابته التی هی أدله واضحه لما نحن فی سبیله.

تبصره فی منزله علی (ع) فی ذیل آیه سوره الحاقه

فمنها، ما رواه أکثر الامه و استمر علیه أکثر المفسرین و قد اعترف بذلک امامهم العلم العلامه فخر الدین، محمد بن عمر الرازی فی کتاب «الاربعین»، و فی «تفسیر الکبیر»: «أن قوله جل سلطانه:

(وَ تَعِیَها أُذُنٌ واعِیَهٌ)(1) انما المعنی به علی بن أبی طالب علیه السلام»(2).

روی اماماهم الاقدمان الافخمان أبو اسحاق أحمد بن محمد الثعلبی فی تفسیره، و أبو الحسن علی بن أحمد الواحدی فی کتابه الموسوم ب «أسباب النزول» یرفعه کل منهما بسنده الی بریده، قال: سمعت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یقول لعلی علیه السلام:

«ان اللّه تعالی أمرنی أن أدنیک و لا أقصیک و [أن] أعلمک، و أن تعی(3) ، و حق علی اللّه أن تعی، قال: فنزلت: (وَ تَعِیَها(4) أُذُنٌ واعِیَهٌ)(5).

1- - الحاقه، 12.

2- - «التفسیر الکبیر»، ج 106/30، و راجع: ذیل «شواهد التنزیل»: ج 272/2.

3- - فی مصدرنا، «و أن اعلمک و تعی».

4- الحاقه، 12.

5- - «اسباب النزول»، ص 329، تفسیر الطبری: ج 56/29.

و روی أبو اسحاق الثعلبی فی تفسیره أیضا بسنده: «أنه لما [الف - 89] نزلت هذه الایه قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم:

«سألت اللّه أن یجعلها أذنک یا علی. قال علی علیه السلام: فما نسیت شیئا بعد ذلک و ما کان لی أن أنسی»(1).

و أورد ذلک جمیعا شیخهم الشافعی کمال الدین محمد بن طلحه الشامی فی «مطالب السؤول»(2).

و فی کتاب «الکشف و البیان» لابی اسحاق الثعلبی عن ابن عباس، عن النبی صلّی اللّه علیه و آله: «لما نزلت قلت: أللهم اجعلها أذن علی، فما سمع شیئا بعدها الا حفظه»(3).

و قال امام علمائهم الحنفیه، و قد صبغت من بینهم یداه بالبراعه فی «الکشاف» فی تفسیر سوره «الحاقه» و عن النبی صلی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم انه قال لعلی علیه السلام عند نزول هذه الایه:

«سألت اللّه أن یجعلها أذنک یا علی». قال علی: فما نسیت شیئا بعد و ما کان لی أن أنسی. فان قلت: لم قیل: أذن واعیه علی التوحید و التنکیر؟ قلت: للایذان بأن الوعاه فیهم قله؛ و لتوبیخ الناس بقله من یعی منهم؛ و للدلاله علی أن الاذن الواحده اذا وعت و عقلت عن اللّه فهی السواد الاعظم عند اللّه، و أن ما سواها لا یبالی بهم [بآله] و ان ملئوا ما بین الخافقین»(4).

و قال مفسرهم المؤول العارف الفاضل عبد الرزاق صاحب «اصطلاحات الصوفیه» فی تفسیره المعروف ب «التأویلات»:«وَ تَعِیَها4.

1- - راجع: «کفایه الطالب»، ص 108 و «النور المشتعل»، ص 271 ناقلا عن الثعلبی و فیه «... أن أنساه».

2- - «مطالب السؤول»، ص 22.

3- - راجع: المصدر السابق.

4- - «الکشاف»: ج 600/4.

أَذُنٌ واعِيَةٌ» أی تحفظها أذن حافظه، لما سمعت من اللّه فی بدء الفطره باقیه علی حالها الفطریه، غیر ناسیه لعهده و توحیده، و ما أودعها من أسراره بسماع اللغو فی هذه النشأه و حفظ الباطل(1) ، المنبعثین من آفه النسیان و شامه الاعراض عن جناب(2) [ب - 89] الرحمان، و لهذا لما نزلت قال النبی صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم لعلی علیه السلام: سألت اللّه أن یجعلها أذنک یا علی، اذ هو الحافظ لتلک الاسرار، کما قال: ولدت علی الفطره و سبقت الی الایمان و الهجره»(3).

و قال امامهم الراغب الاصفهانی فی کتاب «المحاضرات»:

«قال الضحاک و ابن عباس:(وَ تَعِیَها أُذُنٌ واعِیَةٌ) أذن علی بن أبی طالب علیه السلام»(4).

و روی محدثهم الحافظ الوارع البارع أبو نعیم الاصفهانی، فی الجزء الاول من کتاب «حلیه الاولیاء» بالاسناد عن محمد بن عمر بن سالم، عن أبی محمد القاسم بن محمد بن جعفر بن محمد ابن عبد اللّه بن محمد بن عمر بن علی بن أبی طالب علیه السلام، قال: «قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: یا علی! ان اللّه أمرنی أن أدنیک و أعلمک لتعی، فأنزلت(5) هذه الایه: (وَ تَعِیَها أُذُنٌ واعِیَةٌ)ت.

1- - فی المصدر: «الباطل من الشیطان و الاعراض عن جناب...».

2- - م: «جانب» و الظاهر أنه أفصح.

3- - «تفسیر القرآن الکریم» للشیخ محی الدین عربی، ج 691/2. و من التأسف أن النسخه التی طبعت بمصر علی تحقیق الدکتور مصطفی الغالب وضعت علی اسم الشیخ الاکبر، و لکن الصحیح کما وجد فی هذا المتن باسم العارف الکاشانی و ایدته منقولات عدیده توجد فی خلال کتب الصوفیه من هذا التفسیر.

4- - «المحاضرات»: ج 477/4.

5- - فی النسخ: فنزلت.

فقال: أنت(1) اذن واعيه لعلمى»(2).

و رواه من طريق آخر أنه صـلّى اللّه عليه و آله قـال: «يا على! ان اللّه عز و جل أمرنى أن أدنيک و أعلمک لتعى، و أنزلت على هـذه الايه: (وَ تَعِيَها أُذُنٌ واعِيَةٌ) فأنت الاذن(3) الواعيه(4).

و رواه باسـناده عن مكحول عن على عليه السلام: «قال: قال لى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله: دعوت اللّه أن يجعلها أذنک يا على»(5). و روى الفقيه ابن المغازلى الشافعى ذلک بسنده فى كتابه(6).

و روى الطبرى باسـناده عن مكحول، أنه لمـا نزلت هـذه الاـيه، قـال النبى صـلّى اللّه عليه و آله: «اللهم اجعلها أذن على، ثم قال على عليه السلام: فما سمعت شيئا من رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله فنسيته»(7).

و روى أيضا باسناده عن عكرمه، عن بريده [الف - 90] الاسلمى:

«أن رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله قال لعلى عليه السلام: «يا على! ان اللّه تعالى أمرنى أن(8) أدنيک و لا أقصيک، و أن أعلمک و تعى و حق على اللّه أن تعى، [قال]: فنزلت (وَ تَعِيَها أُذُنٌ واعِيَةٌ)»(9).

و رواه أبو المجامع الحموئى فى «السمطين» باسناده المعتبر4.

1- - فى المصدر: واعيه، فأنت.

2- - «حليه الاولياء»: ج 67/1.

3- - فى مصدرنا: فأنت اذن واعيه لعلمى.

4- - لم نعثر عليه فى «حليه الاولياء»، لكن انظر: «فرائد السمطين»: ج 200/2 ح 156.

5- - لم نعثر عليه فى «حليه الاولياء»، لكن انظر: «شواهد التنزيل»: ج 275/2 ح 1011.

6- - «المناقب»، ص 319 ح 363. و فيها: «سألت اللّه».

7- - «جامع البيان» فى تفسير القرآن: ج 55/29، 35

8- - فى المصدر: «انى أمرت ان ادنيک».

9- - المصدر السابق، أيضا: «العمده»، ص 290 ح 474 و «البرهان»: ج 376/4.

جـدا عن مشـايخه الاجله قراءه عليهم و سـماعا عليهم بمـدينه القـدس الشـريف، و بمـدينه نابلس، و بالصالحيه بـدمشق، و بمـدينه حلب بروايتهم جميعا، بالاسناد عن أبى الدنيا عن على عليه السلام، قال:

«سـمعته» [عليـا يقول] لمـا نزلت «وَ تَعِيَها أُذُنٌ واعِيَةٌ» قال النبى صـلى اللّه عليه و آله و سـلّمو اله و سـلم: «سألت اللّه أن يجعلها أذنک يا على.». «و ذكر أن أبا الـدنيا هو عثمان بن عبـد اللّه يكنى أبا عمرو، و أن أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السـلام كناه بأبى الدنيا لعلمه بطول عمره»(1).

و رواه أيضا فيه من طريق آخر باسـناده المعتبر، أن رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله قال: «يا على! ان اللّه تعالى أمرنى أن أذنيک، فأعلمک(2) لتعى، و أنزلت هذه الايه «وَ تَعِيَها أُذُنٌ واعِيَةٌ» فأنت أذن واعيه لعلمى»(3).

و نقل القاضى الميبدى من متأخرى علمائهم الشافعيه فى «شرح الديوان» عن امامهم الثعلبى: «انه لما نزلت، قال النبى صلّى اللّه عليه و آله «اللهم اجعلها أذن على عليه السلام. و قال على عليه السلام: فما نسيت من بعد شيئا»(4).

و روى من أشـياخنا الافخمين شيخ الطائفه أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى رضوان اللّه تعالى عليهم فى أماليه، عن مولانا الصادق عليه السـلام:«وَ تَعِيَهـا أُذُنٌ واعِيَـهٌ» اذن على بـن أبى طـالب عليـه السـلام.» و رواه بعينـه رهـط مـن أصـحابنا عن مولانـا أبى جعفر البـاقر عليه السلام(5).4.

1- - «المصدر»: ج 198/1 ح 155. و أيضا المصدر السابق.

2- - فى المصدر: و اعلمک.

3- - «المصدر السابق»: ج 200/1 ح 156.

4- - «شرح الديوان»، الفاتحه السابعه، ص 108.

5- - انظر: «البرهان»: ج 376/4.

و روی صاحب کتاب «النخب» حدیثا مسندا [ب - 90] الی سعید ابن جبیر عن ابن عباس قال: «قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی قوله تعالی:«وَ تَعِیَهـا أُذُنٌ واعِیَهٌ» أذن علی بن أبی طالب علیه السلام. و قال صلّی اللّه علیه و آله: «ما زلت أسأل اللّه تعالی منذ أنزلت أن یکون أذنک یا علی»(1).

و روی حدیثا مسندا الی جابر جعفی، و عبد اللّه بن الحسن، و مکحول، قالوا جمیعا: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم:

«انی سألت ربی أن یجعلها اذنک یا علی، أللهم اجعلها أذنا واعیه أذن علی.» ففعل، فما نسی شیئا سمعه(2) بعده»(3).

و رواه الشیخ الثقه أمین الاسلام أبو علی الطبرسی فی «مجمع البیان» عن المفید أبی الوفا عبد الجبار بن علی الرازی کتابه الیه بخطه، بالاسناد المعول علیه عن أبی الدنیا(4).

و فی روایه میمون بن مهران، عن ابن عباس عن النبی صلّی اللّه علیه و آله: «لما نزلت «وَ تَعِیَها أُذُنٌ واعِیَهٌ» قلت: أللهم اجعلها أذن علی»، فما سمع شیئا بعدها الا حفظه»(5).

منزله علی (ع) ذیل آیه سوره هود

و منها ما رواه امامهم الثعلبی فی تفسیره، و محی سنتهم البغوی

1- - المصدر السابق: ج 376/4 ح 13 و «شواهد التنزیل»: ج 283/2 عن سعید بن جبیر بألفاظ اخر.

2- - فی مصدرنا: «فما سمعت شیئا بعد الاوعیته».

3- - انظر: «البرهان»: ج 376/4 ح 14، و أیضا راجع: «شواهد التنزیل»: ج 2، ح 1016 و «انساب الاشراف»: ج 121/2 ح 8 و «النور المشتعل»، ص 271 بألفاظ اخر.

4- - «مجمع البیان»: ج 345/10.

5- - راجع: «شواهد التنزیل»: ج 283/2 ح 1026 من هذا الطریق بألفاظ اخر، و «البرهان»: ج 376/4 ح 12 بهذه الألفاظ من طریق آخر.

فی «معالم التنزیل» کل منهما باسناده أن علیا علیه السلام قال:

«و الـذی فلق الحبه، و برأ النسـمه، لو کسـرت لی و ساده فجلست علیها، لحکمت بین أهل التوراه بتوراتهم و بین أهل الانجیل بانجیلهم و بین أهـل الزبور بزبورهم، و بین أهل الفرقان بفرقانهم، و اللّه ما من رجل من قریش الا و أنا أعرف آیه تسوقه الی جنه أو تقوده الی ناره». فقام رجل، فقال: یا أمیر المؤمنین! أیه آیه فی شأنک؟ قال علیه السلام:«أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ» (1)

فرسول اللّه علی بینه من ربه، و أنا شاهد منه»(2). و کذلک أورده القاضی [الف - 91] المیبدی فی «شرح الدیوان»(3).

و فی روایه: فرسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله «أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ و أنا وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ »(4).

و نقل الثعلبی أیضا عن الکلبی، عن أبی صالح عن ابن عباس:

«أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ» الشاهد علی علیه السلام»(5).

و رواه القاضی أبو عمر و عثمان بن أحمد، و أبو نصر القشیری.

و کذلک رواه الفلکی المفسر و غیره، عن مجاهد و عن عبد اللّه بن شداد»(6)..ا.

1- - هود: 12.

2- - «معالم التنزیل»، ص 443 و أیضا راجع: «احقاق الحق»: ج 352/3، ج 14 / 359 و ج 33/2.

3- - «شرح الدیوان»، الفاتحه السابعه، ص 108.

4- - لم نعـثر علی صـریح الفاظهـا، و فی الروایـات: «و أنـا الشاهـد منه أتلوه». راجع: «شواهـد التنزیـل»: ج 282/1 ح 386 و «فرائد السمطین»: ج 339/1 ح 260.

5- - «تفسیر البرهان»: ج 214/2 ح 14 ناقلا عن الثعلبی و أیضا: «النور المشتعل»، ص 108، و «المناقب» لابن المغازلی ج 86/3.

6- - راجع: «البرهان»: ج 314/2 ح 15 ناقلا عنهم، و کلام المؤلف (ره) مطابق لعباره مصدرنا.

و روی الفقیه الشافعی ابن المغازلی فی تفسیر هذه الایه بسنده فی کتابه: «أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله علی بینه من ربه، و علی علیه السلام تالیه(1)، الشاهد منه»(2).

و روی المحدث، الحافظ الوارع البارع أبو نعیم الاصفهانی فی کتابه «فیما نزل من القرآن فی علی بن أبی طالب علیه السلام»(3).

و فی «حلیه الاولیاء من طرق ثلاثه بالاسانید، أن أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام کان یقول: «ما أحد من قریش الا و قد نزلت فیه آیه أو آیتان.» فقال رجل: فما نزل فیک؟ فغضب علیه السلام، ثم قال: «أما و اللّه لو لم تسألنی علی رؤوس القوم ما حدثتک، هل تقرأ سوره هود؟ ثم قرأ «أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ» فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: علی بینه من ربه و أنا الشاهد».

و انه علیه السلام قال: «ما من رجل من قریش الا و قد نزلت فیه الایه و الایتان»، فقال رجل: فأنت أی شیء نزل فیک؟ قال علیه السلام:

أما تقرأ الایه التی هی فی هود!؟

«وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ» فأنا الشاهد، و أنا منه». و ان ابن عباس کان یقول(4): «أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ رسول اللّه صلّی اللّه علیه1.

1- - فی المصدر: «و أنا الشاهد منه، اتلوه و أتبعه...». و أیضا «المناقب» لابن شهر آشوب ج 86/3.

2- - «المناقب»، ص 270 ح 318، و رواه القندوزی فی «ینابیع الموده» نقلا عن المغازلی بهذه العباره: علی بینه من ربه، و أنا التالی الشاهد منه».

3- - راجع: «النور المشتعل»، ص 106.

4- - راجع: «شواهد التنزیل»: ج 279/1 ح 381.

و آله وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ علی خاصه»(1). و رواه الناقد، البارع الحموئی فی «السمطین» بأسانیده من طرق ثلاثه، طریق الثعلبی فی تفسیره، و طریقین من طرق الحافظ أبی نعیم(2).

و فی روایه حماد بن سلمه، عن ثابت، عن أنس:«أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ» هو رسول(3) اللّه صلّی اللّه علیه و آله «وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ» هو علی بن أبی طالب، کان و اللّه لسان رسول اللّه [ب - 91] صلّی اللّه علیه و آله»(4)

و أصحابنا رضوان اللّه تعالی علیهم قد رووه من طرق مختلفه(5)

و فی قراءه عبد اللّه بن مسعود: أفمن أوتی علما من ربه و یتلوه شاهد منه علی(6).

تنبیه:

فالقرآن جعل علیا علیه السلام تالی الرسول صلّی اللّه علیه و آله و شاهدا منه(7)، و الجمهور یفصلون بینه و بین من هو منه، و یجعلونه تالی ثالث ثلاثه.

منزله علی (ع) فی ذیل آیه سوره الرعد

و منها: ما رواه امامهم أبو اسحاق الثعلبی فی تفسیر، من

1- - لم توجد هذه العباره فی «حلیه الاولیاء» و جاء فیها (ج 1/68-67) خبر یطابق اوله بما نقل المغازلی فی «المناقب»، ص 270. و قال ابن شهر آشوب فی «المناقب»: ج 3/85 و البحرانی فی «البرهان»: ج 2 / 214 ح 12 ذیل هذه الایه: «الحافظ ابو نعیم بثلاثه طرق».

2- - «فرائد السمطین»: ج 1/338 ح 260.

3- - فی مصدرنا: «هو محمد».

4- - راجع: «شواهد التنزیل»: ج 1/280 ح 383.

5- - راجع: «البرهان»: ج 2/212 ح 22-1 و «نور الثقلین»: ج 2/346-344 بمصادر عدیده و «تفسیر العیاشی»: ج 2/141 ح 11.

6- - لم نعثر علی قراءه عبد اللّه بن مسعود، و لکن روی الحسکانی فی «الشواهد التنزیل»: ج 1/280 ح 383 عن أنس روایه فی هذا المعنی.

7- - م: شاهدا له.

طریقین، عن عبد اللّه بن عباس و عن عبد اللّه بن عطا، عن عبد اللّه بن سلام:

«أنه انما من عنده علم الکتاب فی قوله تعالی سلطانه:«قُلْ کَفی بِاللّهِ شَهِیداً بَیْنِی وَ بَیْنَکُمْ وَ مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْکِتابِ» (1) علی بن أبی طالب علیه السلام»(2).

روی بالاسناد عن کل منهما انه قال: سألت رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله عنه، فقال: انما ذلک(3) علی بن أبی طالب علیه السلام(4).

و کذلک رواه الحافظ البارع أبو نعیم الاصفهانی فی کتابیه(5) بالاسناد؛ و أورده المیبدی من متأخریهم فی «شرح الدیوان»(6) و هو من مروياتنا فی روایات أصحابنا من طرق عدیده، و فی ذلک لعلی علیه السلام من نباهه(7) القدر، و جلاله الشأن، و غزاره العلم ما یجل عن احصاءه بالبیان.

اخباره (ع) بفتنه مروان

و منها: ما رواه المحدثون و المورخون من العامه و الخاصه جمیعا، و أورده علامتهم الحنفی التفتازانی فی «شرح المقاصد»: «أن أمیر المؤمنین علیه السلام عفی عن مروان حین أخذ یوم الجمل مع

1- - الرعد: 43.

2- - انظر: «البرهان»: ج 304/2 ح 24-21 ناقلا عن الثعلبی بالفاظ متلونه و طرق مختلفه.

3- - فی مصدرنا: ذاک.

4- - راجع: «شواهد التنزیل»: ج 308/1 ح 425 و لتفصیل مراجع هذه الروایات فلیراجع: «نور الثقلین»: ج 520/2، «تفسیر العیاشی»: ج 220/2.

5- - راجع: «النور المشتعل»، ص 125.

6- - «شرح الدیوان»: الفاتحه السابعه، ص 108.

7- - النباهه: بفتح النون، الفطنه، الشرف.

شده عداوته له، و قال [الف – 92]: فيه ستلقى الامه منه و من ولده يوما أحمر(1)». و فى ذلک كمال العلم و الحلم.

و مما قال عليه السلام فى الانباء بفتنه مروان: «كأنى بضليل(2)

بغى(3) بالشام و فحض برایاته فى ضواحى(4) كوفان»(5).

اخباره (ع) بفتنه الحجاج

و مما قال عليه السلام فى اخباره بالحجاج: «ليسلطن عليكم غلام ثقيف.»(6) و أخوات تلک عنه عليه السلام فى انباءه بالمغيبات كثيره.

و منها: ما رواه أبو المؤيد الخطيب الخوارزمى و غيره: «أنه قيل لعبد اللّه بن عباس رضى اللّه تعالى عنه: لم الناس صفوا(7) الى على بن أبى طالب عليه السلام؟ فقال: ان عليا عليه السلام كان(8) له ما شئت من ضرس قاطع فى العلم، و كان له السطه(9) فى العشيره و القدم فى الاسلام، و الصهر للنبى(10) صلّى اللّه عليه و آله، و الفقه فى السنه، و النجده(11) فى الحرب، و الجود فى الماعون(12) ، و أنه قالت عايشه: على

1- – فى الهامش: يوما احمر: يعنى القتل، لما فيه من حمره الدم و شدته.

2- – الضليل: الكثير الضلال فى مصدرنا: «كأنى انظر الى ضليل».

3- – فى مصدرنا: نعق.

4- – ضواحى: جوانب، نواحى.

5- – «نهج البلاغه»، خطبه 100، ص 297 و خطبه 138، ص 426.

6- – «المصدر السابق»، خطبه 115، ص 364.

7- – صفو: مال، فى مصدرنا: «لم كان صفو الناس».

8- – فى مصدرنا: يا ابن اخى ان عليا كان.

9- – سطه: من وسط، و فى الحديث: «أنه كان من أوسط قومه.» أى من أشرفهم و أحسبهم. راجع: «النهايه»: ج 184/5.

10- – فى مصدرنا: و الصهر لرسول اللّه.

11- – النجده: الشجاعه.

12- – الماعون: كل ما انتفحت من اشياء البيت.

أعلم الناس بالسنه»(1).

و منها: ما رواه أبو عیسی الترمذی فی صحیحه أن عایشه قالت:

«من أفتاکم بصوم عاشورا؟ قالوا: علی بن أبی طالب علیه السلام، فقالت: هو أعلم الناس بالسنه»(2). و رواه ابن سعد الدین محمد بن المؤید الحموئی بسنده فی «السمطین»(3).

وجه تسمیه علی (ع) بأمیر المؤمنین

و منها: ما رواه رهط من أئمه الحدیث و التفسیر من العامه کالفقیه ابن المغازلی، و الحافظ أبی نعیم، و الخطیب الخوارزمی، و من یقول الخطیب الخوارزمی و غیره فیه: أنه الامام الحافظ طراز المحدثین، و هو أبو بکر، أحمد بن مردویه، و یوسف بن موسی القطان و غیرهم فی جمله ما رووه فی تسمیه علی علیه السلام «أمیر المؤمنین»(4). و کذلک فی جمله ما رواه أصحابنا الاقدمون و أشیاخنا الافخمون فی ذلک(5) [ب - 92].

و فی جمله من روایاتهم و روایاتنا فی هذا الباب، أن الحارث ابن النعمان الانصاری، أو الحارث بن قیس بن خالد بن مخلد

1- - راجع: «کشف الغمه» ج 117/1 ناقلا عن مناقب الخوارزمی، و لکن علی تفحصنا لم یوجد صدر هذا الحدیث فی المناقب، انظر «المناقب»، ص 46. أیضا «ذخائر العقبی»، ص 78.

2- - لم نعثر علیه فی سنن الترمذی، لکن انظر «المناقب» للخوارزمی، ص 46.

3- - «المصدر»: ج 368/1 ح 297.

4- - انظر: «کشف الغمه»: ج 341/1 ناقلا عن الخوارزمی، و قد مضی بعض أسانیده فی ذیل حدیث «قائد الغر المحجلین».

5- - «الیقین»، باب 68، ص 56. «البحار»: ج 199/27. «الفضائل» لابن شاذان، المنقبه التاسعه، ص 53. «اثبات الهداه»: ج 160/2 و لتفصیل مصادره فلیراجع: «احقاق الحق»: ج 18/4، ج 222/15 و ج 293/20.

الانصاری الخزرجی، و بالجمله الحارث صاحب رایه الانصار، قال:

قال النبی صلّی اللّه علیه و آله لعلی علیه السلام:

«لا یتقدمک الا کافر، و ان أهل السماوات یسمونک أمیر المؤمنین». قال سلمان الفارسی - رضی اللّه تعالی عنه - سألت النبی صلّی اللّه علیه و آله عن ذلک، فقال صلّی اللّه علیه و آله: «انه یمیرهم(1) العلم، یمتار منه، و لا یمتار هو من أحد»(2).

و منها: ما اتفقت علی روایته العامه و الخاصه، رواه ابن عدی(3)

فی «الکامل» بسنده عن ابن عباس، و الحافظ أبو نعیم، و أخطب خطباء خوارزم، و أبو بکر بن مردویه(4) ، و ابراهیم بن الحموئی و غیرهم فی کتبهم، بأسانیدهم عن ام سلمه - رضی اللّه تعالی عنها - أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال: «عیبه علمی علی بن أبی طالب»(5).

و أورده شیخهم العصیب العنید، جلال الدین السیوطی فی جامعه الصغیر فی حرف «العین»: «علی عیبه علمی». عد عن ابن عباس، أی رواه ابن عدی فی الکامل عن ابن عباس»(6).

تنبیه فی ردع المخالفین و العامه

ما خطب أقوام من العلماء الجمهوریه یرون هذه الانوار، و یروون هذه الاخبار، ثم یقدمون و یفضلون علی علی غیره، و هم

1- - یمیر: من «میر» أی یجمع.

2- - «المناقب» لابن شهر آشوب ج 54/3 بحذف ذیلها.

3- - د: رواه عدی.

4- - د: ابو بکر مردویه.

5- - «الکامل»، ص 202 و «المناقب» لابن شهر آشوب ج 32/2. و لتفصیل مصادره فلیراجع: «احقاق الحق»: ج 289/20.

6- - «جامع الصغیر»: ج 67/2.

یتلون کتاب اللّه، و قد قال سبحانه و تعالی فیه:«هَلْ یَسْتَوِی الّذِینَ یَعْلَمُونَ وَ الّذِینَ لا یَعْلَمُونَ» (1) و قال:«یَرْفَعِ اللّهُ الّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ الَّذِینَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجاتٍ» (2). و یحملون أحادیث رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و فیها أنه صلّی اللّه علیه و آله [الف – 93] قال: «من یرد اللّه به خیرا یفقهه فی الدین»(3).

أورده صاحب «المشکاه»، و قال: متفق علیه أی بین الصحیحین.

و أنه قال: «ان فضل العالم علی العابد کفضل القمر لیله البدر علی سایر الکواکب، و أن العلماء ورثه الانبیاء و أن الانبیاء لم یورثوا دینارا و لا درهما، و انما ورثوا العلم، فمن أخذه أخذ بحظ وافر»(4).

أورده صاحب «المشکاه»، و قال رواه أحمد و الترمذی و أبو داود و ابن ماجه، و الدارمی، و أنه ذکر لرسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله رجلان، أحدهما عابد و الاخر عالم، فقال صلّی اللّه علیه و آله: «فضل العالم علی العابد کفضلی علی أدناکم، ان اللّه و ملائکته و أهل السماوات و الارض حتی النمله فی حجرها و حتی الحوت، لیصلون علی معلم الناس الخیر»(5).

أورده صاحب «المشکاه»، ثم قال: رواه الترمذی، و رواه الدارمی عن مکحول مرسلا، و لم یذکر رجلان، و قال: فضل العالم علی العابد کفضلی علی أدناکم، و أنه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم قال:(6) «فضل».

1- – الزمر، 9.

2- – المجادله، 11.

3- – «المسند» لاحمد ج 93/4، «الصحیح» لمسلم ج 719/2، «السنن» لابن ماجه ج 80/1 ح 223، 220، «السنن» لابی داود، کتاب العلم، ح 1، «السنن» للترمذی ج 28/5 ح 2645، «الصحیح» للبخاری، کتاب العلم، ج 100/1 ح 70 ط مصر.

4- – «مشکاه المصابیح»: ج 70/1، «السنن» لابن ماجه ج 81/1 ح 223 و اصول «الکافی» ج 34/1 ح 1.

5- – «المصدر»: ج 74/1 ح 212، ط مصر.

6- – «فضل العالم علی... قال» ساقطه من «م».

العالم الذی تصلی المکتوبه، ثم یجلس، فیعلم الناس الخبر علی العابد الذی یصوم النهار و یقوم اللیل کفضلی علی أدناکم»(1).

أورده صاحب «المشکاه» و قال: رواه الدارمی، و أنه صلّی اللّه علیه و آله قال: «فضل العالم علی العابد سبعین درجه ما بین کل درجتین کما بین السماء و الارض»(2).

أورده السیوطی فی جامعه الصغیر: ثم [قال] عن عبد الرحمان بن عوف، أی رواه أبو یعلی فی مسنده بسنده عن عبد الرحمان بن عوف، و أنه صلّی اللّه علیه و آله قال: «فضل المؤمن [ب - 93] العالم علی المؤمن العابد سبعون درجه».

أورده السیوطی فی «الجامع الصغیر» ثم قال: ابن عبد البر عن ابن عباس.

و انه صلّی اللّه علیه و آله قال: «فضل العالم علی غیره کفضل النبی علی امته»(3). أورده(4) السیوطی فی «الجامع الصغیر»، ثم قال:

خط عن أنس، ای رواه الخطیب الخوارزمی فی التاریخ عن أنس»(5).

و فی روایاتهم: «العالم نبی لم یوح الیه»(6).

و رأیت فی غیر واحد من کتبهم أن أحمد بن حنبل کان فی مجلس الدرس، فقام رجل ممن کان یقرأ علیه، فقال له: الام قمت؟ قال:

الی الصلاه، فقال:(7) ما ما قمت الیه بأفضل مما کنت فیه. هذا مع أن قاطبه الامه مجتمعه علی أن علی بن أبی طالب علیه السلام کما قد».

1- - «المصدر»: ج 212/74/1، ط مصر.

2- - «المصدر»، ج 74/1 ح 213.

3- - «المصدر»: ج 75/2.

4- - م: أورد.

5- - المصدر السابق.

6- - لم نعثر علیه.

7- - «فقال» ساقطه من «د».

استأثر من بنی نوع البشر بقصیاء مرتبه من العلم، فکذلک قد استأثر من بقصوی مرتبه من کل ما یعده العقلاء منقبه ما من(1)

المناقب البشریه، و کمالا ما من الکمالات الانسانیه.

و بالجمله لعمر العقلاء، أن من عدل بعلی علیه السلام، و حاد عنه الی غیره فقد شری بصیره عقله بثمن بخس، و اتجر فی سبیل دینه بسلعه کاسده.

فان قدم الاصحاب قوم بجهلهم فان علیا قدمته المناقب

و قال رسول اللّه و القول قوله و ان رغمت منه الانوف الکواذب

أنا الشمس حقا و ابن عمی هو القمر و أولادنا الغر النجوم(2) الثواقب

و انک منی یا علی من الوری کهارون من موسی أخ لی و صاحب

منزله أهل بیت النبی ذیل آیه سوره النحل

و منها: ما رواه محدثهم الثقه، الحافظ محمد بن مؤمن الشیرازی فیما أورده و استخرجه من التفاسیر [الف - 94] الاثنی عشر، فی تفسیر قوله تعالی:«فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ» (3) باسناده الی ابن عباس، قال:«فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ» یعنی

1- - د: منقبه من.

2- - خ: الزهر.

3- - نحل، 43.

أهل بيت محمـد، عليا و فاطمه و الحسن و الحسـين عليهم السّلام، هم أهل بيت النبوه، و معدن الرساله، و مختلف الملائكه(1). و رواه أيضا من طريق آخر، عن سفيان الثورى، عن السدى بأتم من هذه الالفاظ (2).

علم على (ع) و التفريع بحديث المنزله

و منها: ما رواه امامهم أحمد بن حنبل فى مسنده، و فقيههم الشافعى ابن المغازلى فى كتابه يرفعانه الى اسماعيل بن أبى خالد، عن قيس بن أبى حـازم، قال: جاء رجل الى معاويه، فسأله عن مسأله، فقال: سل عنها على بن أبى طالب، فانه أعلم، فقال: أريـد جوابک، فقولک(3) فيها أحب الى من قول على: قال(4): بئس ما قلت، و لؤم ما جئت به، ويحک كيف كرهت(5) رجلا كان رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و سلم يغره(6) بالعلم غرا، و لقد قال له رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله:

«أنت منى بمنزله هارون من موسـى الا أنه لا نبى بعدى». و لقد كان عمر بن الخطاب يسأله، فيأخذ عنه، و لقد شـهدت عمر اذا أشكل عليه شىء، قال: اهنا(7)على؟ قم لا أقام اللّه رجليک.» و زاد ابن المغازلى، قال: «و محا اسمه من الديوان»(8).

و رواه شيخهم الامام الثقه الناقد البارع الحموئى فى «السمطين» بسنده المعتبر المعنعن عن اسماعيل بن أبى خالد عن قيس بن

1- - راجع: «البرهان»: ج 372/2 ح 25 ناقلا عن تفسير الشيرازى.

2- - راجع: «شواهد التنزيل»: ج 334/1 ح 459 ناقلا عن السدى.

3- - فى المصدر: أعلم، قال له: يا أمير المؤمنين قولک.

4- - فى المصدر: فقال.

5- - به، لقد كرهت.

6- - يغره: يلقمه، اغر الطائر فرخه اذا ازقه.

7- - فى المصدر: ههنا.

8- - «المناقب»، ص 34، ح 52، و قال محققه فى ذيله «الرياض النضره» ج 2 / 195 نقلا من كتاب «المناقب للامام احمد بن حنبل».

أبی حازم بعینه مع الزیاده الابن المغازلیه، أعنی: «و محا اسمه من الدیوان» و قال: «فضیله استنار بزهر کواکبها المحبون، و استضاؤا و منقبه أقربها الجاحدون [ب - 94] و باؤا و الفضل ما شهدت به الاعداء»(1).

و أظن شیخهم الامام الفائق المحدث بالحرم الشریف النبوی، جمال المله، شمس الدین محمد بن یوسف الزرندی، قد رواه فی کتاب «درر السمطین»(2)، و لیس یحضرنی(3) کتابه الان.

عمر و معضله نکاح امرأه فی عدتها

و منها: ما رواه کثیر من الفقهاء و المحدثین من العامه و الخاصه، و القدر المشترک بین روایاتهم ما فی «السمطین» بالاسناد أن عمر بن الخطاب أتی [عمر] بامرأه أنکحت فی عدتها، ففرق بینهما، و جعل صداقها فی بیت المال، و قال: لا أجیز مهرا أرد نکاحه، و قال: لا یجتمعان أبدا. - [زاد الشعبی] - فبلغ ذلک علیا علیه السلام، فقال: و ان کانوا جهلوا السنه فلها المهر بما استحل من(4)

فرجها، و یفرق بینهما؛ فاذا انقضت عدتها فهو خاطب من الخطاب، فخطب عمر الناس، فقال: ردوا(5) الجهالات الی السنه، و رجع عمر الی قول علی علیه السلام»(6).

1- - «المصدر»: ج 371/1 ح 302 و مصادر ذیلها.

2- - «درر السمطین»، ص 134، ط تهران، و فیها: «عمر بن الخطاب یسأله، و یأخذ عنه، و تنقصه رجل یوما عند عمر، فقال عمر: لا أقام اللّه...».

3- - د: یحضرنی فی کتابه.

4- - فی النسخ: بما استحلت فرجها.

5- - فی النسخ: «فخطب عمر بالناس، فقال علی: رد الجهالات».

6- - «فرائد السمطین»: ج 347/1 ح 270، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 361/2، «المناقب» للخوارزمی، ص 50، «الغدیر»: ج 113/6.

[عمر و امرأه مجهضه]

و منها: ما روته المحدثون و الاصوليون و الفقهاء من العامه و الخاصه جميعا أن أمير المؤمنين عليا عليه السلام قال لعمر بن الخطاب فی قضيه المجهضه، أی فی المرأه الحامل التی استحضرها عمر فأجهضت(1) ما فی بطنها، و قد قال له عثمان بن عفان، و عبد الرحمان بن عوف: - انک مؤدب لا نری علیک بأسا، - ان کانا قد اجتهدا فقد أخطئا، و ان لم یجتهدا فقد غشاک علیک الدیه؛ فرجع عمر الیه و عمل بقوله علیه السلام(2).

قول النبی (ص): أقضاکم علی (ع)

و منها: ما روته أئمه الحدیث من الامه، أن النبی صلّی اللّه علیه و آله قال: «أقضاکم علی»(3).

رواه امامهم البغوی فی [الف - 95] «المصابیح»، و أورده صاحب «المشکاه» عن معمر، عن قتاده مرسلا فی حدیث أنس الذی رواه امامهم فی المذهب أحمد بن محمد بن حنبل فی مسنده، و امامهم فی الحدیث أبو عیسی محمد بن عیسی الترمذی فی صحیحه، و قال هذا حدیث حسن، صحیح، و نقله شیخهم الشافعی کمال الدین محمد بن طلحه فی «مطالب السؤول»، و شیخهم المالکی علی بن محمد بن الصباغ المکی فی «الفصول المهمه» و علامتهم البیضاوی فی کتاب «الطوالع» و غیرهم من شیوخهم و علمائهم. و من العلوم

1- - أجهضت: أسقطت.

2- - اشار ابن شهر آشوب فی «المناقب»: ج 367/2 الی هذه القضیه منضما بقول الغزالی.

3- - رواها بطرق مختلفه و الفاظ متنوعه راجع: «فهرس ملحقات احقاق الحق»، ص 467.

أن القضاء لا يتم الا بجميع العلوم(1).

عمر و نادره قتل البقره، الحمار

و منهـا: مـا من مسـتفيضات الروايات الثابته عنـد أئمه الاخبار، المثبته فى الكتب الحـديثيه و الفقهيه العاميه و الخاصـيه من طرق مختلفه، يجمعهـا أن رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله كـان جالسـا فى المسـجد و عنـده جمع من الصـحابه، اذ جـاءه صـلّى اللّه عليه و آله رجلاـن يختصـمان، فقال أحدهما: يا رسول اللّه ان لى حمارا و لهذا بقره، و ان بقرته قتلت حمارى، فقال صـلّى اللّه عليه و آله: امضيا الى أبى بكر، فجائاه و قصا عليه القصه، فقال: بهيمه قتلت بهيمه لا شىء على ربها، فعادا الى النبى صلّى اللّه عليه و آله، فأخبراه بذلک، فقال لهما: امضيا الى عمر بن الخطـاب، فـذهبا اليه و قصا عليه القصه، فقال: ما أرى فيها الا(2) مـا رأى أبو بكر، فرجعا الى رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله، فذكرا عنده ما قاله عمر، فقال صـلى اللّه عليه و آله: اذهبا الى على بن أبى طالب ليقضـى بينكما، فذهبا اليه و قصا عليه ما جرى فى قصتهما من البدايه الى النهايه.

فقال عليه السلام: «ان كانت [ب - 95] البقره دخلت على الحمـار فى منامه فعلى ربها قيمه الحمار لصاحبه؛ و ان كان الحمار دخل على البقره فى منامها فقتلته فلا غرم على صاحبها».

فعادا الى النبى صلّى اللّه عليه و آله فأخبراه يقضيته بينهما، فقال صلّى اللّه عليه و آله: لقد قضى على بن أبى طالب بينكما بقضاء

1- - «مصابيح السنه»: ج 202/2، ط مصر، «المناقب» للخوارزمى، ص 47، «المناقب» لابن شهر آشوب ج 33/2، «مطالب السؤول»، ص 22، «الفصـول المهمه»، ص 34 الطبـع الحجرى و «طوالـع الاـنوار»، ص 473، و لتفصـيل المصـادر فليراجع: «احقاق الحق»: ج 321/4 و ج 366/5.

2- - «الا» ساقطه من «د».

اللّه سبحانه و تعالی. ثم قال: «الحمد للّه الذی جعل فینا أهل البیت من یقضی علی سنن داود فی القضاء»(1).

و فی طائفه من طرق(2) هـذه الروایه، أن رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله کـان فی أناس من أصـحابه منهم أبو بکر و عمر اذ رفع الیه ذلک، فقال: یا أبا بکر! اقض بینهم، قال: یا رسول اللّه! بهیمه [قتلت بهیمه](3) و ما علیها شیء، فقال: یا عمر! اقض بینهم، قال:

یـا رسول اللّه! مـا أقول الا مثل قول أبی بکر، فقال: یا علی! اقض بینهم، قال: «نعم یا رسول اللّه! ان کان الثور دخل علی الحمار فی مستراحه ضمن أصـحاب الثور، و ان کـان الحمـار دخـل علی الثور فی مستراحه فلا ضـمان علیهم.» فرفع رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله یـده الی السماء، فقال: «الحمد للّه الذی جعل منی من یقضی بقضاء النبیین»(4).

و من طریق الشیخ الشافعی ابن طلحه الشامی فی «مطالب السؤول» أن النبی صلّی اللّه علیه و آله کان جالسا فی المسجد و عنده جمع من الصحابه، فجاء الیه رجلان، فقال أحدهما: یا رسول اللّه ان لی حمارا و لهذا بقره، و ان بقرته قتلت حماری، فقال بعض الصحابه: - یعنی أبا بکر و عمر - لا ضـمان علی البهائم، فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله لعلی [الف - 96] علیه السلام: اقض بینهما! فقال لهما علی علیه السلام: «أکانا مرسلین؟» قالا: لا، قال: «أفکانا مشدودین»؟ قالا: لا. قال: «أفکانت البقره مشدوده6.

1- - راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب: ج 354/2.

2- - و کذلک رواه العلامه فی «التحریر» ألفاظ اخر فی کتاب الجنایات. منه ره.

3- - «قتلت بهیمه» ساقطه من «د».

4- - راجع: «الارشاد»، ص 106.

و الحمـار مرسـلا»؟ قالا- لا. قال: «أفكان الحمار مشـدودا و البقره مرسـله، و صاحبها معها»؟ قالا: نعم. قال: على صاحب البقره ضـمان الحمار(1). فحكم لصـاحب الحمـار بوجوب الضـمان على صاحب البقره بحضـره النبى، و النبى(2) صـلّى اللّه عليه و آله قرر حكمه و أمضى قضاءه(3).

ثم قال فى «مطالب السؤول» بعد الروايه على هذا الطريق بهذه الالفاظ: «و فى هذه الواقعه بخصوصـيتها دلاله واضـحه للناضرين، و حجه راجحه عند المعبرين، و أنه لدى رسول اللّه مكين أمين حيث استقضاه بحضرته، و عنده أعيان من الصحابه ثم(4) قرر حكمه و أنفذ قضاءه، و ذلک على ما ذكرناه دليل مبين فى متانته، و فى(5) مكانته فى العلم آيات للمتوسمين»(6).

و من طريـق الشـيخ المكى المـالكى فى «الفصول المهمه»: «أن النـبى صـلّى اللّه عليه و آله كـان جالسـا فى المسـجد و عنـده جمع من الصـحابه، اذ جاءه رجلان يختصـمان، فقال أحـدهما: يا رسول اللّه ان لى حمارا، و لهذا بقره؛ و ان بقرته قتلت حمارى، فبدر(7) رجل من الحاضـرين و يعنى به أبـا بكر فقـال: لا ضـمان على البهائم. ثم قال رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله: اقض بينهما يا على. فقالهما على عليه السلام: «أكانا مرسلين؟ أم مشدودين؟ أم أحدهما مشدود و الاخر مرسل»؟ فقالا: كان الحمار مشدود، و البقره مرسله،ر.

1- - الف، د: قال: على صاحب الحمار ضمان البقره.

2- - النبى: ساقطه من «م».

3- - راجع: «الفصول المهمه»، ص 16.

4- - ثم: ساقطه من «م».

5- - فى: ساقطه من «د».

6- - «مطالب السؤول»، ص 30.

7- - د: فيدر.

و صاحبها معها؛ فقال علیه السلام «علی صاحب البقره ضمان الحمار.» و ذلک [ب - 96] بحضره النبی (ص)، فقرر صلّی اللّه علیه و آله حکمه، و أمضی قضاءه»(1).

و من طریق المحدث المالکی أسعد بن ابراهیم الاربیلی فی «الاربعین» حدیثا بسنده عن شیخه أبی الخطاب المغربی الاندلسی، یرفعه الی مهدی(2) بن سایق عن الامام المعصوم أبی الحسن الرضا علیه السلام قال: من قضایا أمیر المؤمنین علیه السلام ان ثورا قتل حمارا فی عهد رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، فطالب صاحب الحمار صاحب الثور بقیمته، و تحاکما الی کثیر من الصحابه فلم یفصل أحد بینهما، فجاؤا الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و الصحابه حوله فجعل یقول لواحد واحد ما تقول، فمنهم من یقول أیؤخذ الثور فیهم(3). من یقول غیر ذلک فقال لعلی علیه السلام ما تقول قال: «ان کان الثور هجم علی الحمار و هو غافل لزم أصحاب الثور قیمه الحمار، و ان کان الحمار دخل علی الثور فلا ضمان علی صاحبه.» فرفع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله یدیه الی السماء و قال: «الحمد للّه الذی من علی بمن یقضی بقضاء النبیین»(4).

قضاء علی (ع) بدیه الجروح

و منها ما روته العامه و الخاصه من الفقهاء من المخالف(5)

و المؤالف من أصحاب الحدیث أن علیا علیه السلام قضی علی القارصه

1- - «فصول المهمه»، ص 16 و «الارشاد»، ص 106.

2- - خ: المهدی.

3- - خ: و منهم.

4- - لم یطبع کتاب «الاربعین».

5- - د: الفقهاء و المخالف.

و القـامصه او على النـاخسه و القـامصه فصوبه رسول اللّه صـلّى اللّه عليه و آله، فمـاتوا اطـأت عليه روايـاتهم. هو مـا أورده امـام علمائهم المفسـرين علامتهم الحنفى الزمخشرى فى كتابه «الفائق»(1) و ناقـدهم الشارح البارع مجـد الدين ابن الاثير فى كتابيه «النهايه» و «جامع الاـصول» قال: فى كتابه «النهايه» [الف - 97] فى باب القاف مع الراء: فى حـديث على عليه السـلام [أنه] قضـى فى القارصه و القامصه و الواقصه بالديه أثلاثا... هن ثلاث جواركن يلعبن، فتراكبن فقرصت السـفلى الوسـطى، فقمصت، فسقطت العليا فوقصت عنقها، فجعل ثلثى الديه على الثنتين و أسقط ثلث العليا؛ لانها أعانت على نفسها. جعل الزمخشرى هذا الحديث مرفوعا و هو من كلام على.

القارصه اسم فاعله من القرص بالاصابع»(2).

و قـال فى باب القاف مع الميم يقال: قمص الفرس قمصا و قماصـا(3) ، و هو أن ينفر و يرفع يـديه و يطرحهما معا. و منه حـديث على «أنه قضى فى القامصه(4) هى النافره، و قد تقدم بيانه(5) فى القارصه، و [منه] حديثه الاخر: «قمصت بأرجلها، و قنصت بأحبلها»(6).

و قال: فى باب الواو مع القاف: «الوقص: كسر العنق، و قصت عنقه أقصها و قصا، و وقصت به راحلته كقولك: خذ الخطام(7)ر.

1- - «الفائق»: ج 170/3.

2- - «النهايه»: ج 40/4. القرص: أخذ الجلد بين الاصبعين، و يقال بالفارسيه: نيشگون.

3- - م: قيماصا.

4- - فى المصدر: «أنه قضى فى القارصه و القامصه و الواقصه بالديه اثلاثا»، القامصه: النافره الضاربه برجليها».

5- - فى المصدر: بيان الحديث.

6- - «المصدر السابق»: ج 108/4، قنص: صاد.

7- - الخطام: جمع خطم أى كل ما وضع فى أنف البعير ليقاد به، حبل يجعل فى عنق البعير.

و خذ(1) بالخطام. و لا يقال وقصت(2) العنق نفسها، و لكن يقال وقص الرجل فهو موقوص. و منه حديث على: «قضى فى القارصه و القامصه و الواقصه بالديه أثلاثا» الواقصه: بمعنى الموقوصه، و قد تقدم معناه(3) فى القاف»(4).

و فى رواياتنا فى ذلک أن أمير المؤمنين عليه السلام قضى فى جاريه ركبت أخرى فنخستها ثالثه فقمصت المركوبه فصرعت الراكبه فماتت.» فروى أبو جميله المفضل بن صالح السكونى، و قيل: الاسدى مولاهم النخاس عن سعد بن طريف الحنظلى و قيل الدولى الاسكاف عن الاصبغ بن نباته انه عليه السلام بسط الديه على الناخسه و المنخوسه و القامصه بالتنصيف [ب - 97] و التناصف(5)

و عمل بموجبها شيخ الطائفه أبو جعفر الطوسى و جماعه من أتباعه و أسقط العمل بمضمونها المحقق نجم الدين أبو القاسم فى «نكت النهايه» بضعف السند بضعف أبى جميله(6).

و روى الشيخ المقدم المعظم المفيد فى ارشاده أنه عليه السلام قضى بالديه أثلاثا، فأوجب ثلثهما على الناخسه و القامصه بالتناصف، و أسقط الثلث لركوب الواقصه عبثا على طباق ماروته العامه(7). و بذلک أفتى فى «المقنعه(8)»، و قواه العلامه فى3.

1- - م: خذه.

2- - فى النسخ: و قصيت.

3- - فى النسخ: فى معناه.

4- - المصدر: ج 214/5.

5- - انظر: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 354/2. «الوسائل الشيعه»: ج 178/9 ح 1، «من لا يحضره الفقيه»: ج 125/4 ح 1.

6- - راجع: «وسائل الشيعه»: ج 178/19 ح 1، «تهذيب»: ج 241/10 ح 10، «من لا يحضره الفقيه»: ج 125/4، ح 1.

7- - «الارشاد»، ص 105.

8- - «المقنعه»، 190، و طبع الحجرى ص 118، س 33.

«المختلف»(1). و هو قول أبی الصلاح لکنه زاد فقال: ان کان تأخره فالدیه بکمالها نصفان علی الناخسه و القامصه، و تبعه ابن زهره و خرج ابن ادریس وجها ثالثا اختاره العلامه فی «الارشاد»(2) و شیخنا فخر المحققین فی «الایضاح»(3) هو أن الناخسه ان کانت ملجئته القامصه الی القموص فعلیه الدیه بکمالها، و ان لم یکن ملجئتها الیه فالدیه بکمالها علی القامصه.

و لشیخنا الشهید فی «شرح الارشاد»(4) علی احتجاجهم اشکالان، و الاصح الاقوی عندی روایه و درایه و سبیلا و دلیلا هو مروی المفید فی ارشاد(5)، و مرضیه فی مقنعه، و انما بسط الکلام علی ذمه بعض تعالیقنا(6) الفقهیه.

قضاء علی (ع) فی رجل مقتول بضربه رجل الفرس

و منها: ما فی الروایات العامیه و الخاصیه، و رواه الصدوق عروه الاسلام باسناده الی عمرو بن جبیر عن أبیه عن مولانا أبی جعفر الباقر علیه السلام أن من قضایا أمیر المؤمنین علیه السلام فی زمن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّمو اله و سلم [الف - 98] اذا بعثه صلّی اللّه علیه و آله علی الیمن، أنه انفلت(7) فرس لرجل من أهل الیمن، فمر برجل و هو یعدو فنفحه(8) برجله فقتله، فجاء أولیاء

1- - «مختلف الشیعه»، ج 259/2.

2- - ؟؟؟

3- - «ایضاح القواعد»: ج 677/4.

4- - أیضا راجع: «الروضه البهیه»، ج 416/2، الطبع الحجری. و الظاهر أن تمام شرحه علی الارشاد لم یطبع.

5- - م: فی ارشاد.

6- - م: تعالیقه، و لتفصیل الاراء و الاقوال فلیراجع: «جواهر الکلام»: ج 43 / 78-74.

7- - انفلی: تخلص.

8- - خ: نفج، نفح: ضرب.

المقتول الی الرجل فأخذوه، و دفعوه(1) الی علی علیه السلام، فأقام صاحب الفرس البینه أن فرسه انفلت من داره فنفح(2) الرجل برجله، فأبطل علی علیه السلام دم الرجل فجاء أولیاؤه من الیمن الی النبی صلّی اللّه علیه و آله فقالوا: یا رسول اللّه ان علیا ظلمنا، فأبطل دم صاحبنا، فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله ان علیا لیس بظلام، و لم یخلق علی الظلم؛ و ان الولایه من بعدی لعلی، و الحکم حکمه، و القول قوله، لا یرد حکمه و قوله و ولایته الا کافر؛ و لا یرض بحکمه و قوله و ولایته الا مؤمن، فلما سمع الیمانیون قول رسول اللّه صلی اللّه علیه و آله فی علی قالوا: یا رسول اللّه رضینا بقول علی و حکمه.

فقال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله: هو توبتکم مما قلتم»(3).

قضاء علی (ع) فی مسأله زبیه الاسد

و منها: ما رواه الفقهاء و المحدثون من الفریقین جمیعا فی واقعه «الزبیه» من طرق مختلفه، و هی نضم الزابی - بضم الزای - حفیره یحتفرها الاسد فی المواضع العالیه غالبا، و حفیره تحضر للاسد و الصید سمیت بذلک لانهم کانوا یحضرونها فی موضع عال؛ و أصلها الزابیه التی لا یعلوها الماء، و الجمع الزباء، و فی المثل: «قد بلغ السیل الزبا.» فالذی فی روایات اکثر صناندیدهم هو ما رواه علامتهم الفائق الزمخشری فی «الفائق»(4) و غیره من کتبه و عالمهم الناقد البارع مجد الدین ابن الاثیر فی کتابیه «النهایه» و «جامع [ب - 98] الاصول».

1- - خ: رفعوه.

2- - م: نفج.

3- - راجع: «البحار»: ج 362/21 نقلا عن قصص الانبیاء.

4- - «الفائق»: ج 102/2.

قـال فی «النهایه» فی باب الزاء مع الباء: «و فی حـدیث علی علیه السـلام أنه سـئل عن زبیه أصـبح الناس یتـدافعون فیها، فهوی فیها رجل، فتعلق بآخر، و تعلق الثانی بثالث، و الثالث برابع، فوقعوا أربعتهم [فیها فخدشهم الاسد] فماتوا، فقال علی: علی حافرها الدیه: للاول ربعها، و للثـانی ثلاـثه أرباعها، و للثالث نصـفها، و للرابع جمیع الـدیه؛ فأخبر النبی صـلّی اللّه علیه و آله به فأجاز قضاءه»، الزبیه: حفیره(1) تحفر للاسد و الصید، و یغطی رأسها بما یسترها لیقع فیها؛ و یروی عنه الحکم فیها بغیر(2) هذا الوجه»(3).

انتهی قوله.

و الـذی هو الصـحیح، و هو الوارد فی مضـبوط غیره من علمائهم فی هـذا الطریق للروایه، و هـذا الوجه للحکم، و للثانی ثلث الـدیه؛ و فی روایـاتهم عن سـماک بن حرب عن الحسن الصـنعانی: «أن علیـا علیه السـلام أوجب للاول ربع الـدیه؛ لانه مات ثلاثه فوقه، و للثانی ثلث الـدیه، لاـنه هلک فوقه اثنان؛ و للثالث نصف الـدیه لانه هلک فوقه واحـد؛ و للرابع کمال الـدیه، فبلغ ذلک رسول اللّه صـلّی اللّه علیه و آله فأمضاه(4).

و أما روایاتنا فی ذلک فالنص مختلفه، فالشـیخ - رحمه اللّه - روی بسنده فی «التهذیب» عن محمد بن قیس عن مولانا الخامس أبی جعفر الباقر علیه السلام قال: «قضی أمیر المؤمنین علیه السلام فی أربعه نفر اطلعوا فی زبیه الاسد فخر أحدهم فاستمسک بالثانی، 1.

1- - د: حفره.

2- - فی المصدر: فی هذه المسأله علی غیر.

3- - «النهایه»: ج 295/2.

4- - راجع: «المناقب» لابن شهر آشوب ج 354/2 و «المسند» لاحمد ج 77/1.

فاستمسک الثانی بالثالث، و استمسک الثالث بالرابع، فقضی بالاول فریسه الاسد، و غرم أهله ثلث الدیه لاهل الثانی، و غرم [الف - 99] الثانی لاهل الثالث ثلثی الدیه، و غرم الثالث لاهل الرابع الدیه کامله»(1).

و روی أیضا بسنده عن مسمع بن عبد الملک، عن مولانا السادس أبی عبد اللّه الصادق علیه السلام: «ان قوما احتفروا زبیه الاسد بالیمن فوقع فیها الاسد، فازدحم الناس علیها ینظرون الی الاسد، فوقع رجل فتعلق بآخر، و تعلق الاخر بآخر، و الاخر بآخر، فجرحهم الاسد، فمنهم من مات من جراحه الاسد، و منهم من اخرج(2) فمات؛ فتشاجروا فی ذلک حتی أخذوا السیوف، فقال أمیر المؤمنین علیه السلام: هلموا أقض بینکم، فقضی أن للاول ربع الدیه، و للثانی ثلث الدیه، و للثالث(3)

نصف الدیه و الرابع(4) الدیه کامله، و جعل ذلک علی العاقله(5) ، من قبائل الذین(6) ازدحموا، فرضی بعض القوم، و سخط بعض، فرفع ذلک الی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله، و أخبره(7) بقضاء أمیر المؤمنین علیه السلام فأجازه صلّی اللّه علیه و آله و أمضاه(8)»(9).1.

1- - «تهذیب»: ج 236/10 ح 1، أیضا: «فروع الکافی»: ج 286/7 ح 3، «وسائل الشیعه»: ج 176/19 و مصادر ذیلها، «من لا یحضره الفقیه»: ج 86/4 ح 5 و «بحار الانوار»: ج 245/41.

2- - فی النسخ: خرج.

3- - فی بعض مصادرنا: الثالث.

4- - م: للرابع، کذا بعض مصادرنا.

5- - د: القافله.

6- - فی عده مصادرنا: علی قبائل لذی.

7- - فی بعض المصادر: أخبر.

8- - «و أمضاه» ساقطه من مصادرنا.

9- - «التهذیب»: ج 236/10 ح 2، «فروع الکافی»: ج 286/7 ح 2، «وسائل الشیعه»: ج 176/19 ح 1.

و فی طریق هـذه الاـخیره الی مسـمع ضـعیف، و الاولی مشـهوره بین الاصـحاب، و علیها الفتوی عنـد الاکثر. قالوا و توجیها ظاهر، قال: الحسن بن أبی عقیل لان الثلثه قتلوا الرابع بجرهم ایاه، فعلی کل واحـد ثلث الدیه، و لم یکن علی الرابع شـی. و أورده بعض المتأخرین من الاصـحاب فی تحصیل معناه أن أولیاء الاول یدفعون الی الاولیاء الثانی ثلث الدیه، و یضیف أولیاء الثانی الیه ثلثا آخر، و یدفعون ذلک الی أولیاء الثالث، و یضیف أولیاء الثالث الیه ثلثا آخر(1) ؛ تتکمل به الدیه فیدفعها، أهل الثالث الی أولیاء الرابع، و ذکر [ب - 99] الراوندی أن الاولیاء الرابع مطالبه کل من ولی الاول و الثانی و الثالث بثلث، من غیر توسط أحد؛ و استحسنه(2)

شیخنا الشهید(3) [الف - 100].

الحمد للّه أولا و آخرا و ظاهرا و باطنا.ل.

1- - «و یدفعون ذلک... آخر» ساقطه من «د».

2- - و لتفصیل آراء الفقهاء و احتجاجاتهم فلیراجع: «جواهر الکلام»: ج 43 / 167-156.

3- - راجع: «الروضه البهیه»: ج 400/2، من کتاب الدیات، الفصل الاول، المسأله الحادیه عشر، الطبع الحجری المتداول.

فهرست مقدمهٔ کتاب

لزوم وجود حکومت برای اجتماع 3

تعریف امامت 5

بیان علامه میر سید أحمد علوی 8

عصمت، دلیل طرفداران لزوم عصمت 8

بازگشت ببحث لطف 10

معرفی امام 11

ادلهٔ روشن 12

روایات پیامبر اسلام صلّی اللّه علیه و آله 13

پاسخ به خواستهٔ دلباختگان عترت علیهم السّلام 14

حدیث افتراق 15

حدیث ثقلین 17

حدیث سفینه 18

حدیث غدیر خم 19

غدیریه عارف کامل شیخ محمد حسین اصفهانی 21

هادی امت 23

مسؤولیت 24

خوشبخت کیست 25

بهترین مخلوقات 26

پدر امت 26

جداکنندهٔ حق و باطل 27

حدیث دار 27

حدیث منزلت 28

علی علیه السلام و کعبه 29

شرح اجمالی حدیث 31

انسان کامل 32

وجه تشبیه علی علیه السلام به سورهٔ توحید 34

ایمان علی علیه السلام 35

گوش شنوا 35

علم کتاب 36

از اهل بیت علیهم السّلام سؤال کنید 38

قتال بر باطن قرآن 38

از من سؤال کنید 40

مخزن دانش 40

فتح خیبر و قدرت علی علیه السلام 41

جنگ مرحب 42

وصف تو حیف است با جسمانیان 43

کوته فکری 44

حدیث امام جواد علیه السلام 47

ولایت تکوینی 48

عبد خدا 49

علت غائی 50

ص: 286

مرحوم فیض کاشانی گوید 51

مقصد چیست 52

شک مانع قبولی اعمال 53

تقوای دروغین 54

اشکال تراشی 55

علل انکار فضائل اهل بیت 56

موعظه ای از مؤلف ولایه المتقین 59

انسانهای برتر 60

قصیده ای مقبول 63

کتب انحرافی 67

فریاد علیه غاصبین 67

شکایت امام از خلفا 68

حق مسلم 68

جواب بحضرت زهراء علیها السلام 70

دربارهٔ مؤلف کتاب 71

تلاوت قرآن و شب زنده داری 74

توجه به عترت 75

کتاب حاضر 85

تقدمه تقویم الایمان 89

فهرس الكتاب

خطبه الكتاب 3

معنى التقديس 3

الانوار العقليه و الحسيه 6

معنى المجد و السنا 7

المراد من كلمات اللّه سبحانه 8

معنى الصفاء و المقرم و الامم 10

معنى الرائد 11

وجوه ما يقال فى أنه تعالى اليه المبدء و المعاد 13

معنى السفره 16

حديث افتراق الامه 17

تسويه على عليه السلام مع القرآن و الحق 19

على عليه السلام مع العلم و الهدايه 21

حول الصحابه 23

ما روى فى ارتداد بعض الصحابه 26

حديث الثقلين 29

حديث غدير خم 33

حديث السفينه 35

حدیث باب حطه 38

حدیث الشجره 40

تفریع لحدیث الثقلین، و تعداد أهل البیت علیهم السّلام 44

تکمله بحدیث الفرقدین 46

تبصره بوجوب ظهور أوصیاء النبی علیهم السّلام قبل انقراض العالم 47

حصر عدد الائمه علیهم السّلام 49

شیعه علی علیه السلام هم الفائزون 51

فضائل الشیعه 53

تنبیه فی حدیث باب حطه 58

حب علی علیه السلام و بغضه علامه الایمان و النفاق 60

حب علی علیه السلام و معرفه المنافقین 62

معرفه نور علی علیه السلام و منزلته 65

حدیث یوم الدار 66

حدیث الاستخلاف 69

حدیث المنزله 71

حول منزله علی علیه السلام فی کلام الرسول صلّی اللّه علیه و آله 75

ایضاح تنویری 77

علی علیه السلام الهادی للامه 78

وجوب اتیان سبیل علی علیه السلام 80

طاعه علی علیه السلام طاعه اللّه 81

علی علیه السلام خیر البشر 83

قتل شر الخلق على يد سيد الخلق 86

على عليه السلام نفس الرسول صلّى اللّه عليه و آله 87

ص: 289

حدیث سد الابواب 91

تأیید المرام فی ذیل الحدیث من قول المخالف 92

تفصیل الکلام حول حدیث سد الابواب 93

علی منی و أنا من علی 103

حول تبلیغ سوره البراءه 104

تأیید بکلام أبی ذر 110

التعریض علی المعاندین 110

تکمله بعد تبصره 112

حدیث الرایه 115

نقل کلام فخر الرازی و المناقشه فیه 122

التعریض علی المخالفین فیما جری یوم غزوه أحد 126

ما وقع یوم غزوه حنین 134

قلع باب الخیبر 135

قتال علی علیه السلام علی تأویل القرآن 137

منزله علی علیه السلام عند اللّه و الرسول 140

التعریض علی جاحدین الحق 143

حربک حربی و سلمک سلمی 145

حدیث التمثیل 146

معیار الایمان هو حب علی علیه السلام 147

غزاره من فضائله 148

حظ علی علیه السلام من العلم 149

حدیث أنا مدینه العلم و علی بابها 154

تفریع بحدیث العصفور 156

أقاویله علیه السلام فی تبیین سعه علمه 158

ص: 290

كلام المخالفين حول علمه عليه السلام 162

عدم علم الخلفاء بالاحكام و القرآن 164

أسؤله أهل الكتاب عن المخالفين 166

ما برز من علمه عليه السلام 168

تفريع بحديث الرضا عليه السلام 171

حديث قدوم الجاثليق الى المدينه 172

جوابه عليه السلام عن أسئله اليهودى 176

الانباء الغيبى فى حديث الصخره 178

علمه عليه السلام بالمسائل الرياضيه 181

توضيح المرام و تبيين الحق 183

من كلامه عليه السلام فى تبيين أقسام الوحدات للبارى تعالى 184

من كلامه عليه السلام فى خطبه الاشباح 185

حديث العالم العلوى 186

من خطبه عليه السلام باخباراته الغيبيه فى بيان الملاحم 187

انباءاته عليه السلام فى حال الاصحاب بعد موته 189

قول عمر فى بيان علمه عليه السلام 189

علم الخليفه فى أقل الحمل 190

علم الخليفه فى رجم المجنونه الحامل 191

علم الخليفه فى رجم الحامل 192

علم الخليفه فى سبب الميراث 192

علم الخليفه فى كفاره من كسر البيض فى أيام الحج 193

كلام المؤلف فی المسأله 195

الخلیفه الثانی و رجل مجهول الکلام 195

قول عمر فی منقبه علی علیه السلام 197

ص: 291

عمر و تسوره و تعسسه علی قوم 198

عمر و نهیه عن المغالاه فی صداق النساء 199

جهل عمر عما کان یقرأ الرسول (ص) فی صلاه العید 200

عمر و عجزه عن جواب الاسئله 201

تفریع بکلام الدمیری فی فهم الحکایه 201

قول عمر فی الکلاله 202

افطار عمر فی یوم غامت السماء 202

علی علیه السلام و منزلته و درجته فی العلوم 203

من عجائب خطبه علیه السلام 204

علی علیه السلام و علم النحو 205

من علو کلماته علیه السلام فی القضاء و القدر 206

من کلامه علیه السلام فی معرفه المشیه و الاراده 207

من کلامه علیه السلام فی الجبر و التفویض 208

تکمله تنویریه 208

کلامه علیه السلام فی معرفه الجسم و الجسمانی 209

کلامه علیه السلام فی معرفه الباری تعالی 210

المعارف الربوبیه فی مناظراته مع مشایخ الیهود و النصاری 217

من قضایاه علیه السلام فی عهد عمر 220

توزین القید و الفیل و استفادته علیه السلام من علم الفیزیق 221

المسأله العنبریه و الدیناریه 223

أسؤله عجیبه و أجوبتها فی جامع الکوفه 224

ایضاح الاجوبه 226

تحقیق اجتهادی فی قطر الارض 227

ارجاع تحصیلی 231

ص: 292

منزلته علیه السلام فی علم الطب 232

منزلته علیه السلام فی علم الریاضی 233

الاخبار الغیبی فی رد بعض المشاغبین 233

الانباء الغیبی فی فسخ تشاجر الفتی و المرأه 235

المسأله النجومیه و علی علیه السلام 237

نقل کلام النیشابوری و الرد علیه 237

الانباء الغیبی فی حبل صبیه من الدوبیه 238

الانباء الغیبی بقتل الخوارج و ذی الثدیه 239

قوله علیه السلام سلونی قبل أن تفقدونی 242

اخباره علیه السلام بما جری علی ابنه علیه السلام 243

اخباره علیه السلام بالملاحم التی وقعت فی البصره 244

اخباره علیه السلام بمن یقتله 244

اخباره علیه السلام بالمنایا و البلایا 244

تفریع بمنزله کلماته القدسیه 245

تأیید الکلام بقول الغزالی 245

منزله علی علیه السلام 247

قوله علیه السلام فی منزله أهل البیت 250

تنویر عرشی 251

منزله علی علیه السلام فی معرفه البلایا و المنایا 252

منزله علی علیه السلام فی ذیل آیه سوره الحاقه 254

منزله علی علیه السلام فی ذیل آیه سوره هود 259

منزله علی علیه السلام فی ذیل آیه سوره الرعد 262

اخباره علیه السلام بفتنه مروان 263

اخباره علیه السلام بفتنه الحجاج 264

ص: 293

وجه تسميه على عليه السلام بأمير المؤمنين 265

ردع المخالفين و العامه 266

منزله أهل بيت النبى «ص» ذيل آيه سوره النحل 269

علم على عليه السلام و التفريع بحديث المنزله 270

عمر و معضله نكاح امرأه فى عدتها 271

عمر و امرأه مجهضه 272

قول النبى صلّى اللّه عليه و آله: أقضاكم على 272

قضاء على عليه السلام فى قتل البقره و الحمار 273

قضاؤه عليه السلام فى ديه الجروح 276

قضاؤه عليه السلام فى رجل قتل بنفحه الفرس 279

قضاؤه عليه السلام فى مسأله زبيه الاسد 280

فهرس الكتاب 285

منشورات مهدیه المیرداماد

المطبوع:

1 – شرح الصحیفه الکامله السجادیه للمرحوم المیرداماد قدس سره

2 – شرعه التسمیه للمرحوم المیرداماد قدس سره

3 – یادنامهٔ علامه بحر العلوم میردامادی قدس سره

4 – رسالهٔ سیر و سلوک مرحوم سید بحر العلوم میردامادی

5 – سورهٔ توحید و علی سید محمود میردامادی

6 – دروغپردازی پشتوانهٔ ماتریالیسم سید محمود میردامادی

سیصدر قریبا انشاء اللّه:

1 – علاقه التجرید تألیف المیر محمد أشرف سبط المیرداماد

2 – تفسیر ان الذی فرض علیک القرآن للمرحوم المیرداماد مع الترجمه للسید محمود المیردامادی

3 – کتاب أربعه أیام للمیرداماد قدس سره

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَالَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک 129/34- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 88318722 ـ 021

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹